

**TÜRKİYE'DEKİ ULUSAL GAZETELERİN HABER FOTOĞRAFI SEÇİMİNDE
TERCİH ÖZNESİ OLARAK KADIN FOTOĞRAFLARININ FEMİNİST
İDEOLOJİ ÇERÇEVESİNDE GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ**

Onur BAYRAM
(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2016

**TÜRKİYE'DEKİ ULUSAL GAZETELERİN HABER FOTOĞRAFI
SEÇİMİNDE TERCİH ÖZNESİ OLARAK KADIN FOTOĞRAFLARININ
FEMİNİST İDEOLOJİ ÇERÇEVESİNDE GÖSTERGEBİLİMSEL
ÇÖZÜMLEMESİ**

Onur BAYRAM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Deniz KILIÇ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül, 2016

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Onur BAYRAM'ın "Ulusal Gazetelerin Haber Fotoğrafları Seçiminde Tercih Öznesi Olarak Kadın Fotoğraflarının Feministi İdeoloji Çerçevesinde Göstergebilimsel Çözümlemesi" başlıklı tezi 02 Eylül 2016 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan **Basın ve Yayın Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Deniz KILIÇ

Üye : Prof.Dr.Erol Nezh ORHON

Üye : Doç.Dr.Şule YÜKSEL ÖZMEN

Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yüksek Lisans Tez Özü

TÜRKİYE'DEKİ ULUSAL GAZETELERİN HABER FOTOĞRAFI SEÇİMİNDE TERCİH ÖZNESİ OLARAK KADIN FOTOĞRAFLARININ FEMİNİST İDEOLOJİ ÇERÇEVESİNDE GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Onur BAYRAM

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, 2016

Danışman: Doç. Dr. Deniz KILIÇ

Kadının gazetelerde temsil ve sunuş biçiminin, gazetelerin kapak sayfalarında (1. sayfa) yer alan fotoğraflar üzerinden incelendiği bu çalışmada; gazetede yayınlanan fotoğraflar kadın ideolojisi çerçevesinde ele alınmıştır. Bu tez kapsamında kadın ideolojisinin tarihi, görüşlerin dayandığı temeller ve kadın hareketinin günümüzdeki konumu açıklanmaya çalışılmıştır. Göstergelerin yapıları oluşturduğu yapısalcı düşünce, fotoğrafların anlamlı metinlere dönüştürüldüğü göstergebilim tarihi gelişim süreci içinde değerlendirilmiş, göstergebilimin uygulama yöntemleri değerlendirilmiştir.

Tez kapsamında gazetelerin kadına ne oranda yer verdiği, kadın fotoğraflarının hangi haberlerde daha sık yayınlandığı, kadınların fotoğraflardaki temsil biçimleri ile fotoğraf seçimlerinde kadın fotoğrafına yönelik bir tercihin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada içerik analizi yönetimi ile göstergebilimsel çözümleme birlikte kullanılmıştır. Tiraj raporları uyarınca Türkiye'nin en çok satan 5 gazetesi (Hürriyet, Sabah, Posta, Habertürk ve Sözcü) taranmıştır. İçerik analizi ile elde edilen verilerde, kadının temsil biçimlerine ilişkin haber odaklı araştırmalarla benzerlik gösteren bulgulara ulaşılmıştır. Gazetelerdeki fotoğrafların, yarısına yakınında (%48,44) sadece erkeklerin bulunduğu, kadınların ise; ancak 5 fotoğrafın 1'inde (%18,35) yer alabildiği belirlenmiştir. Tezin niteliksel çözümlemesinde toplumun tamamını ya da hem kadınları hem de erkekleri ilgilendiren konularda içinde sadece kadın olanların kullanıldığı fotoğrafların göstergebilimsel çözümlemesi yapılmıştır.

Alanyazındaki bilgiler ışığında ataerkil sistem ve onun geliştirdiği toplumsal cinsiyet rollerinin; kadının, toplum içindeki erkekle eşit bir varlık olarak değil de ikincil, yetersiz ve değersiz olarak görülmesine, annelik ve ev kadınlığı ile sınırlandırılmasına yol açtığı vurgulanmaktadır. Bu tezdede kadının, eşitsiz varlığının yanı sıra kadının basındaki temsilinin biçimsel açıdan sorunlu olduğu ortaya çıkmıştır. Yayınlanan az sayıdaki (%18,35) kadın fotoğraflarının, yüzde 25'i kadını cinsel nesne ya da haz nesnesi olarak gösteren fotoğraflardır. Kadının, erkekle; eşit bir varlık olarak temsil edildiği fotoğrafların oranı ancak yüzde 12,67'de kalırken, konuları itibariyle kadınların yer aldığı fotoğraflar genellikle; magazin haberleri ile asayiş ve 3. Sayfa ya da terör ve mülteci olaylarında yoğunlaşmaktadır.

Sonuç olarak; içinde kadınlar yer aldığı fotoğrafların göstergebilimsel çözümlemesinin genel olarak belirli temsil biçimlerine ilişkin anlam ve yan anlamlar içerdiği, siyaseti konu alan ya da bilim insanını vurgulayan hiçbir fotoğrafta kadınların olduğu fotoğrafların tercih edilmediği ortaya çıkmıştır. Göstergebilimsel çözümleme sonucunda kadınların tercih edildiği fotoğraflarda, kadının genel olarak; cinsel bir nesne veya haz aracı, eğlenceye düşkün, duygularını kontrol edemeyen ve mantıktan uzak, acının öznesi, çoğu zaman mağdur ya da mağdur yakını, anne veya fedakar kadın gibi toplumsal rolleri pekiştiren anlam ve yan anlamlar taşıdığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, göstergebilim, yapısalcılık, medyada temsil biçimleri, haber fotoğrafı, medyada cinsiyetçilik, feminizmin dördüncü dalgası

Abstract

SEMİOTİC ANALYSIS WITHIN THE FRAME OF THE İDEOLOGY OF THE WOMAN PHOTOGRAPHS AS PREFERRED SUBJECT IN SELECTION OF NEWS PHOTOGRAPHY İN TURKEY'S NATIONAL NEWSPAPERS

Onur BAYRAM

Department of Journalism

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences,

September, 2016

Advisor: Doç. Dr. Deniz KILIÇ

In this study which analyses representation and presentation of women in newspapers by photographs placed on cover page (first page) of newspapers, photographs has been taken in frame of women ideology. In the scope of this study, history of women ideology, fundamentals of opinions and the current status of women act were tried to explaining. Structuralist thought in which indicators creates structures were evaluated in historical improvement process of semiotics which is transformed photographs to meaningful texts, and semiotics application methods were evaluated.

In the scope of this study, it was tried to determine that women photographs was published in which news more frequently and whether there is preference for women photographs in photograph choices with representative forms of women in photographs. Semiotic analysis was used with content analysis together in this study. According to circulation reports, the best selling 5 newspapers in Turkey (Hürriyet, Sabah, Posta, Habertürk and Sözcü) were scanned. In data obtained from content analyze, findings which is similar with news oriented researching about forms of representation of women were reached. It was detected that there are only men in approximately half (%48.44) of the photographs on the newspapers, as for women; they took place only 1 of 5 photographs (%18.35). In qualitative analysis of the study, semiotic analysis

of photographs which contains only women in matters concerning the whole community or both women and men was made.

In consideration of literature, it is emphasized that paternalistic system and gender roles bringing on this system caused that women is seen secondary, weak and worthless, not as a equal existence with men, and limited with being only mother and housewife. Also, it is surfaced that women have problems in scope of representation of women in media along with their unique existence. %25 of limited number of women photographs (%18.3) published is that shows women as a sex object or pleasure object. While the rate of photograph which women was represented as an equal existence with men is only %12,67, the photographs which women was generally taken placed is on the matters of terror and refugee or on magazine news and public peace.

As a result, it is surfaced that semiotic analysis of photographs which women was taken placed generally contains meaning and connotations about specific form of representation, any women photographs was not preferred to use on any political or scientific matters. In consequence of semiotic analysis, it is detected that generally women have meaning and connotations which reinforce social roles of women as sex object or pleasure object, addict on fun, cannot hold her emotions in check and far away from logic, subject of pain, mostly victim or victim's relative, mother or self-sacrificing,

Keywords: Feminism, semiotics, structuralism, forms of representation, news photo, sexism in media, fourth wave of feminism

Özgeçmiş

Onur BAYRAM

Basın ve Yayın Anabilim Dalı
Yüksek Lisans

Eğitim

Ls. 2010 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler
Öğretmenliği Bölümü
Lise 2002 Aksu Anadolu Öğretmen Lisesi

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri/yılı: İstanbul/01.07.1983 Cinsiyet: Erkek Yabancı dil:
İngilizce

26/09/2016

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan "bilimsel intihal tespit programı"yla tarandığını ve hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Onur BAYRAM

İçindekiler

	<u>Sayfa</u>
Jüri ve enstitü onayı	i
Öz	ii
Abstract	iv
Özgeçmiş	vi
Etik ilke ve kurallara uygunluk beyannamesi	vii
1. Giriş	1
1.1. Problem.....	2
1.1.1. Kadın Hareketi (Feminizm)	4
1.1.1.1. Tarih öncesi kadın erkek ilişkileri.....	7
1.1.1.1.1. Ataerki ve anaerki	8
1.1.1.2. Antik çağda kadın	13
1.1.1.3. Orta ve yeni çağda kadın.....	25
1.1.1.4. Birinci dalga kadın hareketi.....	32
1.1.1.4.1. Liberal feminizm.....	35
1.1.1.4.2. Marksist feminizm.....	45
1.1.1.5. İkinci Dalga Kadın Hareketi	49
1.1.1.5.1. Varoluşçu feminizm	50
1.1.1.5.2. Radikal feminizm.....	52
1.1.1.5.2.1. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet ayrımı.....	56
1.1.1.5.3. Farklı feminizm türleri	59
1.1.1.5.3.1. Sosyalist feminizm	59
1.1.1.5.3.2. Kültürel feminizm.....	60
1.1.1.5.3.3 Psikanalitik feminizm	62
1.1.1.6. Üçüncü dalga kadın hareketi.....	68
1.1.1.6.1. Post-feminist teoriler	70
1.1.1.7. Dördüncü dalga kadın hareketi	71
1.1.1.8. Türkiye’de kadın hareketi	77

1.1.1.8.1. Türkiye’de kitle iletişim araçlarında kadın	82
1.1.1.8.1.1. Haber medyasında kadın	85
1.1. 2. Yapısalcılık ve göstergebilim	93
1.1.2.1. Yapısalcılık.....	94
1.1.2.1.1. Yapı olarak ideoloji	100
1.1.2.1.2. Yapı olarak fallus	102
1.1.2.1.3. Post yapısalcılık	105
1.1.2.1.4. Yapisöküm.....	107
1.1.2.2. Göstergebilim	110
1.1.2.2.1. Göstergebilimin gelişimi	113
1.1.2.2.2. Peirce’ın göstergebilim kuramı	114
1.1.2.2.3. Saussure’ün göstergebilim kuramı	116
1.1.2.2.4. Rus biçimcileri	118
1.1.2.2.5. Barthes’ın göstergebilimsel çözümlemesi...	122
1.1.2.2.6. Göstergebilimde fotoğraf	129
1.1.2.2.7. Göstergebilimsel Çözümleme örnekleri.....	130
1.2. Amaç.....	135
1.3. Önem	137
1.4. Varsayımlar	138
1.5. Sınırlılıklar	138
1.6. Tanımlar	139
2. Yöntem.....	140
2.1. Araştırma modeli	140
2.2. Evren ve örneklem.....	140
2.3. Verilerin toplanması ve analizi	141
2.3. 1. Çözümleme ölçüt ve çerçeveleri	141
2.3.1.1. Haber konularının ve temsil biçimlerinin ölçütleri	145
2.3.1.2. Göstergebilimsel çözümleme ölçütleri.....	147
2.3.1.2.1. Cinsel hazzınve doğal güzelliğin göstergesi	148
2.3.1.2.2. Mağdur, kurban ve acı göstergesi	150
2.3.1.2.3. Dehşet ve korku göstergesi kadın.....	151

2.3.1.2.4. Anne veya ev kadını göstergesi kadın	152
2.3.1.2.5. Aklen yetersiz, zayıf kadın göstergesi	152
2.3.1.2.6. Diğer göstergeler	153
3. Bulgular ve Yorum	154
3.1. Fotoğrafın unsurları	155
3.2. Kadın cinselliğinin sunumu	157
3.3. Fotoğrafların haber konuları	159
3.3.1. Siyaset haber fotoğrafları	159
3.3.2. Magazin fotoğrafları	161
3.3.3. Spor fotoğrafları	162
3.3.4. Asayiş – 3. Sayfa haber fotoğrafları.....	164
3.3.5. Terör ve mülteci fotoğrafları.....	164
3.3.6. Yaşam, turizm, ekonomi, teknoloji fotoğrafları.....	166
3.3.7. Sağlık, diyet ve bilim haber fotoğrafları.....	167
3.3.8. Tanıtım ve reklamlarda yer alan fotoğraflar	168
3.3.9. Eğitim ve sivil toplum haber fotoğrafları	169
3.4. Fotoğraflarda temsil biçimleri	170
3.5. Göstergibilimsel çözümleme	172
4. Sonuç, Tartışma, Öneriler.....	227
4.1. Sonuç	227
4.2. Tartışma	230
4.3. Öneriler.....	232
Ekler.....	229
Kaynakça.....	236

1. Giriş

Kadının; toplum içindeki konumu ile sorunlarının tespiti ve çözüm önerilerine ilişkin görüşler, kadınların; haklarını talep etmeye başlamasıyla birlikte dile getirilmeye başlamıştır. Zaman içinde akademik çalışmalarda da kadının, erkek egemen toplumdaki yerinin sorgulanması; iki cinsiyet arasındaki fark ve eşitsizliklerin önlenmesi bağlamında, farklı düşünce ve uygulamaların tartışılmasını sağlamıştır.

Kadınların; ikincil, öteki, yetersiz olduğuna ilişkin binlerce yıllık inanış, bu inancın temelindeki erkek düşünce yapısının güçlenmesine neden olmuştur. Önce kendi iktidarını kuran daha sonra sürekli olarak bu iktidarı geliştiren ve güçlendiren erkek merkezli yaşam, tarihin gördüğü tüm yönetim ve düşünce sistemlerini etkilemiştir.

Temel amaçları; insanları bilgilendirmek, eğitmek, eğlendirmek, hoşça vakit geçirmelerini sağlamak olan kitle iletişim araçları; yaygınlaştıkça dünyanın hakim gücü erkek düşüncesine hizmet eder bir hal almıştır. Kadının mevcut konumunu ve kadına biçilmiş toplumsal yaşamı ona dikte eder bir rol üstlenen kitle iletişim araçları; sinemadan televizyona, gazetelerden dergilere, reklamlardan haberlere, hemen her mecrada; kadının, toplum içindeki konumunu pekiştirici bir görevi üstlenmişlerdir.

Kadının, medyada sunuluş biçimine yönelik çalışmalar sıklıkla yapılmaktadır. Kadınların medyada ne ölçüde ve hangi yoğunlukta yer aldığına yönelik çalışmalarda; kadınların, kitle iletişim araçlarında belli toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında temsil edildiği sonucuna ulaşılmış; kadınların temsil biçimleri kategorileştirilerek, kitle iletişim araçlarına kadınların sorunları ve haklarını gözetken yayıncılık konusunda öneriler getirilmiştir.

Bu çalışmada haber konusunun her iki cinsi de ilgilendiği ya da kadın ve erkeklerin birlikte yer aldığı olayların yayınlanmasında, haberi desteklemek amacıyla kullanılan fotoğrafların tercihinde; kadının özne olarak seçildiği fotoğraflar belirlenmeye çalışılmıştır. Kadınların yer aldığı fotoğrafların, kadın bakış açısıyla değerlendirilmesinin hedeflendiği çalışmanın; "Giriş" ana başlığı taşıyan bu bölümünde; araştırmaya konu olan "problem" açıklanacak,

araştırmada hedeflenen; “amaç” ve “önem” tanımlanarak, araştırmanın; “varsayımları”, “sınırlılıkları”, “tanımları” ve uygulanacak yöntemle yer verilecektir.

1.1. Problem

Kadının, haber medyasındaki sunumuna ilişkin çalışmalar; kadınların temsil oranı ve biçimi, haberlerin barındırdıkları eril dil ve toplumsal cinsiyet söylemleri, haberlerde kadınlara yönelik hak ihlalleri gibi çeşitli alanlarda yapılabilmektedir.

Haberlerde; kadınlar, erkeklere göre daha az yer almaktadır. Erkekler siyasetten spora, ekonomiden bilime kadar hemen her haberde; haberin konusu ve öznesi olurken, kadınlar haberlerde daha az yer buldukları gibi yer aldıkları haberler de genellikle magazin ve kurban ya da mağdur oldukları olaylardan oluşmaktadır. Kadınlar haber içeriklerinde genellikle; anne, eş veya kız gibi geleneksel rollerde, mağdur, kurban ya da mağdur yakını gibi muhtaç ve ezilmiş olarak ya da cinsel nesne olarak sunulmaktadır. Kadınların erkekle eşit olduğu ve insan olmanın doğal gereği eşit bir varlık kabul edildiği haberlere ise, çok az rastlanmaktadır. Haber medyasının bu tutumu, kadınların; toplum içindeki ikincil konumuna ilişkin görüşlerin desteklenmesine ve güçlenmesine yol açmaktadır (Alankuş, 2007: 169-179; Tanrıöver, 2007: 153-161, Kadınların Medya İzleme Grubu [Mediz], 2008: 111-118).

Kadına yönelik şiddet olaylarının artmasıyla, bu alanda sosyal sorumluluk projeleri oluşturan gazete ve televizyonlar; kadına şiddet ve kadın cinayetlerinin son bulmasına destek vermekte, kadınların ve kadın örgütlerinin; bu konudaki kampanyalarına, haberleriyle destek olduklarını göstermektedirler.

Haber medyasının yoğun olarak katıldığı şiddetin son bulması söylemleri ve başlattıkları kampanyalar, yerleşmiş habercilik pratikleri nedeniyle kadının medyadaki temsil biçimini değiştirmemektedir. Haberlerin; dilinden, haberi desteklemek adına kullanılan fotoğrafa, kadınlara uzman gibi önemli konum ve görüşlere yer vermemesinden, eşit varlık olarak temsil etmemesine kadar; kadınlara yönelik pek çok hak ihlalini sürdüren haber medyasının, özellikle

şiddet haberlerinin sunumuna yönelik tutumu şiddeti destekleyen ve körükleyen niteliktedir (Tanrıöver, 2007: 162-165; Şimşek İşliyen, 2015: 483-486; Dursun, 2010: 22-24). Şiddet ve cinsel şiddet olaylarına karşı yoğun tepki gösteren medyanın bu tutumu, kendisiyle çelişmesine yol açmaktadır.

Kadınlara; haberlerde, yoğun olarak magazin ve cinsel haz nesnesi olarak yer veren medya, kadın bedenini görsel bir malzeme olarak kullanmaktadır. Tecavüz ve cinsel saldırı haberlerine yayımlarken; erkek şiddeti, tecavüz ve kadın bedeninin erkeğin hizmetine sunulmuş bir cinsel nesne olduğu düşüncelerine yol açan yayıncılık izlenmektedir. Magazin haberlerinin, o habere konu kadının; bedenini sergileyecek fotoğrafla birlikte yayınlayan gazeteler, kadını vitrine çıkartmak olarak tanımlanan bu haberlerin fotoğraflarını; diğer haberlere ve onların fotoğraflarına nazaran görece olarak daha büyük ve manşet ya da sürmanşette kullanılmaktadırlar (Alankuş, 2007: 176-177; Mediz, 2008: 124-125). Böylece fotoğraflarla, cinsel bir meta haline gelen kadın; erkeğin, haber medyasını satın almasıyla istediği zaman kadın bedenini seyretme ve hatta kullanımına ulaşabileceği düşüncesini yaygınlaştırmaktadır.

Kadınlara eşitlikten uzak temsil ve sunumlarla yer veren gazeteler kimi zaman konu ile alakasız herhangi bir kadının fotoğrafını da mesajın aracı olarak kullanmaktadır. Magazin haberlerini o habere konu olan kadının fotoğrafı yerine cinsel özelliklerini gösteren bir fotoğrafla yayımladıkları gibi bir turizm haberinde de özellikle turist kadınların fotoğrafını kullanabilmektedir. Kadının cinsel kimliğini, habere olan ilgiyi arttırmak için kullanılması; kadının bedeninin metalaşmasının yanı sıra onun bir araç olarak sıradanlaşmasına da yol açmaktadır (Köse, 2011: 408-412; Tuncel2009: 43-45).

Kadınlara yönelik basında yer alan hak ihlallerinin temel dayanak olduğu bu çalışmada; kadınların ulusal gazetelerdeki temsil ve sunumuna ilişkin durumun devam edip etmediği, kadınlara yönelik hak ihlallerinin fotoğraflara ne ölçüde yansıdığı ile haber fotoğraflarının seçiminde kadınların yer aldığı fotoğrafların daha fazla tercih edilip edilmediği, böyle bir tercih söz konusu ise; yayınlanan kadın fotoğraflarının feminist bakış açısıyla taşıdığı anlamlar bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

1.1. 1. Kadın hareketi (Feminizm)

Toplumsal ve günlük yaşamda, akademik literatürde ya da kitle iletişim araçlarında sıklıkla kullanılmasına rağmen feminizmin anlamı yeterince bilinmemektedir. Kadınların sömürülmesi ve ezilmişliğinin asıl sorun olmasıyla birlikte genel ve tek bir feminizm tanımı yapmak oldukça güç olacaktır. Bu nedenle; feminizmin kelime ve kavram olarak ortaya çıkışının yanı sıra kadınların sömürü ve ezilmesine yol açan konuları ile sorunlarının irdelenmesi, tanımlamaktan öte feminist düşüncenin anlaşılabilmesi açısından daha yararlı olacaktır(Üzel, 2006: 2; Ramazanoğlu, 1998: 23).

Latince 'kadın' anlamına gelen 'femine' kelimesinden 18'inci yüzyıl sonlarında türeyen feminizm; Fransızcaya 1837, İngilizceye ise; 1890'larda 'kadıncılık' anlamına gelen 'womanism' sözcüğüyle girmiştir (Sevim, 2005: 7; Özbuldun, 1984: 5; Tür ve Aydın Koyuncu, 2010: 5).

Feminizm kelimesinin türetildiği 'femine' kelimesinin; inanç, güven, namus ve güvenilirlik anlamına gelen 'fe' sözcüğü ile eksiklik anlamına gelen 'minus' sözcüğünün birleşmesiyle meydana geldiğini belirten Doğrusöz'e (2014: 1) göre; "kadın olmak inançtan, güvenilirlikten ve namustan yoksun olmak demektir."

Feminizmi terim olarak Arat'a (2010: 36) göre; "ilk kez Fransız yazar Alexander Dumas (oğul) 1872'de o sıralar doğmakta olan bir Kadın Hakları akımını betimlemek için kullanmıştır."Arat'ın aksine Notz (2011: 35) ise; feminizm kelimesinin yaratıcısı ve ilk kullanıcısının Charles Fourier, olduğunu belirtmektedir. Feminizmin kavramlaşması ise, Fransız Devrimi sonrasında gerçekleşmiştir (Notz, 2011: 10).

Türk Dil Kurumu (2016); feminizmi, "Toplumda kadının haklarını çoğaltma, erkeğin düzeyine çıkarma, eşitlik sağlama amacını güden düşünce akımı, kadın hareketi" olarak açıklar. Robert Sözlüğü'nde ise; kadınların toplumsal hayattaki rol ve haklarını genişletmeyi hedefleyen doktrin olarak tanımlanır (aktaran Sevim, 2005: 7; Michel, 1997: 6; Ataman, 2009: 2)

Bir başka tanımla, "kadın sorunu" olarak da adlandırılan feminizm, kadınların erkeklerle eşit ölçüde; ahlaksal, dinsel, toplumsal, siyasal, hukuksal

ve eğitsel tüm insan haklarından yararlanmalarını güvenceye almaya çalışan kültürel akımdır. Feminizm üstünlük mücadelesinin ötesinde, eşitlik temelli, sevgi ve saygıya dayalı, ortak yaşamı kurma hedefini merkeze alan; toplumsal ve ahlaksal düşünce olarak değerlendirilmelidir (Arat, 2010: 36-37).

Kadınların sorunlarını temel alan tüm değerlendirmeleri, feminizm olarak ele almak mümkündür (Tür ve Koyuncu, 2010: 5). Sosyolojik, ekonomik, politik, ideolojik ve psikolojik birçok kavramın, 'kadın sorunu' çerçevesinde ele alınması sebebiyle; feminizmin karmaşıklaştığını ve tanımlanmasının zorlaştırdığını savunan İmançer'in (2002: 151) tanımlamasıyla feminizmi; cinsiyet ayrımcılığının her türüsüne karşı çıkan, kadın ve erkek arasında siyasal, ekonomik ve toplumsal eşitliği savunan görüş olarak özetlemek mümkündür.

Bir düşünce sistemi olarak ele alındığında ise; feminizm, kadın ve erkek arasındaki ayrımları; sosyal, politik ve ekonomik yapılara ilişkin, anlayış üzerinden sorgulamaktadır (Emiroğlu ve Aydın, 2003'den aktaran Güzel, 2013: 109). Sorunun erkek düşmanlığını olmadığını, tüm sorunsalın tamamıyla cinsiyetçilik olduğuna değinen Hooks (2012: 9); feminizmi, "cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir hareket" şeklinde açıklamaktadır.

Sevim (2005: 7); feminizmi hem bir hareket hem de disiplin olarak tanımlarken, Zalewski (1995'den aktaran Ataman, 2009: 2) ise; toplumsal rollerin oluşturduğu; cinsiyeti, temel analiz birimi olarak gören teori, varsayım, felsefe ve yaklaşım demeti olarak açıklamaktadır.

Feminizmi özgürlük ve eşitlik mücadelesi içinde iki döneme yayılmış siyasi ve toplumsal akım olarak nitelemenin, bu alanda yapılan kuramsal çalışmaların görmezden gelinmesine neden olduğunu ifade eden Güzel'e (2013: 109) göre, feminizmin; sadece bir hareket ya da düşünce sistemi olarak da değerlendirilmesi, kadın sorunu eksik değerlendirilmesine neden olacaktır.

Feminist literatür geleneğinin; Batı'da uzun zamandır bulunması, eleştirel olarak birbirinin eksik yönlerini tamamlayan feminizm türlerinin, bu geleneğinin yansıması olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır (Kandiyoti, 2013: 7). Bu bağlamda; Finger ve Rosner (2001'den aktaran Ataman, 2009: 2) feminizmi, "disiplinler arası akademik biliş tarzı" olarak nitelerken; Timisi (2011: 157) ise,

toplumsal yapıyı değiştirmeyi hedefleyen toplumsal hareket ve eleştirel bir metodoloji olarak açıklamaktadır.

Şu ana kadar yer verilen tanımlarda yer alan ifadeleri bir araya getirmek gerekirse, feminizm; kültürel akım, hareket, düşünce sistemi, yaşam biçimi, düşünce, felsefe, yaklaşım demeti, toplumsal hareket, mücadele alanı, görüş, doktrin, akademik biliş tarzı, eleştirel metodoloji, siyasi ve toplumsal akım olarak çeşitli Şekillerde açıklanmaya çalışılmıştır.

Tanımların çeŐitlilięine rağmen feminizmin; ulaşmak istediği en önemli nokta, dünyayı ataerkil sistemden kurtararak, hem kadınlar hem de erkekler için daha yaşanır bir dünyanın değişimini sağlamaktır (Hooks, 2012: 11; Timisi, 2011: 157). Bu değişimi sağlamak amacıyla feminizm, sadece kadın sorunlarını merkeze almak ya da kadınlığın karşıtı olarak erkekliliği görmenin ötesine geçmekte; toplumsallaŐmayı oluşturan, insanlara cinsiyetlerine göre; toplumsal roller sunan, cinsiyetçi düşünce ve eylemleri hedef alarak, eşitlikten uzak iktidar iliŐkelerini sorgulamaktadır. Böylece feminizmin görünür kıldığı ataerki ve toplumsal cinsiyet hiyerarŐisini reddetme hatta yok etmeyi sağlayacak feminist düşünce ve eylemler oluşmaktadır (MacKinnon, 2003: 57; Timisi, 2011: 157; Hooks, 2012: 10)

Geleneksel olarak kadını öteleyerek, erkek egemen sisteme hizmet eden tüm ideolojilerin ve cinsiyetçiliğin karşısındaki en etkin siyasal ideoloji olarak değerlendirilmesi gereken feminizmin, eşitlik ve cinsiyete dayalı toplumsallaşma karşıtı düşüncelerini kavrayabilmek adına; hayatın her alanına yayılan ataerkil egemenliği, kadınların ezilmiŐlięini, kadının toplum içinde arka planda kalmasına sebep olan yapıyı irdelemek gerekmektedir. Geçmişi insanlığın ilk zamanlarına kadar uzanan cinsiyetler arası ayırımın oluşumu, dünyada var olan erkek egemenliğinin nasıl, ne zaman ve hangi temellere dayanarak ortaya çıktığı ile tarih boyunca süregelen cinsiyetçi düşüncelerin açıklanması; kadın hareketinin ve temelindeki düşüncelerin tanımlanması açısından yararlı olacaktır (Arat, 2010: 36; zel, 2006: 2-11; Dedeoğlu, 2002).

1.1.1.1. Tarih öncesi kadın erkek ilişkileri

Tarih yazımı, yüzyıllar boyunca genellikle erkekler tarafından veya erkek egemen sistem içinde yazılmıştır. Batı düşüncesinin egemen olduğu; günümüz tarih literatür geleneği içinde, kadın tarihi ya da kadın bakış açısından tarih yazımının gerekliliği feminist düşünürler tarafından dile getirilmiştir. Mevcut veriler ışığında; kadınların ikincil planda oluşu, kamusal alandan dışlanması, sömürülmesi ve ezilmesinin ötesinde; kadın hareketine temel oluşturan her türlü sorunsalın kaynağında, ataerkil sistem ve cinsiyetçi toplumsal yapı yatmaktadır (Kandiyoti, 2013: 7; Michel, 1997: 6-8)

İnsan oluşumu (antropogenesis) açısından değerlendirildiğinde, biyolojik evrimi yaklaşık 3-3.5 milyon yıl öncesine kadar giden insanın; üreme fonksiyonlarının farklı olmasına rağmen, zihin kapasiteleri ve genetik kodları erkek ve kadın arasında çok büyük oranda benzerlik göstermektedir. Günümüzde çağdaş insan olarak kabul edilen 'homo sapiens'lerin, Afrika'da 200 bin yıl önce ortaya çıkıp tüm dünyaya yayılmalarının ardından yaklaşık 10 bin yıl önce neolitik çağ sırasında tarımı keşfetmeleri; yaşamın her alanında köklü değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur (Karapehlivan Şenel, 2012: 248; Brizendine, 2007'den aktaran Yılmaz, 2012: 550; Harmankaya, 2002: 7-8; Berktaş, 2012: 47; Şenel 1998'den aktaran Işık ve Eşitti, 2015, 659).

İnsanlık tarihinin yüzde 99'ünün tarım öncesi; yani insanların, avcılık ve toplayıcılık faaliyetleri içinde yaşamlarını idame ettirdikleri dönemi kapsamaktadır. Avcılık ve toplayıcılık dönemi, kadınların koşullarının en az bilindiği zaman dilimini olmakla birlikte; kadının toplayıcılık, erkeğin avcılık faaliyetlerinde yoğunlaştığı ancak kadınların daha çok toplayıcılık yapmış olmalarına rağmen avcılık faaliyetlerine de katıldıkları bilinmektedir. Avcılık ve toplayıcılık arasındaki iş bölümünün toplumsal değil işlevsel olduğu değerlendirilmektedir (Sevim, 2005: 8; Şenel, 2006'dan aktaran Karapehlivan Şenel, 2012: 248; Michel, 1997: 11; Işık ve Eşitti, 2015: 658).

Özel mülkiyetin bulunmadığı, insanların; doğayla iç içe, mevcut şartlara uyum sağlayarak ve yaşamlarını sürdürebilecek ya da temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir yaşam sürdüğü avcı toplayıcı dönemde, hem beslenme hem de

yaşam şartları nedeniyle nüfusun az ve insan ömrünün kısa olduğu bilinmektedir. Anne ve çocuk ölümlerinin yoğunluğu nedeniyle kadınların özel bir konuma sahip olduğu düşünülen tarım öncesi dönemde; kadınların, doğurganlıklarıyla birlikte besin toplayıcılığına ilişkin bilgi ve birikimleri, yaşamın devamlılığını sağlayanlar olarak ön plana çıkmasını sağlamıştır. Avcıların, avdan eli boş dönülmesi ihtimali ile ava gideceklerin beslenme gereksinimi, kadınların yaptığı toplayıcılığın öneminin hayati seviyede olmasını sağlamıştır. Yiyecekleri depolama imkanının da olmadığı bu dönemde tüm yiyeceklerin yüzde 80'ini toplayıcılıkla elde edilmiştir. (Mies, 2011: 120-129; Michel, 1997: 11; Sevim: 2005, 8-9)

Tarım ve yerleşik yaşam öncesi dönemde kadının değerinin daha fazla olduğu yönünde feminist düşünür ve tarihçilerin fikir birliği bulunmaktadır. Kadın, erkek ilişkilerinde tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar eşitlikçi bir tutum olduğu, eşitliğin en üst düzeyde yaşandığı değerlendirilmesinin yapılırken; yönetim ve iktidar ilişkileri ile ilgili farklı görüşler yer almaktadır (Berktaş, 2012: 39; Işık ve Eşitti, 2015: 658-659; Karapehlivan Şenel, 2012: 248).

1.1.1.1.1. Ataerki ve anaerki

Birbirine eşit hatta kimi görüşlere kadının üstün olduğu bir toplumsal yapıdan, erkeklerin üstün ve egemen olduğu bir sisteme nasıl geçildiğinin anlaşılması açısından; feminizmin temel kavramlarından ataerki ile onun karşıtı olarak değerlendirilen anaerki kavramlarını tanımlamak, ataerkinin nasıl oluştuğunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır (Berktaş, 2012:39; Üzel, 2006: 13).

Patriyarka olarak da adlandırılan ataerki kavramını; Türk Dil Kurumu (2016), "soyda temel olarak babayı alan ve ailede çocukları baba soyuna mal eden topluluk düzeni" olarak açıklamaktadır. Ataerkinin, en temel haliyle erkek iktidarı anlamına geldiğini belirten Lerner (aktaran Karapehlivan Şenel, 2012: 247), erkek egemenliğin oluşmasının ideolojik bir yapının varlığını gösterdiğini savunmaktadır.

Toplumda kadınların ezilmesi veya sömürülmesini sağlayan, kurumsal ve kültürel düzenlemeler ya da uygulamalar ortaya çıkarsa da ataerki sistem

temelde baskı ve egemenlik üzerine kurulmuştur. Her egemenlik biçimi gibi kendi kurallarını oluşturan ataerkil sistem, oluşturduğu toplumsal cinsiyet rolleriyle; kadın ve erkeklere farklı görevler vermekte, toplumsal ve sosyal yaşamı belirleyerek, bunları insanlara dayatmaktadır (Özçatal, 2011: 22; Mies, 2011: 94-95).

Ataerkinin karşıtı olarak görülen anaerki ise, kadınların egemenliği olarak açıklamak mümkündür. Anaerkil dönemin yaşanıp yaşanmadığı ile ilgili tartışmalı görüşler var olmakla birlikte; kimi düşünürler insanoğlunun avcılık toplayıcılık döneminde anaerkil bir sistemde yaşadığını savunurken, karşıtları ise dünyanın hiçbir zaman ataerkil sisteme benzer bir anaerkil ideolojiyle yönetilmediği tezini öne sürmektedir (Üzel, 2006: 81-94; Michel, 1997: 9, 17; Karapehlivan Şenel, 2012: 248).

Anaerkilliğin; matrilineyal sistem olarak da bilinen, soyun anadan devam etmesi anlamına gelen anasoyluluk veya evlendikten sonra; erkeğin, kadının ya da kadının ailesinin evinde yaşaması şeklinde tanımlanması mümkün olan anayerlilik ile karıştırılmaması gerektiğini savunan Berktaş (2012:39), toplumların anasoylu veya anayerli olsalar dahi kadınlar tarafından yönetilmemiş olabileceğini ifade etmektedir.

Avcı toplayıcı dönemi kadınının erkeklerin savaş ve saldırganlık yoluyla egemenlik kurmasını engellediğini öne süren Reed (2003: 101-119) ise, dönemin yönetim sistemini "kardeşerkillik" olarak tanımlamaktadır. O'na göre; kadınların toplumsal değer ve üstünlüğe sahip olarak, toplumsal kuralları koymakta; evin yöneticisi olan kadının erkek kardeşin de üstün ve yönetici konumda olduğu "anaerkil kardeşler birliği" kurulmaktaydı. Bu da toplumun eşitlikçi bir yapıda olmasına olanak tanıyordu.

İklim koşullarının değişmesi sonucu, yabani tahılların kendiliğinden ortaya çıkışı; toplayıcılık yaptığından bazı bitki ve meyveleri tanıyan kadınların, tahılların da önemini fark ederek, onları tohum olarak kullanmasının sağlamıştır. Tahılları tanıyan kadınların; tarımı başlatarak, kazma, eşeleme sopası gibi ilk tarım aletlerini ya da tahılları öğütmek için taş öğütme gereçleri ve tohumların saklanması yöntemlerini bulması, ilkel tarım döneminin başında kadının toplum içindeki statüsünü daha da yükseltmesine yol açmıştır. Üstelik üretimsel açıdan

insanlığın bu yeni ve en değerli bilgisinin yanı sıra doğurganlığa ilişkin bilgi ve birikimi de gelecek nesillere aktarabilme yetisi, kadına sürekli olarak yaşamın devamını sağlayan olma konumunu sunmuştur (Mies 2011: 121-122; Sevim, 2005: 9-10; Berktaş, 2012: 41; Michel, 1997: 15).

Kadının statüsünün artmasının yanı sıra toplumun anasoylu oluşu; erkeklerin, kadınları baskı altına almasına olanak tanımamaktadır (Berktaş, 2012: 38). O dönemde günümüzdekine benzer, kurumsal ve bağlılığa dayalı bir evlilikten söz etmek mümkün olmadığını iddia eden Kızılkaya'ya (2004: 24-25) göre, topluluğun anasoylu oluşu evliliğin de anayerli oluşuna neden olmakta; böylece evlenen erkek, kadının ailesinin evine taşınmaktadır. "Anayerlilik kuralında", erkek kadın üzerinde egemenlik kuramayacağı gibi her zaman geldiği yere geri gönderilme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Çapa ile yapılan küçük tarım faaliyetleri ve hayvanların sayısal artışı yerleşik hayatla birlikte bolluk ve nüfus artışını beraberinde getirmiştir. Gıda ihtiyacını daha kolay karşılayan insanın, av ve toplayıcılığa daha az vakit ayırması yaşamının kolaylaşmasını sağlamıştır (Berktaş, 2012: 41-42; Sevim, 2005: 9).

Michel (1997: 17), nüfus patlamasının toplumsal örgütlenmeyi alt-üst ettiğini öne sürerken; Şenel (1998'den aktaran Işık ve Eşitti, 2015: 659) ise, toplumsal değişimin nedeninin; yerleşik hayata geçmesinin ardından artan ürünlerin korunması düşüncesine dayandırmaktadır. O'na göre; artan ürün miktarıyla birlikte, hem ürünlerin depolandığı yerleri, hem üretimin yapıldığı toprağı, hem de toprağın işlenmesinde çalışanları korumak ya da ele geçirmek için saldırı ve savunma ihtiyacı doğmuştur.

Ufak bahçelerden tarlalarda üretime geçilmesinde; su ve rüzgar ile evcilleştirilmiş hayvanların güçleri gibi yeni enerji kaynaklarının kullanılmaya başlaması etkili olmuştur. Tarlada saban ve hayvanı ile çalışan erkek, böylelikle üretim aracını eline geçirmiştir. Artan nüfus ve bol tarımsal üretimle insanlar önce köyleri sonra kentleri oluşturmaya başlarken, kadını değerli yapan vasıflar da yeni yaşam tarzı ile birlikte yok olmuştur (Sevim, 2005: 10).

Tarım öncesinde tüm araç ve gereçler toplumun ortak malı olduğunu anlatan Kızılkaya'ya (2004: 26) göre, bazı avcılık gereçleri kişisel eşya olarak

görülmektedir. Avlar da tüm aile ya da toplumun mülkü sayılırken; yakalanan hayvanların evcilleştirilmeye başlanması onu yakalayanın sahiplenmesine yol açmıştır. Tarımın gelişmesiyle kadınların yenine tarlada hayvanların gücünden yararlanılması, kadınların tarımdan uzaklaştırılmasına yani kamusal alandan soyutlanmasına yol açmıştır.

Tarlayı sürmenin yanı sıra ona sahip çıkabilmek, sürekli güçlü olmayı ve mücadeleye hazırlıklı olmayı gerektirmektedir. Sabanın kullanımındaki zorlukla birlikte, güçlülük halinin ihtiyacı erkeği tarımsal üretimin merkezine koymuştur. Önce tarlaya, sonra mahsule sahip çıkan erkek düşüncesi; kadının da sahip çıkılması gereken bir unsur olarak görülmesine yol açmıştır. “Tarlayı da kadını da ‘süren’ erkek, artık her ikisinin de sahibi” olmuştur (Atay, 2004’ten aktaran Işık ve Eşitti, 2015, 658).

Egemenliğin tarım ve hayvancılıkla erkeğe geçtiği görüşünün aksine Lerner (1986’dan aktaran Karapehlivan Şenel, 2012, 249-250), egemenliğin kabile ya da aileler arası savaşlar sonucunda kurulduğunu öne sürmektedir.

Tarım öncesi dönemde; insanlar, daha geniş alanda avcılık ve toplayıcılık yapabilmek için ittifaklar yapmaya mecbur olduğundan, ittifakların kurulması amacıyla kabile dışı evliliklere yönelmiştir. Yerleşik düzen ve tarım toplumuyla, üretim faaliyetleri, savunma ve saldırı için sürekli daha fazla nüfusa ihtiyaç duyulmuştur. Saban tarımındaki etkinliğinin ötesinde hem savunma hem de saldırı sırasındaki organizasyonlardaki etkinliği nedeniyle, üstlendikleri; savaş yöneten konumunu, zamanla sadece yöneten konumuna dönüştüren erkekler, kadını; hem mahsul toplayabilmesi hem de doğurganlığı sebebiyle, savaş ganimeti olarak görmeye başlamıştır. Kendi aile ya da kabile nüfusunun artması amacıyla, kabile içi evliliklere yönelen erkekler; kadın değişimi olarak da adlandırılan kızların kuzenlerle evlendirilmesi uygulamasını ortaya çıkarmıştır. Kadınların ailesinden çalınması, anlaşmalı evlilik ve tecavüzleri başlatan bu uygulamalar, evlendirilecek kızın kaçması ya da kaçırılması ihtimalini ortadan kaldırma düşüncesiyle; kadınların evlere hapsedilip, toplumsal yaşamdan soyutlanmalarına neden olmuştur. Yerleşik hayatla doğan mülkiyet kavramı; savaşlarla birlikte tabakalaşma, sınıf ve artı değer üretme gücü

kavramlarını da beraberinde getirmiştir (Michel, 1997: 18; Işık ve Eşitti, 2015: 659; Karapehlivan Şenel, 2012, 250; Sevim, 2005: 10-11)

Erkeğin her şeyi mülkiyetine alarak sınıfsal ayrışmayı başlattığını savunan Engels (aktaran¹ Kızılkaya, 2004: 29), kadınla erkek arasında kurulan ilk işbölümünün üreme olduğunu; analık hukukunun çöküşüyle başlayan, üremeye dayalı iş bölümü sonrasında mülkiyet kavramının oluştuğunu ifade etmektedir.

Kadının cinsel sömürsü ve emeğinin sömürsünün, kadın değişimi uygulamalarıyla birleştiğini kaydeden Karapehlivan Şenel'e (2012, 250) göre, özel mülkiyetin ortaya çıkışı da kadının sömürülmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durumu Beauvoir(1993: 86), "özel mülkiyet tahtından indirilen kadının yazgısı, bundan sonra, yüzyıllar boyu, özel mülkiyete bağlı kalacaktır" şeklinde açıklamaktadır.

Kadını mülk olarak görmeye başlayan erkeğin; toplumsal düzen ve kadına yönelik ilk kategori oluşturma girişiminin ilki de cinsel ilişkilerin düzenlenmesidir. Kendileri için "uygun-uygun değil" ya da "yasaklanmış-yasaklanmamış" sınıflandırmasını yapması, erkek hakimiyet ve kadın değiş tokuşunu mümkün kılmıştır. Zira hayvanların evcilleştirilmesine değin bilinmeyen, erkeğin üremedeki rolünün anlaşılması; cinsellikten toplumsal yaşam ve aileye kadar pek çok alanda değişiklikler yaşanmasını sağlamıştır (Akal, 94: 27).

Erkeğin üremedeki rolünün bilinmemesinin kanıtı olarak hem tarım öncesi hem de erken tarım döneminde yapılan; heykellerin, cinselliği vurgulanmış kadın figürlerinden oluşması gösterilmektedir. İlk ilah olarak görülen ana tanrıçanın önemini kaybetmesi de erkeğin üremedeki etkisinin fark edilmesiyle başlamış; erkek tanrılar ortaya çıkmasa da, bu dönemde erkeklik simgesi olan 'fallus' objeleri yapılmaya başlamıştır (Sevim, 2005: 8-10; Michel, 1997: 19).

Kadının üstün konumunun yok olmasının ya da eve kapatılmasının anasoylu yapıyı değiştirmek için yeterli olmadığını savunan Reed (2013: 119), anasoylu yapının değişmesinin, erkeğin üreme etkinliğinin keşfi ile ilgili olduğunu; "Bütün kadınlar bir 'analar' kümesi oluşturuyordu; bütün erkekler çocukların 'dayıları'ydı. 'Çiftleşme aileleri' ortaya çıktığında kocalar, ananın erkek kardeşinin yerini aldı" şeklinde açıklamaktadır. Benzer şekilde Michel

---

¹ Aktarılan bölümle ilgili Engels'in eserinin yayın yılına ilişkin bir bilgi verilmemiştir.

(1997: 19) de, anaerkilliğin ideolojik ve ekonomik temellerinin de erkeğin üremede etkisinin bilinmesiyle yıkıldığını savunmaktadır.

Ataerkinin tarihsel olarak ortaya çıkışı ve gelişimi; milattan önce 3100 ile 600 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır Mezopotamya'da ortaya çıkan ataerki sistem, 2500 yılda tüm dünyaya tamamen yayılmış ve insanlarca içselleştirilmiştir (Lerner, 1986'dan aktaran Karapehlivan Şenel, 2012: 250).

1.1.1.2. Antik çağda kadın

Göçebe topluluklarda kadının konumu uzun süre korunmuş, yerleşik düzene geçen topluluklara nazaran; göçebe kadınlar, erkeklerle eşdeğer olarak görüldüğünü savunan Michel(1997: 20), cinsler arası işbölümünün eşit olduğu göçebe topluluklara örnek olarak Soromatları göstermektedir. Milattan önce beşinci yüzyıldan itibaren yaklaşık 500 yıl Asya ve Kafkaslarda yaşayan Soromatları; Herodot'un İskitlerle Amazonların evliliğinden oluşan halk olarak tanımladığını aktaran² Michel, Soromat kadınlarının; eski atalarının yaşam tarzını sürdürerek, kocalarıyla ya da onlarsız savaşa gittiklerini, erkeklerle aynı şekilde giyinerek, ata bindiklerini anlatmaktadır.

Herodot'un sözünü ettiği Amazonların ise, milattan önce 2000 ile 1600'lü yıllar arasında varlıklarını süren savaşçı bir kadın topluluğu olduğuna dair mitler bulunmaktadır. Yunanca, memesiz anlamına gelen Amazon kelimesi, Amazon kadınlarının iyi ok atabilmek için göğüslerinin birini kesmeleri ya da dağlamalarından dolayı verilmiştir. İskitlerin, erkek öldürenler anlamında; "Oiorpata" diye adlandırdığı Amazonlar; Strabon, Herodot ile Homeros'un eserlerinde yer almaktadır. Mitolojide Herakles³, Theseus ve Akhilleus'un gibi önemli karakterlerin hikayelerinde adları geçen Amazonlar, kahramanlıklarının destanlaştığı savaşlar yapmış ve şehirler kurmuş kadınlardır (Altunya, 2006: 601-604).

Dünyanın büyük bölümünde etkisini göstermeye başlayan ataerki, şehir devletlerinde kadının aleyhine bir durum oluşturmuş; şehirlerde gelişen toplumsal yaşamla birlikte oluşan düzenlemeler, kadınların yaşamına olumsuz

² Aktarılan eserin adı, yılı ve sayfa numarasıyla ilgili bilgiye yer vermemiştir.

³ Türkiye'de bilinen ya da Türkçeleştirilen ismiyle Herkül.

şekilde yansımıştır (Berktaş, 2012: 81). Klasik antik dönem öncesi uygarlık ve şehir devletlerinin ortak özelliklerini Lerner (1986'dan aktaran Karapehlivan Şenel, 2012: 250), şu şekilde tanımlamaktadır;

Mülk sahibi sınıfların ve hiyerarşinin doğuşu, meta üretimi ile örgütlü ve uzmanlaşmış ticaret, kentleşme, askeri elitin çıkışı, krallık, köleliğin kurumsallaşması, malların ve iktidarın dağıtılmasında soyun hakimiyetinden ataerkil ailenin hakimiyetine geçilmesi.

Tarihte yazıyı ilk kullanan ve ilk hukuk kanunlarını oluşturan medeniyet olarak bilinen Sümerlerde; kadın, alınıp satılabiliyor hatta borç karşılığı satılması ya da kocası tarafından öldürülmesinin kabul edilir görüldüğü bilinmektedir. Sümerlerin oluşturduğu ilk ceza kanunlarında; suç kadar, suçu işleyenin cinsiyeti de cezanın boyutunu veya ceza verilip verilmesini belirleyici bir unsur olarak önem taşımaktadır (Duymuş, 2009: 76; Sevim, 2005: 14).

Mezopotamya'da bu dönemde Sümerlerle birlikte ön plana çıkmış Akadlar ve Babiller; Sümerlere benzer bir yaşam tarzı içinde, toplumsal yaşamı düzenlemiştir. Din görevlilerinin cariyelere sahip olduğu Sümer ve Babil tapınaklarında; cariyelerin fuhuş yapmasına kutsal anlamlar yüklenmiş, böylelikle erkeklerin fuhuş yapması normal karşılanmıştır. Ataerkil düşünce yapısıyla uygulamaya başlayan bu düzenlemeler, yasaların yapılmasında da ataerkil düşüncenin etkili olması sonucunu doğurmuştur Kadınların özgürlüğünü kısıtlayarak, ataerkinin güçlenmesine neden olan yasalardan; Babil Kralı Hammurabi'nin kendi adıyla bilinen ünlü yasaları, kocalara ve aileye karşı işlenen suçlara daha önceki yasalara göre çok daha ağır yaptırımlar getirmiştir (Berktaş, 2012: 81-82).

Sümer, Babil, Akad ve Hitit kanunlarında kadınlara verilen cezaları; "ölüm cezası gerektiren suçlar", "sakatlama cezası öngören suçlar" ve "diğer suçlar" olarak üçe ayıran Duymuş'a (2009: 77-83) göre; ölüm cezası gerektiren suçları, "zina, kocayı inkar, isteyerek çocuk düşürme, büyü yapma, hırsızlık ve kocayı öldürtme", sakatlama cezası verilen suçları, "zina, kavga sırasında karşı tarafa zarar verme, hırsızlık yapma veya çalınmış malı kabul etme, süt anneye verilen çocuğun ölmesi" olarak sıralamaktadır.

İlk kez bu dönemde uygulanmaya başlanan örtünme ve peçe uygulamalarına aykırı hareket etmek ise, daha az ceza öngören suçlar kapsamındadır. Örtünmeyle birlikte kadının çok veya saygısız konuşması, küfür etmesi ya da erkeğe vurması da az ceza kapsamına girmektedir. Bir kadının fahişe olup olmadığının anlaşılmasını sağlayan örtünmeye uymamasının yaptırımını olarak kadının kulaklarının arkadan bağlanması ya da başından aşağı zift dökülmesi yaptırımları uygulanmıştır (Lerner, 1986'dan aktaran Karapehlivan Şenel 2012: 251; Duymuş, 2009: 82-84).

Zina yapan kadının öldürülmesine hükmeden kanunlar olduğu gibi öldürülmesi ya da sakat bırakılmasındaki kararını kocaya bırakan hükümler de bulunmaktadır. Zina suçunun cezası genellikle suya atılarak öldürülme şeklinde gerçekleştirilse de kadına verilecek cezayı erkeğin inisiyatifine bırakan yasar da bulunmaktadır. Sümer, Babil, Akad ve Hititlerde kadınlar alınıp satılmasına olanak tanıyan; evliliklerin bu yolla gerçekleşmesini sağlayan yasalar, erkeklerin kadınları boşanmasının da önü açmıştır. Hamurabi, kadınlara verilen drahomanın⁴ boşanma sırasında iadesini ve nafaka olarak kabul edilebilecek para ödenmesini boşanmada gerekli kılarken; Asurlularda, boşanma halinde kadına herhangi bir ödeme yapılıp yapılmaması tamamen erkeğin kararına bırakılmıştır (Duymuş, 2009: 77; Berktaş, 2012: 81-82).

Zamanla kadın aleyhine işleyen bu düzenlemeler üzerine; yasalarda düzenlemeler yapılmıştır. Hititlerde, boşanmalarda kadına para ve çocuklardan birinin verilmesi gibi uygulamalar getirilmiştir. Kayseri'deki Kültepe'deki geç dönem Asur tabletlerinde ise; ikinci bir eş almanın yasak olduğu, alındığı takdirde erkeklerin para cezasına çarptırılacağı, boşanma sonrası kadının istediği herhangi kişiyle evlenebileceği, boşanma durumunda evin hem erkeğe hem kadına ait olduğu, boşanan kadının maddi sorun çekmemesi adına erkeğin maddi destek taahhüdünde bulunduğu ilişkin düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Zaman zaman görülen olumlu düzenlemelere karşın, bu dönemde başlayan; mirasın bölünmemesi adına eşi ölen kadının kayınbiraderle evlendirilmesi geleneği, kadının mülkiyetin bir parçası olarak gören ataerkil

---

⁴ Babanın kızına ya da damada veya damadın babasına bir nevi çeyiz ya da çeyiz yerine ödediği para.

düşüncenin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır (Kılıç ve Duymuş, 2007: 86-90; Kulakoğlu, Erol ve Çayır'dan aktaran Taşlardan, 2015).

Siyaset ve dış politikayla ilgilenen Hitit kraliçesi, krallardan bağımsız hem dini hem de bürokratik bir konuma sahip olduğu bilinmektedir (Kılıç ve Duymuş, 2007: 90). Mısır'da firavunun eşinin Hitit kraliçesiyle benzer bir statüye olmakla birlikte, antik Mısır'da üst sınıfa kadınların, pek çok hakkının bulunduğu, dünyanın diğer coğrafyalarına göre; kadınların konumu ve toplumsal yapı farklı özellikler taşımaktadır (Sevim, 2005: 13; Lissarrague, 2005: 205)

Antik Mısır'daki sosyal yaşamı Herodotos (aktaran Lissarrague, 2005: 205), "Tarzları ve adetleriyle Mısırlılar, insanoğlunun alışılmış uygulamalarını tersine çevirmiş gibiler. Örneğin, kadınlar pazara gidip; ticaretle meşgul olurken, erkekler evde kalıp bez dokurlar" şeklinde anlatmaktadır.

Her firavunun başkenti değiştirmesi ile yoğun inşaa çalışmaları nedeniyle göçebelik sona ermediği antik Mısır toplumunda, bir istisna olarak kadının daha eşitlikçi ve özgür bir konumda yer almasına neden olmuştur. Örneğin Mısır'ın imparatorluk dönemi olarak da bilinen en geniş sınırlara ve en refaha ulaştığı süreçte kadınlar; mülk edinme, miras, evlilik ve boşanma konularında pek çok haklara ulaşmıştır. Avrupa'da orta çağda hatta yeni çağda bile uğruna mücadeleler verilecek; mahkemede şahit olma ve her türlü iş ve işlemde kendilerini temsil edebilmekte hakkını antik Mısırlı kadınlar kullanabilmiştir. Tüm bu eşitlikçi yaklaşım ve yasalara rağmen tarihin bilinen ilk kadın yöneticisi olarak 25 yıl antik Mısır'ı yöneten Firavun Hatşepsut'un hükümranlığına ait tüm kayıtlar, kendisinden sonra gelen firavunlarca silinmeye çalışılmıştır (Ertuğrul, 2015; Michel, 1997: 20-21; Berktaş, 2012: 90-92).

Soy aktarımı; eski Mısır'da kadın gibi erkeğin de kaderini belirlemektedir. Soylu bir kandan gelmeyenlerin soylu bir yaşam süremeyeceği, kast sistemine benzer bir anlayış yaşanmıştır. Çokeşlilik eski Mısır'da sadece firavuna ait bir özellik olduğundan sıradan insanların ikinci eş edinmesi durumu söz konusu olmamıştır. Firavun soyunun karışmaması amacıyla firavun ailesi içinde evlilikler çok sık yaşanmıştır. Tanrı olduğuna inanılan firavun soyuna bir başka kan karışmaması adına firavunlar, kız kardeşleri ve kendi kızlarıyla evlenmişlerdir (Berktaş, 2012: 92; Sevim, 2005: 13-14).

Kadınlar için durumun en kötü olduğu yerlerden biri aynı dönemdeki Çin medeniyetidir. Taoizm'in kurucusu Lao-tzeu⁵; evreni 'yin' ile 'yang'ın yönettiğini, aralarında bir uyum olması gerektiğini ancak eril 'yin'in, dişil 'yang'tan üstün olduğunu söylemektedir. Benzer şekilde; gökyüzünü erkek, yeryüzü kadın düşüncesiyle açıklayan Konfüçyüs, dünyanın varlığını sürdürmesi için yeryüzünün gökyüzünden gelen her şeyi almasını öğütlerken, gökyüzünün her şeyin üstündeki konumunun da unutulmaması gerektiğini anlatmaktadır (Sautet, 1998: 36-38).

Konfüçyüs öğretisinde kadının kocasına mutlak itaatle yükümlü olduğunu ifade eden Fettahoğlu (2004: 321), Konfüçyüs'ün evliliğe ilişkin şunları öğütlediğini belirtmektedir;

Koca adil, kadın itaatli olmalıdır. Kadın anne olmadıkça muhterem sayılmaz. Ancak o zaman çocuğa şefkat gösterme hukukuna erişir. Boşama kolaydır. Çok sayıda evliliğe -özellikle erkek neslin devamı için- izin vardır. Kadın kocasına ancak dostça uyarıda bulunur. Çünkü alt derecedekinin üst derecedekine saygı göstermesi gerekir.

Eski Çin'de kadının eşinin yahut babasının bulunduğu bir yerde ancak onlar izin verdiği zaman konuşabildiği, konuşurken de gözlerini yerden kaldırmaması gerektiği bilinmektedir. Eski Çin medeniyetinde dulların ikinci bir defa evlenmelerine izin verilmediği gibi; kocası ölen kadının kendisini onun mezarı üstünde öldürmesi takdir edilmekteydi. Erkekler birden fazla kadınla evlenebilirken; zina yapan kadın ise, yakılarak cezalandırılmıştır (Sautet, 1998: 38-39).

Çin ve Hindistan'da kadının kötü bir yaratık olarak görüldüğünü savunan Konan (2011: 159), Ortadoğu coğrafyasındaki erkek egemenliğine rağmen kadının hiç bir zaman kötü bir yaratık olarak algılanmadığını belirtmektedir. O'na göre, kadının neredeyse hiçbir hakka sahip olmadığını Hint medeniyetinde; kadın yılandan, fırtınadan hatta ölümden bile kötü bir yaratık olarak tanımlanmıştır. Bu inanç Budizme de yansımış, başlangıçta; Buda, kadınları Budizm'e kabul etmemiştir.

---

⁵Lao Tsu, Lao Tse, Laotze veya Laozi adlarıyla da bilinmektedir.

Çin'in tarihi boyunca mücadele ettiği Orta Asya'nın göçebe Türk toplulukları diğer pek çok topluluğa göre, eşitlikçi özellikleriyle dikkat çekmektedir. Erkeklerle birlikte ata binen hatta gerektiğinde savaşa katılan; Türk kadınının, bu özellikleri mutlak bir eşitliğe sahip olduğu değerlendirilmektedir. Orhun Kitabelerinde Gök Tanrının; hakan ve hatunu, devleti birlikte yönetmeleri için gönderdiği yazılmıştır. Aile içinde de erkekle kadının eşit haklara sahip olduğu bilinmektedir (Konan, 2011: 161).

Antik Yunan coğrafyasına hakim olan; kadının, kötülüklerin kaynağı olduğu inanç ve düşüncesi, mitolojideki Pandora'nın kutusu gibi hikayelerle desteklenmiştir. Karşılıksız hediye alıp vermenin, toplumsal sisteme aykırı bir düşünce olduğu eski Yunan'da; Pandora'nın hediye kutusunun içinden kötülüklerin çıkmasına ilişkin hikayenin temelinde Leduc (2005: 247-248), drahoma geleneğinin meşrulaştırmasının yattığını savunmaktadır. Sebebi ne olursa olsun; Pandora mitinin kadına durumunu gözler önüne serdiğini ifade eden Berktaş (2012: 58-59) ise; dünyaya tüm hastalık, umutsuzluk ve kötülüklerin yayılmasına Pandora'nın sebep olmasının, bütün kadınların; tüm kötülüklerin kaynağı ve taşıyıcısı olduğu düşüncesinin yaygınlaşmasına yönelik bir düşüncenin gelişmesini sağlandığını da belirtmektedir.

Antik çağda, eski Yunan toplumu; özgür erkekler, özgür ama vatandaş sayılmayan kadınlar, köleler ve yabancılardan oluşmaktadır. Her ne kadar doğrudan demokrasi olarak adlandırılrsa da halkın tamamını kapsamayan, köleler ve kadınlar dışındaki halkın yönetimi şekliyle uygulanan Atina demokrasisinde, sadece özgür olan erkekler söz veya oy hakkını kullanabilmektedir. Erkekler; tüm günlerini siyaset, ticaret ve sporla ilgilenerken; kamusal alanda geçirirken, kadınların evde kalarak; köleleri çalıştırma veya dokumalarla ilgilenme gibi işleri yapması gerekmektedir. Evlerde kadınların daha yoğun kullandığı bölümler; ana caddeye değil de arka tarafa bakacak biçimde inşa edilerek, kadın erkek eşitsizliğine ve kadını sosyal hayattan soyutlanmasına uygun mimari geliştirilmiştir. Kadının değeri, eviyle ilgili ve sessiz sakin olmasıyla ölçülmüştür (Russell, 1972: 110; Giddens, 2008'den aktaran Üzel, 2006: 15; Karapehlivan Şenel, 2012: 251).

Antik Yunan'da mimari gibi yasalar da kadına olan tutum karşısında hazırlanmış; kadını medeni hali, ekonomik durumu, konumu ve yaşı fark etmeksizin kısıtlı olarak tanımlanması, her kadının bir erkek temsilcisi tarafından temsil edilmesini zorunlu kılmıştır. Kadının; tanıklık, medeni halin değişimi ve mülkiyetle ilgili her türlü konuda onun yerine karar verme ve konuşma hakkına sahip olan temsilcisi, kadını, hiç görmediği ve tanımadığı biriyle evlendirilebilme hakkına sahiptir. Savaşta olan bir asker veya ölmüş bir erkekle evlendirilen kadından hiç tanımadığı ölmüş kocası için yas tutarak; yasa uygun giyinmesi beklenmiştir (Thomas, 2005: 134; Mac Dovvell 1978'den aktaran Berkday, 2012: 89).

Savaşçı Atinalı Perikles; en iyi kadını, erkeklerin en az tanıdığı veya hakkında en az konuşulan kadın olarak tanımlamakta, bir kadın hakkında az konuşulmasının yolu ise; onun evlenip, evden çıkmamasıyla sağlanacağını savunmaktadır. Kadınların önemsiz ve değersiz görüldüğü geleneklerini kanunlaştıran Solon, kadınların ne zaman sokağa çıkabilecekleri ve nasıl giyineceklerini belirleyen kurallar getirmiştir. Kadınların toplumsal hayattan uzaklaştıran kurallara uyulmaması halinde cezalar uygulanacağı belirtilmiştir. Kadınların zinasının şiddetle cezalandırılacağı konular bulunmaktadır. Kızların bekaretine büyük önem veren Yunanlar, tecavüze uğrayan kızlarını; ya hiç evlendirilmemekte ya da köle olarak satmaktadır (Goody ve Thukydides'ten aktaran Berkday, 2012: 89-90).

Eski Yunan şairi Sappho'yu⁶, Mary Wollstonecraft (2012: 118); "Cesaret ve kararlılık özelliklerini kendinde taşıyan birkaç kadından biri" olarak anlatmaktadır. Antik çağ ve orta çağın yazılı eser bırakmış ender kadınlarından biri olan Sappho'nun şiirleri, genellikle kızların güzelliklerine özen göstermesi söylemekte ve onları evlilik hayatına hazırlamaktadır (Pantel, 2005: 26).

Kadınlara ve genç kızlara önem verilmediği için eğitim de verilmeyen antik Yunan'da, kızların da erkekler gibi eğitim alabilecekleri bir okulun açılmasını talep eden Miletli Aspasia, Atina'da açtığı eğitim salonunda; Sokrates, Arşimet, Sofokles gibi filozof ve bilim adamlarına kürsü açmış ve düşünceleriyle onları

---

⁶ Türkçeleştirilmiş ya da Türkçeye çevrilmiş ismiyle Sapfo.

etkilemiştir. Aspasia'nın yanı sıra Léontium, Porcia, Hpparchia ve Hypatia antik dünyanın diğer kadın felsefecileridir (Kia, 2015: 10-11).

Antik çağ felsefesinin başlangıç ismi kabul edilen Sokrates, erkek ve kadınların aynı karaktere sahip olduğunu söylemektedir (Berkday; 2012: 87).İnsanları cinsiyetlerine göre sınıflandırmasına karşın, kamusal veya özel alanın cinsiyetlere göre ayrılamayacağını; insanlar arasındaki ayrımın sorunlardaki işleve göre olması gerektiğini savunan Sokrates, cinsiyetler arasındaki farklılığı çocuğun; nedeni ve taşıyıcısı olmak şeklinde tanımlamakta, kadın ve erkeklerin aynı hak ve eğitim imkanlarına sahip olması gerektiğini belirtmektedir (Sissa, 2005, 77-78; Russell, 1972: 222).

Kurguladığı ideal devlet sisteminde birlik ve düzenini, koruyucuların sağlayacağını öngören Platon, kadın ve erkek koruyucuların; eşit olarak varlığını zorunluluk olarak görmüştür. Bluestone ve Nussbaum gibi düşünürler; Platon'un ideal devletindeki eşitlikçi düşüncelerinin, onun feminist bir düşünce benimsediğini savunmalarına yol açmaktadır. Ancak bazı görüşleri eşitlikçi olmasına rağmen, kadın bedenini regl olması üzerinden aşağılayarak; yaratılıştan kusurlu olarak tanımlayan Platon'un idealleri; kadın hareketiyle düşüncesi ile bağdaşmamaktadır (Kızılkaya, 2004: 95; Sevim; 2015; 15; Popper, 1967'den aktaran Kia, 2015: 9)

Regl olmanın üreme içgüdüğü ve baskısının getirdiği hayvani ve duygu ve istekler sonucu oluştuğunu iddia eden Platon, erkeğin de üreme ve cinsellik isteklerinin onu hayvanlaştırdığını savunmakta; heteroseksüel ilişki eleştirerek, olgun ve genç bir erkek arasındaki ilişkiyi ideal olarak tanımlamaktadır. Bu dönemde Yunanistan'la birlikte pek çok coğrafyada homoseksüel ilişkiler görülmektedir. Bu durum; kadını değersiz, sadece çocuk doğurmaya yönelik bir araç olarak gören düşüncenin ürünü olduğu gibi kadının kamusal alandan soyutlanmasını da güçlendirmiştir (Kia, 2015: 9-10; Akkılıç, 1997'den aktaran Üzel, 2006: 17-19).

İdeal devlette katı bir kast sistemi ile sınıflar arası geçişi imkansız kılan Platon, seçkin sınıfın iyi eğitim almış kadın ve erkek bireylerinin devleti birlikte yönetebileceğini savunur. Aile kavramını da devletinde yok eden Platon'un devlet modeliyle seçkinliği bulunmayan tüm kadınların, seçkin erkeklerin

hizmetindeki fahişeler olması savunulmaktadır. (Kızılkaya, 2004: 95; Sevim, 2005: 15-16).

Platon'un öğrencisi Aristoteles; devleti tüm toplulukların birleşimi ve en değerlisi görerek, toplulukların en küçüğü aileye devlet açısından büyük önem atfetmektedir. Aile ilişkilerinde, köle ve kadının; erkeğe bağlılığının doğal ve yaratılıştan geldiğini öne süren Aristoteles, erkeğin vatandaş olarak doğmuş olması sebebiyle; doğa, kadın, köle ve çocuklardan üstün olarak yaratıldığını öngörmektedir. Köleliğin yaratılıştan geldiğini, kölelerin insan özellikleri taşımasına rağmen erkeğin malı olduğunu savunan Aristoteles, erkeğin yaratılıştan kadından üstün ve ona egemen olduğunu belirtmektedir. Sadece yetişkin erkeklerin akıl yürütme yapabileceğini, bunu gerçekleştiremeyen; çocuk ve kölelerin erkeğe bağlı olması gerektiğini ifade eden Aristoteles; kadını da akıl yürütmeden yoksun yarım insan ya da çocuk olarak tanımlamaktadır. (Russell, 1972: 304; Sissa, 2005: 70; Berktaş, 2012: 70-87).

Dünyayı üst-alt ve yöneten-yönetilen ilişkileriyle açıklamaya çalışan Aristoteles, erkeğin doğa, doğanın da kadınlar karşısında üstün olduğunu savunmaktadır. Aristoteles'in düşüncesinde; erkek, akıllını kullanarak kararlar alırken; duygularının etkisinde kalmaz. Kadın ise, aklını kullanamadığından tek başına yetersiz kalmaktadır. Kadının konumunun, zeka ve ahlaken yetersizliğinden kaynaklandığını iddia eden Aristoteles, kadının sadece çocuk doğurma görevini yerine getirmek için yaratıldığını ve başka bir erkekle bir araya gelmesinin düşünülmesini bile reddetmekte, cinselliğin sadece ve ancak evlilik bağı içinde olabileceğini belirtmektedir (Foucault, 2007: 94-105; Berktaş 2012: 71-74; Alkan, 1998'den aktaran Üzel, 23).

Antik Yunanistan'ın mirasını devralan Roma İmparatorluğu'nun (Thomas, 2005: 134), kuruluşundan önce Avrupa'daki İtalyan, Sitya, Galli, İber ve Kantabriya ve Cermen kabilelerinin hemen hepsinde analık hukukunun izlerinin görülmektedir (Bebel, 1996; 59). Romalıların analık hukukundan tamamen kopmuş, ataerkil ve ataerkilliği içselleştirmiş Latin kabileleri tarafından kurulduğunun en büyük göstergesi; Roma'nın kuruluşunda, kadınlara uygulanan cinsel saldırılardır. Roma'ya yakın bir yerleşim yeri olan Sabin'den kaçırılan kadınlar, geri gitmemesi ya da götürülmemesi amacıyla tecavüze uğramıştır.

Kadın kaçırmaya ve tecavüzle övünen Romalılar; kadın kaçırmaya eyleminin anlaşılması adına kendilerini bu anlamda “kiritler” olarak tanımlamışlardır. (Brownmiller, 1984: 37; Bebel, 1996: 83)

Kuruluşundaki cinsel saldırılara rağmen Roma’da yaşam ahlak felsefesi üzerine kurulmuştur. Yurttaşlık sevgisi, ahlak ve erdem bir temsili olarak yansıtılan Lukretia’nın hikayesinde, tecavüze uğrayan soylu bir kadının; herkesin önünde kendini bıçaklayarak intihar etmesi anlatılmaktadır. Sosyal hayat açısından Yunan Yarımadası’ndaki diğer kent devletleriyle aynı özellikleri taşıyan Roma’nın gelişip büyük bir imparatorluğa dönüşmesini, demokratik unsurlarla beslenen senato ve gelişmiş hukuk sistemi sağlamıştır. Devletin temelini oluşturan Roma hukukunun en temel ve belirleyici özelliği cinsiyet ayrımcılığıdır (Russell, 1972: 398; Bebel, 1996: 82; Zuffi, 2010’dan aktaran Almelek İşman, 2014: 165).

Kadının Roma’daki durumunu, onun tek başına iş yapma yeteneği ve akıl yoksunluğu inancıyla oluştuğunu açıklayan Thomas(2005: 99), antik dönem felsefi düşünceleri de hatırlatarak kadının durumunu tanımlamaktadır;

Roma düşüncesinin kadın konusunda paylaştığı ortak inanç kadının zihinsel olarak zayıf, hafifmeşrep ve genel olarak çelimsiz olduğu şeklindedir. Bu yaklaşım Roma hukukuna yansımış; daha önceleri bir doğa olgusu olarak görülen söz konusu anlayış aynı zamanda mecburi bir norm haline gelmişti.

Roma hukukunda bir kadın kendi başına yetersiz oluşu sebebiyle, bir erkeğin; onu temsil etmesi gerekli görülmüştür. Çoğu zaman baba ya da evlendikten sonra kocası, kadının hayat boyu vasiliğini⁷ yapıyor; eğer baba ya da koca hastalanırsa, ölmeden önce kadına bir vasi seçmiştir. Ailede yok sayılan kadın ve kızlara, baba hukuku nedeniyle; miras hakkı tanınmamaktadır. (Thomas, 2005: 101-105; Sevim, 2005: 19).

Roma’da kadınların mevcut bağımlı durumunun korunması gerekliliğini Senatör Cato, “...bir kez bizimle eşit olmaya başladıklarında, derhal bize üstün geleceklerdir” şeklinde açıklamıştır. Kadınların hakları için ortak hareket

⁷Vasi, Türk Dil Kurumu’na (2016) göre; “Bir yetimin veya akılca zayıf, hasta birinin malını yöneten kimse”dir.

edebilmesinin 2 bin yılı aşkın bir tarihi olduğunun göstergesi olan; Romalı kadınların bir süre sonra ayaklanmaya dönüşen yoğun hak mücadelesi sonucu, kadınların reform taleplerini kabul edilmiş ve bazı haklar ile vasililik kademeli olarak kaldırılmıştır (Bebel, 1996: 84; Arat, 2010: 31-32; Thomas, 2005: 145).

Bazı kadınların reform sonrası devlet ve kamusal alanda etkili olduğunu öne süren Arat (2010: 32), “Augustus yönetimindeki Romalı kadınların, Abraham Lincoln zamanındaki Amerikalı kadınlardan daha ileri toplumsal, hukuksal ve ekonomik haklara sahip” olduklarını iddia etmektedir.

Fuhuş, homoseksüel ilişki ve ahlaki değerlerin sarsılması üzerine aile bağını güçlendirmeye çalışmalarıyla kadınlara miras başta olmak üzere pek çok hak verilmiştir. Bu dönemde dünyaya gelen İsa Peygamber’in, tüm toplumsal tabaka ve cinsiyetleri kapsayan sözleri, insanlar arasında yayılmaya başlamıştır. Yahudi gelenek ve köklere bağlı olması sebebiyle kadını ikincil gören durumun devam etmesine rağmen eşitlikçi söylemleri Roma düzeninden kurtulma isteği; Hıristiyanlık öğretilerinin önce kadınlar ve köleler arasında yayılmasını sağlamıştır. Roma’daki tüm ezilen, aşağılanan ve küçümsenen insanları temsil eden İsa Peygamber, hepsi için bir umut oluşturmuş, yayılma döneminin en başındaki cinsiyetçi tavrının ardından Hıristiyanlık kadınlara yakın bir söylem benimsemiştir (Karapehlivan Şenel, 2012: 252; Bebel, 1996: 85-89).

Roma’nın, baskı ve gücünü kaybetmesi insanlarda özgürlük olabilecekleri inancının oluşmasını sağlamıştır. Bozulan ekonomik ve sosyal yapının yanı sıra Hıristiyanlıkla, Roma arasında yaşanan savaş nedeniyle; evlilik kurumunun yaygınlaşması amacıyla çokevliliğin yasaklanmış, miras ve medeni kanunlar geliştirilmiştir. Özgür olmalarına rağmen, vatandaş kabul edilmeyen kadınlar; ilk kez nüfus sayımında sayılmıştır. Ancak eşitsizliğin devamı, kişi başı alınacak vergiyi hesaplamak adına yapılan bu sayımda; iki kadın bir erkek olarak kabul edilmesinde kendisini göstermektedir (Gibbon, 1987: 26-27; Rousselle, 2005: 334; Duby ve Perot: 2005, 9).

Hıristiyanlığı kabul eden İmparator Constantin, ahlakçı anlayış çerçevesinde; vasiliği kaldıran kanunlarını yürürlükten kaldırmıştır. Eşitlikçi bir ahlak anlayışıyla; kadınlar için yasak olan zinayı erkekler için de yasaklayarak, erkeklerin metres edinmesini olanaksız kılan yasalar hazırlayan Constantin,

kadınların gebeliklerini sona erdirmek için düşük yapmasına yardım eden veya onlara çocukların düşmesini sağlayacak ilaç veren şifacıların, zehirlenme ve öldürme suçlarından yargılanmasını yasalaştırmıştır. Bu tarihten itibaren tüm imparatorlar, gebeliği önlenmesini engelleyen bu cezaların uygulanmasını sürdürmüştür (Rousselle, 2005: 336; Gibbon, 1987: 2-6; Wemple, 2005: 167).

Roma İmparatorluğu'nda hem dinsel hem de devleti ilgilendiren pek çok değişikliğin yaşandığı bu dönemde, Roma başta olmak üzere tüm dünyayı etkileyen bir başka gelişme yaşanmıştır. Karadeniz'in kuzeyindeki Got ve Slav kavimlerinin Balkanlar ve Avrupa'ya yayılması Roma'nın batı ve doğu olarak ikiye bölünmesine yol açtı (Modzelewski, 2011: 320).

Doğu Roma olarak bilinen Bizans'ta İmparatoru Teodosyus'un; Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesinin ardından, tüm çok tanrılı inançları yasaklamıştır. Pagan dinlere karşı olan düşünce, İskenderiye'deki yeni Platoncu okulunun yöneticisi olan filozof bilim kadını Hypatia'nın, Hıristiyanlığı kabul etmemesi sebebiyle fahişelik ve büyücülükle suçlanarak; kilisede öldürülüp, cesedinin yakılmasına neden olmuştur (Kia, 2015: 13; Salisbury, 2001'den aktaran Almelek İşman, 2014, 161).

Batı Roma'da ise, devletin yıkılmasıyla birlikte sosyal hayatta da pek çok değişim meydana gelmiş; kadına haklar tanıyan devlet kurumlarının Roma'yla birlikte son bulması, kadının varlığının da yeniden yok sayılmasını getirmiştir. Kavimlerin getirdiği kural, alışkanlık, örf, adet ve gelenekler ile katı kavim kuralları; toplumsal yaşamı değiştirerek, kadının sosyal yaşam içindeki durumunu kötüleştirmiştir. Sosyal yaşamdaki olumsuzluğa rağmen Hıristiyanlığın ilk döneminde toplumsal düzen ve kuralların yerleşmemiş olması; feodal sistemin kadınların çalışma hayatında ve dini kurumlarda özgürce var olmasını sağlamış, kadınlar; evde üretim ve imalat, hekimlik, berberlik, sebze satıcılığı, fırıncılık, terziilik, değirmencilik ve lokantacılık gibi işler yapmışlardır (Michel, 1997: 24; Gibbon, 1987: 262).

Avrupa'nın feodal dönemi yaşadığı bu dönemde; tarih boyunca hiç ön plana çıkmamış, hem Büyük İskender'in hem de Roma İmparatorluğu'nun çöller nedeniyle fethetmediği Arap Yarımadası'nda önemli bir başka gelişme meydana gelmiştir. İnsanlar arasında hızla yayılmaya başlayan İslamiyet, kısa süre

güçlenmiş, Doğu Roma üzerine, cihat akınları düzenlemiştir. Müslüman orduları; 20-30 yıl gibi bir süre içinde İskenderiye, Filistin ve Suriye'yi ele geçirmeyi başarmıştır. Fetihlerle hızla yayılan İslamiyet, kadınların yaratılıştan eksik olduğunu reddetmiş; kadın ve erkeği eşit tutmuş, cezayı da ibadeti de cinsiyet ayrımı gözetmeden her iki cinsiyet için eşit öngörmüştür (Tetik, 1998; Mansfield, 2012: 31-35).

1.1.1.3. Orta ve yeni çağda kadın

Hıristiyanlığın ilk yıllarında Batı Roma'da; kadınlar, Bizans ve eski Roma İmparatorluğu topraklarındaki kadınlardan daha özgür konumda yaşamıştır. Hangi sınıftan olursa olsun tüm kadınların mülk alabildiği, mirastan tam olarak faydalanabildiği Karolenj İmparatorluğu⁸ döneminde; Roma İmparatorluğu ve Bizans'taki vasilik uygulanmamıştır. Charlemagne⁹ yönetiminde; hazine ve toprakların idaresini yöneten kraliçe, şövalyelere maaş verme ya da barış görüşmeleri yapmak gibi bürokratik görevleri üstlenmiştir (Michel, 1997: 24-26).

Batıda 6'ncı yüzyıldan itibaren önemli görevlere ulaşmaya başlayan kadınlar manastır kurup, yönetmiştir. Cinsiyet ayrımının olmadığı Avrupa manastırlarında genellikle kadın yöneticiler görev yapmıştır. Kadın manastırları özellikle İskandinav ülkeleri ile Galya'da Hıristiyanlığın yayılmasında oldukça etkili olurken; manastırlardaki kadın yöneticiler, kilisede piskoposlarla aynı konumda görülmektedir. Piskoposlardan üstün hatta güç itibarıyla kraliçeyle denk tutulabilen manastır yöneticisi kadınlar; rahip ve rahibelerin yanı sıra manastırın bulunduğu coğrafyadaki, manastıra ait toprak ve halkı da yönetmiştir. Kadınların kaçırılmasına ölüm cezası verilmesini kararlaştıran Kral 2'inci Chlothar¹⁰, kadınlar için güvenli yeni bir dönemi başlatmış olsa da; güvenlik açısından sorunlu olduğundan kadın kiliseleri kırsal bölgelerde yaygınlaşmamıştır. Kent ve kasabaların hepsinde etkinliği elinde bulduran kadın kiliseleri özellikle hiç evlenmemiş ya da dul pek çok kadının, tüm

---

⁸Günümüzde; Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika, İsviçre ve İtalya'nın kuzeyi ile özellikle batı ve orta Avrupa'nın büyük bir bölümünü kapsayan 7-9'uncu yüzyıllar arasında varlık gösteren devlet.

⁹Daha bilinen adıyla Kral Şarlman.

¹⁰Türkçe ismiyle Lothar.

malvarlıkları bırakıp kiliselerde güvenli bir yaşam sürmesine olanak sağlamıştır (Wemple, 2005: 184; Michel, 1997: 26-27).

İstilacı kavimlerin Hıristiyanlığı kabul etmesinde etkili olan kadın kiliseleri dönemin tek eğitim kurumları olarak görülmüştür. Kuzey ve orta Avrupa ülkelerindeki kiliseler direkt Roma Kilisesi'ne bağlanarak, dini bir hiyerarşinin gelişmesini sağlamıştır. Avrupa'ya daha önce giden Cermen kavimleri, kuzeydeki akraba kavimlerle irtibatı kuzey istilalarının devamını sağlamıştır. Artan nüfusla yeni toprak ihtiyacı, Avrupa'nın içlerinde tarımda kullanılmayan toprakların istila edilmesine neden olmuştu. Karolenj İmparatorluğunun parçalanması toprakların bölünmesini sağlamış, pek çok kadın; toprak, şato ve toprağa bağlı yaşayan insanların sahibi olmuştur. Toprağa sahip olan kadın veya erkeklerin; kendi alanlarında adaleti sağlama, asker yetiştirme hatta vergi koyma ve para basma gibi egemenlik haklarına sahip olduğu bu dönem; feodalite isimli toplumsal, siyasal ve ekonomik yeni bir yönetim biçimi ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde Avrupa'daki toprakların yaklaşık yüzde 20'si kadınların mülkiyetinde olduğu da bilinmektedir (Bloch, 1983, 58-59; Leacock, 1977'den aktaran Michel, 1997, 26; L'Hermite-Leclercq, 2005: 196).

Toprağa dayalı bir üretim olan feodalitede; bir bölgede yaşayan insanlar; toprağa, doğal olarak da o toprağın yönetiminin sahibi olan feodal yöneticiye ait görülmektedir. Daha fazla toprağın daha fazla üretim alanı ve üretim gücü anlamına da geldiği feodal düzende, elde edilen her yeni topraktaki insan da bedeniyle birlikte toprağın sahibinin mülkiyetine girmiştir (Mies, 2012: 253).

Feodal dönemde kadınların daha çok tarla faaliyetlerinde çalıştığını belirten Piponnier, (2005: 305-306), tarım faaliyetlerinde çalışanların, genellikle feodal beylerin bir vasal tarafından yönettiği, serfler olduğunu savunmaktadır. Her ne kadar Türk Dil Kurumu, serfleri, "derebeylik toplum düzeninde toprakla birlikte alınıp satılan köle" olarak tanımlasa da Bloch (1983: 186-191), serflerin köle olmadığını¹¹, pek çok insanın korunabilmek amacıyla kendisine bir vasal aradığını anlatmaktadır. Ona göre; serf düşüncesinin, kölelikten farklı olmasının

---

¹¹ Latince'de "servitium" kelimesinin köle anlamına gelmesi sebebiyle Roma İmparatorluğu ve öncesinde bu kelimenin köle anlamında kullanılmasına rağmen Bloch; kelimenin bu dönemde, bakım altına alana hizmet amacıyla kendisini teslim eden gibi bir ifadeyle tanımladığını belirtmektedir.

merkezinde yönetimsel bir vasallık olması yatmaktadır. Serfin; senyörün adamı, senyörün; kontun adamı, kontun ise; kralın adamı olduğu düşüncesindeki egemenlik hali; güçsüzün, güçlünün yanına sığınması olarak algılanmalıdır. Kölelik utanılacak bir iş iken, vasallikte durum bağıllıkla sahiplenilmektedir.

Feodalitenin bazı uygulamaları ile Gregoryan Devrimi ve feodal sistemin gücünü kaybederek merkezi krallıkların ortaya çıkması; kadınların konumunda, olumsuz değişiklikler meydana gelmesine yol açmıştır. Toprağın temel belirleyici olduğu sistemde; feodal beyler kendilerini soylu bir aileye dayandırarak hem sistemin hem soyluluklarını devam ettirmiştir. Toprak bütünlüğünün korunması ve soyluluğun devamının en büyük erkek çocukla taşınacağı inancını; veraset sistemi değiştirilmiş, diğer erkek çocuklarla birlikte kadınlar bir kez daha mirastan mahrum bırakılmıştır. Mahkemelere tanık olarak çıkma hakları ellerinden alınan kadınların, işlerini yeniden vasi yoluyla yapmaları gerekmiştir. Kadınlar manastır ve kilise görevlerinden uzaklaştırırken, rahiplere de bekar kalkma zorunluluğu getirilmiş; manastırlar çevresindeki kültürel ve eğitimsel hareket, Roma'ya bağlı kilise ve katedrallerin eline geçmiştir. Ancak kilise çevresindeki okulların kızları kabul etmemesi nedeniyle manastırlarda yetersiz eğitimle yetişen kadınların; pek çok mesleği yapması engellenmiştir. Katolikliğin boşanmayı olanaksız kılan katı aile anlayışı, kadının zinasına ölüm cezası getirilmesine neden olurken; erkeğin zina yapması için bir düzenleme getirilmemiştir (Pelizzon, 2009'dan aktaran Karapehlivan Şenel, 2012: 253; Michel, 1997: 23-29).

Din ve ticaretin etkisiyle kadın, eve kapatılarak; toplumsal yaşamdan soyutlarken, ataerkil düşünceler güçlendirmiştir. Soyutlanma hatta eve kapatılma kadınların, saçma gerekçelerle öldürülmesinin yanında sıradan kalmıştır. Kadınların erkeklere göre akıl ve ahlak yönünden yetersiz yaratıldığına ilişkin ilk günah temelli Hıristiyanlık öğretisi, yetersizlikle yaratılan kadınların; dinden sapabileceği veya cinsel sapkınlıklara teslim olabileceğini öngörüsüne neden olmuştur. Kötülük yadıkları inancıyla kadınların büyücülük veya cadılık suçlamasıyla yakılmasının geçmişi, 3'üncü yüzyıla kadar uzanmaktadır. Kadınların, cadı oldukları gerekçesiyle yakılmasına ilişkin ilk kararlar 12'inci yüzyılda alınırken, 15'inci yüzyılda doruğa ulaşarak binlerce

kadının yakılmasına neden olan cadı avı katliamları 18'inci yüzyıla dek sürmüştür (Karaküçük, 2010: 45; Mies, 2012: 166-171; Sevim, 2005: 25-26; Pelizzon, 2009'dan aktaran Karapehlivan Şenel, 2012: 253-254).

Geçmiş avcı toplayıcı kadınlara kadar giden, bilgilerini gelecek nesillere aktararak; halk arasında bilge kadın olarak da bilinen şifacı ya da otacı kadınlar, başlangıçta sağlık verdiklerinden cadılığın yani kötülüğün karşıtı olarak görülürken; zamanla cadı avlarının hedefi olmuşlardır. Kadınların cinselliği ve üreme işlevini, kontrol etmeyi hedefleyen ataerkil sistem; kadınların, tıptan uzaklaştırılmanın ardından ebelik yapmalarının engellemesini hedeflemiştir. Ebelik ve doğum kontrolü yöntemlerini bilerek uygulayan kadınlar, mutlak nüfusa ihtiyaç duyan burjuva sisteminin çıkarlarıyla ters düşmüş; şifacıların, ilaç yaparken kullandıkları yöntemler, tedavide başarısızlık ya da doğumda anne için bebeğin feda edilmesi, büyü ya da cadılığın kanıtı olarak sunulmuştur (Akin, 2011: 120-121; Mies, 2012: 167-168).

Suçlanmaları için bir şey yapmaları gerekmeyen kadınların; erkeksiz yaşayabilmesi ya da menopoza girmesi yeterli bir sebep görülmüştür. Fırtına ve hastalıklara neden olan veya mahsul ve hayvanları yok eden cadıların; getirdiği karışıklar, doğanın kontrol edilemezliği ile özdeşleştirilmiştir. Cadının ve doğanın dize getirmenin aynı olduğu fikri, kadının ve doğanın kontrolünün aynı olduğu anlamını doğurmuştur. Doğanın gerçeğine ulaşabilmenin yolu dönemin akılcı bilim adamlarına göre, onu temsil eden cadının sorgulanmasıdır. Bu düşünce, kadınların bedenlerinin her türlü işkenceye incelenmesine yol açmıştır (Berktaş; 2012: 145; Merchant, 1980'den aktaran Donovan, 2014: 69).

Cadı avcılığı döneminde birçok mesleği yapmaları engellenen kadınların; cinselliği denetlenmiş, gebelikleri önlemeleri engellenmiş, farklı yaşam tarzlarına ket vurulmuş ve direnişleri susturulmuştur. Ekonomik, ideolojik, dinsel ve ataerkil düşünce sisteminin neden olduğu cadı avcılığıyla; kadınların, istenen erkek düşünce kalıbında biçimlendirilmeleri, evcil ve uysal olmaları, erkeklerin istediği kadınlık rollerine girmeleri amaçlanmıştır (Mies, 2012: 173-176; Karaküçük, 2010, 41).

Gelişmeye ve güçlenmeye başlayan burjuvazi, kadınları lonca teşkilatlarından uzaklaştırarak; onların, iş yaşamındaki varlığını güçleştirmiştir.

14 ve 15'inci yüzyıldan itibaren erkeklerin yarısı kadar kazanan kadınların ücretleri; 16'ncı yüzyıl ve sonrasında, yarınında altına inmiştir. Kadının yaşam alanının ev olduğuna ilişkin burjuva düşüncesi, ev kadını olmayı olumlayarak; ev işine bağlı, itaatkar ev kadını rolünün benimsetilmesini hedeflenmiştir. Bu amaçla Fransa'da, kızların görevinin; ev işi ve kocalarının rahatını sağlamak olduğunu ile bu görevlere göre eğitilmeleri gerektiğine ilişkin yayınlar yapılırken, İngiltere'de, kadınların evde tutulması amacıyla; bir araya gelip, konuşmaları kanunla yasaklanmıştır. İş yaşamından uzaklaştırılan ancak geçirmek için çalışmaya mecbur olanlar kadınlar, genellikle burjuva evlerinde hizmetçi olabilmıştır. Vasi olmadan hiçbir iş yapamayan, hizmetçi kadınlara; evlenene kadar para verilmemiş, bu kadınlarla ilgili her türlü kararı; evin erkeği olan patronu almıştır. Genellikle evlenemeyen hizmetçi kadınlar, patronunun cinsel sömürüsüne maruz kalmıştır (Sevim, 2005: 27-28; Michel, 1997: 31-35).

Kadınlara karşı sergilenen tutuma yazdığı Kadınlar Şehrinin Kitabı (1404) ile direnmeye çalışan Christine de Pizan; kadınların, erkeklerin sözlü ve cinsel saldırılarından kendilerini korumalarını istemiştir. Tüm kadınların ağır bir yükte ezildiğini vurgulayan Pisan, açıkça olmasa da ataerki kavramını tanımlayarak; kadınlara, içinde buldukları durumu anlatmaya çalışmıştır. Tanrının her iki cinsi de eşit ruh ve zekayla yarattığını savunan Pisan, kadınların iyi bir eğitim almasının önemine değinmiştir. Kadının yaratılıştan, eksik ve ahlaken sorunlu olduğu ilk günah anlatısını eleştiren Pisan, erkeklerin aksine kadınların; savaş ve şiddet yanlısı olmadığını savunmuştur (Notz, 2012: 33-34; Casagrande, 2005: 86-87; Berktaş, 2012: 106).

Pisan'ın aksine Platon'a atıfla kadınların akıllı varlıklar sınıfında yer almadığını iddia ederek, kadınları hayvanlar gibi tanımlayan Vives ve Erasmus gibi düşünürler; erkeğin doğadan aldığı kuvvetle, kadının efendisi olduğunu öne sürmüşlerdir. Dönemin kadın erkek eşitliğini savunan, ender bilim insanlarından Cornelius Agrippa ise; kadının fizyolojik, zihinsel ve dinsel üstünlüğünü olduğunu iddia etmiştir. O'na göre, İlk günahta; Adem'e yasak koyan Tanrı'nın, Havva'yı özgür bırakması; kadının zihin gücü yansıtmakta olduğundan, eğitimsel sınırlar kaldırılırsa; kadınlar, erkekleri geçebilecek yetenektedir (Özbuldun, 1984: 8-9).

Kadınların erkekler kadar özgür ve mutlu olması gerektiğini belirten Newcastle Düşesi Margaret Lucas; görüşlerini, "Kadınlar yarasa ya da baykuşlar gibi yaşar, hayvanlar gibi çalışır ve solucanlar gibi ölürlər" şeklinde açıklamıştır (Wolf, 2015: 69). Ancak kadınların eşitlik söylemleri 17'inci yüzyıldan itibaren daha sık dile getirilmeye başlamıştır. Montaigne'in öğrencisi; Marie de Gournay'ın, "Kadınların ve Erkeklerin Eşitliği" (1622)ve "Kadınların Kaderi" (1626) eserleri ile Descartes'in öğrencisi; Poullain de la Barre'nin, "İki cinsin eşitliği üzerine" (1673) ve "Hanımların eğitimi üzerine" (1674) isimli kitapları, dönemin eşitlik ve eğitim taleplerini yansıtmaktadır (Sevim, 2005: 29; Özbuldun, 1984: 9).

Düşüncelerini yazarak anlatmanın yanı sıra 1600'lü yılların ortalarından itibaren toplu hareket etmeye başlayan kadınlar, eylem ve gösterilere; her ne kadar örgütlü olmasalar da seslerini duyurmaya başlamıştır. İngiltere'de iç savaşa son verilmesini isteyen 5 bin kadının 1643'te Avam Kamarası'nın önünde gerçekleştirdiği protestonun haricinde; borç yüzünden hapse atılmamalarını isteyen kadınlar ve uzun çalışma sürelerinden şikayet eden hizmetçiler parlamentoya başvurmuştur (Michel, 1997, 43).

Eğitimsiz ve bağılı buldukları bölgedeki kiliseye, koyu bir bağılılık içindeki insanlar, feodalitenin gücünü kaybetmesiyle; kiliselerinin hakim olduğu coğrafyadaki diğer insanlarla, yeni bir bağ kurmuş; böylece ulus kavramı ortaya çıkmıştır (Bloch, 1983: 536). Teknoloji ile birlikte gelişen sanayi ve ticaret; kapital sistemin tohumlarını atmış, savaş teknolojileri ise; sömürge düzeninin oluşmasını sağlamıştır (Şenel, 1998'den aktaran Üzel, 2006: 30-31).

Hıristiyan dogmatizmine karşı çıkararak 17'inci yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan Aydınlanma düşüncesi, doğaüstü olanın kabullenilmesi yerine aklın ve mantığın aranmasına dayanmaktadır. Aydınlanma düşüncesinde, insanın doğuştan hakları olduğu konusuna ilk değinen düşünürlerden Voltaire ile kuvvetler ayrılığı fikrini savunan Montesquieu; kadın ile erkeğin eşit olduğunu kabul etmelerine rağmen, kadını ev ile özdeşleştiren düşünceye bağılı kalmışlardır. Kadın ve erkeklerin ayrı işleri olduğu ayrımına giderek, devleti erkeğin işi olarak gören Montesquieu; kadının işinin, evi ve kocasına itaat olduğunu savunmuş, Erkeğin otoritesinin devamı fikriyle; kadınlara siyasal hak

tanınmaması gerektiğini belirtmiştir (Gülyüz, 2002: 179; Barnett, 1998'den aktaran Üzel, 2006: 31).

İdeal devlet düzenini 'Leviathan' isimli eserinde kurgulayan Hobbes, mutlak iktidar olarak tanımladığı devletin; insanların tüm hakları ve özgürlüklerini kullanmasını sağlayacağını savunmaktadır. Savaş, kavga, düzensizlik ve kötülüklerin; insanları bir araya gelerek, toplumsal sözleşmeyi oluşturmasıyla sona ereceğini belirten Hobbes, devletin kadınlar değil erkekler tarafından kurulduğunu vurgulayarak; egemenliğin kazanımının, eril soy aktarımı düşüncesiyle birleştirmektedir. Toplumsal sözleşmenin oluşumunda, var olmayan olarak gördüğü; kadınlara yer vermeyen Hobbes, sözleşmenin erkekler tarafından kurulması gerektiğini ifade etmiştir (Gülyüz, 2002: 179; Russell: 1972: 113).

Toplumsal sözleşmenin önemli kuramcılarında, doğal haklar görüşünün temelini oluşturan John Locke; insanın doğuştan gelen doğal bir özgürlüğe sahip olduğunu belirterek, bu özgürlüğün hiçbir güç ve yasayla sınırlandırılmayacağını savunmaktadır. Aile ilişkilerini ise, politika öncesi ve doğal olarak tanımlayarak; toplumsal değerlendirmenin dışında bırakan Locke; çocuklar üzerinde ebeveynlerin eşit konumda olmalarına rağmen, kadını; erkeğin altında, çocukların üstünde ve sadece analık otoritesine sahip olarak tanımlamaktadır. Kadının iyi eğitim alması, boşanma ve miras haklarını reddetmeyen Locke, evlilikte hakimiyetin erkekte olması gerektiği ile eşler arasındaki anlaşmazlık halinde güç ve yetkinin erkeğin elinde bulunmasını savunmaktadır (Sonnet, 2005: 108-110; Russell, 1972: 220-229).

İnsanlığın binlerce yıllık toplumsallaşma sürecinin ele alarak hazırladığı, Toplumsal Sözleşme Kuramı'nda; insanın özgür doğduğunu ancak başka insanlarca hakimiyet altına alındığını savunan Jean-Jacques Rousseau, insanların birbiri üzerinde kurduğu üstünlüğün; doğadan değil, toplumsal yaşamdan geldiğini ifade etmektedir. Rousseau, insanın toplumsallaşırken öğrendiklerinin tüm yaşamını etkilediği düşüncesiyle, çocukluğundan beri haksızlık içinde büyüyen kadının buna alışarak erkeğe itaat etmesi gerektiğini anlatmaktadır (Ekici, 2006: 86; Wollstonecraft, 2012: 30-39).

Erkeklerin özgür doğuyor olmasına rağmen; kadınların onlara bağımlı hatta köle durumunda dünyaya geldiği eleştirisini getiren yazar Mary Astell, geleneksel yaşantının sınırlandırılmalarını reddederek; dönemin erken feminist düşüncelerini ortaya koymuştur.1600'lü yılların sonunda özellikle kadınların artan eğitim taleplerinin seslendiricilerinden biri haline gelen Astell, kadınların zihinlerinin gelişmesini engelleyen en büyük sebebin, eğitim eksikliği olduğunu belirterek; kadınların erkeklerin kararları yerine kendi zihinlerini geliştirmelerinin, kadınlar açısından daha yararlı olacağını açıklamıştır. Artan eğitim talepleri üzerine ilk olarak soylu ve burjuva kadınlarına, eğitim hakkı tanınmıştır. Londra'da ilki 1699'da açılan okulun ardından sadece 5 yılda Londra ve Westminster'da açılan okul sayısı 54'e, takip eden 25 yıllık süreçte ise 132'ye ulaşmıştır(Walters, 2005: 4-46)

Toplumsal Sözleşme Kuramı'nın üç önemli kuramcısı, Hobbes, Locke ve Rousseau'nun; insan özgürlük ve eşitliğini benimseyen söylemleri, kadınları kapsam dışı bırakmıştır. Bunun sebebi, tanımlamalarda kullanılan; "insan" sözcüğünün, tüm insanlığı değil de sadece erkekleri kapsayacak bir anlama gelmesi olarak gösterilmektedir. Bu değerlendirmeye rağmen, modern devlet ve devletleri oluşturan anayasalar üzerinde büyük etkileri bulunan; toplumsal sözleşme ve doğal haklar kuramlarının tanımlamaları, Fransız ve Amerikan Devrimi'yle birlikte kadınların, eşitlik ve özgürlük taleplerini yoğunlaştırmalarına ve kadın hareketinin ilk dalgasının başlamasına neden olmuştur (Mies, 2011: 61; Donovan, 2014: 27; Russell, 1972: 322-324; Beauvoir, 1993: 109).

1.1.1.4. Birinci dalga kadın hareketi: siyasal ve kanuni talepler

Günümüz devletlerinin temeli olan ilk anayasa olma özelliği taşıyan Virginia Anayasası içerisinde, insan hak ve özgürlükleriyle ilgili; Virginia Haklar Beyannamesi¹² yer almıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığını ilan eden 4 Temmuz 1776 tarihli Bağımsızlık Bildirgesi'nde de temel insan hak ve özgürlükleri ile ilgili maddeler içermektedir (Friedman, 2010: 8-15; Üste, 1999'dan aktaran Üzel, 2006: 46).

¹² Virginia Haklar Beyannamesi 12 Haziran 1776'da, Virginia Anayasası ise 29 Haziran 1776'da kabul edilmiştir.

Doğal haklar ve toplumsal sözleşme kavramlarının yol göstericiliğinde gelişerek, 1789 yılında toplumsal bir ayaklanmayla vücut bulan Fransız Devrimi'nin liderleri; kurucu meclisi oluşturarak İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni yayınlamıştır. Bildirinin uygulamaya koyulmasıyla Fransa'da monarşi sona ererek, cumhuriyet rejimi oluşturulmuştur. Devrim için erkekler kadar yoğun bir mücadele veren kadınlar; mecliste temsilden vatandaşlığa, miras haklarına ilişkin sınırlandırılmaların kaldırılmasından oy ve vatandaşlık hakkına, ekonomik şartlardan medeni haklara kadar pek çok talebi dile getirmiş, ancak uğruna savaştığı hiçbir hakkı elde edememiştir (Beauvoir, 1993: 109; Michel, 1997: 44-48; Russell, 1972: 323).

Fransız kadınların, erkeklerle birlikte ellerinde silahlarıyla mücadele etmelerine rağmen erkeklerin onları yok saydığını vurgulayan Arat (2010: 41); Fransız politikacı Chaumette'in; kadınlarla ilgili şu sözlerini aktarır,

Ne zamandan beri kadınlara cinsiyetlerini inkâr etmek, erkekleşmek hakkı verildi? Kadınlara evlerine ilgi göstermek, çocuklarının beşiklerini sallamak gibi görevlerini bırakarak genel yerlere gelmek, meclislerde nutuk söylemek, ordu safları arasına girmek, doğanın verdiği görevi ihmal etmek hakkını kim verdi? Erkekler erkek olunuz... Yarış, ziraat, ticaret, siyaset, bu fırsatlar sizin, erkeklerin hakkıdır. Kadınlar, kadın olunuz... Çocuklara bakmak, eve bakmak, analık şefkati, bunlar da sizin görevinizdir.

Kadınların da hakları olduğu ile ilgili bu dönemdeki ilk eleştiri İngiliz tarihçi ve yazar Catherine Macaulay'dan; 1790'da kaleme aldığı 'Letters on Education'da gelmiştir. Kadınların erkeklerle aynı zihinsel seviyeye ulaşamayacağı görüşlerine karşın; Macaulay, kadınların da eğitim almasının kişiliklerini geliştirmelerini sağlayacağını belirtmiştir (Wollstoncraft, 2012, 157-158).

Macaulay'la aynı tarihte aydınlanma düşünürlerinden olan; Fransız Devrimi savunucusu ve ansiklopedist Marquis de Condorcet, eşitlikçi ve feminist düşünceler ortaya koymuştur. Fransız Ulusal Meclis'inde kadınların yurttaşlık haklarını savunan Condorcet; doğal eşitlikler varsayımı çerçevesinde,

cinsiyetler arasında da bir eşitlik olduğu görüşünü savunarak, eşitlik olduğuna göre; kadınlara da eşit siyasal ve eğitim haklarının verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Eşit hakları, bir kişinin bile kullanamaması halinde Fransız Devrimi'nin temeli olan İnsan ve Yurttaş Hakları ilkelerinin yerine getirilmemiş olacağını öne süren Condorcet, kadınların yasa yapımına katılmamasının doğal eşitlik haklarının ihlali olacağını belirtmiştir (Crampe-Casnabet, 2005: 325-326; Michel, 1997: 48; Göztepe: 1996: 185)

Condorcet'in evinde yapılan toplantılara katılan kadın devrimci Olympe de Gouges, kadın ve erkeklerin yasa önünde eşitliğini savunan tüm örgütleri birleştirmiştir. Gouges'in yazdığı 'Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi'ni bir manifesto olarak tanımlayan Göztepe (1996: 185-189), bildirgenin; sadece erkekleri tanımlayarak yazılan, 'Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi' ile 'Bağımsızlık Bildirgesi'ne cevap niteliği taşıdığını belirtmektedir.

Gouges (1791'den aktaran Göztepe: 1996: 186); 17 maddeden oluşan bildirgesinin, ilk 3 maddesinde şu ifadelere yer vermektedir;

Madde 1- Kadın özgür doğar ve erkeklerle eşit haklara sahip olarak yaşar. Toplumsal farklılıklar yalnızca genel yarar nedeniyle kabul edilebilir.

Madde 2- Her siyasal topluluğun hedefi ve amacı, hem kadının hem de erkeğin doğal ve devredilemez haklarını korumaktır. Bu haklar: Özgürlük, güvenlik, mülkiyet ve özellikle baskıya karşı direnme hakkıdır.

Madde 3- Egemenlik ilkesi, kadın ve erkeklerin birliğinden başka bir şey olmayan ulustan kaynaklanır. Hiçbir organ ve kişi, bundan kaynaklanmayan bir gücü kullanamaz.

Bildirinin 6'ncı maddesinde; "Yasalar herkese eşit olarak uygulanmalıdır." talebini dile getiren Gouges (1791'den aktaran Göztepe: 1996: 186), kadının idam edilme yeterliliğine sahipse; konuşma ve haklarına sahip çıkma özgürlüğüne de sahip olması gerektiğini savunmuş, düşünceleri nedeniyle; kral taraftarı olmakla suçlanarak, idam edilmiştir (Notz, 2012: 39; Göztepe: 1996: 185; Michel, 1997: 48; Sevim, 2005: 34).

1.1.1.4.1. Liberal feminizm

Kadın hareketinin birinci dalgasıyla bir tutulan liberal feminizm, kadın hakları mücadelesinin de başlangıç teorisidir. Tüm feminist kuramlar; liberal feminizmin ya da onun eleştirisiyle ortaya çıkmış diğer kuramların, sorgulanmaları sonucu gelişmiştir. Feminist hareket ve teorinin temelinde olmasına karşın, günümüzde etkinliğini devam ettiren liberal feminist teorinin, başat eseri olarak görülen; Mary Wollstonecraft'ın 1792 tarihli 'Kadın Haklarının Savunusu' kitabı, kadın hareketinin de başlangıcı ve ilk teorik çalışması olarak tanımlanmaktadır (Ataman, 2009: 2; Davis, 2005: 175; İmançer, 2012: 156; Donavan, 2014: 21; Ramazanoğlu, 1998: 28; Notz, 2012: 39, Michel, 1997: 48; Sledziewski, 2005: 45).

Eserini; Fransa'nın önemli bürokrat ve din adamı Talleyrand'a¹³ ithaf eden Wollstonecraft (2012: 1-6); giriş bölümünde, Fransa'da kadınlara haklarını verecek bir anayasanın neden gerekli olduğunu anlatmıştır. Sledziewski (2005: 45) ise; kitabın, Talleyrand'ın 1791'de aksi görüş bildiren raporuna yanıt olması amacıyla, ona ithaf edildiğini savunmaktadır.

Wollstonecraft (2012: 1-6), Talleyrand'a yazdığı bölümde; tüm yurttaşların ahlaki değerler kazanması için kadınların eğitmeleri ve yurttaşlık haklarını kullanabilmesi gerektiğini belirtmektedir. İnsanlığın yarısını oluşturan kadınlara haklarının verilmemesini, siyasi olarak değerlendirmiştir. Anayasanın hangi değerler üzerinde oluşturulduğu sorusunu yönelten Wollstonecraft; kadınların haklarından mahrum olmasının, doğal haklar ilkeleriyle bağdaşıp bağdaşmadığını da sorgulamıştır. Kadının akılsızlığının kanıtlanmasını isteyerek, kanıtlanamıyorsa; erkekleri kadınlara karşı yönetici yapan gücün, tiranlık olduğunu iddia etmektedir.

Kadınların yaratılıştan eksik ve sorunlu olduğu yönündeki inanışın, kadını hizmetçi konumuna indirgeyen; geleneksel yapıya bağlayan Wollstonecraft (2012: 69-70), aralarında fark olmamasına rağmen iki cinsin toplumda neden

---

¹³ Tam adı Carles Maurice de Talleyrand-Périgord olmasına rağmen Talleyrand adıyla bilinmektedir.

eşit olmadığını tartışarak; tüm kadınları kapsayan eşitlikçi çağrı şu sözlerle ifade etmektedir;

Kadınların davranış biçiminde bir devrim yapmanın zamanı gelmiştir - onlara yitirdikleri saygınlığı geri vermenin zamanıdır - insan türünün bir parçası olarak, kendilerini reformdan geçirerek dünyayı da reformdan geçirmelerini sağlamanın zamanıdır. Değişmez ahlak kurallarını yerel davranış alışkanlıklarından ayırmanın zamanıdır. - Erkekler yarı tanrılarsa eğer - Onlara hizmet edelim! Kadınların ruhunun saygınlığı, hayvanlarınkı kadar tartışmaya açıksa – akılları eğer davranışlarını doğru biçimde yönlendirecek yeterli ışığı sunmuyorsa ve hata yapmalarını da engelleyecek bir içgüdüleri de yoksa - kadınlar hiç kuşkusuz tüm yaratıkların en zavallı olanıdır!

Zihinsel gücün önemine vurgu yaparak; kadınların erkekler tarafından bu güce ulaşmasının engellendiğini savunan Wollstonecraft (2012: 29-39), kadınların eğitiminin toplumsal gelişime katkı sağlayacağını ifade etmektedir. Milton ve doğal haklar kuramının önemli isimlerinden Rousseau'yu, kadınlara ve onların akılcılığına ilişkin görüşleri nedeniyle eleştirmiştir. Kadınların; eğitim yerine güzellik, zarafet veya ev işine yöneltilerek, akıllarını kullanmalarının engellenmesinin onları değersiz bıraktığı savunmuştur.

Kadınların erkeklerden daha zayıf olarak tanımlanmasını eleştiren Wollstonecraft (2012: 40-49), kadınların kölelik durumu altında tutulduğunu; erkeklerin onları sadece eğlendirme amaçlı gördüğü eleştiriyle açıklamıştır. Kadınların güzelliğine yönelik düşüncelerle; elbiselere, eğlenceye ve gürültüye düşkün olduğu ile ilgili fikirlerin erkekler tarafından kadınlara aşılandığını savunan Wollstonecraft, rahat yaşama adına zengin bir koca arayan kadınları; “hayvanlar krallığınının üzerinde iş ve uğraşların bulunmadığı dünyasında, kendinden memnun bir şekilde kölelik hayatı yaşasınlar” sözleriyle eleştirmiştir.

Her ne kadar; Wollstonecraft (2012: 83), “...kadınların davranışlarını belirleyen yanlış sistem onun üzerinde yükselir ve tüm kadın cinsinin saygınlığını silip atar.” diyerek ataerkil düşünce ve toplumsal rollere yakın bir

tanım yapmış olsa da, hedefinde kadınlara eşit haklar verilmemesi bulunmaktadır.

Doğal haklar kavramına güçlü bir bağlılıkla sarılan Wollstonecraft ve liberal feministlerin, mevcut sistem içinde ve akılcılıkla; kadınların, eğitim ve akıllarını kullanmaları sağlandığında, durumlarının düzeltilebileceğine yönelik bir inanç beslediğini savunan Küçük (1994: 115), kapitalist sistem içinde eşitliğin sağlanabileceğinin her olgunun eşit olabileceği varsayımına dayandığını söylemektedir.

Özgürlük, oy verme ve demokrasi gibi kavramların önemini anlayan kadınlar, demokrasi ile kadın haklarını bağlantılı görmelerine rağmen 18'inci yüzyılda; eğitim, vatandaşlık, çalışma şartları ve ücretler gibi acil önem taşıyan konulara yönelmiştir (Philips, 1995, 10).

Kapitalizminin güçlendiği 18'inci yüzyılın sonu ile 19'uncu yüzyılın başı arasında işçilerin, iş yükü artmış ve çalışma koşulları zorlaşmıştır. Eğitim taleplerinin hala tam olarak karşılanmamakla birlikte kısmen eğitim imkanlarından faydalanmaya başlayan kadınlar, sanayinin gelişmesiyle birlikte yeniden çalışma hayatı içinde yer almaya başlamıştır. Kapitalizmin ilk dönemiyle birlikte loncalardan kadınları uzaklaştırarak; önemli meslekleri ellerine geçiren erkekler, sanayi kapitalizmi döneminde de hem saygın ve iyi kazançlı işlerden hem de sendikalardan kadınları uzak tutmuştur. Mesleki eğitim olanakları, erkekleri nitelikli işçi haline getirirken; erkeklerin iş garantisi güvencesi altında olmasını sağlayan bu eğitimden mahrum olan kadınlar ancak yardımcı işçi olarak görülmüştür. Sanayi devriminin başından beri, erkeklere göre; daha kötü çalışma koşullarında ve daha az ücretle çalışan işçi kadınlar; kanunlarca yasak olmasına rağmen işlerini kaybetmemek adına sıklıkla çocuk aldırılmıştır. Keza, kadının evli ya da çocuklu olması maaşını belirleyen bir etken olduğu gibi hamile kalması işten atılmasına yol açmaktadır. Artan kürtajların önlenmesi amacıyla 1890'da düzenlenen bir kongrede alınan karar kadınlara, pek çok Avrupa ülkesinde ilk kez hamilelik izni verilmiştir (Y. Ecevit, 2011b, 36-37; Sevim, 2005: 36-37).

Kadınları işlerini kaybedebilecekleri endişesiyle tehdit olarak gören erkekler, sendikalara kadınların girmesini engellerken; işçi kadınlar da, yoğun iş

temposu ve ağır çalışma şartlarıyla, ekonomik sıkıntılar nedeniyle kadın hareketine dahil olamamıştır. İşçilerin yarısından çoğunun kadın olduğu dokuma sektöründe de sendika yönetiminin tamamını erkekler oluşturmuştur. Feministlerin, işçi kadınların haklarını korumak adına İngiltere'de 1874'de kurduğu; Kadınları Koruma ve Yardım Ligası ile onun iki yıl sonrasında açılan 'TUC' ilk kadın sendikal örgütleri olarak tanınmıştır. ABD'de Kadın Sendikaları Ligası, kimi zaman grevler ve direnişlere öncülük etse de kadınlar, erkeklerin yönetiminde olduğu sendikalarda kalmayı tercih etmiştir. Bir süre sonra kadınların taleplerine sessiz kalamayan ABD'de sendikaları ilk kez, 1860 yılında 'eşit işe, eşit ücret' ödenmesi gerektiğine ilişkin talebi işverenlere iletmişlerdir (Başçı, 1999: 74; Özbuldun, 1984: 21-22).

Kadınların; çalışma süresinin 10 saate indirilmesi ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi amacıyla, 1857 yılında New York'ta gerçekleştirilen yürüyüş polis zoruyla dağıtılmıştır. Aynı yıl, aynı istek ve beklentilerle; 8 Mart tarihinde dokuma fabrikalarında çalışan 40 bin kadın işçinin başlattığı grevde, işçiler kendini fabrikaya kapattıktan sonra çıkan yangında, çoğu kadın 129 işçi yaşamını yitirmiştir. 1910 yılında toplanan Uluslararası Sosyalist Enternasyonal kapsamında düzenlenen Kadınlar Konferansı'nda; Dünya Emekçi Kadınlar Günü ilan edilen 8 Mart, 1975 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Dünya Kadınlar Günü olarak kabul edilmiştir (Kurtoğlu, 2015: 80; Çakıcı Gerçek, 2009: 94).

Avrupa'da gelişen yaşam standartlarına karşın kadının yaşamı değişmemiş hatta siyasal hakları olmadığına göre; vatandaş da olamayacaklarını savunan Napolyon yasaları ile Fransa'da kadınların şartları daha da kötüleşmiş, çalışmaları engellenmiştir. Kadınların çalışabildiği ülkelerde, yasa koyucular; iş yaşamına yönelik hamilelik izni veya eşit işe, eşit ücret gibi talepleri dikkate almış, yönetim şekli cumhuriyet ya da anayasal monarşi olsa da kadınlara, seçme ve seçilme hakkı ile kişisel hak ve hürriyet talepleri görmezden gelinmiştir. Çalışma hayatı, ekonomik eşitsizlikler, eğitim ve mülkiyet gibi konularda pek çok eylem, grev ve yürüyüş ile kitlesel hareketlere katılan kadınların; feminizmi güçlendiren asıl mücadele alanı, seçme ve seçilme hakları olmuştur (Özsöz, 2008: 51-52, Michel 1997: 46-52).

Oy hakkı konusundaki ilk kitlesel hareketleri, Avrupa'da kurdukları salonlarda; edebiyat ve felsefe toplantılarında bir araya gelen mavi çoraplılar gerçekleştirmişlerdir. Mavi çoraplılar, protesto ve grev gibi hareket odaklı tepkisel eylemler yerine siyasal söylemleri tercih ederken; mavi çoraplılar tanımı, bu kadın grubunu aşağılamak amacıyla; iyi eğitilmiş, zengin ancak dışlıktan uzak kadın anlamında kullanılmıştır (Sonnet, 2005: 109).

Faydacılık düşüncesinden destekle Frances Wright, kadınların eşitliği ve özgürlüğünün toplumun gelişimine daha faydalı olduğunu savunmuştur. Kadınların bağımlılığını toplumun yararına olan görüşü gaddarlık olarak tanımlayan Wright; gerçek bilginin sadece erkeklerin tekelinde olamayacağını, kadının baskı ve bağımlılığının tüm insanlığın gelişimini engelleyeceğini öne sürmüştü; kadınların özgür olması ve aklını kullanmasının önündeki en büyük engellerden birinin din adamları olduğunu belirtmiştir (İmançer, 2002: 157).

ABD'de de kadınların oy hakkı mücadelesinin, Sarah Grimke'nin; 1848'de Bağımsızlık Bildirgesi değiştirerek, Duygular Bildirgesi'ni yazmasıyla başladığı kabul edilmektedir. Gouge'nun, İnsan Hakları ve Yurttaş Bildirgesi'ni değiştirdiği gibi Bağımsızlık Bildirgesinin bütünlüğünü bozmadan kelimeleri değiştiren Grimke'nin Duygular Bildirgesi'ni erkek ve kadın imzalamıştır. (Firestone, 1993: 27; Donovan, 2014: 29, 42-43).

Bağımsızlık Bildirgesi'nde geçen, mutlak despotizmin sahibi; Büyük Britanya Kralı yerine, erkeği koyan Grimke; despotizmi yıkmak gerektiğini dile gerektiğini ifade etmektedir. Tanrının, erkek ve kadınları vazgeçilmez haklarla eşit yarattığı ile bu haklardan birinin özgürlük ve mutluluğun peşinden koşma olduğuna ilişkin doğal haklar temelli bildirgenin maddesini hatırlatan Grimke, doğal hakları tanımadığından hükümetin oluşturulması sırasında kadınların rızasının alınmadığını öne sürmüştür. Duygular Bildirgesinin imzaya açıldığı Seneca Falls kongresinin ardından kadınlar, oy hakkı için; yayınlar çıkartmış, konferanslar ve kampanyalar düzenlemiş, toplu imza dilekçeleri hazırlamışlardır. Kadınların bu hareketleri din adamları ve gazeteciler tarafından alaycı ve düşmanca tavırlarla karşılanmıştır (Arat, 2010: 45-47; İmançer, 2002: 158).

Kadın hakları savunucuları ile siyahların özgürlüğünü savunanlar başlangıçta ortak hareket etmiş, feministler; siyahlara yönelik özgürlük mücadelesine destek vermiştir. Siyahlar ve kadınlara eşit haklar tanınması davalarıyla ilgili pek çok gazete çıkaran siyah hakları savunucusu Frederick Douglass, 1847 yılında yayımladığı ilk gazetesi 'The North Star'ın sloganını; "Hak cinsiyet tanımaz – Gerçeğin rengi yoktur – Tanrı hepimizin babasıdır, ve hepimiz kardeşiz" olarak belirlemiştir. Köleliğin kaldırılması sırasında kongrede siyahların, kadınlara destek olmaması, kadın ve siyah hareketi arasında ayrılıklar oluşmasına neden olmuştur. Henüz iki hareketin ayrılmadığı dönemde Sarah Grimke, köleliğin kaldırılması mücadelesi sırasında yazdığı; 'Eşitlik İçin Mektuplar'da, kadınların erkeklerle aynı zihinsel ve ahlaki kapasitede olmasına rağmen; erkeklerin, kadınların doğal haklarını kullanmalarına izin vermediğini savunmuş, kadınların siyasal temsil hakkını elde etmediği sürece vergi mükellefi sayılmaması gerektiğini öne sürmüştür (Arnaud-Duc, 2005: 93-94; Friedman: 2010: 11).

Özellikle beyaz kadınların da ırkçılık karşıtı hareket destek vermesinin sebebinin, dönemin tek değişim hareketinin; ırkçılık mücadelesi olması şeklinde açıklandığını anlatan Davis (1994: 48-49), siyah ve kadın ortak hareketinin söylemlerine rağmen; erkek politikacıların, siyah erkekleri; kadınlarından üstün gördüğünü belirtmektedir. Köleliğin kaldırılmasıyla birlikte siyah erkeklerin, oy hakkına kadınlardan daha yakın görüldüğünü ifade eden Davis (1994: 80-85); köleliğin kaldırılmasıyla, siyah kadın ve erkeğin; beyaz kadınla eşitlendiğini savunan birinci dalga feministlerinin sadece siyah erkeklere oy hakkı tanınmasına karşı çıktıklarını vurgulamaktadır. Siyah erkeklerin oy hakkını alması tüm erkekleri, kadınlardan üstün kılacağı düşüncesiyle hareket eden feministlerle; siyah haklarının savunucuları bu dönemden sonra zaman zaman birbirine karşı tutum da sergilemiştir.

İrkçı bir tutumla siyah hareketini kadın hareketinden ayrıştıran Elizabeth Cady Stanton, Grimke'nin düşüncelerinden etkilenecek, oy hakkı konusundaki çalışmalarını doğal haklar çerçevesinde daha da geliştirmiştir. Kadınların oy veremedikleri için vatandaş olarak ölü olduklarından vergi de vermemesi gerektiği görüşünü destekleyen Elisabeth Cady Stanton, kadın ve erkeklerin

sahip olduğu doğal hakları; yönetme, mülk edinme ve arzularının tatmin edilmesi olarak sıralamıştır (Arat, 2010: 47).

Kongre üyelerini belirlemek amacıyla 1872 yılında yapılan seçimde oy kullanarak yasayı ihlal ettiği gerekçesiyle; hakim karşısına çıkarılan Susan B. Anthony, doğal haklar doktrini ve liberal görüş çerçevesinde hazırladığı savunmasıyla, kadınların oy hakkı olduğu görüşünü dile getirmiştir. Savunmasında, anayasada; ABD’de doğan her insanın vatandaş olduğu ve hiçbir vatandaşın hiçbir hakkının herhangi bir yasa ile sınırlandırılmayacağı ile ilgili bölümü okuyan Anthony, bu durumda kadınların insan olup olmadığını sormuştur. Köleliğin kaldırılması sonrası anayasada, vatandaşların oy hakkının; ırk, renk ve kölelik durumundan sınırlandırılmayacağını düzenlemesini de hatırlatarak, kadınların kölelik durumunda olduğunu iddia etmiştir (Özbuldun, 1984: 11-18, Donovan, 2014: 51-52).

Anthony’nin yargılandığı yıllarda, İngiltere’de Josephine Butler ise; çalışan tüm kadınların cinsel hastalıklarla mücadele amacıyla, zorunlu sağlık kontrolünden geçirilmesinin; onların işten atılmasına yol açtığı gerekçesiyle uygulamanın kaldırılması yönünde mücadele vermiştir. Butler’ın 15 yıl süren kampanyasına onay veren Avam Kamarası, zorunlu sağlık kontrolü uygulamasını yürürlükten kaldırmıştır. Kararın ardından Butler, genelevlerin kapatılması ve bu durumun uluslararası kurumlarca denetlenmesini hedeflemiştir (Michel, 1997: 63).

İngiltere’de 1850’lerden itibaren verilen oy hakkı mücadelesinde ilk kez 1873 yılında bazı lordlar parlamentoya bir dilekçe başvurarak, kadınlara oy hakkı verilmesini istemiştir. Dilekçenin reddi sonrası John Stuart Mill, kadınlara oy hakkının verilmesinin gerektiği üzerine yazılar yazmıştır. Avam Kamarası’na girdikten sonra da kadın yanlısı tavrını sürdüren Mill’in başvuruları reddedilse de ülkenin farklı yerlerinde oy hakkı toplulukları oluşmasını sağlamıştır (Walters, 2009: 99-100)

Erkeklerin kadınlara üstün ve baskın olmasının mantık çerçevesinde yanlışlığını eleştiren Mill, bu durumun insanlığın gelişmesine engel olduğunu savunmaktadır. İnsanın cinsiyetinin doğumuyla alakalı bir tesadüf olması nedeniyle; cinsiyetin insan hayatında belirleyici olmaması gerektiğini ifade eden

Mill, bu nedenle kadınlara başta oy hakkı olmak üzere hak ve özgürlüklerinin verilmesi gerektiğini kaydetmiştir (Donovan, 2014: 61-62).

Mücadele süreci içinde Mill ile evlenen kadın hakları savunucusu Harriet Taylor, kadınlara oy hakkının adalet ve eşitliğin bir garantisi olacağını belirtirken; oy hakkı savunucularından Barbara Leigh Smith oy hakkına ilişkin yasadaki erkek ve insan anlamına gelen sözcüğün kişi sözcüğü ile değiştirilmesini önermiştir. Bu dönemde, İngiliz kadınlara; resmi belgeleri hazırlama yetkisi, hastanede yöneticilik gibi görevler verilmiş; İskoçya'da 1869'da belediye seçimlerinde tanınan genel oy hakkını, 1907 yılında il meclisleri için oy verme ve seçilme hakların tanınması izlemiştir. Buna karşın parlamento ulusal oy hakkına karşı çıkmıştır. Zorunlu sağlık uygulamasını kaldırmasına rağmen, oy hakkı yasa tasarılarının 1873 ile 1913 arasında 50 kez reddedilmesi, feministleri şiddeti de içeren toplumsal mücadele tabanlı bir eylem tarzına yönlendirmiştir (Arnaud-Duc, 2005: 84; Walters, 2009: 99-103).

Şiddete başvurmayan, Millicent Fawcett'in 1897'de kurduğu; 'Kadınların Oy Hakkı için Ulusal Birlik' grubu, Sufrajete kelimesini ilk kullanan feminist topluluktur. Emmeline Pankhurst'un 1903'te kurduğu 'Kadınların Sosyal ve Siyasal Birliği' ise, sufraget hareketini şiddet yanlısı bir zemine çekmiştir. Latince kökenli 'oy kullanma' anlamına gelen 'suffragium' sözcüğünden türeyen suffrage, İngilizce'de 'seçim hakkı' anlamına gelmektedir. Ancak eylemlerin tarzı ve amaçları nedeniyle, Daily Mail gazetesinden Charles Hands'ın kadınları aşağılamak hedefiyle kelimeyi 'sufrajete' olarak türetmesi, bir süre sonra sözcüğü tüm oy hakkı mücadelesi veren kadınlara verilen genel isim haline gelmesine yol açmıştır (Davidoff, 2009: 76-77; Tekeli, 1986: 1624).

Londra'da ulusal bir suffrage dernekleri birliği çatısı altında birleşirken, Avrupa ve ABD'de hızla yayılan "Suffrage" dernekleri; şiddet eylemlerinin dışında, tarihin gördüğü en büyük kadın topluluklarını bir araya getirmiş ve kadınların ilk örgütlü direnişini gerçekleştirmiştir. Mitingler, yürüyüşler, konuşmalar, açlık grevleri yapıp milyonlarca kadın ve erkeği kendi oy hakkı mücadelesine ikna eden süfrajetlerin, Londra Hyde Park'ta 21 Temmuz 1908'de gerçekleştirdiği yürüyüşe 500 bin kadın katılmıştır (Tekeli, 1986: 1624; Arat, 2010: 41-42).

Cam kırma, bomba atma, yangın çıkarma, parlamento toplantılarını engelleme gibi eylemler yapan süfrajeterler, açlık grevini siyasal alana taşımışlardır. Meclis duvarına Haklar Bildirgesi'nden bir bölüm yazdığı için hapse atılan Dunlop, suçunun siyasi olarak kabul edilmemesi üzerine açlık grevine başlamıştır. Grevin 91'inci gününde Dunlop'un serbest bırakılması, süfrajeter açlık grevcilerinin sayısını arttırmıştır. Hücreye bırakılan lezzetli yiyeceklerle grevden döndürülemeyen feminist kadınlar, zorla beslemeye çalışılmış ancak onları hasta etmiştir. Eylemlere doktorların da katılması üzerine açlık grevi yapanların, kısa süreli serbest kalmasını sağlayan yasa kabul edilmiştir. İntiharı protesto olarak kullanan Emily Davison, at yarışları sırasında kendini atların önüne atarak yaşamına son vermiştir (Sevinç, 2002: 112-113; Arnaud-Duc, 2005: 84-85; Walters, 2009: 110-120; Arat, 2010: 42).

Avrupa ve Amerika'da faaliyet gösteren Uluslararası Kadın Konseyi'nin (ICW) ile Uluslararası Kadın Oy Hakkı Birliği (IAW), kadınların oy hakkını savunmuş, özellikle; oy hakkına karşı çıkan lobilerle, mücadele etme çabası içine girmişlerdir. Kadınların vatandaşlık haklarının olduğu söylemlerine, ilk olumlu yanıt ise; dünyanın yeni ve uzak ülkelerden gelmiştir. Kadınlara ilk kez 1893'de oy hakkı veren Yeni Zelanda'yı, 1902'de Avustralya ve birkaç yıl sonra da kuzey Avrupa ülkeleri izlemiştir. Kadın çalışmaları ile ilgili literatürde kadınlara ilk oy hakkı veren ülkeler Yeni Zelanda ve Avustralya olarak görülmekle birlikte; siyaset bilimi alanındaki kaynaklarda, kadınlara 'seçilme' hakkının ilk kez 1788'de verildiği değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu görüşün temel nedeni; ABD Anayasası'nın 'seçilme' konusunu düzenleyen ilgili bölümünde 'seçilecek kişiye ilişkin' bir cinsiyet tanımı bulunmamasıdır. Tanım bulunmaması, kadınlara 'seçilme' hakkının verildiği şeklinde yorumlanmıştır. Anthony'nin mahkemede yargılanıp suçlu bulunduğu, kadınlara oy hakkı veren 1920 yılındaki yasanın Anthony Yasası olarak adlandırıldığı düşünüldüğünde; kullanılmayan bir hakkın geçerli olmadığı sonucuna varılması mümkün olabilecektir (Örtlek ve Tekelioğlu, 2013: 280; Michel, 1997: 69-70; M.Ecevit, 2011: 67; Parlamentolar Arası Birlik [IPU], 2016)

Tüm gün evde ev işleriyle uğraşarak, kadının; hizmetçi haline geldiğini savunan liberal feministler cinsiyetçi rol kalıplarını reddetmiştir. Onlara göre,

kadının toplumun her alanında erkekle eşit olması, ekonomik üstünlüğünü kazanması, sosyal ve hukuksal alandaki haklarına sahip olması gerekmektedir. tüm bireylerin, doğal haklarını tam olarak kullanabilmesiyle mümkün olacak eşitlik, kadının ve kadınla birlikte toplumun gelişmesini sağlayacaktır. Erkek ve kadının, aynı ruh ve zihinsel güçte olması sebebiyle; her alanda eşitliğin olabileceğine savunan liberallere göre, iki cins arasındaki sınıfsal ve cinsiyet farkları görmezden gelinerek; toplumdaki her bireyin, akılcı ve bağımsız birer varlık olarak görülmesini sağlayacaktır (Philips, 1995: 190; Sevim, 2005: 56; Donovan, 2014: 33-34).

Birinci Dünya Savaşı, kadın hareketi açısından önemli olmuş, erkeklerin savaşa alınması; fabrikaların kapısını kadınlara sonuna kadar açmıştır. Ticaret ürünleri ve silah üretiminin durmaması gerekliliği kadınlara fabrikalarda, büyük görev düşmesine neden olmuş; savaş sırasında ve sonrasında kadınlar pek çok hakka sahip olmuştur. Erkeklerin cepheden dönmesi ile kadınlardan, işlerinden ayrılmaları istenmiş; bunu sağlamak için işyerlerindeki kreşler kapatılmıştır. Birinci dünya savaşının sona ermesiyle birlikte kadınlara oy hakkı tanıyan ülke sayısı 21'e ulaşırken; savaş sonrası en büyük değişimlerden birini Rusya'da yaşamıştır (Sevim, 2005: 46).

Sovyet Devriminden yaklaşık 10 ay önce dokuma işçisi 90 bin kadın greve gittiğini belirten Michel'e (1997: 72) göre; devrimi başlatan, grev sırasında metalürji işçilerinin desteği ile federal meclisin alt kanadı Duma'ya yürüyen kadınların talepleridir. Devrim sonrası kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), kadınlara, doğumdan önce ve sonra 16 hafta ücretsiz sağlık hizmeti imkanı sağlamış, hamilelerin işten atılması yasa ile engellemiştir. Mal varlığının eşit dağıtılması, boşanmanın kolaylaşması ile evlilik dışı çocukların velayeti sorunları giderilen Sovyet Rusya'da; ülkeyi yöneten Komünist Parti'nin kadın örgütü Genotel, kadın haklarının geliştirilmesi için çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ancak SSCB'nin yayılcı zihniyetinin kalabalık nüfus ihtiyacı 1929'dan itibaren kadının olumlu durumunu bozmuş; Genotel ve kadınların işi bırakması için kreşler kapatılmış, aile yasası çıkarılarak çok çocuklu aileler hedeflenmiştir. Yasal olan kürtaj hakkı ve eşcinsellik, 1936'dan

itibaren suç olarak düzenlenmesiyle birlikte, boşanma zorlaştırılmış, evlilik dışı çocuğa yapılan yardım da kaldırılmıştır. (Michel, 1997: 72-76).

1.1.1.4.2. Marksist feminizm

Cinsiyet eşitsizliğine ilişkin sorunlarının, kanunlar ve iş yaşamında eşitlikle çözüleceği düşüncesini benimseyen liberal feministler, toplumun ve toplum içinde kadının bulunduğu durumu incelememiş, kadının ikincilliğinin nedenlerini tartışmadan; sorunların mevcut sistem içerisinde çözülmesini hedeflemiştir. Ev içi olarak değerlendirilen özel alanı ve burada yaşanan eşitsizliklere ilişkin çözüm önerileri getiremeyen liberal görüşün; uygulanamayacağı ya da ev içinde yaşanan baskı ve ev içindeki kadının emeğinin ne olacağı soruları, liberal feminist teoriyi açıklamakta yetersiz kaldığı alanlar olarak eleştiri konusu olmuştur. Kadın sorunlarına Marksist ideoloji çerçevesinde yaklaşılması Marksist feminist teorinin oluşmasına neden olmuştur (Ramazanoğlu, 1998: 28, Yörük, 2009: 66-67; Ataman, 2009: 17-18).

Komünist manifestoda, kapitalist endüstrileşmenin insanı metaya dönüştürdüğünü belirten Marx ve Engels (1992: 9), “Kendilerini parça parça satmak zorunda olan bu emekçiler alınıp satılan bütün öteki mallar gibi bir metadırlar” görüşünü ifade etmektedir. Aile ile ilgili geleneksel yapıyı reddeden Marx; ahlak ya da dini inançlara dayandırılarak oluşan ailenin yıkılması gerektiğini, toplumsal yapının; kan bağıyla değil, iktisadi işleve dönük olarak kurulması gerektiğini savunmaktadır. Endüstriyel toplumun yabancılaşma kavramını oluşturduğunu öne süren Marx’ın, sınıfsız toplumun yabancılaşmamış olacağına ilişkin praxis düşüncesini ortaya koymuştur. Praxis ve değer belirleme düşüncesi içerisindeki, artı değer kavramı ile ev içi emek ve ev işleriyle ilgili düşünceler; feminist teorilerin gelişmesinde temel kavramlar arasında yer almıştır (Zetkin, 1996, 147; İmançer, 2002:160).

Marx’ın hiçbir zaman tek başına kadın sorunuyla uğraşmadığını reddetmeyen Clara Zetkin (1996, 147).; Marx’ın, materyalist tarih anlayışının, kadın sorununa bakışta, kadının tarihsel koşullanmışlığının ve haklılığının anlaşılmasını sağladığını iddia etmektedir. Marx’a nazaran kadın soruna ilişkin

çözömlerleri de bulunan Engels (2003: 23-31), insanların komönal bir yaşam sürdüğü avcı toplayıcı toplumun; eşitlikçi olduğunu, kadınların sömürölmesinin; özel mülkiyet ve aileyle başladığını, devlet ve sınıflı toplumun; kadını daha fazla ezdiğini belirtmiştir. Engels'e göre; tarihteki ilk sınıfsal baskı, erkeğin kadını kontrol altına almasıyla; ilk sınıfsal çatışma da evlilik içinde yaşanmıştır. Marksist bakış açısıyla; erkek; burjuvazi, kadın ise; proletaryayı temsil etmektedir.

Ev yaşamı ile ilgili ev işlerinin toplumsallaşması ve ev işlerinin ücretlendirilmesi önerilerini getiren Engels, kadının evin içinde ve dışında günde iki kez çift vardiya çalıştığını savunmaktadır. Fabrika işlerine göre; ev işlerinin görece daha iyi olduğunu savunan Engels, kadının çift taraflı sömürüsüne son verilmesi amacıyla; tüm ev işlerin ücretsiz olarak kolektif merkezlerde yapılmasını önermiştir. Engels'in ön gördüğü bir diğer yöntem ise; ev işlerinin devlet tarafından ücretlendirilmesi, böylelikle; kadınlara hem grev hakkı hem de ekonomik bağımsızlık kazandırılmasıdır (Hartmann, 2006: 25-28).

Ev işlerinin kolektifleşmesi fikrini Charlotte Perkins Gilman ve sonraki bazı feministler uygulanabilir bulmuştur. Ev işlerinin ücretlenmesi önerisi ise, başta radikal feministlerce eleştirilmiş; kadının eve daha fazla hapsolacağı ile kadının hizmetçiye dönüşe şeklinde yorumlanmış, toplumsal hayata katılamayan kadının daha fazla yabancılaşacağı eleştirileri getirilmiştir. Ev işlerinin önemsiz görülmesinin yanında sürekli tekrarlanmak zorunda olması sebebiyle Costa, ev işlerini soyutlayıcı olarak tanılamıştır (Donovan, 2014: 100-101, 156-157).

Özetle, kadınları bir sınıf olarak değil de işçi sınıfının bir parçasını olarak gören Marksist feministler, kadınların ezilmesinde temel etkenin kapitalizm koşullarının yarattığı sınıfsal baskı olduğunu varsaymaktadırlar. Tüm ezilen sınıflar gibi; kadınların da ezilmesine sebebi kapital sistemdir. Kapitalizm; erkeği kamusal ve özel alanın hakimi yaparken, kadını; eve kapatarak emeğini sömürmektedir. Böylelikle üretimden uzaklaşan, kadın ezilmekte ve sömürölmektedir. Marksist feminizme göre; sorunun çözümü, kadınların toplumsal üretime katılarak, ekonomik özgürlüklerini kazanmalarıdır. Böylece erkeklerle eşit olmaları mümkün olacaktır. Çözüm için, kapitalist sistemin

yıkılarak, sosyalizme geçilmesi gerekmektedir (Karadağ ve Sabancılar, 2013: 94; Mies, 2011: 62-63; Ataman, 2009: 16).

Sovyet Rusya'da kadınlar için olumsuz bir ortamın oluşmaya başladığı yıllarda Avrupa'da faşist yönetimler işbaşına geçerek, savaş çığırkanlarının yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur. Avrupa'da kadınlara verilen pek çok hakkın kullanımı engelleyen faşist yönetimler, kazanılmış hakları da kadınların elinden geri aldı. İspanya'da Franko, Fransa'da Vichy, Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussolini, Portekiz'de Salazar, Yunanistan'da Mattaxas iktidarı ele geçirerek, kadınlar için var olan durumu daha da olumsuz hale getirmiş, kadın karşıtı tutum sergilemişlerdir (Güzel, 2013: 103).

İngiltere ve Fransa gibi ülkelere göre, daha az kadın yanlısı söylemin bulunduğu Almanya'da; kadınlara, 1918'de oy hakkının verilirken; Alman feministler, sosyal hak ve cinsel özgürlük taleplerine yoğunlaşmıştır. Hitler döneminde ise; kadın, çocuk doğurma ve ev işleri için makine olarak görülmüştür. Kamuda çalışan evli kadınları, karnameyle işten çıkartan Hitler, kadına; genç kızların karma okullara gitmesini yasaklamıştır. Naziler; kızların, ev kadını olmalarını sağlayacak okullarda eğitim görmesini hedeflemiş, meslek edinimi için gerekli olan olgunluk diplomasında; kadınların, yüzde 10'un üstüne çıkmalarını engelleyen bir kota sistemi getirmiştir. Hitler, kadını; 3K adını verdiği çocuk, mutfak ve kilise içine hapsedmiştir (Arat, 2010: 42; Sevim, 2005: 48).

Kadınların doktorluk yapmasının yasak olduğu Nazi Almanya'sında kadını bakışı Michel (1997: 76)şu şekilde açıklamaktadır;

Kadın bir tür hayvandı. Aile, onun içinde yaşayabileceği tek doğal ortamdı ve cinsel yönden özgürlüğünü talep eden kadın, bir Yahudi, Zenci ve eşcinsel kadar soysuz bir yaratıktı. Feminizm, bir burjuva sapkınlığıydı; dünyanın doğal düzenini çiğnemekti.

İkinci dünya savaşı kadının iş gücüne bir kez daha ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu dönemde; propaganda yöntemlerini etkin olarak kullanan siyasi iktidarlar, kadınlara vatanseverlikle çalışmaları çağrısı yapmıştır. Bu çağrılar sırasında toplumsal cinsiyet rolleri vurgulanarak; zaferin kadınların katkısıyla kazanılacağı veya erkekleri savaşa göndermenin gerekliliği ya da

çocuklara ve devlete bakma fikirleri, vatanseverlikle birleştirilerek sunulmuştur. Kadınları fabrikalara çekebilmek adına; seferberlikler başlatılmış, İngiltere’de özel sektörde çalışmaları yasaklanan genç kadınlara, silah fabrikalarında; kreş ve yarım gün çalışma olanakları sunulmuştur (Işık ve Eşitti, 2015: 662-668).

Kadın hareketinin ilk dalgası boyunca kadınlar, başta oy ve eğitim olmak üzere; kişisel hak ve özgürlükleri ile ilgili pek çok talepte bulunmuşlardır. Bu hak mücadelesinin ilk kazanımları; kadınların eşitsizliğe karşı, ilk eleştirilerinden bir hayli sonra gerçekleşmiştir. Uzun ve zor bir mücadelede pek çok önemli kazanım elde edilmiş olsa da, oy hakkı simgesel açıdan özgürlüğün göstergesi olarak ayrı bir önem arz etmiştir (Walters, 2005: 98).

1960’a kadar süren birinci dalga kazanımlarını özetlemek gerekirse; kadınlar vatandaş olarak görülmüş, kendini temsil etmeye başlayarak; vasilik sistemi ortadan kalkmış, kendi başlarına her türlü yasal haklarını takip edebilir hale gelmiş, 59 ülkede seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir. Müslüman dünyasının büyük bir kısmının hakimi olan Osmanlı’da ve İslami hukukta ise kadınlar her zaman tanık ve savunma hakkına sahip olurken; Batı’da ilk kadın hakim 1869 yılında A.B.D. Iowa’da atanmıştır. Mahkemede savunma hakkı ise; kadınlara A.B.D.’de 1879’da verilmiştir. Fransa’da kadınların mahkemelerde çalışabilmesi 1900 yılındaki yasal düzenlemeyle sağlanmıştır. Erkeklerle özgü görülen doktorluğu; kadınların da yapabilmesine olanak tanıyan; kadınlar için ilk Tıp Fakültesi 1865’te New York’da açılmış, ABD’de kadınlara yönelik üniversiteler kurulmuştur. İngiltere ve Fransa’da tıp fakültesine alınan ilk kız öğrencileri, erkek öğrenciler protesto etmiştir. Danimarka’da 1924’te ilk kez bir kadın parlamentoda yer alırken, tarihteki ilk kadın devlet başkanı; Sri Lanka’da, 1960 yılında göreve başlayan Sirimavo Bandaranaike olmuştur. Çalışan annelere doğum izni ve doğumda sağlık giderlerinin karşılanması uygulamaları hayata geçmiş, ‘kadınlara her alanda eşitlik’ ve ‘eşit işe eşit ücret’ politikaları uluslararası antlaşmalarda yer bulmuştur. Örneğin, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin; 1’inci maddesi, “Tüm insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar.”, 2’nci maddesi ise, “Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ve toplumsal köken, doğuş ya da benzeri başka bir statü gibi herhangi bir ayırım gözetmeksizin bu bildiride ileri sürülen

tüm hak ve özgürlüklere sahiptir.” şeklindedir (IPU, 2016; Birleşmiş Milletler [BM] 1948; Notz,2012: 43-56; Ataman, 2009: 3-6; Sevim, 2005: 38-42; Ramazanoğlu, 1998: 28-30; 1997: 6-76; Yörük, 2009: 65-68).

Kadın hakları hareketi boyunca kadınlar; elde ettikleri kazanımlarla, sadece özel alanda değil kamusal alanda da var olduklarını kanıtlamışlardır. Ancak kadın hareketinin ilk dalgasıyla dile getirilen sorunlar bugün bile tam olarak çözülmüş değildir. Dünyanın en modern ülkelerinde bile varlığını sürdüren eşitsizlikler devam etmektedir. Örneğin A.B.D.de Hollywood’un dünyaca ünlü aktrisleri; aktörlerden daha az kazandıklarını kabul ederek, bu durumu eleştirmektedir. Kimi ülkelerdeki uygulamalar kadınların hala en temel haklarını bile kullanmalarının engellendiğini göstermekte; kadınların otomobil kullanmasının yasak olduğu Suudi Arabistan’da, kadınlara seçme ve seçimle hakkı ilk kez 2015 yılında verilmiştir (Karadağ ve Sabancılar, 2013: 93; Firestone, 1993: 81; Kaya, 2015; Hürriyet Gazetesi Dış Haberler Servisi, 2015; Akşam Gazetesi Dünya Haberleri, 2014).

1.1.1.5. İkinci dalga kadın hareketi: çağdaş hareket

Feminizmin; kadın sorunları ve çözüm önerilerine yönelik bakış açısı ve mücadele alanının, değiştiği kadın hareketinin ikinci dalgası; modern feminizm, çağdaş hareket veya kadınların özgürlüğü hareketi isimleriyle tanımlanmaktadır. Hareket olarak 1960’larda kendini gösteren ikinci dalga, teoride ise; Simone de Beauvoir’un, İkinci Cins (1949) kitabıyla başladığı kabul edilmektedir. Bu bağlamda İkinci Cins, feminist felsefenin en temel eseri olarak görülmektedir (Collin, 2005: 264; Ataman, 2009: 4; Walters, 2005: 137; Özbuldun, 1984: 40; Sevim, 2005: 49; Notz, 2012: 67; Michel, 1997: 82; Donovan, 2014: 131; Atan, 2015: 13).

Erkeklerin kurduğu tarihsel egemenliğin yani ataerkil sistemin; kadınların değersizliği ve ikincilliği başta olmak üzere maruz kaldığı tüm sorunların temelinde olduğunu “insan kadın doğmaz: sonradan olur” sözleriyle savunan Beauvoir (1993: 231),kadınların buldukları durumu içselleştirmesinin ataerkil sistemin devamını sağladığı belirtmiştir. Beauvoir’a (1993: 13-56, 229-302)

göre; kadının evlilik içerisindeki kocaya bağılıktan kurtulması ile meslek sahibi olmasının tek yolu, eğitimidir. Kadınların kurtuluşunun; karınlarından başlayacağını, bir başka ifadeyle; kadın cinselliği ile doğurganlığın birbirinden ayrılması ile sağlanacağını ortaya atmıştır.

Yayınlandığı ilk yıllarda, varoluşçu felsefi çevre dışında bir etkisi olmayan (Özbuldun, 1984: 40), İkinci Cins, 1960 sonrası gelişen kadın hareketinin eylem odaklı temsilcilerini etkilemiştir. Etkileri 1970'lerden itibaren görülmeye başlayan Beauvoir'un düşünceleri, kadın hareketinin mücadele alanının ataerkil sisteme yönelmesini sağlamıştır (Collin: 2005, 264).

1.1.1.5.1. Varoluşçu feminizm

İnsanın büyümesi sürecinde kadın benliğinin, çocukluğundan itibaren kadınlık rollerine uygun olarak şekillendirildiğini öne süren Beauvoir'un; kadının, birey olarak kendi benliğini şekillendirmesi gerektiğine ilişkin görüşlerinin temelinde Alman düşünürler Hegel, Husserl ve Heidegger'in yer aldığı varoluşçuluk felsefesine dayanmaktadır. İnsanın doğanın üstüne çıkabildiği kadar, insan kabul edildiği varoluşçu düşüncede; insanın doğayı aşabilmesi, hayata yeni ve değer kazandıracak çalışmalar ya da icatlar yapması, onun doğanın üstünde değerli bir varlık olmasını sağlamaktadır (İmançer, 2002: 161).

Varoluşçuluğun en bilinen temel düşüncelerinin Jean Paul Sartre'nin "ben" ve "öteki" ayrımı olduğuna değinen Donovan (2014: 223-224); varoluşçu felsefenin temelindeki Hegel ve Sartre'nin, kendine yabancılaşmış ruh ve bilinçlilik durumunun yer aldığını ifade etmiştir.

Erkeğin kendini kadınsız düşünebileceğini ancak kadının bunu yapmasının engellendiğini savunan Beauvoir (1993: 17-19), erkek bedeninin kadınsız da anlam taşıdığını ancak kadın bedeninin erkek olmadan bir anlamını olmadığını öne sürmektedir. Erkek için kadının, tek anlamının; cinsellik olduğunu ifade eden Beauvoir, varoluşçu felsefe içinde; egemenliğin imkanlarını kullanan erkeğin, kendini; özne, mutlak ve temel varlık, kadını ise; öteki ve ikincil olarak konumlandırmasının da nedeninin kadını cinsellikle özdeşleştiren anlamlandırma olduğunu belirtmektedir.

Kadın ile erkek arasında biyolojik ve psikolojik farklılık olduğunu kabul ederek, bunun kadını güçsüz ve yetersiz kılacak ölçüde olmadığını kaydeden Beauvoir (1993: 18-25); kadın bedeninin, ataerkil sistem içinde güçsüz bırakıldığını, biyolojik verilerle kadının ötekiliğinin açıklanamayacağını vurgulamaktadır. Erkeğin kendini her alanda geliştirirken; kadının analık göreviyle ev içinde tutularak, ona dayatılan rolü kabul ettiğini ve bu durumu içselleştirildiğini aktaran Beauvoir; kabullenişin, kadını nesne olmaya zorladığı öne sürmektedir. O'na göre; kadınların, nesne olmayı reddetmeleri, erkeklerin; onları özne olarak görmesini sağlayacaktır

İkinci dünya savaşı sonrası Sovyet – Batı bloklaşması sırasında; ilk dünya savaşı sonrası Ortadoğu'daki sömürgelerinin bağımsızlığına engel olmayan İngiltere ve Fransa için İkinci Dünya Savaşı sonrası da benzer bir durum yaşanmıştır. İngiltere sömürgelerin bağımsızlığını engellemek için İngiliz Milletler Topluluğu'nu kurarken; Fransa, Cezayir ve Tunus gibi ülkelerle savaşmıştır. Fransa'nın sömürgelerle savaşması, ABD ve Rusya'nın yayılmacı faaliyetleri sonucunda Kore Savaşı yaşanmıştır. Kore Savaşının başlamasıyla birlikte; 'barış kadın kongresi' düzenleyen Batı Almanya kadınları; "Bir daha asla savaşma!" ve "Faşizm asla olmamalı!" gibi sloganlarla, barış yanlısı hareketin de öncüleri olmuşlardır. Savaş karşıtı hareket ise, Vietnam Savaşı sırasında ortaya çıkmış; apolitik ve barış yanlısı gençler, çiçek çocuklar hareketiyle; faşist, komünist ve savaş yanlısı tüm düşünceleri dışlamıştır (Collin: 2005, 264; Notz, 2012: 64-65).

Barış yanlısı seslerin yükseldiği yıllarda; karma okullarda eğitim görmüş, çoğunluğu üniversite eğitimi almış, Avrupa ve Amerikalı genç kadınlar, kadın hareketini yeni bir boyuta taşımıştır. Tıptaki gelişmelerin etkisiyle; cinsellik, doğum, kürtaj gibi konuların birbirinden farklı ele alınabileceğini ifade eden ikinci kuşak kadınlar; tüm kadınların, kendi kaderlerini belirleyebilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Gündelik yaşamda cinsel bir nesne olarak algılanmayı, tecavüzün ağır cezayı gerektirmeyen bir suç olmasını, erkekler gibi meslek sahibiyken; ev işlerinin sadece kendilerinden beklenmesi gibi yeni bir söylemler geliştiren ikinci dalga hareketinin temsilcileri, özgürlük temelli eylemsel yeni bir politika geliştirmiştir (Arat, 2010: 70; Michel, 1997: 84).

İlk dalga ile ikinci dalga hareketini birbirinden ayıran en önemli etken, hareketin yöneldiği mücadele alanıdır. Birinci dalga kadın hareketi; hak kavramını temel alarak, tüm talep ve beklentilerini yasal düzenleyici; devlete yöneltirken, kadınların haklarını kullanamama ya da ikincil durumuna yönelik sorgulamalarda bulunsalar da buna sebep olan erkek egemenliğini mücadele alanı olarak görölmemişlerdir. 1968 Kuşağının barış yanlısı başkaldırı ruhu, Beauvoir'in; kadınların durumlarının değişmesi için bir şeyler yapmaları gerektiği ile ilgili düşüncelerle birleşmiş, özgürlük kavramını merkeze alan; ikinci dalga kadın hareketi, isyan ve başkaldırıları ataerkil sisteme yönelmiştir (Beauvoir, 1986: 9-10; Mies, 2011: 63; Alkan,1998'den aktaran Üzel, 2006: 49).

İlk dalga kadın hareketinin elde hukuki kazanımları koruma düşüncesi, kadın örgütlerinin küresel olarak yeniden örgütlenmesini sağlamıştır. Hukuk ve uluslararası alanda etkinliğini arttıran ikinci dalga hareketin temsilcileri, tüm kadınları kapsayan daha aktivist birliktelikler kurma yoluna gitmiş; akademik dünya içinde bakış ve yaklaşımlarıyla daha fazla yer almayı hedeflemişlerdir. Bu dönemde oluşan eylem ve düşünceler, Radikal feminist teorinin oluşmasını sağlamıştır (İnceoğlu, 2012: 113; Cangöz, 2013: 44-45).

1.1.1.5.2. *Radikal feminizm*

Liberalizm; Liberal feminizmi, Marksist düşünce ise; Marksist feminizmin ortaya çıkmasını sağlarken, radikal feminizm; herhangi bir kurama bağlı olarak gelişmemiştir. Zaman zaman reformist ve eşitlikçi teorilerin dışındaki tüm feminist teorileri ve akımları kapsayacak şekilde geniş bir değerlendirmeye ele alınan radikal feministler, kadınların değersizleştirilmesinin sebeplerinin tartışılması yerine alternatif çözüm önerileri geliştirilmesi hedeflemiştir (Küçük, 1993: 108; İmançer, 2002: 162; Y.Ecevit, 2011a: 14).

Liberal feminizmin, kadının; aile içindeki konumunu sorgulanmamış olmasının, cinsiyetler arası eşitsizliğin kabul edişi anlamına geldiğini savunan Radikal feministler, erkek egemen sistemin sona ermesiyle ilgili bir öngörüsü bulunmayan; kadının durumunu mevcut sistem içinde düzeltme hedefinin de liberal feminizmin eksikliği olduğunu öne sürmüşlerdir. Kadınları merkeze

almamış olması nedeniyle Marksizmin, ataerkil şartlarında geliştirildiği düşüncesinde yola çıkan Radikal feministler; böylelikle, her iki teoriyi de kadın sorunu açısından yetersiz bulmuştur (Mackinnon, 2003: 59-60; Donovan, 2014: 65-67, 133; İmançer, 2002: 158).

Radikal feminist teori, ataerkil sistem ve onun getirdiği cinsiyet baskısı sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kadın erkek ayrımcılığının, reformlarla engellenmesinin imkansızlığını iddia eden radikaller, ataerki başta olmak üzere cinsiyet ayrımcılığına neden olan tüm kurum, yapı ve sistemlerin yok olması gerektiğini düşünmüşlerdir. Onlara göre; toplumdaki cinsiyet temelli işbölümü ve cinsiyet rolleri son bulmalı, baskı ve ezilmenin en yoğun olduğu aile kurumu ortadan kalkmalıdır. Tüm kadınların ortak erkek egemenliğiyle mücadelesini öngören feministler, kadının sömürülen bir birey olmanın ötesinde görmüştür. Farklı yöntem ve şekillerde olsa da tüm kadınlar sınıf olarak sömürülmekte olduğu düşüncesi, kadınlar arasında dayanışma ve destek ilişkisi üzerine kurulan; kız kardeşlik kavramını ortaya çıkartmıştır (Ataman, 2009: 4-19; Notz, 2012: 18-19; Mackinnon, 2003: 60-66).

Tüm kadınları, tarih boyunca erkeklerin hakim olduğu ve sömürülen evrensel kız kardeşler tanımlamasıyla birleştirici bir ideoloji olarak ortaya çıkan kızkardeşlik kavramı; her bir kadının, tüm ezilen kadınların bir parçası olduğu, bu nedenle kadınların birlik olması ve ortak bir feminist düşünce geliştirilmesi gerektiği fikrini oluşturmuştur. Kadınları her türlü etnik, ırksal ya da millet ayrışmasının ötesinde gören Robin Morgan'ın, kızkardeşliğin küresel olduğu iddiasında bulunmuştur. Tüm kadınları tek bir sınıf altında birleştiren görüş paralelinde A.B.D.'deki Kızılçoraplılar, tüm tarihsel yönetim sistemlerini eleştirmiştir (Ramazanoğlu, 1998: 32; Özbuldun, 1984: 41; Philips, 1995: 97) .

Kadınların en çok özel alan olarak kabul edilen evre sömürüldüğü tezini geliştiren Radikaller, özel alanın değişim ve dönüşüme uğraması gerektiğini belirtmişlerdir. Özel alanlarda yaşanan sorun ve ezilmenin konuşulmasının, kadının ikincil ve sömürülüyor olmasının nedenlerini ortaya çıkaracağı inancıyla; "kişisel olan politiktir" sloganı geliştirilmiş, tarih boyunca hep özel alanda tutulan; istenmeyen gebelik, işsizlik, hastalık, ölüm, cinsellik, şiddet, cinsel istismar gibi pek çok konu siyasal alanda taşınmaya çalışılmıştır. Kadınların ortak deneyim

ve sömürülmelerinin benzerliklerinin bulunması, ataerki sistemin sorgulanmasını anlamlı ve kolaylaştırmıştır (Atan, 2015: 6; Arat, 2010: 75; Ramazanoğlu, 1998: 31; Karadağ ve Sabancılar, 2013: 94-95).

Diyalektik materyalizm düşüncesinden hareketle benzer bir yöntem olarak geliştirilen bilinç yükseltme uygulamalarında; başta özel alanlarda yaşadıkları olmak üzere deneyimlerini birbirleriyle paylaşan kadınlar, hem ataerki ve onunla birlikte gelen toplumsal cinsiyet rollerinin yaşamları üzerindeki etkisini hem de birbirlerini yakından tanıma fırsatı bulmuştur (İmançer, 2002: 160; Bora, 2010: 40). Kadınlara uygulanan baskının tarihsel olduğunu ve tüm kadınları kapsadığını, bilinç yükseltme gruplarında keşfettiklerini açıklayan Hanisch'e (2013: 11) göre, terapi olarak algılanmaması gereken bilinç yükseltme; kadınlara, feminizmin hedeflerinin kendi hayatlarıyla ilişkisini göstermiştir.

Pek çok ülkede ağır suç sayılmayan tecavüz olaylarını gündeme getirerek, konuyu siyasal alana taşıyan Radikal feministler; tecavüzü erkeklerin silahı, kadınları bastırma amaçlı terör eylemi olarak tanımlamışlardır (Arat, 2010: 75). Tecavüzün; bir erkeğin, bir kadına hareket olarak görülmemesi gerektiğini öne süren Mehrhof ve Kearon (1971'den aktaran Sevim, 2005: 81), cinsel saldırıların; güçlü sınıfın, güçsüzlere karşı kullandığı politik baskılama aracı olarak tanımlamaktadır.

Benzer şekilde, kadınlara karşı uygulanan cinsel şiddetin erkekliğin kurulması ve kültürel olarak yaygınlaştırılmasında bir silah olarak kullanıldığını iddia eden Brownmiller (1984: 11-15, 230-251) da, ırza geçme olaylarının; hem kadınları aşağılama hem de bedenlerini araçsallaştırma amacı taşıdığını ifade etmektedir. O'na göre, tecavüz ideolojisinin yayılmasında, pornografi ve fahişeliğin teşvik edici katkı sağlamaktadır.

Cinsel saldırılar konusunda uluslararası mücadele veren Radikal feministler, tecavüzün ağır suç sayılması ve saldırıya uğrayan kadının sanık sandalyesine oturtulmaması için yasa taslakları hazırlamışlardır. Bu amaçla, tecavüze uğrayan kadının izin vermesi halinde dava tutanaklarının kamuoyuna açıklanması gibi yöntemler kullanılmış, saldırının fiziksel ve ruhsal etkileri bu yöntemlerle anlatılmaya çalışılmıştır (Hanisch, 2013: 20-23).

Kimi radikaller, kadının özgürlüğünün cinsel özgürlükle bir olduğunu ifade etmektedir. Donovan'a (2014: 268-269) göre, Goldman ve Sanger; kadınların cinsel haz hakkına inanırken, Densmore ise; büyük bir deneyim veya onsuz hayatın tatsızlığı şeklinde sunulan seks ve aşkın, ataerkil düşüncenin kadını kontrol altında tutma yöntemi olarak görmektedir.

Kadınların tam kurtuluşu için feminist devrimin gerçekleşmesi gerektiğini öne süren Firestone (1993: 19- 23); gerçekleşecek cinsel devrimle, kadınların hem üretim hem de üreme mekanizmasının kontrolünü ellerine geçireceklerine işaret etmektedir. Kadınların, annelik ve üremeyle sınırlandırıldığını belirterek; "biyolojik ailenin kendi içinde, eşit olmayan bir güç dağılımı" yaptığını vurgu yapmaktadır. "Gebelik barbarca bir şeydir" ifadesiyle üreme için teknolojinin kullanılması gerekliliğini savunan Firestone'a (1993: 210-216) göre, yapay üreme geliştirilmeli; tüple döllenme, yapay yumurtalık veya plesenta gibi yöntemlerle biyolojik aile kavramının son bulması sağlanmalıdır.

İkinci dalga kadın hareketi, ataerkil sistem ve onun çevresinde şekillenen iktidar ilişkilerine karşı; cinsiyet rolleri, cinsiyetçi uygulamalar, evlilik ve aile, kürtaj ve kadının emeği konularını kuramsal alanda olduğu kadar pratikte de eleştirmiştir. Dünya çapında artan yasa dışı kürtajlar nedeniyle, Rusya'da, 1955'te kürtajın bir kez daha yasal hale gelmesi; eylemlerin artmasına neden olmuştur. Kadın dergileri ve protestolara katılan kadınlar, "bedenim bana aittir" ve "karar verecek olanlar kadınlardır" sloganlarıyla kürtaj hakkını talep ederken, "özel olan siyasaldır" sloganını pratiğe döken; Beauvoir ve 373 Fransız kadını henüz yasak olmasına rağmen kürtaj yaptırdıkları ile ilgili 1971'de bir bildiri hazırlamışlardır. Doğurganlık ve cinselliğin ayrışması amacıyla kürtaj hakkını olmazsa olmaz gören ikinci dalga feministler, konunun kadının kendi bedeniyle ilgili kararı alabilmesi açısından sembolik anlam taşıdığını da savunmuşlardır. Katolik Kilisesi, başta olmak üzere dile getirilen olumsuz tepkilere karşı; İngiltere'de 1967, ABD'de 1973, Fransa'da 1975 ve İtalya'da 1978'de kürtaja ilişkin yasaklar kaldırılmıştır (Arat: 2010: 77-78; Michel, 1997: 83; Alkan, 1998'den aktaran Üzel, 2006: 50).

1.1.1.5.2.1 Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet ayrımı

Kadın hareketinin ikinci dalgasının temel felsefesi olan cinselliğin doğurganlık ayrılmasına ilişkin düşünceler, toplumsal cinsiyet kuramının ortaya çıkışıyla gelişmiştir. Feminist teorinin en önemli kazanımlarından biri haline gelen toplumsal cinsiyet konusu; Beauvoir'un, kadınların ikincil konumunun toplumsallaşma sürecinde oluşan geleneksel rollerle oluştuğuna ilişkin görüşlerine dayanmaktadır (Connel, 1998: 77).

Toplumsal cinsiyet kavramının; ilk kez Robert Stoller'in (1968) İngilizce "gender" şekliyle ifade edildiğini aktaran İmançer (2006: 1), Stoller'in kavramla; toplumsal cinsiyet ile doğumda belirlenen biyolojik cinsiyet arasındaki farkı ortaya koymaya çalıştığını belirtmektedir. Toplumsal cinsiyet (gender) ile biyolojik cinsiyet (sex) tanımlarının ayrılması anlamında Ann Oakley'in çalışması, kavramın kuramsallaşması açısından önem taşımaktadır (Işık ve Eşitti, 2005: 657; İmançer, 2006: 1).

Feminist kuramlar içinde sosyal bilimlere girdikten sonra kadın çalışmalarından ayrılan; toplumsal cinsiyet çalışmaları, kadın çalışmalarını kapsar bir hale gelse de iki kavramın birbirinin yerine ya da eş anlamlı olarak ele alınmasının hatalı bir uygulama olarak değerlendirilmektedir (Y. Ecevit, 2011a: 3; Türkoğlu, 2015: 5).

Cinsiyet doğumla oluşan; biyolojik erkek ile kadın ayrımını anlatırken, toplumsal cinsiyet erkeklerle kadınlar arasındaki psikolojik ve kültürel; toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeyi açıklamaktadır (Marshall, 1998'den aktaran Işık ve Eşitti, 2005: 657; İmançer, 2006: 1).

Kadın ve erkek arasında ayrımın gerçekte var olmadığı ile toplumsal iş bölümünün tarih içinde nasıl oluştuğunun toplumsal cinsiyet kavramıyla ortaya çıktığını savunan Ramazanoğlu (1998: 90); kadın hareketinin pratikte savunduğu, kadınların cinsiyetleri nedeniyle değil de onlara sunulan rollerden dolayı ezilmiş olduğu şeklindeki düşüncelerin, toplumsal cinsiyet kavramıyla tam olarak açıklandığını vurgulamaktadır.

Berkday (2011: 16) ise, toplumsal cinsiyeti şu şekilde tanımlamaktadır;

...biyolojik cinsiyetten farklı olarak, toplumsal ve kültürel olarak belirlenen ve dolayısıyla içeriği toplumdan topluma olduğu kadar tarihsel olarak da değişebilen "cinsiyet konumu" ya da "cins kimliği"dir. Toplumsal cinsiyet yalnızca cinsiyet farklılığını belirlemekle kalmaz, aynı zamanda cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini de belirtir.

Biyolojik cinsiyetin; insanı kadın ve erkek olarak ayırırken, toplumsal cinsiyet kavramının; günlük yaşam pratiklerini de içine alarak ayırım yaptığını ifade eden Connel (1998: 190-191),kadının; yaşı baz alınarak yapılan "genç kız" ve "yaşlı kadın" benzeri toplumsal cinsiyet ayrımların sayısının, farklı kriterler dahilinde 20'ye kadar ulaşabildiğini ifade etmektedir. O'na göre, toplumsal şartlara bağlı olarak oluşan bu farklı kategorik örgütlenme ve tanımlamalar, cinsiyetlere ilişkin rol kalıplarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet teorisinin önemli kavramlarından biri olan cinsiyet rolü kuramı ise, toplumsal olarak kişiden erkek ya da kadın olmasına göre beklenen davranışlar olarak özetlenebilir. Kişinin, cinsiyet rolünü öğrenerek ona uygun hareket etmesi ya da etmemesi bireyin toplumsal içinde kabul edilmesine ya da dışlanmasına neden olabilmektedir. Cinsiyet rolleri hem biyolojik hem de kültürel etkileşimle ortaya çıkmakta, kültürel yaklaşıma göre; kadın ve erkeğin rollerinin toplumsal olarak, biyolojik yaklaşıma göre ise; doğumla gelen kapasite ve yetenek farklarına dayanmaktadır. Kültürel ve biyolojik yaklaşımın yanı sıra sosyal öğrenme yaklaşımı, bireysel ruhbilim öğretisi, analitik psikoloji, bütüncül yaklaşım, ilişkiler kuramı, varoluşçu psikoloji, yapısalcı yaklaşım ve söylem kuramları da toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumuna yönelik farklı açıklamalar sunmaktadır (İmançer, 2006: 3-19).

Cinsiyet rollerinin, biyolojik cinsiyetin üzerine kültürün; anlam işlemleriyle oluştuğunu kaydeden Butler (2014: 52), toplumsal cinsiyetle oluşan kimliğin dil ile kurulduğunu savunmaktadır. Butler'in geliştirdiği queer kuramı, her türlü insanın kimlikleştirmesini reddetmektedir. Cinsiyetlerine bakılmaksızın, herkesi; cinsiyet rolleri, homofobi ile eşitlik mücadelesi saflarında araya getirmeyi

hedefleyen queer teorisinin, feminist kuram içinde; heteroseksüelliğin eleştirisiyle ortaya çıkmıştır. Kurama göre, cinsiyetler sabit değildir. Tarih boyunca koşullara göre; farklılıklar gösteren cinsiyet kavramı, ataerki sistem tarafından; heteroseksüelliğin normalleştirilmesiyle birlikte normal olmayan herkesin ötekileşmesine yol açmıştır. Kurama paralel olarak; gey, lezbiyen, travesti, transeksüel, biseksüel, interseksüel kimlikli insanların, eşit haklar elde etmek için başlattıkları mücadele de queer olarak tanımlanmıştır (Durudoğan 2011: 88; Butler, 2014: 15-24; Y. Ecevit, 2011a: 24).

Kendilerini radikal ve diğer feminist gruplardan ayırmak isteyen kimi feminist aktivistler, kendilerini tanımlamak adına kadınların kurtuluşu terimini kullanmıştır. Betty Friedan'ın 1966'da Ulusal Kadın Örgütü'nü (NOW¹⁴) kurmasından kısa bir süre sonra; aile ve evlilik ile ilgili düşüncelerini paylaşmayan, genç ve evli olmayan kadınlar; NOW'dan ayrılarak daha radikal Kadınların Kurtuluşu Hareketi'nin çekirdek gruplarını oluşturdu. Hareket, zaman zaman tüm radikal grup ve ikinci dalga kadın hareketini kapsayacak bir tanım olarak da kullanılmıştır (Sineau, 2005, 478-479; Michel, 1997: 84).

Farklı beklenti ve düşünceler çerçevesinde oluşan ikinci dalga feminizmi (Hooks 2012: 17), "Yaşam tarzı feminizmi" olarak tanımlamaktadır. İkinci dalga hareketinin temel farklılıklarından biri yeni düşüncelerin kısa zaman içinde yayılması ve kabul görmesi olarak değerlendirilmektedir. Farklı kadınların, çeşitli farklılıktaki; hayat, beklenti ve düşünceleri feminizmin o kadar çeşitli türünün oluşmasını sağlamıştır. İdeolojik görüşü ne olursa olsun, her kadını feminizmin içine çeken, ikinci dalgada; radikal görüşün eleştirel sorgulanışı, sosyalist feminizmi oluşturmuştur. Tek bir feminist görüşün, tüm kadınları temsil edemeyeceği görüşüyle; lezbiyen, siyah, Latin, Müslüman kadınlar; ırk, sınıf ve kültür bakımından farklılıklarını görmezden gelmeden, kadın sorunlarının temel kaynağı olan ataerki karşı ortak bir yönelim oluşturmaya çalışmışlardır. Kültürel feministler; edebiyatta, reklamlarda ve kitle iletişim araçlarında kadının, izleyici veya okura sunulması sırasında kullanılan sembolik dil ve cinsiyet imgeleri eleştirmiş, feminist edebiyat ve tarih yazımı fikrini ortaya koymuşlardır.

---

¹⁴ National Organisation of Women.

(Ramazanoğlu, 1998: 134; Hooks, 2012: 17-18; Epstein, 2002'den aktaran Üzel, 2006: 49-50; Sevim, 2005: 52; Arat, 2010: 80).

1.1.1.5.3. Farklı feminizm türleri

Literatürde kimi zaman radikal feminizm başlığı altında yer almakla birlikte, çoğu kadın hareketinin ikinci dalgasında ortaya çıkmış farklı feminist düşünce akımları bulunmaktadır. Kadınların sorunlarının, farklı düşünce akımlarıyla açıklanmaya çalışılması; teorik anlamda çok çeşitli feminist teorilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Temelde; evrensel hale gelmiş kadının toplumsal değersizleştirilmesinin sebeplerini ve bu duruma karşı politikalar geliştirmeyi hedefleyen kadın hareketi, farklı düşünce akım ve ideolojileri etrafında farklı çözüm önerileri aramıştır. Kadın sorunsallı teorilerin hepsinin temelinde; ataerkil sistem ve onun getirdiği toplumsal düzenin eleştirisi yer almakla birlikte, hem pratikte hem de ideolojide yaşanan çeşitlilik kuramsal çerçeveye de yansımıştır. Tarihsel süreç içinde şu ana kadar yer verilen; Liberal, Vaoluşçu, Marksist ve Radikal feminist kuramların yanı sıra bir kısmı üçüncü kadın hareketi içinde ortaya çıkmış; kültürel, psikanaliz, ayrılıkçı, ekofeminizm, Fransız, lezbiyen, sosyalist, pop, İslamcı, ruhsal, maddeci, intersex, post-modern, pro-seks, post-kolonyal, amazon, anarka, siber, post-yapısal ve feminist yapıbozum kuramları ve akımları yer almaktadır (Küçük, 1994: 107; Y. Ecevit, 2011a: 12; İmançer, 2012: 156-163).

1.1.1.5.3.1 Sosyalist feminizm

Radikal feministin, Marksist görüşlere getirdiği eleştirel tepki sonrası 1960'lardan sonra Marksist ve Radikal feminist kuramı birleştiren Marksist feminizmin ardılı olarak sosyalist feminizm ortaya çıkmıştır (Yörük, 2009: 67; Berktaş, 2011:11; Ramazanoğlu, 1998: 33).

Sosyalist feminizm Meulenbelt'e (1987: 8) göre, kadının ikincilliği ve ezilmesinde;Radikal feminizmin,tüm sorunun kaynağı olarak; sadece ataerkil sistemi, Marksist feminizmin ise, kapitalizmi görmesi sonucu doğmuştur.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini temele alarak, Radikal feminist teorinin düşünceleri ile ortaklık kuran Sosyalist feministler; Radikal görüşü, tüm toplumsal cinsiyet baskısını ataerki kavramıyla açıklamaları sebebiyle eleştirmişlerdir. Benzer şekilde Marksist feministlerle, kapitalist üretim sistemi ve onun getirdiği sınıfsal yapının kadının konumundaki sebebine ilişkin görüşlerine katılan Sosyalist kadınlar; Marksist feministleri ise, toplumsal cinsiyet konusunu görmezden gelmekle eleştirmiştir (Küçük, 1994, 126-127; Mackinnon, 2011: 81-83).

Sosyalist feministler, ataerki sistem ile kapitalizm arasında bir bağ bulunduğunu, sınıfsal baskıya da dayanarak açıklamaya çalışmışlardır. Kapitalist sistem, ataerkinin güçlenmesine ve kadınların baskı altına almasını sağlamaktadır. Ancak kadınların ikincil konumlarının sebebi kapitalist sistem değil ataerkidir. Erkek egemenliğiyle mücadele düşüncesine rağmen kadınların kurtuluşunun, sosyalist yönetimle sağlanacağına inanan Sosyalist feministler, 1970 sonrası sosyalist devletlerin içine düştüğü ekonomik ve yönetsel çöküş nedeniyle; bu görüşten uzaklaşmış, sosyalist yönetim sağlansa da erkeklerin egemenliğindeki sosyalizmin; kadınları durumunu düzeltermeyeceği görüşünü benimsemişlerdir (Arat, 2010: 71; Ataman, 2009: 18; Notz, 2012: 19; Michel, 1997: 94, Ramazanoğlu, 1998: 34).

Kadınların mevcut sorunsal durumunun kapitalizm öncesi toplumlarda da var olduğu varsayımından yola çıkan Barrett (1980'den aktaran Donovan, 2014: 158-159); kapitalizmden önce de kadınların mevcut durumunun benzer özellikler taşıdığını savunmuş, kapitalizmin yüzyıllardır var olan cinsel iş bölümünü güçlendirdiğini ifade etmiştir. O'na göre, kapitalizmin olmazsa olmazı rızaya dayalı yeniden üretim; ev içi emeğinde gerçekleşmekte ve artı değer oluşmaktadır.

1.1.1.5.3.2 Kültürel feminizm

Kültürel feminist teorinin; On Dokuzuncu Yüzyılda Kadın (1845) kitabının yazarı Margaret Fuller'le başladığı kabul edilmektedir. Kadınların özgüvenlerini kazanmaları gerektiğini ifade eden Fuller, akılcılık düşüncesiyle; kadınların,

onlara dayatılan kurallar yerine,duygu ve sezgilerle içlerinden gelen sese göre hareket etmelerinin gerektiğini belirtmiştir. Kadın hareketinin ilk dalgası içinde Kültürel feminist düşünce paralelliğinde görüş bildiren Stanton ve Anthony gibi feministler gelişmiş olsa da Kültürel feminizm 1960 sonrası, Radikal feminizmin eleştirisiyle gelişmiştir (Y. Ecevit, 2011a: 21; Sevim, 2005: 62; Michel, 1997: 62-68).

Yaşamın sezgisel ve akıldışı özelliklerini analiz etmeye çalışan Kültürel feministler; evlilik, ev hayatı, din, anaerki ve androjen yönetim gibi konuları tartışmaya almışlardır. Yahudilik ve Hıristiyanlığın kadını aşağıladığını öne süren Stanton'un, kadın devriminin; toplumsal ve dini öğretileri de kapsamı gerektiği görüşünden yola çıkarak, ataerkiden kurtulma umudu taşıyan yeni bir düşünce, din ve dil sistemi oluşturmalarını sağlamıştır. Aile ilişkilerinin; ataerkil düşünce çerçevesinde düzenlendiğini kabul ederek, ev yaşamında değişiklikler yapmayı öneren Kültürel feministler, ataerkinin; baskıcı, yıkıcı ve savaşçı düşünceleri yerine, kadınların olumlu ve barışçıl dünya görüşünün, din ve kamusal güce katılması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Onlara göre, kadın; toplumsal çatışma ve uluslararası savaşları durdurma ve doğanın korunmasını sağlayacak özelliklere sahiptir (Yörük, 2009: 67; İmançer, 2002: 158-159; Donovan, 2014: 73-77;Özsöz, 2008: 53).

Anaerkil yönetimi temel düşünce olarak değerlendiren Kültürel feminist teori; anaerkinin, ataerkil yönetime göre; daha barışsever, şiddetten uzak ve işbirliğinin sağlandığı toplumsal huzura dayalı bir yönetim olduğunu varsaymaktadır. Dünyanın geçmişte anaerkil olduğunu kabul ederek, ataerkiden sonra androjen bir dönem olan amfiarkinin yaşayacağını savunan Kültürel; Tanrının da androjen yani cinsiyetli olmadığını, evrenin temel kuralının adrojenlik olduğu kabul etmektedir. Bu nedenle, dünyanın; cinsiyetsiz ya da iki cinsiyetli, kültürel bir süreç yaşamasını gerekmektedir (Özsöz, 2008: 54).

Askerlik, cinsel özgürlük, pornografi, fahişelik, ahlak gibi konuların yanı sıra eşcinsellik ve eşcinsellerin hakları konusunu ilk kez Kültürel feministler gündeme getirmişlerdir. Cinsellik anlayışının erkekler arasında aynı düşüncelerle gelişen ve kadın üzerinde hakimiyet kurma hedefli olduğunu savunan Kültürel, pornografi karşıtı kampanyaları da düşünceler

çerçevesinde kurmuş; kadının cinsel bir eşya olarak algılanmasının sona ermesi gerektiğini öne sürmüşlerdir (Connel, 1998: 226-228).

Askerliğin de erkek egemenliğinin bir göstergesi olduğunu savunan Kültürel teori, eşitlikçi yaklaşımla kadınların da askerlik yapması gerektiğini düşünen Liberal feminist görüşe karşı çıkararak; kadınların barışsever olması gerektiğini öne sürmektedir. Bu açıdan; askeri kıyafetler, kahramanlık öyküleri ve milliyetçiliğin, erkek egemenliğin bir yansıması olarak değerlendirilmesi gerektiğini anlatmaktadırlar (Özsöz, 2008: 55; Donovan, 2014: 344-345).

1.1.1.5.3.3 *Psikanalitik feminizm*

Sigmund Freud'un insan kişiliğinin oluşum sürecinin, evrelerden oluştuğunu öne sürdüğü; psikanalitik kuramın, psikolog hekimler tarafından bir yöntem olarak kullanıldığını belirten Tura (2010: 1-3), psikanaliz yöntemine; psikiyatri alanında her zaman şüpheyle yaklaşıldığını, günümüzde ise; bu alanda geçerliliğini kaybettiğini iddia etmektedir.

İnsanın kişiliğinin psikoseksüel beş gelişim dönemi içinde oluştuğunu ileri süren Freud, insanın doğumundan itibaren belirli yaş dönemlerinde; oral, anal, fallik, gizil, genital dönemleri yaşadığını kabul etmiştir. Dürtülerle ortaya çıkan bu dönemlerde insanların yaşadıkları deneyimler, kişiliğinin oluşmasında etkili olmaktadır (Akın vd., 2013: 73; Yörük 2009: 73).

Psikolojik açıdan, kadın ve erkeğin içindeki ailede konumları ile çocuğun yetişmesi sırasında yaşadığı cinsel kimlik oluşumunu tanımlayan Freud'un tanımlamaları, feminizm açısından çözüm değil ancak sorunların saptanması açısından büyük önem taşımaktadır. Freud'un psikanaliz çalışması öncesi, kültür ile doğa tartışmalarının yaşandığı cinsellik konusunda; Freud sonrası, cinselliğin kültürel olarak oluştuğu fikri kabul görmüştür. Kadın hareketi, özellikle psikanalizin; çocuğun 3-6 yaş arasında içinde bulunduğu düşünülen, failik dönemde yaşadığı Oedipus karmaşası üzerine değerlendirmelerini ele almıştır (Berktaş,2013, 65; İmançer, 2002: 163).

Freud(1994: 40-42), oidipal dönemde; cinsel arzuları uyanan çocuğun, ebeveynine yoğun bir bağlılık ve cinsel istek geliştirdiğini kabul etmektedir. Bu

durumu; "...oğlan için ilk sevi objesi anne, kız için babadır. Oğlan tarafından baba, kız tarafından anne bozguncu rakip gözüyle görülür" şeklinde açıklayan Freud'a göre; babayı rakibi olarak gören erkek çocuk, baba tarafından hadım (iğdiş) korkusu yaşamaya başlamaktadır.

Cinsel organın koparılıp alınması (iğdiş) korkusu, erkek çocuğun anneye bağlılığı ve cinsellik isteğinin önüne geçer. Duygularını baskılayan çocuk babasıyla özdeşleşmeye çalışır. Rakip babanın yerine geçmek isteyen erkek çocuk, babayı ve babayla birlikte tüm erkeklerle ilişkilendirdiği; failliğin güç ve iktidarını, anneye olan bağına tercih eder. Bu özdeşleşmenin sağlanamaması yani oidipal karmaşanın üstesinden gelinememesi, nevrozun¹⁵ nedeni olarak görülmektedir (Beauvoir, 1993: 46; İmançer, 2002: 163; Tura, 2010: 81).

Oidipal dönemde kız çocuklarının da belirli bir karmaşa yaşadığını savunan Freud(1994: 41), erkek organına sahip olmayan; kız çocukların, bu organın yoksunluğu dolayısıyla yaşadığı ezikliği, üzerinden atamadıklarını iddia etmektedir. Zira, kız çocukları, bu nedenle bir aşağılık duygusuna kapılmaktadır.

Kız çocuğunun, yaşadığı aşağılık duygusunun sebebi olan electra karmaşasının; erkek çocuğunun yaşadığı karmaşaya göre daha zor bir deneyim olduğunu savunan Freud, geçmişte penise sahip olduğunu ancak bu organın annesi tarafından çalındığına inanan kız çocuğunun; babasından çocuk sahip olmayı düşlediğini, bu yüzden; annesinden nefret etmeye başladığını iddia etmiştir (Tura, 2010: 81; Beauvoir, 1993: 46),

Erkek cinsel organı, kadın cinsel ve üreme organından üstün gören Freud, "fallosantrizm" ya da "cinsel monizm" olarak adlandırılan çalışmasında; kadının psikolojik olarak kendini, penissiz erkek çocuk olarak gördüğü sonucuna varmıştır. Bu sebeple; kadın için kendisinin cinsel organı ve cinsel kimliği bir anlam taşımazken, erkek cinsel organın kendisinde olmayışı nedeniyle kadın, kendi cinsel organını olumsuzlayarak; penis kıskançlığı yaşamaktadır (Erten, 2005'ten aktaran Üzel, 2006: 71; İmançer, 2002: 163).

Freud'un anatomiyi kader olarak görerek, cinsel monizmin ataerkil düşünce yapısına dayandığını öne süren Horney (1991: 55), "Psikanaliz, bir erkek dehanın eseridir ve bu görüşleri geliştirenlerin hemen hepsi erkektir"

¹⁵ Türk Dil Kurumu'na (2016) göre; "genellikle bunalım ve beden görevleri üzerinde yakınmalarla beliren, kişiliğin ve uyumun bütününe etkilemeyen, ruhsal kaynaklı sinir hastalığı."

diyerek eleştirmiştir. Freud'un teorisinin aksine Horney (1991: 61-62), erkeklerin kadının doğurma yeteneğine olan özenme ve hayranlık duygusunun; kadının, erkek cinsel organına imrenmesinden daha yoğun olduğunu savunmaktadır.

Teoriyi Freud'un eril örneği üzerinden kurgulayarak, kız çocuğunun kendisini sakatlanmış erkek olarak algılanmasını reddeden Beauvoir (1993: 47-48), kıyaslama yapmadan çocuğun sakatlanma fikrine ulaşamayacağını, küçük kızların da erkeğin bedensel yapısındaki farklılığı ancak büyüdüğü zaman fark ettiğini belirtir. Bu farkın ancak görerek oluşabileceğini söyleyen Beauvoir, kız çocuğunun; erkek cinsel organından ancak tiksinebileceğini öne sürmektedir. O'na göre, kız çocuğunun yaşadığı duygunun sebebi eksiklik hissi değil; erkek çocukların üstün ve değerli kabul eden inanışlardır.

Freud'un teorisi çerçevesinde psikanaliz çalışmaları yapan Amerikan Psikoterapi Okulu; kadınları, erkekler karşısında edilgen birer nesne olarak görmüştür. Tedavi yöntemleri feministlerce yoğun eleştiri konusu olan okulun, kadına yönelik tutumu; Beauvoir, Firestone ve Friedan'ın, Freud'a yönelik eleştirileri geliştirmelerine neden olmuştur. 1970'li yıllara kadar Freud'un görüşlerini reddeden feminist teorisyenler, toplumsal cinsiyet kavramının gelişmesi sonrası Freud'un düşünce ve kavramlarından yararlanmaya başlamışlardır (Donovan, 2014: 200-201).

Freud'un düşüncelerine feminist bir yorum getiren Chodorow, anneliğin kadınların doğaları gereği veya kadınların anne olmaya toplum tarafından şartlandığı görüşlerinin aksine; genç kızın kadınlığa, kadının da anneliğe bilinçle geçmeyeceğini öne sürmüştür. Erkeklerde bağımsızlık, kadınlarda duygusallık ve bağımlılık olarak ön plana çıkan cinsiyete dayalı kişilik özelliğinin, insanları toplumsal rollerine hazırladığını savunan Chodorow, Freud'un aksine kadını cinsel kimliğinin oluşmasında annenin etkisi olduğunu kabul etmiştir. Chodorow'un değerlendirmeleri özellikle Avrupa'da anne doğum izni gibi haklarla, feministlerin güçlü anne-kız savunularına temel olmuştur (Y.Ecevit, 2011a: 20).

Freud'u yeniden yorumlayan Lacan'ın, ataerkil düzeni "sembolik fallus" düzeni şeklinde tanımladığını aktaran İmançer (2002: 164), gerçeklikleri reddedilen kadınların; dil, yasa, kültürel alandan oluşan sembolik düzende,

söylem ve sembolik alan dışında konumlandırıldıklarını savunmaktadır. Bu dışta kalma durumu, kadınların; hayatı, ataerkil düzenin; ölümü simgelemesi gibi kadınların, değer ve görüşlerini olumlatmak zorunda olmalarına neden olmaktadır.

Lacan'ın görüşlerinden yola çıkan Fransız feministler; Julia Kristeva ve Helene Cixous, psikanaliz feminizme yeni bir yön vermişlerdir. Cinsel farklılığın; iktidar, dil ve anlamla oluşarak, aktarıldığını kaydeden Kristeva, sembolik sözleşmeyi kadınların aleyhinde ayarıştıran sürecin feminizmle fark edilebileceğini belirtmektedir. Lacan'ın, dili ataerkil sistemin baskı ve işleme mekanizması olarak ele aldığı varsayımından yalı çıkan Cixous, insanın doğar doğmaz dili tanımaya başladığını, ataerkil dilin; ölüm ve şiddet üzerine kurulu bir dünya düzeni oluşturduğunu vurgulamaktadır. Luce İrigaray ise, anne-geleneksel kadın imgesinin altında anne kız ilişkisine dayandığını öne sürmektedir (Connell, 1998: 264-317; Lloyd, 1996: 10).

Kristeva, Irigaray ve Cixous'un görüşlerine, kimi kaynaklarda postyapısal ya da Fransız feminizmi başlıkları altında yer verilmektedir. Kadınların kendi dil, kültür ve söylemlerini geliştirmesi üzerine kurulu ortak bir görüşü benimseyen Fransız feministler, ataerkil düzenin; kadınların gerçekleştireceği kültürel devrimle, sona ereceğini savunmaktadırlar (Kula Demir ve Yiğit, 2013: 464; İmançer, 2002: 165).

Siyah feminizm:

Kadın hareketi ile ırkçılık karşıtı mücadelenin, kadın hareketinin ilk dalgasında ayrışması sonucu siyah kadınlar; ataerkil düşünceyi benimsemiş siyah erkekler ile ırkçı beyaz kadınların arasında kaldılar. Kendisi de eski bir köle olan Sojourner Truth 19. yüzyılda köleliğin kaldırılması konusunda yoğun mücadele vermişse de sadece kölelikten kurtulan erkeklere oy verilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Siyah kadınlar kulüp çatıları altında örgütlenmiş, oy hareketine destek vermiştir. Ancak erkeklerle birlikte oy hakkını 1970'lere kadar elde edemeyen siyah kadınlar, farklılıklarını dile getirmeye başlamışlardır. (Walters, 2009: 70; Davis, 1994: 127-146).

Mevcut feminizmi; ırkçı, heteroseksüel ve Batı merkezli olduğu gerekçesiyle eleştirilen siyah kadınlar, kendi farklılıklarına önem veren teorilerini

ortaya koymaya başlamışlardır. Tüm kadınları kızkardeşlik ve tek bir sınıf bilincinde bir arada tutmaya çalışan radikal feminizmi eleştirerek, kendi feminist teorilerinin oluşmasını sağlamıştır. Özellikle pratik uygulamalarda ırkçılık karşıtı eylemlerle 1980'den itibaren gelişen Siyah feminizmin temsilcileri, kendilerinin hem cinsiyetleri hem de renkleri sebebiyle iki kez baskı ve ikincilliğe maruz kaldıklarını öne sürmektedirler (Hooks, 2012: 14-16; Arat, 2010: 83-84).

Lezbiyen feminizmi:

1970'li yıllarda diğer feminist grupları eleştirmeye başlayan lezbiyen kadınların oluşturduğu radikal lezbiyenler grubu, mevcut feminist görüş ve kadın algısının erkekler tarafından oluşturulduğuna ilişkin görüşlerini dile getirmeye başlamışlardır. Kadınlığın ve ona kadınsılık rollerinin erkekler tarafından dayatılmış olduğunu kabul eden Lezbiyen feministler, ikinci feminist hareket içinde lezbiyen dernek ve örgütler oluşturmuştur. İlk örgütlerden 10 yıl sonra kadın hareketinin üçüncü dalgasıyla birlikte lezbiyen kadınlar, kadınların ezilmişliğinin sebebinin heteroseksüelliğin yayılması ve kurumsallaşması olarak tanımlamışlardır (Yörük, 2009: 70).

Siyah kadınlar gibi çifte baskıyı yaşadıklarını iddia eden lezbiyen kadınlar, kendilerinin baskı unsurlarını ise; erkekleri ve homofobi olarak tanımlamışlardır. Onlara göre, sadece erkeklerle kadınlar arasında değil; kadınlar arasında da cinsel farklılıklar bulunmakta ve lezbiyenler bu nedenle kadınlardan da baskı görmektedir. Kadınlara zorla kabul ettirilen, ataerkinin bir ürünü ve onu destekleyen bir yapı olarak tanımladıkları heteroseksüel ilişkileri sona erdirmeyi hedefleyen lezbiyenler, kadınların erkeklerle ilişkiye girmemesi gerektiğini savunmuştur (Ramazanoğlu, 1998: 214).

Ekofeminizm:

Çevreci feminizm olarak da bilinen ekofeminist kuram, 1970'lerde radikal hareket içinde başlayarak, etkin olmuş ve önem kazanmıştır. ekoloji ve feminizmin tanımlarını birleştiren Françoise d'Eaubonne'un ilk kez kullandığı Ekofeminizmde; kadınlar, hem kadın hem de çevre ile ilgili sorunları dile getirmiştir. Erkeklerin, doğa ile kadını özdeş tutarak, doğaya davrandıkları gibi kadına, kadına davrandıkları gibi doğaya yaklaştıklarını savunan

ekofeministlere göre; ataerkil sistem, sadece kadınlara değil çevreye ve dünyanın ekolojik dengesine de zarar vermektedir (Uzel, 2006: 104-106).

Maddeci feminizm:

Marksist feminizmden doğan maddeci ya da materyalist feministler; toplumsal cinsiyet, ırk kategorilerinin maddi gerçekliğini vurgulamaktadır. Kadınların emek gücü ve üretim araçlarının erkeklerin tekelinde olmasının ataerkinin dayanaklarından biri olarak gören maddeci feministler, ev işlerinin ücretlenmesi ve ev işlerinin kamusallaştırılması gibi düşüncelerle birlikte; ev içinde erkeğin egemenliğini sağlayan şiddete karşı, kadının direnmesini gerektiğini öne sürmektedir (Berktaş, 2011: 16, Bora, 2010: 66-75).

İslami feminizm:

Müslüman ülkelerde yapılan analizlerde ise, kadının özgürlüğüne İslam'ın etkisi tartışıldığını ifade eden Kandiyoti (2013: 92), erkekle kadın arasında dinin emrettiği eşitsizlik olduğu görüşünü savunanların dışında; sınıf sistemi, ataerkinin güçlenmesi ve Müslüman coğrafyalardaki emperyalist sömürgeci güçlere karşı gelişen tepki sonucunda, İslamiyet'teki cinsiyetler arasındaki eşitlikçi yapının, kadının aleyhinde bozulduğunu ileri süren görüşler olduğunu belirtmektedir.

Avrupa ve ABD'deki feministler doğu ülkelerindeki kadınların durumunu da tartışmaya açmıştır. Kadın hakları hareketlerine paralel bu ülkelerde de feminist hareketler bulunsa da; farklılıkların dile getirilmeye başlamasıyla Müslüman ülkelerdeki kadınlar, kendi açılarından kadın konusunu irdelemeye başlamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine önem veren Müslüman kadınlar, Kur'an-ı Kerim ve hadislerden yola çıkarak bazı yorumların ataerkil düşünce sistemi içinde yer aldığını aslında İslam dininde bu fikirlerin yer almadığını savunarak, dini metinleri kadınlar lehine yeniden yorumlamaya çalışmışlardır. İslami feministler, hem antifeministlerle hem de İslamafobiyle mücadele etmeye çalışmaktadırlar (Güç, 2008: 653-654; Bora, 2008: 65).

Eleştirilere karşı İslam'ın kadınlara değer verdiğini görüşünü dile getiren İslami feministler, Müslümanlığın kadına diğer hiçbir din ve toplumda olmayan haklar verdiğini belirtmektedirler. İslamiyet'in kadına verdiği haklar; dini vecibe, ödül ve cezaların cinsiyet ayrımı gözetmeden eşitçe öngörüldüğü, medeni

durumu ya da yaşı ne olursa olsun kadınların miras hakkının olduğu, tüm kadınların mülkiyet, ticaret ve tasarruf yapabileceği, evlenirken kadının rızasının alınması gerektiği şeklinde sıralanmaktadır (Tetik, 1998).

İkinci dalga feminist hareketin 1979-1990 yılları arasında İngiltere'de (Birleşik Krallık) başbakanlık yapan "demir leydi" lakaplı Margaret Hilda Thatcher, dönemin en ünlü ve gücü siyasi figürlerinden biri haline gelmiştir. Soğuk Savaş sürecinde görev yaparak Doğu Bloğu ülkeleriyle mücadele eden Thatcher, neoliberal politikaların İngiltere'deki hayata geçmesini sağlamıştır. Gücü ve kararlarıyla döneme damgasını vurarak, dünyanın en güçlü ülkelerinden birinin siyasetinde söz sahibi olan Thatcher'in demir leydi lakabının onun güçlü ve kararlı oluşu nedeniyle kendisine verildiği görüşlerinin yanı sıra onu erkeksileştirme hedefiyle böyle bir lakabın kendisine uygun görüldüğü ile ilgili yorumlar da bulunmaktadır (Gürol, 2007: 145; Temel, Yakın ve Misci, 2006: 31).

1.1.1.6. Üçüncü dalga kadın hareketi: Farklılıkların dünyası

Post-feminizm olarak da adlandırılan üçüncü kuşak kadın hareketi, bir önceki kuşağın çeşitlilikten yoksun olduğu eleştirisi üzerine temellenmiştir. İkinci dalga feminizm arasında kesin olarak bir ayrım bulunmayan Post-feminist kuşak; zaman zaman kendisinden önceki dalgadaki kuram ve akımlardan etkilenirken, kimi zaman kendisinden önceki akımın eleştirisi ya da ona karşı hareket geliştirmeyi benimsemiştir. Kadının kimliği, cinsiyeti, etnik yapısı ve cinselliğinin, bağlı bulunduğu sınıf içinde geliştiğini; bu kavramların birbirini tamamladığını düşünen üçüncü kuşak feministler, kadınlara uygulanan baskı ve ayrımcılığın ancak farklı kişilik ve kimliklere ilişkin farklılıkların dikkate alınmasıyla ortaya çıkarılabileceğini ileri sürmüşlerdir (Karadağ ve Sabancılar, 2012: 97; Sahtiyancı Öztarhan, 2006: 31; Iannello ve College 2010'dan aktaran Varol, 2014: 222).

İkinci dalganın 1980'de son bulup, post-feminist dönemin başladığı, 1990'lardan itibaren; soğuk savaşın sona ermesi, SSCB'nin dağılmaya kadar gidecek silahlanma yarışını kaybetmesi, ticaret ve teknoloji ile küreselleşmenin

artması, televizyon ve telefon teknolojisinin yaygınlaşması ile haberleşme imkanlarının çok daha kolaylaşması gibi dünya çapında pek çok uluslararası politik, ekonomik, teknolojik, kültürel bazı değişiklikler meydana gelmiştir (Tür ve Koyuncu, 2010: 6; Varol, 2014: 222).

A.B.D.'de yüksek mahkeme kararlarını protesto etmek için toplanarak, kendilerini Üçüncü Dalga Feministler olarak adlandıran gençler, ilk iki kuşağın düşüncelerinin; değişen dünyayı anlamlandırmaya yetmediğini savunmuşlardır. Kadının konumunu değiştirmede geçmiş teori ve pratiklerin olanaksız ve yetersizliği kadın hareketinin, yeni feminist akımların tamamını içine alacak; bir akıma dönüşmesini sağlamıştır (Türkoğlu, 2015: 12; Sahtiyancı Öztarhan, 2006: 31).

Modernleşmesine rağmen dünyadaki tüm ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın ataerkil sistem içinde şekillendiğini savunan post-feministler, kadının baskı altına alınmasında daha önce gelen feminist düşünceleri sorgulamaya başlamışlardır. Tüm kadınların deneyimleri, yaşam standartları ve içinde buldukları durumların farklılığı nedeniyle; sadece ortak bir kadın kavramı veya kızkardeşlik tanımı oluşturmanın yanlışlığını eleştirmişlerdir. Onlara göre; tüm kadınlara tek bir bakış açısından bakmak kadınların sorunlarının gözden kaçmasına neden olmaktadır (Flynn, 2002'den aktaran Karadağ ve Sabancılar, 2012: 97).

Farklılıklara vurgu yapan yapısıyla küreselleşen dünyada yerel olanı ön plana çıkarmaya çalışan üçüncü nesil feministler, kendisinden önceki iki kadın hareketinin, gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerdeki kadınların sorunlarını dikkate almadıklarını iddia etmişlerdir. Cinsiyet, sınıf ve ırk ayrımını ortadan kaldırmak yerine bu ayrımların özelliklerini ön plana çıkarmayı hedefleyen post-feministler, böylece Batı merkezli feminist politikalarından sıyrılarak, tüm kadınların sorunlarını; dinlemeyi, anlamayı ve çözmeyi hedeflemektedir (Walters, 2005: 161-163).

Kendilerinden önceki kadınların; ciddi, katı, baskıcı olarak değerlendiren genç post-feministler; kadınsı olmayan feminizm yerine daha kadınların cinsellikle özleştirilen özelliklerinin ön plana çıktığı, kendi bedenlerine, güzellik kavramına ve moda öneme önem vermişlerdir. Adaletsizlik ve ataerkil baskı

sistemlerinin yanı sıra bu dönemde; meme kanseri ve AIDS gibi ölümcül hastalıklardan tüketim kültürüne, kadınların da hayatını etkileyen pek çok güncel konu yeni akımın sorunları arasına girmiştir (Sahtiyancı Öztarhan, 2006: 32-34).

Post-feministler, Sahtiyancı Öztarhan'a (2006: 35) göre, önceki kuşağın temsilcilerden, "kişisel olan politiktir" yaklaşımını miras almıştır. Colman (2009'dan aktaran Türkoğlu, 2015: 12) ise, 'kişisel olan politiktir' düşüncesinin; bu dönemde 'politik olan kişiseldir' şekline dönüştüğünü ifade etmektedir.

Önceki feminist düşünce akımlarının eleştirisine rağmen ikinci kadın hareketi döneminde yoğunlaşan uluslararası çabalar, bu dönemde de etkinliğini sürdürmüştür. Viyana'da 1993 yılında gerçekleştirilen, Dünya İkinci İnsan Hakları Konferansı'nın sonuç bildirgesinde, kadın hakları ayrı bir madde olarak yer almıştır. Konferansın genel kurulunda ise, 'Kadına Karşı Her Türlü Şiddetin Yok Edilmesi Beyannamesi' onaylanmıştır (BM, 1993).

Birleşmiş Milletlerin, 1995'te Pekin'de düzenlediği Dördüncü Kadın Konferansı, kadın hareketi açısından önemli bir kazanım olarak dikkat çekmektedir. Hükümetler varılan anlaşma¹⁶ ile ilk kez kadın konusunda taahhüt vermiş, ulusal politikalarını, eşitlik ilkesine göre; düzenlemeyi kabul etmiştir (BM, 1995).

1.1.1.6.1. *Post-feminist teoriler*

Kadın hareketinin üçüncü dalgasında eylemselliğin yanı sıra post-modern ve post-yapısal yaklaşımlar gelişmiştir. 'Post' eki; modernizmin; sonrasını, ilerisi veya devamını anlatmaktadır. Modernist düşünce ve kavramların geliştirilerek sorunlaştırılması ve eleştirilmesi olarak tanımlanan post modernizmin tam olarak tanımlanmamış bir teori olduğu yönünde değerlendirmeler bulunmakla beraber, en temel mantıkla; postmodernizm, modernizmin; post-feminizm ise, feminizmin ötesini işaret etmektedir (Y. Ecevit, 2011b: 22; Güzel, 2013: 124).

Yapıbozum kuramı:

---

¹⁶ Türkiye'nin de onaylayarak taraf olduğu Pekin Sözleşmesi'nin TBMM tarafından onaylanan Türkçeye çevrilen metnine kaynakçada yer verilmiştir.

Fransız feministler arasında yer alan Derrida'nın yapıbozum¹⁷ feminist çalışmalar arasında önemli yer tutmaktadır. Batı düşünce sisteminin akıl ve doğa, erkek ve kadın gibi ikili karşıtlıklar üzerine kurulduğunu öne süren Derrida, karşıtlıkların kaynağında yer alan sözmerkezcilik kavramı nedeniyle; öteki kavramının oluştuğunu kabul etmektedir. Yapısalcı yaklaşımın eleştirisi olarak gelişen yapıbozum, yapının anlaşılması amacıyla onun bozulması gerektiği üzerine kurulmuştur (Selvi, 2014: 79-82).

Postkolonyal feminizm:

Yapısöküm feminist teoriler arasında yer alan postkolonyal feminist teoride ise, kadınlar uluslararası ilişkiler bağlamındaki savaş, barış, milliyetçilik ve güç kavramlarına farklı bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır. Emperyalizmin yeni bir yayılmacı düzen kurduğunu iddia eden postkolonyal feministler, Batılı kadınların deneyimleri ile üçüncü dünya kadınlarının deneyimlerinin aynı olamayacağını da savunmaktadırlar. Bu nedenle küresel kızkardeşlik kavramının da oluşumu imkansız bir kavram olmakla birlikte, kadınları güçsüz bırakan sebepleri araştırmak yerine onları; iktidarsız, cinsel tacize uğrayan, sömürülen kitle olarak göstermektedir (Arman ve Şerbetçi, 2012: 16; Tür ve Koyuncu, 2010: 15-16).

Yöntembilimsel açıdan gelişen iki kuram; duruş kuramı ve ampirizm feminist yaklaşımları da etkilemiştir. Post-feminist kuramların, epistemolojinin feminist eleştirisini yapması sonucu; feminist duruş kuramı ve feminist ampirizmin yaklaşımları gelişmiştir (M. Ecevit, 2011: 44-47).

1.1.1.7. Dördüncü dalga kadın hareketi: Hümanizm arayışı

ABD'de hem akademi hem de kitle iletişim araçlarında, kadın hareketinin dördüncü dalgasının başladığıyla ilgili haberler yer almaktadır. Türkçe literatürde neredeyse hiç değinilmemiş olmasına karşın, Türkiye'de de yeni bir kadın hareketinin doğuşuyla ilgili haberler yazılı kitle iletişim araçlarında yer bulmaktadır (Munro, 2013: 22; Cochrane, 2013; Rampton, 2015; Donovan, 2014: 14; Wilson, 2014; Fortini, 2008).

---

¹⁷ Yapısöküm olarak da adlandırılabilir.

Fransız feminist Kristeva, İstanbul'da konuşmacı olarak katıldığı bir konferansta, kadın-erkek karşıtlığını; günümüzde geçerliliği olmayan, yirminci yüzyıl sorunu olarak tanımlamaktadır. O'na göre, feminizmin; bireysel özgürlük ve bireysel farklılık olarak ortaya çıkan yeni değerini, insanların çoğul kimlikli ve iç zenginliğiyle açıklamak mümkündür (Kuyaş, 2010).

Feminizmin önemini korumasına rağmen kitlesel boyutunun önceliğini kaybettiğini savunan Kristeva(aktaran Kuyaş, 2010), yeni feminizm hareketini şu şekilde değerlendirmektedir;

Önce oy hakkı, sonra eşitlik arayışı, ardından da farkları vurgulayan üç feminizm aşamasından sonra, şimdi tekillik ve bireysel olgunluk dediğimiz dördüncü dalga feminizm çağındayız. Üstelik bu sadece kadınlar için değil, bütün insanlığın hedefi olması gereken yeni bir hümanizm arayışı.

Birleşmiş Milletler Kadın Güçlenmesi Birimi'nin iyi niyet elçisi aktris Watson (2014), HeForShe kampanyasını tanıtımında yaptığı konuşmada, feminizmin eşitlik olduğunu savunmuş, kadınlarla birlikte; erkeklere de özgürlüklerinin verilmesi gerektiğini savunmuştur. Erkeklerin, baskıcı ataerkil sistem nedeniyle özgür olamadıklarını ifade eden Watson, erkeklerin kadınları yönetmek için baskıcı olmaya zorlanmasının özgürlüklerini kısıtladığını savunmuştur. İntihar eden, başarısız ya da hassas olmayan erkeklerin, erkeklerin sorgulandığını iddia eden Watson, cinsiyetler arası eşitsizliğin son bulması adına erkeklerin de kadın hareketine katılması gerektiğini savunmaktadır.

Feminizmin dördüncü dalgasının başladığını belirten Wilson(2014), yeni hareketin; hümanist feminizm olduğunu savunmaktadır. Son 20 yıl içinde dünyada ve Türkiye'de feminizmin, antipatik bir kavram haline dönüştüğünü ifade eden Wilson, feministlerin bir dönem sahip olduğu saldırgan ve ayrımcı tavırların feminizme zarar verdiğini öne sürmektedir. Watson'un erkeğin katılımı ve sorunlarını kapsayan söylemlerinin, kadın hareketi açısından yeni bir feminist yaklaşım ve yeni bir dalga olarak değerlendiren Wilson'a göre; dördüncü dalga, "sadece kadının haklarını savunan bir ideoloji olmak yerine din, dil, ırk, cinsiyet

ayırmaksızın tüm insanları kapsayan bir insan hakları hareketi” olarak değerlendirilmektedir.

Hilary Clinton’un, kadın haklarıyla ilgili 1997 yılında ünlü bir konuşma¹⁸ yaptığını hatırlatan Watson (2014), Clinton’un dinleyenlerin sadece yüzde 30’unun erkekler olduğunu belirtmiştir. Kadın ve insan hakları ile ilgili sözleri sadece kadınlar dinliyorken değişliğin nasıl yapılacağını soran Watson, Clinton’un konuşmasından itibaren geçen 7 yıllık sürede hiçbir sorunun çözülmediğini; ortak bir hareket başlamazsa, cinsiyet ayrımı ve kadın sorunların 100 yıl daha çözülmesinin mümkün görülmediğini iddia etmiştir.

Watson’ın alıntıladığı Hilary Clinton’ın demokrasi mücadelesi, birçok feminist ve düşünür tarafından kadın hareketinin 4’üncü dalgasının başlangıcı olarak görülmektedir. 2008’deki A.B.D. Başkanlık Seçimlerinde, Demokrat Parti’den aday olarak ön seçimde yarışan Clinton, Başkan seçilen Barack Obama’nın karşısındaki son aday olarak kalmış, yarışı son eyalete kadar sürdürmüş ancak az bir farkla ön seçimi kaybederek, adaylıktan çekilmiştir. Adaylık sürecinde Clinton’a, özellikle sosyal medyada yoğun cinsiyetçi saldırılar yapılmış, saldırılar kendini internette kanıtlayan genç feministlerin; en büyük mücadelesine dönüşmüştür. Kadınların internet üzerinden gerçekleştirdiği kitlesel eylemler, New Hampshire’da; kadınlarının oylarının büyük bölümün Clinton’a yönelerek, o eyalette ön seçimi kazanmasını sağlamıştır. Böylece uğruna çok mücadeleler verilen seçme hakkının gücünü ilk kez kitlesel ortak bir eylem olarak kullanan feministler bunun etkili bir yöntem olduğunu görmüşlerdir (Baumgardner, 2011; Fortuni, 2008; Wilson, 2014).

Clinton’a yapılan cinsiyet temelli saldırıları örselenmek olarak tanımlayan Kristop ve WuDunn (2009’dan aktaran Donovan, 2014: 12-13), 19’uncu yüzyılda kölelik, 20’inci yüzyılda totaliterlikle yüzleşen kadınları; 21’inci yüzyılda bekleyen ahlaki tehdidin ise, örselenmek ve cinsiyet eşitsizliği olduğunu savunmaktadır. Onlara göre; dünyanın her yerinde, her gün kadın ve kız çocuklarının özellikle internette bu durum gelişen dünyanın en büyük problemlerinden biri olmasına yol açmaktadır.

---

¹⁸ Wilson, (2014) kadın haklarıyla insan haklarının ilişkilendirildiği konuşmayı ünlü sözün “Kadın hakları insan haklarıdır ve insan hakları kadın haklarıdır” şeklinde olduğunu belirtmektedir.

Reklam sektörü temsilcileri, yeni kadın hareketi dolayısıyla; kadınlara yönelik, yeni stratejiler geliştirilmesi gerektiğini tartışmaktadır. Reklamcılık festivali Cannes Lions bir sunum¹⁹ gerçekleştiren Kingsley (2015'den aktaran Serim, 2015), 2012 yılını kırılma ve sosyal medyada kadın algısının değişimi olarak tanıtmıştır. O'na göre; Michelle Obama, Hilary Clinton ve Emma Watson gibi kadınların, medya ve internetteki varlığı, kadın kimliğinin de dönüşümünü sağlamaktadır.

Genç kadınların internetteki örgütlü hareket ve başarılarının, hayatlarındaki en büyük başarı olduğunu savunan Baumgardner'a (2011) göre; üçüncü dalganın fikirlerini, dördüncü dalganın genç feministleri hayata geçirmiştir. Sadece çocuk doğurmak için değil evlat edinme ya da kürtaj yaptıranlara; doğum koçu²⁰ desteği verilmesi ile kendi tecrübelerine dayanan kürtaj sonrası konuşma ve internet forumları, yeni hareketin etkili ve başarılı uygulamalarıdır.

İnternet üzerinden örgütlenen aktivist yeni feminist hareket, Avrupa'da da aynı dönemde benzer etkinliklere imza atmaya başladığını belirten Cochrane (2013), İngiltere'de son yıllarda, öne çıkan tüm aktivist feminist gruplarla görüşmüş; ses getiren eylemleri ve yaptığı görüşmeleri "The fourth wave of feminism: meet the rebel women" kitabında toplamıştır. Kadın hareketinin, erkeksi bir yaşam tarzı²¹ içinde kaybolduktan sonra internet ortamındaki mücadeleyle birlikte sokaklara geri döndüğünü vurgulayan Cochrane, kadın hareketinin yeni ve genç üyelerinin, özellikle internette örgütlendiğini ve güç kazandığını belirtmektedir.

Cochrane'nin sözünü ettiği İngiltere'deki başarıya ulaşmış eylemler tüm dünyanın ilgisini çekmiş, Türk yazılı basınında da yer bulmuştur. İngiltere'de Caroline Criado Perez, Sterlin'in üzerinde bir kadının da fotoğrafının bulunması amacıyla kampanya başlatmış; yoğun destek üzerine kadınlar, 10 Sterlin'e

---

¹⁹ Kadınlara yönelik reklamların, içerikleri ve bu ürünlerin gelecek yıllarda reklam pazarının yüzde kaçını oluşturacağına ilişkin bir araştırmanın sonuçları ile erkek ve kadınların feminizme bakışlarına ilişkin anket sonuçları da yer almaktadır.

²⁰ Amerika ve Avrupa'da, Doula olarak bilinen Türkçeye doğum koçu olarak çevrilen tanım doğuma yardımcı olan kadın anlamındadır.

²¹ Yazarın tam olarak kullandığı ifade "ladette years"tır. Yazarın da tırnakla belirttiği ladette; İngiltere'de alkole yatkın, dövme yaptıran ya da bekar evinde erkeklere özgü kabul edilen dağınıklık içinde yaşayan kadınlar için kullanılan bir tanımlamadır.

İngiliz Yazar Jane Austen'in portresinin basılmasını talep etmişlerdir. Başarıya ulaşan kampanya sonucunda İngiltere Merkez Bankası, 2017'de basılacak 10 Sterlinlik kağıt banknotlara Austen'in portre fotoğrafının basılacağını açıklamıştır (Bora, 2013).

The Sun Gazetesi'nin 3'üncü sayfasında üstsüz genç kadınların fotoğraflarını yayınlamasını durdurmasını isteyen Lucy-Ann Holmes, "No More Page Three" adını taşıyan kampanyasında; "memeler haber olmamalı" diyerek, gazete ve parlamento önünde eylem yapmıştır. Holmes'le aynı dönemde üniversite öğrencisi Yas Necati ise, gazete editörlerine mektuplar göndererek; 3'üncü sayfanın feminist sayfası olmasını önermiştir. Ülke çapında 30'u aşkın üniversite, 3'üncü sayfa son bulana kadar kampüslerde Sun Gazetesi satılmasını engelleyeceğini duyurmuştur. Siyasilerin de desteğini alan Holmes, 200 bini aşkın imza toplamıştır. Gazetenin sahibi Rupert Murdoch; 44 yıllık geleneğe son vereceklerini belirterek, üstsüz kadınların sadece internet sitesinde yayınlanacağını açıklamıştır. Üstsüz yerine bikinili kadın fotoğrafları yayınlamaya başlayan gazetenin; bir süre sonra belirli günler CoppaFeel Vakfıyla birlikte, bu sayfayı kadınları meme kanserine karşı bilinçlendirilme amacıyla kullanacağı duyurulmuştur (Zabcı, 2015: BBC Türkçe 2014).

Laura Bates'in; "The Everyday Sexism Project" kampanyası başarıya ulaşan bir diğer uygulama olarak dikkat çekmektedir. Kadınların gündelik hayatta karşılaştıkları, cinsiyet ayrımcılığına ilişkin sorun ve taciz gibi olaylarını gündeme getirdikleri projenin internet sitesi; ikinci dalganın "özel olan politiktir" sloganının uygulamaya geçtiği, kadınların deneyim ve sıkıntılarını dile getirerek, birbirlerine destek olması hedefleniyor. 25 Farklı ülkeden kadınların her gün yaşadıkları cinsel ayrımcılıkları anlattığı proje, yaşanan olaylara karşı; kadınların ortak eylem oluşturabilmeleri için örgütlenme imkanı sunmaktadır (everydaysexism, 2016).

İngiltere'de Perez, Holmes ve Bates gibi aktivistlerin sosyal iletişim platformlarından, ölüm ve tecavüz tehditleri alması, siber zorbalık ve siber taciz tartışmalarını alevlendirmiştir (Milliyet Gazetesi Dünya Haberleri, 2013; BBCnews, 2015; Kasapoğlu, 2013).

Siber tacizin, sosyal iletişim araçları üzerinden yapılan her türlü taciz, tehdit, maddi veya psikolojik; çıkar sağlama amaçlı iletişimi kapsadığını ifade eden Çelik ve Tekin'e (2015: 346-351) göre, siber taciz nedeniyle yaşı 18'den küçük pek çok çocuğun intihar ettiğini belirtmişlerdir.

Kadına şiddet konusunda da hem devletler ulusal ve uluslararası alanda yasal düzenlemeler hazırlamış; hem de kadınlar, kadınların şiddete maruz kalmasını protesto etmişlerdir. Gösteri, yürüyüş, imza kampanyaları gerçekleştiren kadınlar, internette de kampanya ve bilinçlendirme faaliyetleri yürütmektedir. Uluslararası alanda Türkiye'nin öncülüğünde; İstanbul Sözleşmesi adıyla da bilinen, "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi"ne, 13 ülke taraf, 25 ülke imzacı olarak katılmıştır. Sözleşmeye, Türkiye'de 1 Ağustos 2014 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir (Avrupa Konseyi [COE], 2011).

Ulusal gazete ve televizyonların kampanyalarının yanı sıra pek çok kadın örgütü de hem kadına şiddetin hem de kadınların öldürülmesinin engellenmesi amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Ancak buna rağmen kadın cinayetleri artarak devam etmektedir. Türkiye'de, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun (2016) verilerine göre; 2015'te 303, 2016'nın ilk üç ayında 94, sadece Mart ayında ise; 31 kadın çoğunlukla eş, sevgili, eski sevgi veya bir akrabaları tarafından öldürülmüştür.

Kadın cinayetleri farklı ülkelerdeki kadınlar için de sorun haline gelmiştir. Üç ayda 7 kadının öldürülüp, otoyol kenarına atılması üzerine Karen Ingala Smith, ölü kadınları sayarak istatistik, isim ve hikayelerine yer verdiği "Counting Dead Women" projesini internette hayata geçirmiştir (Cochrane, 2013). Smith'in (2016), verilerine göre; İngiltere'de 2014'te 150, 2015'te 126 ve 2016'nın ilk iki ayında 17 kadın öldürülmüştür. Smith'in projesi sonrası benzeri bir proje, Avusturya'da "bu kadınlar istatistik değil" sloganı ile örgütlenen "Destroy The Join" grubunca sosyal medyada yürütülmektedir. Destroy The Join (2016) grubu, Avustralya'da; 2015'te 79, 2016'da ise 22 kadının erkekler tarafından öldürüldüğünü belirtmektedir.

Bir kadın cinayetiyle başlayan romanı "Turn Our Eyes Away"ın yazarı gazeteci Zorka (2014), kadınların sırf cinsiyetlerinden dolayı birbirini

desteklemesinin, anlamsız ve yanlış olduğunu savunmaktadır. Ataerkinin erkeklere de kadınlar kadar zarar verdiğini iddia ederek, toplumun erkekleri haksızca kötülediğini belirtmektedir. BM’de Watson’un konuşmasını andırır bir şekilde Zorka da feminizmin; yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, ırk veya ebeveynlik durumu ayırmaksızın herkese eşit yaklaşan, hümanist bir anlayış benimsemesi gerektiğini savunmaktadır.

Feminizmin tehlikede olduğunu savunarak, dünyada tüm siyasal değişimlerin öncelikle feminist akımları etkilediğini hatırlatan Kaplan(2003: 46-55),11 Eylül saldırıları sonrası ABD’de oluşan travma durumunun da feminizmi etkileyeceğini iddia eden Kaplan, tüm farklı feminist grupların bir araya gelmesi gerektiğini belirtmektedir. Tüm feminizmlerin, 11 Eylül sonrası yeniden ele alınması gerektiğini savunan Kaplan, ikinci dalga; kadınlarının faşizm mücadelesi, üçüncü dalganın küreselleşme karşıtlığı düşünüldüğünde, terörle savaşa kadınların nasıl destek olabileceği; tüm dünya için neler yapılabileceğinin düşünülmesi gerektiğini anlatmaktadır. Yeni dönemde; terör ve gençlerin istihdamı konularının, asıl sorunsal olacağını kaydeden Kaplan; yabancı uyruklu erkeklerin çoğunlukla hedef olacağını öngörerek, feministlerin bu duruma ve terör nedeniyle özgürlüklere getirilen kısıtlamalara feministlerin nasıl tepki vereceğini sorgulamıştır.

Şiddete karşı ve toplumsal adalet için dünya çapında bir kadın devrimi hareketinin başladığı iddiasında bulunan Schell (2003’ten aktaran Donovan, 2014: 14), dünyayı yöneten erkeklerin iktidarının çıkmazda olduğunu öne sürmüştür. Zira; erkeklerin tarih boyunca şiddete yatkın, kadınlarınsa barışçıl olduğu varsayımıyla Schell; daha az şiddet içeren yöntemler bulunup bulunamayacağı düşünülmesi gerektiğini sormaktadır.

1.1.1.8. Türkiye’de kadın hareketi

Osmanlı’da Tanzimat Fermanı’na dek uzanan kadın hareketi, İkinci Meşrutiyet döneminde; kadınların seslerinin, güçlü bir şekilde duyulur olmasını sağlamıştır. Mevcut yaşam şartlarına ve verilmeyen haklarına güçlü bir itirazı dile getiren Osmanlı kadınları, meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte dernekler

çatısı altında toplanmış, gazete ve dergilerle kadınların sorun ve taleplerini anlatma çabası içine girmişlerdir. Avrupa ve Amerika'daki oy hakkı mücadelesini takip ederek, yayınlarında, bunlara ilişkin bilgiler veren dönemin kadın hareketi temsilcileri; yoğun olarak sosyal ve toplumsal yaşama yönelik eğitim, çalışma ve toplumsal hayatta katılımı ilgili sıkıntı ve çözüm önerilerini aktarma çabası içinde olmuşlardır. Genel olarak batılılaşma ve modernleşme amacıyla kadının, toplumsal ve çalışma hayatında var olması gerektiğini savunan dönemin erkek aydınları, kadınların oy kullanma hakkını ise görmezden gelmiştir (Tekeli, 1993: 30, Özbuldun, 1984: 29-30).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanına kadar Osmanlı'da kadınların; 100'e yakın örgüt ve 30'dan fazla gazete ve dergi kurduğunu anlatan Akyol (2012: 11-17), 1872-1907 yılları arasında Osmanlı'da gerçekleştirilen; 50 grevin, 9'unun kadınların çalıştığı iş kollarında gerçekleştiğini belirtmektedir. Kadınların grev organize etmenin yanı sıra; yürüyüş yapma, sadrazama dilekçe sunma, gazetelere sıkıntılarla ilgili mektuplar gönderme, yardım ve eğitim kuruluşları açacak dernekler kurma hatta belediye depolarını yağmalama gibi eylem ve hareketlerde bulunduğunu ifade eden Akyol, kadın hareketinin ikinci meşrutiyetle en parlak dönemini yaşayarak dernek, cemiyet, gazete ve dergi sayısının arttığını vurgulamaktadır.

Kadınların Osmanlı'daki; dernek, gazete ve dergi gibi hareketlerinin onların oy hakkı ve ekonomik bağımsızlığına bir katkı sunmadığını, batılılaşma ve sosyal yaşama katılımı sınırlı olduğunu savunan Özbuldun (1984: 30), Cumhuriyet'in ilanından kısa süre sonra, kadının ekonomik ve toplumsal yaşamına önemli katkılar veren; Aile Hukuku Kararnamesi TBMM'ne sunulmasından önce, kadınların bu konuda bir görüş ve talepleri olmadığı gibi, kararname meclise geldikten sonra da kadınlardan; yeterli görüş ve destek bulamadığını savunmuştur.

Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınların haklarını aramadığı ve onlara haklarının hediye edildiği görüşlerini reddeden Akyol (2012: 17-18) ise, İşgallere karşı düzenlenen Sultanahmet Mitinglerinin birine konuşmacı olarak katılan Naciye Hanım'ın, 1920'de Bakü'de düzenlenen bir kongrede; çok eşliliğin yasaklanması, kadının çalışma ve siyasal alandaki her

türlü engelin kaldırılması ve her alanda tam eşitlik sağlanmasını istediğini belirtmektedir. İzmir İktisat Kongresi'nin ilk gün oturumu izleyen yüzlerce kadının yanı sıra kongrede 8 kadın delege olduğunu kaydeden Akyol, kongrede;kadınlara doğum izni ve işyerlerinde emzirme odaları açılması gibi kararlar alındığını vurgulamamıştır.

Türkiye'nin ilk siyasi partilerinden biri ise kadınların girişimiyle 1923'te kurulmaya çalışılan Kadınlar Halk Fırkası'dır. Avrupa'daki Birinci Dalga Kadın Hareketi'nin eşitlikçi görüş ve oy hakkı çalışmalarını takip eden Nezihe Muhiddin'in ve bazı kadınlar, Halk Fırkası'nın²² kuruluşu sonrası harekete geçmiştir. Kurulan yeni devletin halkın yönetimine dayandığı, kadınların da halkın bir parçası olduğunu savunan kadınlar, düzenlenen düzenledikleri toplantının ardından Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulduğunu açıklamışlardır. Fırkanın kuruluşuna, hükümetin onay vermemesi üzerine Nezihe Muhiddin'in ve çevresinde örgütlenen kadınlar Türk Kadınlar Birliği adı altında faaliyetlerini sürdürmüştür (Zihnioğlu, 2003: 119-150).

Seçme ve seçilme hakkına yönelik 1925'ten itibaren gazetelerde yazılar yazmaya başlayan Türk Kadın Birliği üyelerinin, istifa eden bir milletvekili yerine Halide Edip ve Nezihe Muhiddin'i aday göstereceklerini açıklamaları konuyu meclis gündemine taşımıştır. Nezihe Muhiddin, Grimke ve Stanton gibi; yasalar önünde eşit olduğundan vergi vermek zorunda olan Türk kadınının, neden oy kullanamadığını sorarken, Muhiddin önderliğinde Türk Kadınlar Birliği 1927'ye kadar, oy hakkı konusunda çok yoğun mücadele vermiştir. Bir dönem kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya kalan birliğin; İstanbul Valiliği'nden izinli olarak açmak istediği kamp polis tarafından izinsiz olduğu gerekçesiyle basılmış, birlik binası polis tarafından aranmıştır (Zihnioğlu, 2003: 150-238).

Medeni Kanunu'nun 1926'da kabul edilmesiyle; çok-eşlilik yasaklanmış, evlenmek isteyenlere nikah memurunun kıydığı nikah zorunlu olmuş, boşanma hakkı kadınlara da tanınmış, kadının mirasta ve mahkemede tanıklığını erkekle eşitlenmesi sağlanmıştır. Atatürk Devrimleri olarak bilinen şapka ve kıyafet, tekke ve zaviyelerin kapatılması, medreselerin kapatılarak; millet mekteplerinin

---

²² TDK'ya göre Arapça kökenli fırka, insan topluluğu ya da siyasi parti anlamına gelmektedir. Halk Fırkası olarak kurulan partiye bir yıl sonra Cumhuriyet eklenmiş, zamanla bugünkü adı olan; Cumhuriyet Halk Partisi adını almıştır.

açılması ve öğretimin birleştirilmesi, harf devrimi, laikliğin anayasada yer alması ve soyadı kanunları, hem kadınların hem de erkeklerin hayatlarının değişmesini sağlamıştır. Belediye Kanunu'nda, 3 Nisan 1930'da yapılan değişiklikle; kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasının ardından, 5 Aralık 1934'de Anayasa'daki ilgili hükümler ve seçim kanunu düzenlenerek; kadınların seçme ve seçilme hakkı önündeki tüm engeller kaldırılmıştır. Cumhuriyetin kurulmasından sadece 11 yıl sonra toplumsal ve sosyal yaşamda var olmaya başlayan, eğitim, çalışma ve siyasal haklarını kullanmaları önünde hiç bir engel kalmayan, yasaların eşit kıldığı kadınların; milletvekili seçilip TBMM'de temsil edilmeye başlaması tüm dünyanın dikkatini çekmiş, 1935 yılında Dünya Kadınlar Birliği İstanbul'da toplanmıştır (Özbuldun, 1984: 34; Çakıcı Gerçek, 2009: 96).

Kadınlara oy hakkı verilmesinin ardından, Türk Kadınlar Birliği kendini; feshetmiştir. Feminist ideolojiden uzaklaşarak, Cumhuriyet devrimleri ve Kemalizm ile özdeşleşen kadınlar; Cumhuriyet'in kadınlara eğitim ve meslek olanakları açısından eşitlikçi yaklaşımı sayesinde feminist düşünce ve hareketten uzaklaşmıştır. 1980'e kadar kurulan kadın dernek ve örgütlenmeleri; laikliğin korunması, kızların eğitimini, batılılaşma gibi alanlarda faaliyet göstermiştir (Tekeli, 1993: 31).

Reklamlarda kullanılan fotoğraflarda kadın bedeninin sunumuna ilişkin makalelerinde Kula Demir ve Yiğit (2012: 468-469), 1930'a kadar Türk kadınının; Cumhuriyet'i ve batılılaşmayı yansıtan, ülkenin kurtuluşunda olduğu gibi yeniden kurulmasında da rol oynayan, iyi eğitilmiş, topluma faydalı, iffetli ve saygıdeğer gibi özellikler yansıttıklarını, 1930'dan sonra ise; kadınsılık özellikleri gösteren fotoğrafların güzellikle birlikte saflık, temizlik ve bekaret gibi anlamlar taşıdığını belirtmektedirler. Onlara göre, kadınlara ev işleri ve evin önemi ile onların meslek sahibi ve başarılı olmasına vurgu yapan reklamlar; 1950'lerden itibaren yaşanan sosyal ve toplumsal değişimle birlikte yerini eşi ile var olan, güzelliğini kocasına saklaması gereken, çay partileri gibi etkinliklerle sosyalleşen kadınlara dönüşmüştür.

Avrupa ve Amerika'da, 1960 ve sonrasında gelişen kadın hareketlerinden etkilenen kadın hareketi; Türkiye'de 1980'den sonra yeniden doğmuştur.

Türkiye’de medeni kanun, devrimler ve oy hakkı ile kadın ile erkeğin eşitlendiği düşüncesi; 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de özellikle İslami feministlerle birlikte yeniden doğmuştur. Askeri darbe yönetiminin etkilerinin siyasal ve sosyal alandan çekilmesinin ardından düşüncelerini dile getirmeye başlayan kadınlar bu dönemde iki farklı feminist ideoloji altında toplanmıştır. Batılaşmış yaşam ve Batı feminizmini eleştiren İslami feministler; kadın haklarını İslami felsefe içinde savunurken, kentli, iş ve gelir sahibi kadınlar ise; liberal ve radikal feminist görüşler çerçevesinde, ataerkil sistemi sorgulamışlardır. Devletin kanun ve uygulamalarının eşitlikçi olmasına rağmen; kadının aile içinde ikincil konumunun sürdürdüğünü kabul eden dönemin feministleri, aile içi şiddet ve cinsel tacize karşı 1980’li yıllarda; dilekçe kampanyaları, yürüyüşler, şenlikler, tartışma toplantıları, paneller, sempozyumlar düzenlenin yanı hem kutlama hem de gösterilerle 8 Mart Dünya Kadınlar Günü etkinliklerini Türkiye’de yaşanır hale getirmişlerdir (İmançer, 2006: 43; 2012: 165-166; Tekeli, 1993: 33-34).

Türkiye’de 1990’larda etkinliğini arttıran feminist kadınlar, kurumsallaşmış örgütlenme ve bu örgütlerin pratik çözümleriyle kadın sorunlarına çareler aramıştır. Mor iğnelerle cinsel taciz karşıtı kampanyalar yapan kadınlar, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı’nı kurarak; şiddet ve cinsel taciz gören kadınlara psikolojik destek, barınma ve hukuki yardım gibi imkanlar sağlamıştır. Bu dönemde, artan şiddet karşıtı kampanyalar sonucunda; 1998 yılında çıkartılan, ‘Ailenin Korunmasına Dair Kanun’la; aile hakimlerine şiddete uğrayan eş veya çocuğu koruma amacıyla tedbir uygulama yetkisi tanınmıştır (Sevim, 2005: 110; Çakıcı Gerçek, 2009: 97-98).

Kadınların etkinliklerinin arttığı 2000’li yıllar ise, hem eşitlik ve kadının korunması yasalarındaki eksiklerin kapatıldığı hem de kadın örgütleri ve devletin tüm engelleme çabalarına rağmen kadına şiddet ve kadın cinayetlerinin artışına tanık olmuştur. Anayasa’da 2001 ve 2004 yılında yapılan değişikliklerle, cinsiyet eşitliğini anayasa güvencesine alınmıştır. Mutlak eşitliği öngören Anayasa’nın 10’uncu maddesi 2004 yılında; “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” şeklinde düzenlenirken, 2010 yılında bu maddeye; “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” koruyucu hükmü

eklenmiştir. Medeni Kanun yapılan değişikle, 2003 yılında; evlilik birliğini eşitliği, konut ve malların geleceğine ortak karar verme ve velayet gibi konularda eşitlik sağlanmaya çalışılmıştır. Yenilenerek, 2004 yılında kabul edilen; Türk Ceza Kanunu'nda cinsel saldırı suçları yeniden tanımlanmış, bu suçun; evlilik içinde yaşanması da mağdurun şikayetiyle ceza alınmasına imkan tanır şekilde düzenlenmiştir. Cinsel tacizin, aynı işyerinde çalışan kişi tarafından uygulanması; cezanın artmasını sağlarken, töre nedeniyle kadının öldürülmesi cinayet suçunun kasıtlı olarak değerlendirilmesini sağlamıştır (Çakıcı Gerçek, 2009: 97-98; Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu [KEFE], 2016; Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2016).

Birleşmiş Milletlerin, 'Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni, (CEDAW) 1986'da uygulamaya sokan Türkiye, sözleşmenin ihlali halinde CEDAW'a bireysel başvuru yapılmasına imkan tanıyan ek sözleşmeyi de 2003 yılında, BM Genel Kurulu'nun 'Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi'yle birlikte kabul etmiştir. TBMM'de 2009 yılında Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuş, komisyona; vatandaşlardan gelen eşitsizlik başvuruları ile yasa hazırlama hakkı tanınmıştır. Türkiye, ev içi şiddetin önlenmesine yönelik İstanbul Sözleşmesi'ni ilk imzalayan ülke olurken, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 17 Mart 2016 tarihli yönetmeliğiyle ülke genelinde; Şiddet Önleme Ve İzleme Merkezleri kurulmuştur. Parlamentolar Arası Birlik verilerine göre, kayıtların tutulmaya başladığı 1997 yılında; yüzde 2,4 olan kadınların TBMM'de temsil oranı; 1 Kasım 2015 tarihi sonrası yüzde 14.90'a yükselmiştir (CEDAW, 1979; KEFE; 2016; IPU; 2016).

1.1.1.8.1. Türkiye'de kitle iletişim araçlarında kadın

İnsanların kitle iletişim araçlarıyla sürekli iç içe oluşu, bu araçlardan gelen mesajların hem toplumun sahip olduğu yapıyı taşımasına hem de o yapıyı şekillendirmesine olanak tanımaktadır. İnsanların düşünce ve davranış biçimlerine etki eden medya iletilerinin gücü, aynı mesajın aynı anda farklı kitle iletişim araçlarıyla gelmesine bağlıdır. Böylelikle sıklıkla yinelenen mesajın,

kabul edilirligi ve sürekliligi saglam temellerle saglanmaktadır (Burton, 1994: 15).

İnsanların kimliklerinin oluşumu, toplumsal cinsiyet tanımları ve bunlara bağlı toplumsal cinsiyet rolleri içinde oluşmaktadır. Yaşam biçimleri ve tüketim alışkanına yönelik düşüncelerini etkileyen medya, etki gücünü; ürettiği toplumsal söylemleri dolaşıma soktuktan sonra yeniden üretmesinden almaktadır. Egemen maddi gücün kontrolünde ve onun çıkarlarına hizmet eden medya, hangi ideoloji içinde olursa olsun; ataerkil sistemin mesajlarını taşımaktadır. Keza, cinsiyet rollerinin şekillendirdiği toplumsal yaşamı dikkate alarak onun izlerini taşıyan medya, cinsiyet ayrımcılığının her zaman var olduğu ve en yoğun görüldüğü alanlardan biridir(Kula Demir ve Yiğit, 2013: 459; Özer, 2011: 28; Mediz, 2008: 9-13).

Geçmişte kadınların, din ve devlet kurumları ile aile tarafından kontrol edildiğini savunan Coward (1993'ten aktaran İmançer, 2006: 47), modern dünyada; kadınları kontrol ve denetim görevinin kitle iletişim araçlarınca yapıldığını ifade etmektedir. O'na göre, kullandığı görselliği; "gerçekliğin saydam kayıtları" olarak tanıtan kitle iletişim araçları, kadınlara; değişmeleri, iyi görünmeleri, erotik olmaları yönünde imgeleşmiş idealler sunmaktadır. Böylelikle sunulan idealler; kadınlara, erkeklerin ilgisini bekleme dışında bir istek ve harekette bulunmamaları gerektiği bilincini, bedenleri üzerinden vermektedir.

Kadınların, bedenleri üzerinden değerlendirilmesine ilk tepkiyi; erkeklerin kadınlara saçma bir zarafet ve güzellik kazandırılmaya çalıştıkları iddiasıyla dile getiren Wollstonecraft (2012: 35-86);dişilik, güzellik, kıyafetlere ve eğlenceye düşkünlük gibi düşüncelerin erkekler tarafından, kadınlara; empoze edildiğini belirtmektedir. Kadının erkeği tatmin etme arzusuyla; dişilik ve güzellik gibi kavramlara tutunduğunu vurgulayan Wollstonecraft, bedenlerinin kölesi olan kadınların güzellik söylemleriyle özgürlüklerinin engellendiğini iddia etmektedir.

Erkeklerin kadına bakış açısını benzer bir şekilde eleştiren Beauvoir(1993: 63), "o erkek için bir sevişme arkadaşı, bir doğurucu, cinsel bir nesne, kendini arayıp bulduğu öteki varlıktır" tanımlaması yapmaktadır.

Kadın bedeninin kontrolü ve denetlenmesinin, ataerkilliğin kurumsallaşması ve sürdürülebilirliğini sağladığını iddia eden Berktaş (2012:

128-131) ise, kadın bedeninin erkeklerin kendi kimliklerini ve erkeklerini kanıtladığı; iktidar çekişmeleri yaşandığı alan olarak açıklamakta, insanın ne yediği ya da giydiğinin; kendi bedenini nasıl algıladığı veya kültürel olarak bedeninin nasıl konumlandırıldığıyla belirlendiğini açıklamaktadır. Bu açıdan sembolik olan bedene; kültürel değerler ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında oluşmuş kimlikler işlenmektedir.

Erkeklerin kendi egemen bakış açısında kadın tanımları; güzellik, ahlak, ideal kadınlık ya da erotizmle kurgulanırken, feminist akımların eleştirdiği; bu tasvirlerde, kadın kimliği, onların güzelliği bir güç ya da silah olarak kullandıkları iddiasıyla kurulur. Böylelikle bu gücü kullanmak isteyen kadının, cinselliği çağrıştıran bedenini kendi isteğiyle sergilediği algısı oluşturulur. Kadın haz nesnesi olarak cinsel obje olarak tanımlandığı bu sunumlar, kadın bedeninin metalaşmasına neden olmaktadır (Güzel, 2013: 111; Kula Demir ve Yiğit, 2013: 459).

İnsanlara medya aracılığıyla aktarılan tüketim kültürü ve yaşam tarzları, tüketim ekonomisinin güçlenmesi ile tüketim kültürünün içselleştirilmesine neden olmuştur. Böylelikle, yaşamlarını tüketim kültürü içinde şekillendirerek metaları tüketen kadınlar; tüketimin ürününe dönüştürmüştür (Dağtaş ve Dağtaş, 2009: 28; Batı, 2010: 105). Metalaşan kadın ise, “özgür kadın, süper kadın, erkeksi kadın, güçlü kadın” ideallerine yönlendirilmiştir (Güzel, 2013: 108-109). Beden özellikleriyle oluşturulan ideal kadın imajları, kitle iletişim araçlarında; “bakımlı, çekici, ultra-ince, seyirlik bir nesne olma” gibi ortak özellikler göstermektedir (Batı, 2010: 102).

Anne/eş ve cinsel obje ayırımına benzer şekilde iyi-kötü ayırımına giden Gencil Bek ve Binark (2000: 3), medyada kadının temsilini şu şekilde açıklamaktadır;

Medya, kadınları öncelikle “bedene” indirgemekte ve kadınları bedenleri üzerinden sömürmektedir. Farklı kadınlık durumu ve yaşamları medya metinlerinde temsil edilmemekte, medya metinlerinde kadın çoğu zaman basmakalıp iki tiplene içerisine sıkıştırılmaktadır: “ya fattan ve kötü kadın ya da anne ve iyi eş olarak

kadın!” Toplumsal dinamiklere koşut olarak kadının yaşamındaki değişmeler ve yeni sorunlar medya metinlerinde ihmal edilmektedir.

1.1.1.8.1.1. Haber medyasında kadın

Görsel medyada kadına yönelik üç farklı erkek bakışı olduğunu vurgulayan Derman (1989’dan aktaran İmançer, 2006: 49), bu bakışları; dikizci olarak kabul edilen “erkeğin kameranın çektiği olaya”, “kadını bakışın nesnesi haline getiren” ve “ilk bakışı taklit eden izleyicinin bakışı” olarak tanımlamaktadır.

Sinema alanına kadın gözüyle bakan araştırmacılar, toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımı ile yeniden üretme işlevi üzerine yoğunlaşmış, görselliği dolayısıyla anlatımın merkezine kadının görsel olarak yerleştirilmesi eleştirilmiştir. Feminist sinema eleştirmenleri, kadının sinemada; özne değil unsur olduğunu, kadın yalnızca bir imge olarak tanımlandığını savunmaktadır (Timisi, 2011: 157-158).

Feminist film eleştirisinin alanında Mulvey’in ‘Görsel Haz ve Anlatı Sineması’ çalışmasının, sinemada sunulan hazlara işaret ettiğini aktaran Aras (2014: 119), bakmak ve bakılmanın zevk kaynağı olduğunu, sinemanın verdiği bu hazlardan; gözetlemecilik (skopofili) ve dikizcilikle (voyoristik) izleyiciyi etkilemektedir.

Televizyonun yarattığı imajlar, geleneksel erkekliği; toplumsal cinsiyet açısından doğal, normal ve hatta evrensel olanak göstermektedir. Türk sinemasının ilk dönemlerinde; kadınlar, iffetli anne ve dokunulmamış sevgili rolleriyle yer almıştır. Tüketim kültürü ve Türkiye’nin dışa açılması kadının, seks ve vücut seyri amacı taşımasına yol açmıştır. Özellikle magazin, spor, müzik ve sohbet programlarında kadın cinselliği, ana tema olarak kullanılmaktadır. Kadın; televizyonda, cinsel özne olarak yer almadığında ise, genellikle kurban rolüyle var olmuştur (İmançer, 2006: 57-71).

Mediz’in Türkiye çapında gerçekleştirdiği, Medyada Kadınların Temsil Biçimleri Araştırması’na (Mediz, 2008: 138-157) göre; Türk basınında kullanılan dış seslerin yüzde 76’sı erkeklere ait, kameramanların tamamı erkektir. Ana haber bültenleri ile haber ve siyasi tartışma programlarında katılan yorumcuların da orantısal olarak yüzde 100’ü erkeklerden oluşmaktadır. Yayınlarda,

geleneksel ailenin rolüne vurgu yapıldığı belirtilirken, televizyonda kadınların farklı şekillerde temsil edildikleri vurgulanmıştır. Araştırmanın radyolarla ilgili bölümünde, hem yapımda hem de sunumda; kadın varlığının, erkeklerin 3'te 1'inden az olduğu ancak kadınların radyoda cinsel nesne olarak yer almadığı açıklanmıştır.

Yazılı basında, reklamlarla haberleri ayrı ayrı değerlendirmekte yarar bulunmaktadır. Kadın bedeninin kullanımı ve sunumu açısından reklamlar, özellikle de dergi reklamları; feminist iletişim çalışmalarda önemli bir yer tutmaktadır. Kadınlara nasıl olmaları, görünmeleri ve hareket etmeleri gerektiğiyle ilgili rol modeller reklamlar aracılığıyla sunulmaktadır. Cinsiyet rollerinin beraberinde getirdiği kadınlık rolleri çerçevesinde tanımlanmış yaşam tarzları ve kalıp roller, kadınlara reklamlarda sunulmaktadır. Çoğunlukla kadın imgesi cinsel bir obje olarak sergilenmekte, erkeğin bakışlarına sunulan kadının vücudu; erkeğin cinsel arzularını tatmin edecek meze olarak görülmektedir (Kula Demir ve Yiğit, 2013: 463; Gencel Bek ve Binark, 2010, 163-164).

Kadınlara sunulan rol model ve imgelerin dönemden döneme değiştiğine değinen Demiray (2011: 178), tüketim kültüründe; görsel hazzın ana kaynağının kadın bedeni olduğunu, bedeninin cinsel açıdan çekici olması gerektiği gibi bakımlı olması gerektiğini ifade etmektedir. Zayıf, atletik ve idealize edilmiş bedene sahip olanlar, tüm toplum için bir ideal olarak tanıtılmaktadır. Hem iyi eş hem de iyi anne olmanın koşulu, güzel ve bakımlı bir bedene sahip olmakla gerçekleşeceğinden; kadının, her yaşta bakımlı ve kadınsı kadın imajını sürdürebilmesi gerekmektedir.

Foucault'un biyo-iktidar kuramında kapitalizmin vazgeçilmezi olarak bedenlerin kontrol edilmesini savunduğunu aktaran Kula Demir ve Yiğit (2013: 463); böylelikle insanların sağlıklı olmasının hedeflendiğini, sağlıklı insanın; kapitalizme daha fazla hizmet edebileceğini belirtmektedirler. Bu amaçla, insanlara; spor ve perhiz yapmaları ile sağlıklarını korumaları tavsiye edilerek, "sağlıklı olmak insanı mutlu kılar, mutlu bir cinselliğin, cinsel birlikteliğin yolu sağlıklı ve mutlu olmaktan geçer" düşüncesi reklamlarla aktarılmaktadır (Kula Demir, 2005: 247).

Reklamlarda kadınlar, anne-eş veya cinsel obje olarak temsilleriyle yer almaktadır. Dondurma reklamlarında, parmaklarını ağızlarına götürerek kadın görüntüsü, cinsel bir fantezi olan; oral seksi çağrıştırmayı hedeflemektedir. Ev kadını veya eş imgesiyle sunulan kadınlar ise, onlara biçilen toplumsal rolü; reklamdaki ürünü kullanarak, en iyi şekilde başardıkları için ideal eş veya ideal anne olmaktadır. Kadınlara yönelik ürünler, izler ve tüketir kitledeki kadına; reklamdaki kadın gibi olma fırsatı verdiği iddiasında bulunmaktadır (Güzel, 2013: 64; Kula Demir ve Yiğit, 2013: 463).

Erkeklerin hedef kitle olduğu reklamlarda ise, metalaşan kadın bedeni haz nesnesine dönüşmektedir. Kusursuz olduğu vurgulanan kadın bedeni, izleyiciye cinsel yönleriyle sunulmaktadır. Erkek fantezilerinin ürünü olarak; ıslak kadın; “havuzda, denizde, yağmur altında, küvette, duşta ya da bir araba yıkarken sıkça görülmektedir (Batı, 2010: 119)”.

Kadınların sosyal hayatta daha fazla yer almasıyla birlikte; kadınlara yönelik dergiler, hem onları bilinçlendirme hem de tüketime yönlendirme amacıyla yayınlanmaya başlamıştır. Türkiye’de, kadın dergisi; tanımlanmasıyla hazırlanan yayınlar, bilinçlendirmeden çok tüketime yönlendirmeyi hedeflemektedir (Demiray, 2011: 180).

Popüler magazin olarak tanımladığı kadın dergilerine ilişkin yaptığı çalışmada Özdemir (2009: 232-233), dergilerde genel olarak; modern kadın imgesinin ağır bastığını belirterek, Türkiye’deki kadın dergileriyle ilgili şu bilgileri vermiştir;

Genel kadın okura seslenen ilk kadın magazin dergisi olarak kabul edilen Elele dergisinin modern kadın profili ev işleri, annelik ve çocuk eğitimi gibi geleneksel kadın rollerini yadsımayan, toplumda denge ve uzlaşma arayışını simgelerken; ülkemizde 1980’lerde etkin olan feminist hareketlerin etkisiyle kadınca dergisi, kadınları kendilerini keşfetmeye çağıran söylemiyle daha atak, cüretli ve mücadeleci bir kadın imgesinin sözcülüğünü yapmıştır. 1980li yıllarda sadece Kadınca dergisi değil, Elele dergisi de başta kadın hakları olmak üzere toplumsal ve politik sorunlara karşı duyarlılık göstermiş ye

okurunu cazip, çekici, şık ve bakımlı bir kadın olmanın ötesinde, entelektüel ve politik bir kimlik içinde tanımlamıştır.

Gazetelerin; reklamlarında, haberlerde, fotoğraf ve köşe yazılarında yer alan kadınların durumu, kitle iletişim araçlarının diğer türlerinden farklı değildir. Haberlerde kadınlar genellikle olumsuz konularla, mağdur ya da kurban olarak yer almaktadırlar. Şiddetin yanı sıra yakınlarının ya da kendilerinin hastalık veya ölümleri, savaşlar ve doğal afetler, trafik kazaları ve dolandırılma gibi hadiseler; kadınların, mağdur veya kurban olarak haberlere taşınmasına neden olmaktadır (Alankuş, 2007: 173-174; Demiray, 2011: 179, İnceoğlu, 2004, 11).

Politikacı kadınların bile haberde yer almasının, olumsuz bir konuyla gerçekleştiğini; örnek bir olayla açıklayan Alankuş (2007: 173), olumsuz bir konu ile gündeme gelmeyen yabancı kadın politikacıların ise; haberlere güzellikleriyle girebildiklerini belirtmektedir.

Son dönemde kadına şiddet haberlerinin artması halkın bilinçlenmesi ve kamuoyu oluşması açısından yararlı görülmeyle birlikte; kadına şiddet, önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Ulusal ve uluslararası düzenlemelerin sorunun çözümüyle ilgili yeterli etkiyi gösterememesi, toplumsal bilincin kadınlara dönük değişmesi açısından; medyaya önemli görevler yüklemektedir. Zira şiddet haberlerinin hazırlanmasında kitle iletişim araçlarının sorumluluk bilinciyle hareket etmesi beklenmektedir (Dursun, 2010: 23-25).

Eril düşünce içinde oluşturulan haberlerde, kadınlık anlatısı; karşıtlıklarla kurulmakta, haber kurgusu ve sayfa düzeni; karşıtlığı besleyecek nitelikte, ön plana çıkarılan başlık ve alt metinler, kadının; öteki kavramını oluşturacak ve destekleyecek şekilde hazırlanmaktadır. Her ne kadar görüşlerine az yer verilse de uzman kadın, sıradan kadının karşıtıdır. Masum kadının; fethan kadına, şefkatli annenin; canı anneye olan karşıtlığı, kurban kadınların karşıtlığında ise; şöhretli temasıyla kadın sunulmaktadır (Köker ve Karaaslan Şanlı, 2011: 104).

Kadınların, yazılı basında arzu nesnesi olarak sunumuna ilişkin; ünlü bir sanatçının, henüz çocuk yaştaki kızının, bikinili fotoğrafının; kendisi ve kızından habersiz çekilerek, yayınlanmasına tepki gösterdiğini aktararak anlatan Mağden

(2000'den aktaran İmançer, 2006: 68-69),kadının medyada kurban değilse yaşı ne olursa olsun sadece arzu nesnesi olarak yer alabildiğini belirtmiştir.

Birinci sayfada kadınların neredeyse hiç yer almamasına rağmen genellikle güzel ve ünlü bir kadına birinci sayfanın üstünde yer verildiği vurgulayan Alankuş (2007: 177), bunu; kadının “vitrine konması” olarak tanımlamaktadır. Ünlü bir kadın sanatçının boşanma sürecinin haberlerinin yayınlanması sırasında, tercih edilen fotoğrafların; sanatçının tanınmasını sağlayacak herhangi bir fotoğraf ya da günlük kıyafetlerin yer aldığı fotoğraflar olmadığını kaydeden Alankuş, sanatçının sahne kıyafetleri veya cinselliğini ön plana çıkaracak nitelikte fotoğrafların kullanılmasını, vitrine konmaya örnek olarak sunmuştur.

Fotoğraf kullanımıyla ilgili basında yer alan ilginç örneklere yer veren İnceoğlu (2004: 11); mağdur bir kadının istememesine rağmen gazetecilerce fotoğrafının çekildiğini, polisin ise; tecavüze uğradığı bilgisini vermekle yetinip, fotoğrafın altına tecavüze uygun bir şeyler yazabileceklerini söylediğini aktarmaktadır. Benzer şekilde bir başka 3'üncü sayfa haberinde ise; habere konu kadının, hem açık adı ve adresi hem de işyeri ile ilgili tüm bilgilerin aktarıldığına işaret eden İnceoğlu, intihar eden Lara Falay'la ilgili ise, Milliyet Gazetesi'nin; 11 günde, farklı sayfalarda, tam 21 kez Falay'ın fotoğrafına yer verdiğini işaret etmektedir.

Münevver Karabulut cinayeti kamusal yayıncılık ve medyanın kamu yayıncılığı görevini yapması yönüyle inceleyen Dağtaş (2014: 194), cinayet haberini; “Gövdesi Bavulda Başlı Gitar Kılıfında” başlığı ile sürmanşetten yayınlayan Hürriyet Gazetesi'nin, sürmanşette cinayetle birlikte aktris Ayda Field'in haberine yer verdiğini vurgulamaktadır. Dağtaş'a göre, tirajı arttırmaya yönelik bu uygulama, cinayet haberinin de magazinleştirilmesini sağlamaktadır.

Türk basınında çok tartışılan bir başka kadın fotoğrafı kullanımı ise, Habertürk Gazetesi'nde yayımlanan sırtından bıçaklanmış Ş.E. isimli kadının fotoğrafıdır. Eşi tarafından bıçaklandıktan sonra ambulansla hastaneye kaldırılan kadının; yarı çıplak, yüzükoyun ve sırtında bıçakla yattığı fotoğraf sürmanşette, 9 sütuna yayılarak; “kadına şiddette son nokta başlığı” ile verilmiştir (Şimşek İşliyen, 2015: 487; Ersoy, 2011).

Şiddet ve şiddet görüntülerinin kanıksamaya neden olduğunu savunan Sontag (2004: 4), şiddet görüntülerinin tekrarlanmasının kanıksamanın ötesinde bir retorik haline geldiğini, böylelikle şiddet olgusunun tekrarlanmasına ve çoğalmasına neden olduğunu ifade etmektedir. O'na göre, okur kitlenin gözünde sarsıcılığını kaybeden şiddet görüntüsü; sıradan, sıklıkla görülen ve alışkanlık yaratmış göstergeler olmakla birlikte benzer tüm şiddet görüntülerini çağrıştırmakta ancak gündemi takip etme dışında bir duygu oluşmamasına neden olmaktadır.

Fotoğraf kullanımının ilişkin bir başka örnek, spor haberlerinde; yer almaktadır. Spor sayfalarında, hiç yer verilmeyen kadınların haberleri; çok küçük hatta genellikle fotoğrfsız olarak sayfalara taşınmaktadır. Kadın fotoğraflarının en yoğun kullanıldığı haberler, magazin haberleridir. Kadın vücudu, bu haberlerde açıkça teşhir objesi haline getirilmektedir (Demiray, 2011: 179).

Gazetelerde yer alan kadın fotoğraflarının, 1980'li yıllarda turizmin gelişmesiyle birlikte farklı bir düşünceyle gazetelere taşındığını iddia eden Topçuoğlu (1996'dan aktaran Tuncel, 2009: 43) ise, daha önce nadiren ve genellikle asayiş olaylarıyla gazetelerde yer bulan turizm haberlerinin yerine, turist kadınların; büyük boy, genellikle mayolu ya da üstsüz fotoğraflarının kullanıldığı turizm haberlerinin sayfalarda yer tutmaya başladığını belirtmiştir.

Çıplak turist fotoğraflarının kullanımı turizm haberlerinin, magazinleşmesine neden olmuştur. Okurların hoşuna gidecek haberleri verebilmek amacıyla, magazin haberciliğinde çoğu zaman kurmaca haberlerde yapılmakta, kadın da bu hoşna gidecek haberlerin nesnesi olarak kullanılmaktadır. Sıradan üssüz turist kadınlar bir haber değeri taşımadığından, bu fotoğrafı sayfaya taşıma görevi muhabirlere düşmüştür. Böylelikle gazetelerde yayımlanan bazı fotoğrafların haberleri, gazetecinin hayal dünyasının içinde kurgulanmış ve gerçek gibi okuyucuya sunulmuştur (Tuncel, 2009: 43-44; Tokgöz, 2000'den aktaran Dağtaş, 2006: 103).

Magazinleşmiş turizm haberlerinin, Türkiye'nin tarihi ve turistin yerlerinin tanıtım haberlerine de yansıdığını savunan Tuncel'e (2009: 44) göre, fotoğraftaki kadın ve cinselliği, habere konu tarihi ve turistik eserlerin önüne

geçmiştir. O'na göre; böylelikle kadın kimliği, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında yeniden inşa edilmiş, kadın turizm sektörünün kalkınmasında bir araç haline dönüşmüştür.

Haber medyasında kadının cinsel obje olarak kullanılmasının bir başka örneği, 4'üncü dalga kadın hareketinin temsilcilerinin yoğun baskısına konu olan 3. sayfa kızlarının Türkiye'deki yansıması 'arka sayfa güzelleri'dir. 2000'li yılların başında hemen hemen bütün gazetelerin sayfalarında yer verdiği arka sayfa güzellerini, Hürriyet Gazetesi'nde; Genel Yayın Yönetmeni olduğu dönemde Ertuğrul Özkök seçtiği bilinmektedir. Aynı dönemde, politik özellikleriyle bilinen; Cumhuriyet Gazetesi de sayfa güzeli uygulamasını denemiştir. Akşam Gazetesi'nin "arka sayfa yakışıklısı" denemesi yayını ise, birkaç yayınlı sınırlı kalmıştır (Arman, 2002; Hürriyet Gazetesi Gündem Haberi, 2003; İnternethaber, 2007).

Türkiye'deki ulusal gazetelerin magazin ilavelerine ilişkin kapsamlı bir çalışma yapan Dağtaş (2006: 210-214), magazin ilavesi dergilerde fotoğraf kullanımının çok yoğun olduğunu belirtmektedir. Okurun ilgisini çekme adına, ön kapakta, çıplak ya da yarı çıplak kadınların; "estetik bir görünüm" sergilediği iddiasıyla tam sayfa yayınlandığını vurgulayan Dağtaş, ön sayfasındaki fotoğrafın bir benzerinin; arka kapak sayfada da uygulandığını, orta sayfada ise; "orta sayfa güzeli" ya da "haftanın güzeli" isimleriyle benzer fotoğrafların iki sayfada birden yayınlandığını ifade etmiştir.

Özetle, cinsel temalı fotoğrafları ya da mağdurlukları dışında kadın haberin öznesi olamamaktadır. Küresel Medya İzleme Projesi ²³ (GMMP, 1995) kapsamında, 71 ülkede gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre; kadınların habere konu olma oranları yüzde 10 olduğu görülmektedir. Beş yılda bir gerçekleştirilen araştırmanın raporları, kadın varlığının 1995 ile 2015 yılı arasındaki 20 yıllık süreçte kadın varlığının arttığını göstermekle birlikte; kadınların, cinsel tema haline getirilmediğinde, bir erkeğin yakını olarak kendine biçilen toplumsal rol kapsamında gazetelerde yer aldığı dikkat çekmektedir. GMMP raporlarında gazeteler, kadınlara; anneler, sevgililer ya da kadınlar gününde sıkça yer verilmeleri dışında ancak şiddetin veya ölümün nesnesi,

---

²³ Projenin adı, Global Media Monitoring Project'tir.

savaş, çatışma veya doğal olaylar ile ailevi dramlarda acının simgesi ya da şaşırtıcı başarıların örneği durumunda haberin öznesi olarak yer vermektedir (GMMP, 1996; 2000; 2005; 2010; 2015).

Türkiye’de yapılmış en kapsamlı çalışmalardan biri olan Mediz’in (2008: 120-126), ‘Medyada Kadınların Temsil Biçimleri Araştırması’nda; kadınların temsil biçimleri şu şekilde açıklanmıştır;

a. Doğal-eşit varlık: Kadınların, hayatın herhangi bir alanında erkekler ile eşit biçimde “doğal” olarak temsil edildiği durumlardır. Örnek: bir tıp kongresi haberinde kullanılan fotoğrafta izleyiciler arasında yer alan kadın hekimler.

Bu kategoriyi “olağan” varlık olarak da adlandırmak mümkündür.

b. Eş, anne, fedakar kadın: Kadınların salt eş ya da annelik konumunun altını çizen ve/veya “fedakarlık” niteliğini ön plana çıkaran içerikler. Örnek : Başbakan’ın ya da bakanların eşleri ya da “şehit anneleri”.

c. 3cü sayfa – magazin nesnesi: Kadınların, genelde “3cü sayfa” olarak tanımlanan haber türleri kapsamında canı, suçlu ya da tersine kurban olarak yer aldığı haberler ve özellikle gösteri dünyasında yıldız kadınların, aşk ilişkileri, giyim-kuşamları, gezdikleri yerler gibi içerikler.

d. Cinsel nesne – haz nesnesi: Haber ya da içerikle doğrudan ilişkisi olmadığı halde kadınların bedenleri / cinselliklerini ön plana çıkaran içerikler. Klasik olarak “arka sayfa güzeli” olarak adlandırılan içerik türü bunun en bariz örneğidir, ancak bu kategori, ille de dekolte giyimli kadınlar bağlamında kullanılmamış olabilir. Örnek: Türban/başörtüsü tartışmaları sırasında bir televizyon ana haber bülteninin (SHOW TV), bu tür giyinmiş bir kadını yukarıdan aşağı kamera hareketiyle tarayarak bedenine vurgu yapması.

e. Örgüt-eylem öznesi: Kadınların herhangi bir eyleme (toplumsal, siyasal, kültürel) doğrudan katılır biçimde, ya da belli bir örgüte dahil olarak sunuldukları içerikler. Örnek: Üniversite kapısında eylem

yapan başörtülü/türbanlı kadınlar ya da yeni sosyal güvenlik yasasını protesto eden sendika üyesi kadınlar

f. Araçsal varlık: Bu çerçevede ilk bakışta diğer kategorilere girebilecek bazı içeriklerin ayrıntılandırılması amacıyla oluşturulmuştur. İçerikle doğrudan ilgili olmadığı durumlarda kadınların, gündelik deyimle “konu mankeni” biçiminde temsil edildikleri durumlarda kullanılmıştır. Örnek: Gripten korunma yollarına ilişkin bir haberde kadın fotoğrafı kullanılması.

1.1. 2. Yapısalcılık ve göstergebilim

İnsanlığın ilk iletişim sürecinin işaret ve resimlerle başladığı düşünüldüğünde, göstergelerin varlığını; insanlık tarihinin başlangıcına kadar götürmek de mümkün olacaktır. Gösterge ve göstergebilim kavramı üzerine çalışmalar antik çağ ve orta çağın ardından, 17. ve 18. yüzyılda çalışmalar yapılmışsa da çağdaş göstergebilim, dilbilimciler tarafından geliştirilmiştir. Dilbilim ve göstergebilim arasında iç içe geçmiş, birbirini kapsayan bir ilişki bulunmaktadır (Çağlar, 2012: 23; Rifat, 2009: 27-29; Erdoğan ve Alemdar, 2010: 316).

Dilbilim çalışmaları içerisinde doğarak, sınırlarını aşan yapısalcılık; yeni bir bilim dalı olan göstergebilimin çıkış noktası olmuştur (Uçan, 2008: 115; Şendur Atabek, 2007: 65). Göstergebilimin, dilbilimlerinin terimlerini kullandığını belirten Erdoğan ve Alemdar(2010: 316); Saussure'ün, dilbilimi göstergebiliminin bir dalı olarak kabul ettiğini, Barthes'ın ise; göstergebilimi dilbilimin kapsamında tanımladığını aktarmaktadır.

Bu çalışmanın; temel analiz yöntemi olan göstergebilimi, anlam bütünlüğü içinde açıklayabilmek açısından; ilk olarak, dilbilim çalışmalarının gelişim süreci ve yapısalcı bakış açısı ele alınacaktır.

1.1.2.1. Yapısalcılık

Pek çok bilim dalı, düşünce, teori ve akımda olduğu gibi yapısalcılığın da antik çağlardan beri var olduğu ile ilgili görüşler bulunduğunu belirten Yücel (2005: 25-26), bu görüşlerin başarısının gölgelenmesi anlamına geldiğini savunmaktadır. O'na göre; yapısalcılıkla ilgili ana kaynak ya da yapısalcılığın özü, Ferdinand de Saussure'ün dilbilim dersleridir.

Saussure'ün ders notları, ölümünden sonra öğrencileri tarafından derlenerek; Genel Dilbilim Dersleri²⁴ (1916) adıyla yayımlanmıştır. Pek çok kaynakta hem yapısalcılığın hem de çağdaş göstergebilimin başlangıç eseri olarak yer alan eser, yapısalcılığın esin kaynağı ve kökenini oluşturmakla birlikte, dilbilimde yeni bir dönem başlamasını sağlamıştır (Rifat, 2008: 21; Vardar, 1998: 6; B. Dağtas, 2003: 50; Erdoğan ve Alemdar, 2010: 222; Yüksel, 1981:20; Yücel, 2005: 26; Erkman-Akerson, 2005: 59).

Çağdaş dilbilimin oluşmasını sağlayan Saussure, dili; geleneksel, kuralcı ve karşılaştırmaya dayalı inceleme yerine, bir bütün olarak ele almasıdır. Böylelikle kendisinden önceki dilbilimcilerin; dili ve eserleri tek tek değerlendirdiği artzamanlı (artsüremli) dilbilim yönteminden sıyrılarak, tüm dil ve eserlerin eşzamanlı (eşsüremli) değerlendirildiği bir yöntemi benimsemiştir (Culler, 1985: 88; Dervişcemaloğlu, 2012: 5; Vardar, 1998: 6; Rifat, 2008: 21-27).

Saussure'ün yöntemini örneklendiren Moran (1988: 168), 16. ve 20. yüzyıla ait Türkçe eserlerinin ayrı ayrı ele alınması halinde iki farklı sistem ve dil ile karşılaşılabileceğini savunmaktadır. O'na göre, Saussure'ün dilbilim yöntemiyle; eserlerin bir bütün olarak ele alınması, Türkçenin gelişimi ve değişimini sağlayan bağlantıları ortaya çıkacaktır.

Genel Dilbilim Dersleri'nde, dilbilgisi çalışmaları ile betikbilim tarihi ile ilgili bilgiler veren Saussure (1998: 27-38), geleneksel dilbilgisi ve karşılaştırmalı filolojiyle ilgili eleştirileri ifade etmektedir. Dilbilimin temel sorunlarının çözüm beklediğini savunan Saussure; dilbilimin amaç ve görevini tanımlamış, dilin sese

---

²⁴ Eserin yayınladığı ismi Cours de Linguistique Generale.

indirgenmesini eleştirerek; dil ve dilyetisi arasındaki ayrımı kavramsallaştırmıştır.

Farklı göstergelerden bir sistem olarak ortaya çıkan dil; Saussure'e (1998: 38-39) göre, "Dilyetisinin en önemli, ama yalnızca belli bir bölümüdür. Hem dil yetisinin toplumsal ürünüdür, hem de bu yetinin bireylerce kullanılabilmesi için toplumun benimsediği zorunlu uzlaşmalar bütünüdür."

Sözlü imgenin sesle değil kendisine bağlanan kavramla özdeşleştiğini öngören Saussure (1998: 42-46), dili; "kavramları belirten göstergeler dizgesi" olarak tanımlamaktadır. O'na göre, kaynağını oluşturduğu toplumdan alan; dilin anlaşılabilmesi için dilsel göstergelerin, toplum yaşamı içindeki yerlerinin analiz edilmesi gerekmektedir. Eşdeğişle, toplumun oluşturduğu bir yapı olan dilin anlaşılması için o yapının özünde yer alan parçalar incelenmelidir. Dilin temelinde, göstergeler yer aldığından; göstergelerin incelenmesi, göstergebilimin oluşmasını sağlayacak; göstergebilimde oluşan yasaların, dilbilime uygulanmasıyla da insan ve topluma ilişkin tüm olgular dilbilim kapsamında değerlendirilecektir.

Saussure'ün görüşlerinin temelinde dil ve söz kavramlarına ilişkin ayrımı yer almaktadır. Dilin; nesnelere adları birleştirmede, kavramlarla işitimi imgelerini birleştiren sistemli bir dizge olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunan Saussure, dili; Türkçe, Fransızca, İngilizce gibi dil sistemini tanımlayan tüm toplumun kullandığı bir yapı olarak görmektedir. Toplumun içindeki bireylerin, dili kullanmasıyla ise; söz oluşmaktadır. Her konuşan insan, farklı ve sayısız sözler oluştururken, bu sözler; dil sistemine uyum sağlayarak, onun parçalarını oluşturmaktadırlar. Sözler, toplumun kullandığı toplumsal bir yapı olan dil içinde olduğundan, dilbilim bu yapıyı ortaya çıkarmak amacıyla sözü inceleme konusu yapmaktadır (Saussure, 1998: 46; Moran, 1988: 169; İnal, 1996: 46).

Saussure'ün bir başka önemli kavramsal ayrımı ise biçim ve tözdür. Her bir dilsel öge yani her bir gösterge diğer öğelerle kurduğu bağlantı ve işlev açısından değerlendirilmelidir. Göstergenin nesneliliği değil kurduğu ilişkiler değerlendirilmelidir. Bir başka deyişle tavla ya da satranç gibi bir oyunda taşların hangi maddeden yapıldığı değil o oyunda ne işe yaradığı, hangi görevi

üstlendiği önemlidir. Bu dilin bir biçim olmasına ve tözden ayrılmasına sebep olmaktadır (Rifat, 2008: 26-27).

Genel Dilbilim Dersleri'nin, ilk dünya savaşı yıllarında yayımlanması nedeniyle başlangıçta ilgi uyandırmaması, dilbilimsel yapısalcılık çalışmalarının Saussure sonrası Rus Biçimcileri'nin görüşleri doğrultusunda şekillenmesine neden olmuştur. Rus biçimcilerinden Trubetzkoy'un öğrencisi Jakobson 1920'nin sonunda dillerin değişimi ve gelişimi üzerine yaptığı çalışmaları, diller arası akrabalık ilkelerinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Rus biçimcilerin, yapısal dilbilim çalışmalarının Fransızcaya çevrilmesi; yapısalcılığın Fransa'da önemli bir yöntem olarak benimsenmesini sağlamıştır (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 323; Moran, 1988: 170; Yücel, 2005: 27).

Yazınbilim, göstergebilim ve dilbilim teorilerinin büyük bir bölümünün, Rus biçimcileri, Kopenhag, Cenevre ve Prag dilbilim okullarında oluşan görüşlerden etkilendiğini savunan Rifat (2008: 30), Rus biçimcilerin görüşlerine dayalı analizlerin; yazınbilim kuramını oluşturduğunu, Kopenhag Dilbilim Okulu'nun; mantıksal bir göstergebilim kuramı ortaya koyduğunu, Saussure'nin görüşlerini devam ettiren Prag ve Cenevre dilbilim okullarının ise; çeşitli dilbilim çalışmalarını etkilediğini belirtmektedir. O'na göre, Prag okulunun çalışmaları; hem sesbilimin hem de yapısal dilbilim çalışmalarının temeli olurken, Kopenhag okulu ise; göstergebilim kuramının, ilk uygulanabilir ön çalışmalarını gerçekleştirmiştir.

Pragve Kopenhag dilbilim okullarında sistemleştirilen yapısalcılığı, farklı bir bilim dallarına uyarlayan ilk isim olan; Fransız antropolog Levi-Strauss, kültürleri; iletişim sistemleri olarak tanımlayarak, yapısalcı yöntemi dilbilimin antropoloji alanına taşımıştır. Brezilya'daki yerli toplumlarda yaptığı incelemelerin sonuçlarını; 'Akrabalığın Temel Yapıları (1949)' çalışmasında yayınlayan Levi-Strauss, Saussure'ün; biçim ve töz ayrımında, sözlerin; ortak dil sistemlerinin parçası içinde doğup gelişen dille oluştuğu gibi kültürlerin de bazı ortak yanları olduğunu öne sürmüştür. İnsanbilimini, göstergebilimin bir dalı olarak tanımlayan Levi-Strauss; yapısal antropolojiyi oluştururken, dilbilimin kavram ve yöntemlerini kullanmış, böylelikle yapısalcılık, dilbilimden

toplumbilime bir yöntem olarak aktarılmıştır (Culler, 1985: 98; Kıran, 1983: 127; B. Dağtaş, 2003: 58-59; Yücel, 2005: 78).

“Yapısalcılığın temel taşlarından biri” olarak tanımladığı Levi-Strauss’un İnsanı ve toplumsal davranışları anlamlandırabilmek amacıyla ikili karşıtlıklardan yola çıktığını aktaran Uçan (2008: 50), Levi-Strauss’un bakış açısında; iyinin kötüyle, güzelin çirkinle, ilkelin uygarla, aydınlığın karanlıkla bir arada düşünüldüğünde bir anlam kazandığını, olay ve nesnelerin bu şekilde anlamlandırıldığı belirtmektedir.

İkinci dünya savaşı sonrası 1950’li yıllarda Levi-Strauss ve Barthes çalışmalarıyla ilgi gören yapısalcılığı, Lacan psikanalize uygulamıştır. Freud’un cinsel monizm kuramını yeniden yorumlayıp, psikanalize uyarlayarak; bilinçaltının yapısının, dilin yapısına içinde ve ona uygun geliştiğini öne sürmüştür. Yapısalcı yöntemi, Foucault; bilgi ve kültür sorunu bağlamında ele alırken, Derrida; felsefe metinleri ve metinlerin tarihlerini yapısalcı bakış açısıyla incelemiştir. Levi-Strauss’un öğrencisi Althusser ise, Marksizm ile yapısalcılığı birlikte ele almaya çalışmıştır (Yaylagül, 2008: 106; Moran, 1988: 167; Erdoğan ve Alemdar, 2010: 324).

Barthes’i, yapısalcılık içinde en önemli konuma sahip teorisyen olarak tanımlayan Cevizci (2010: 712-718), yapısalcılıktan post-yapısalcılığa geçişin de Barthes, tarafından sağlandığını iddia etmektedir. O’na göre, Saussure’ün, yapısalcılığını benimseyen Barthes; Levi-Strauss’un, antropoloji ve Lacan’ın, psikanaliz çalışmalarında yapısalcılığı uygulanmasından yola çıkarak, aynı yöntemleri kültürel olaylara uygulayarak göstergebilimi oluşturmaya çalışmıştır. Zira göstergebilimi oluştururken; Barthes (1979: 1) da, “göstergebilim henüz kurulmuş değil”dir diyerek, dilbilim temelli çözümsel kavramları ortaya çıkarmayı hedeflemiştir.

Barthes’ın yapısalcılığında, Saussure’ün gösterge teorisi kapsamında, dil; sosyal ve kültürel yaşamın yapısını anlamının temelidir. Günümüz mitlerinin analizini yapan Barthes’a göre; mit, kavram, fikir veya nesne olmanın ötesinde mesaj işlevi üstlenerek, kapitalizme hizmet etmektedir. Dilin değil sözün ürünü olan mitler, günlük yaşamda var olan yiyecek içecek alışkanlıkları ya da moda farklı anlamlar yüklemektedir. İdeolojinin, ideolojik söylemlerin yanı sıra

gizleyerek mitleştirdiği göstergelerle meydana geldiğini savunmaktadır. Bir başka deyişle; ideolojinin gerçekleri gizlerken, mit gerçeği bozarak ideolojiye hizmet etmektedir (B. Dağtaş, 2003: 64-65; Cevizci, 2010: 718).

Saussure'ün ortaya koyduğu yapısalcılık; Trubetzkoy ve Jakobson'la yapısal dilbilimi, Levi-Strauss'la yapısal antropoloji, Tichenen'le yapısal psikoloji, Barthes'la yapısal edebiyat eleştirisi ve Althusser'le Marksist yapısalcılık olarak gelişmiştir. Kitle iletişimi incelemelerine Foucault'un çalışmalarıyla giren yapısalcılık, genellikle göstergebilime dayanan araştırmalarla; kitle iletişimde yer bulmuştur (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 324)

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, temelinde toplumsal yaşamın oluşmasını sağlayan; yapıların olduğunu varsayan yapısalcı düşünceye göre, herhangi bir olaylarla ya da bu olayların sebep veya sonuçlarını anlamının yolu; temelde yer alan, yapının incelenmesinden geçmektedir. Dil veya kültür yapısalcı düşüncede; yapısal sistemler olarak kabul edilerek değerlendirilmekte, söylenceler içindeki anlamsal dönüşüm ve aktarımlarla; yapı tanımlanmaya çalışılmaktadır (Giddens, 2003: 158-159; Yaylagül, 2008: 106).

Yapısalcılığın, dünyanın birbiriyle bağlantılı ilişkilerden oluştuğu düşüncesine dayandığını savunan Hawkes'e (1997'den aktaran Şendur Atabek, 2007: 66) göre yapısalcılık, yapıların; algılanması ve betimlenmesi ile ilgilidir. Jameson (1972'den aktaran Eagleton, 2014: 110) ise, yapısalcılığı; dilbilim terimleriyle, her olgunun bir kez ele alınması şeklinde değerlendirmektedir.

Yücel'e göre (2005: 16); ele alınan nesnenin tek başına ve kendisi için incelenmesi, incelenen nesne ile öğeleri arasında oluşan bağlantının dizge olarak değerlendirilmesi, nesnenin eşzamanlı olarak incelenmesi, gelişim ve etkileşim kaynaklı artzamanlı soruların yapısalcı analiz sonrası cevaplandırılmaya çalışılması, maddeci bir tutum izlenmesi ile tutarlı bir çözümleme yöntemi olmaya yönelmesi yapısalcılığın temel yönelimleri olarak görülmektedir.

Yapısalcılığın; düşünceleri etkileyen, toplumsal ve tarihsel bir anlam kuramı olarak değerlendirilmesi gerektiğini değerlendiren Eagleton (2014: 119), yapısalcılığın; anlamlarının inşa edilmişliğine ilişkin ortak bir görüşe sahip olduklarını vurgulamaktadır. Anlamların, yapısalcılıkta; kişiye özel bir deneyim ya

da düşünce olarak değil de ortak anlamlandırma sistemlerinin ürünü olarak ortaya çıktığını kaydeden Eagleton'a göre, öznenin; anlamın kaynağı ve kökeni olduğu yolundaki aydınlanmadan bu yana gelen görüşler reddedilmekte, dilin; bireyden önce geldiği varsayımıyla, dilin; bireyin değil, bireyin; dilin ürünü olduğunu savunulmaktadır.

Yapısalcıların hedefinin; sosyal, ekonomik veya siyasal inşa değil, dilsel inşadan yola çıkarak eleştirel veya destekleyici betimlemeler yapmaktır. Yapısalcılara göre; düşüncelerin, dil yoluyla gerçekleşmesi, gerçeğinde; dil içinde kurulmasına yol açmaktadır. Yapısalcılıkta anlam da dilsel öğelerle belirlenmektedir. Anlam, kavramın temsil ettiği nesneyi tanıtmayla değil anlamlandırmayı sağlayan, kavramlar arasındaki; toplumsal ve anlamsal farklılıklarla oluşturmaktadır. İki de akarsu olan dere ile ırmak arasındaki fark bu kelimelerin anlamlarını ortaya çıkarmaktadır. Dünyayla birlikte kavramlar da beraberlerinde zıtlıkları getirmesi, zıtlıkları; yapısalcılığın, temel inceleme alanı haline getirmektedir. Anlamlandırmayı sağlayan dilsel yapı, insanın birey olarak kimliğinin üretilmesini sağlamaktadır. Her olgunun metin olarak değerlendirilerek, okunmasını sağlayan yapısalcılık, metnin işaretlerin incelemesini yapan göstergebilime temel olmaktadır (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 222-223).

Yapısalcı dilbilim; analiz konusu dili, göstergebilim ise; her alandaki yapıyı, dilbilim kuralları ve göstergeler arasındaki ilişkilerle anlamlandırmaya çalışmaktadır (Uçan, 2008: 115). Bilim adamlarının farklı bilim dallarına, yapısalcı görüşü uygulamaya çabalarının aslında göstergebilim uygulamaları olduğunu savunan Culler'e (1985: 97) göre; yapısalcılıkla, göstergebilimle aynı anlama gelmektedir. Benzer şekilde; göstergebilimin, yapısalcılığın temel ilkelerinden kaynaklandığını iddia eden Yücel (2005: 109); göstergebilim yaklaşımlarının tartışılmasının, yapısalcılıkla göstergebilimi özdeş hale getirdiğini savunmaktadır.

Göstergebilimin; göstergeleri sistematik olarak incelenmesinin, edebi yapısalcıların uyguladığı bir yöntem olduğunu ifade eden Eagleton (2014: 112) ise, her alanda gerçekleştirilebilecek bir sorgulama türü olduğunu kaydetmektedir. O'na göre, göstergebilimin; gösterge olarak kabul edilebilecek

sistemleri incelerken, yapısalcılığın; gösterge sistemi kabul edilmeyen olgulara, sistem muamelesi yapması iki akımı bir noktada buluşturmakta, böylece iki kuram; birbiriyle iç içe görülmektedir.

Yapısalcı görüş içinde Althusser ideolojiyi, Lacan da fallusu yapı olarak değerlendirmiştir (Işık; 2000: 17-21).

1.1.2.1.1. *Yapı olarak ideoloji*

Yapısalcılığın temel bazı ilkelerinin Marksist kuramla zıt görünmesi, Marksistlerin yapısalcılığı eleştirmesine neden olmuştur. Dili; gerçeklikten bağımsız, kendi başına işleyen bir sistem olarak tanımlayan yapısalcıların aksine, Marksistler; üst yapı kurumları olarak kabul ettiklerini dil ve edebiyatın, ekonomi ve toplumsal yapı gibi alt yapıdan, bağımsız var olamayacağını savunmaktadır (Moran, 1988: 177).

Marksizm ile yapısalcılığı birleştirmeye çalışan Althusser, toplum bilimleri açısından yapısalcılığa yeni bir anlam kazandırmıştır. Üstyapının, altyapıda yer alan üretici güçler ve üretim ilişkileri karşısında; görece özerkliğe, sahip olduğunu kabul eden Althusser, üstyapı ile altyapının karşılıklı olarak birbirlerini etkilediğini savunmaktadır (2006'dan aktaran Say, 2013: 338; Erdoğan ve Alemdar, 2010: 324).

Marksist yaklaşım içinde ideoloji sorununu analiz eden kuramcılarının; kültürel çalışmaları, yapısalcı görüşün temel önermeleriyle kesişmektedir. Lucaks'ın şeyleşme teorisi, Gramsci'ni hegemonya kavramı sonrası ideoloji tartışmalarını yapısalcılıkla buluşturan Althusser'in devletin ideolojik aygıtlarına ilişkin bakışının temelinde ideolojinin işleyişini açıklanması yatmaktadır (İnal, 2003: 13).

İdeolojiyi Althusser, toplumsal bozulmanın sağlandığı üretim olan pratiklerden biri olarak tanımlamaktadır. Marx'ın aksine Althusser, düşüncesinin merkezine çoğulcu bir yapıyı koymuştur. Bir bütün olarak ele almak yerine, devleti; polis, ordu, hükümet ve mahkeme gibi kurumlardan meydana gelen baskı aygıtı ile aile, kilise, sendikalar, hukuk ve basın gibi yapılardan oluşan ideolojik aygıtı sahip bir sistem olarak tanımlamaktadır. Birbirinin özelliklerinden

faydalanan bu aygıtlardan, baskı aygıtları; zor kullanma yöntemiyle, ideolojik aygıtlar ise; ideolojiyi kullanmaktadır. İdeolojik aygıtlar, egemen sınıfın ideolojisinin kitlesel biçimlerde zihinlere işlenmesiyle, üretim ilişkilerinin yeniden üretimi sağlamaktadır (B. Dağtaş, 2023: 44-46; Özer, 2011: 31; İnal, 1996: 59; Say, 2013: 338).

Öznenin merkezi konumunu reddeden yapısalcılar, yapının önemine değinerek, öznenin; yapıyla var olduğunu savunmuşlardır. İdeolojik aygıtlar; özneler sayesinde varlıklarını sürdürürken, bu kurumların uygulamaları hem öznelerin kimliklerinin hem de ideoloji üretilmesini sağlamaktadır. Althusser'in öznesi dil ve söylem içinde oluşmakta, birey; söylemler içinde, özneye dönüşürken, ideolojinin görevi; bu dönüşümü sağlamaktır (Işık, 2000: 18; Güler, 2013: 49; İnal, 1996: 60).

Marx'ın ideolojinin yanlış bilinç olduğu tezinin karşıtı olarak ideolojinin maddiliğini ortaya komayı hedefleyen Althusser'e göre, ideoloji; süreklilik arz eden ve devletin aygıtları içinde yer alan bir pratiktir. Bireyler, ideolojinin kurulmasıyla özne olarak çağırılmaktadır. Bireyin, özne yapılması ve buna inandırılması; çağırma ya da seslenme eylemiyle gerçekleşirken, ideolojinin daimi varlığı nedeniyle; insanın her zaman özne konumunda olması, öznenin pasifliğinden kaynaklanmaktadır (İnal, 1996: 60; Özer, 2011: 31; Erdoğan ve Alemdar, 2010: 329).

İdeolojinin kabullenilmesinde, çağırma veya seslenmenin varlığını medya araştırmalarında reklam örneği üzerinden açıklayan Erdoğan ve Alemdar (2010: 329-331), Althusser'in yaklaşımında; reklamın insanlara seslenerek dikkat çektiğini, insanların böylece reklama anlam vererek tüketmeye zorlandığı düşüncesinin yer aldığını belirtmektedirler. Erdoğan ve Alemdar'a göre; reklamın içeriğinde yer alan, sana benzeyen insanlar bunu alıyor mesajıyla reklamlar; hem izleyici olan bireyin sen olarak konumlandırılmasına hem de sana benzeyen insanlar topluluğuna dahil edilmesine neden olmaktadır.

Seslenme, ideolojinin anahtar ögesi haline gelmektedir. Keza; seslenme söylemine cevap verilmesi, bireyi; özne haline getirmektedir. Söylemlerle yayılan ideoloji, dilde anlam bularak; toplumsal oluşumunu tamamlamaktadır. Böylelikle, yaşamları içindeki her kavram ve olguyu ideoloji içinde

anlamlandıran bireyler kendilerini buna göre konumlandırmaktadır (Fiske, 1996'dan aktaran Kula Demir, 2005: 239; Ilgın, 2003'ten aktaran Özer, 2011: 49).

Yapısalcı olduğuna ilişkin görüşleri reddetmiş olmasına rağmen Althusser, yapısalcılığın kavramları aracılığıyla; ideolojiyi açıklamaya çalışmıştır. İdeolojinin tanımlarken; öznenin dönüşmesini sağlayan seslenme ve çağırma kavramlarını Althusser, Lacan'dan etkilenecek oluşturmuştur. Althusser'in aksine Lacan yapısalcı olarak değerlendirilmekle birlikte, Althusser'in; ideoloji bir yapı olarak görmesine benzer olarak, Lacan da; fallusu yapı olarak ele almıştır (Fiske, 1996'dan aktaran Kula Demir, 2005: 239; İnal 1996: 60; Işık; 2000: 17-21).

1.1.2.1.2. *Yapı olarak fallus*

Fransız yapısalcılığının kurucusu Lacan, ayna kuramı ve babanın adı yasasıyla; toplumsal cinsiyetin söylemsel olarak oluşturulduğu düşüncesine öncülük etmiştir. Öteki ve ben ayrımının yapıldığı ayna kuramı, öznenin kurulmasında da yönlendirici olmaktadır. Çocuğun aynada karşılaşacağı görüntü; onun, sahip olacağı kişiliğinin gelişiminin merkezinde yer alacak ve modeli olacaktır. Çocuk kendisini ayna karşısında kendisini imgeleyeceği varsayımı, kişiliğinin ikiye bölünmesine yol açmaktadır (Rose, 2010: 65; İmançer, 2006: 17; Kula Demir ve Yiğit, 2013: 464; Tura, 1994: 11).

Hayali (imgesel, doğa), sembolik (simgesel) ve gerçek (kültür) olmak üzere üç dönemsel ayırmadan söz eden Lacan; insanın içinde yaşadığı dönemi simgesel olarak tanımlarken, sadece bebeklerin imgesel bir dönem içinde bulunduğunu belirtmektedir. Lacan, bebeğin dili öğrendiğinde; simgesel düzeye geçerken, ayna aşamasını yaşadığını savunmaktadır (Tura, 2000: 146; Sartre, 2009: 42-49; Işık, 2000: 20; Öztürk, 2000'den aktaran İmançer, 2006: 16).

Narsistlik dönemi olarak görülen Ayna Evresi'nde Lacan'a göre bebek, kendi bedeni bir bütün olarak algılayamamaktadır. Parçalanmış olarak algıladığı vücudunun imgesini; annesinin bedeninden ayırt edememektedir. Bebeğin, aynada kendi görüntüsünü fark etmesi; bütünlük algısını yok etmekte, kendi imgesini anlamlandırmaya çalışmasına yol açmaktadır. Bebeğin, ayna evresine

geçmesi için mutlaka kendisini ayna ya da fotoğrafta görmesi veya bir başka bebekle karşılaşması gerekmektedir. Böylelikle, gördüğü imge; bebeğin kendi bedeninin farkına varmasına neden olmaktadır. Kendisindeki, farklılık veya eksikliği tanıyan çocuk; böylece ayna aşamasıyla pre-oedipal evresinden dil ve sembollerini kullanmaya başlayacağı oedipal evresine geçmektedir (Kula Demir, 2005: 138; Rose, 2010: 65; Tura, 2000: 80).

Annenin çocuğu ile ayna karşısında durması, hem çocuğa imge vermek hem de işaret sürecini başlatmaktır. Özne olabilmek için aynanın karşısına gelmesi gereken çocuk, kişiliğini bulabilmek için yine ayna karşısına gelecektir. Lacan'ın öznellik ve kimlik oluşumunun merkezi aşaması olan ayna evresindeki görüntünün, pürüzsüz ve bütün oluşu da bu açıdan bir yanılsamadır. Kendisi ile değil de aynadaki görüntüsü ile özdeşleşmeye çalışan çocuk, kendisini yanlış tanıyarak, kendisine yabancılaşmaktadır (Rose, 2010: 65-66; Işık, 2000: 21).

Bebeğin; bedeni ve duygularını birleştirmesi, kimliğinin de oluşmasını sağlayacaktır. Kendini ötekiyle birleştirmeye ya da ondan ayırtırmaya çalışan birey kendi kimliğini oluşturmak için imgelere ihtiyaç duymaktadır. İmgelerle dönüşümünü sağlayan çocuğunun; ayna evresindeki, tamamlanma süreci; anne ile çocuğun özdeşleşmesini, ikili bir ilişki kurmasına neden olmaktadır. Babanın yok sayıldığı; ayna evresinden sonra babanın varlığının fark edilmesi, yeni bir ayrıma yol açmaktadır. Anneden ayrılan çocuk babanın yasası ile tanışmaktadır (İmançer, 2006: 17; Abrevaya, 2000'den aktaran Kula Demir ve Yiğit 2013: 463; Rose, 2010: 65-66).

İnsanın hayatı boyunca kendisini ötekiyle kıyaslayacağı veya ötekiyi arayacağı bir süreci başlattığını savunan Sartre'ye (2009: 50) göre, insanın kendini; özne, öteki olanı; nesne olarak adlandırmasına neden olan bu süreç, beden sayesinde imgenin algıya dönüşmesidir.

Oidipus karmaşasının üç aşamada gerçekleştiğini varsayan Lacan; ilk aşamada anneye ulaşmayı hedefleyen çocuk, annenin söylemlerinin babaya yöneldiğini fark eder. Anne ile olan ilişkisin, üçüncü olan baba tarafından düzenlendiğini ve annenin kendisinden çok babaya bağlı olduğunu fark eder. Kendisinin de babaya bağlı olduğunu kavrayan çocuk, kendisini özne-nesne karşıtlığının içinde bulmaktadır. Çocuğun baba aracılığıyla edindiği süreç,

toplumsal anlamların aktarılmasını sağlamaktadır. İkinci aşamada; baba, anne ile cinsel ilişkiye sahip olarak; iki kez yoksun bırakıcı özelliğine bürünür. Baba; hem çocuğu anneden yoksun bırakıcı, hem de anneyi fallustan yoksun bırakıcı olarak görülmektedir. Annenin de çocuğun da tabii olduğu baba, annede eksik olanlara sahip olandır. Faillik nesneye sahip olan baba olduğundan; çocuk, kendisini anneden ayırarak, fallus ile özdeşleşir. Penise sahip olmanın fallusa ulaşmak anlamına gelmediğini anlayan çocuk, böylece Oidipus karmaşasının son aşaması olan her şeye gücü yeten baba imgesiyle yüzleşir. Oedipal ve iğdiş komplekslerinin çözüm bulduğu bu dönemden itibaren çocuk, babayı yasa olarak görmekten vazgeçip; insan olarak tanımlayarak, kendi değer sistemini başlatmaktadır (Tura, 2000: 184-185).

Oidipus karmaşası ya da ayna evresinde çocuğun yaşadığı simgeleştirme önemli bir yer tutmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunda; erkek ile kadın arasında bir belirleyici olan fallus, cinsel bir organın ötesinde; erkeklerin sahip olduğu, cinsel farklılığı ve gücü temsil eden, kadınları egemenlik altına almayı sağlayan simgesel bir sistem olarak görülmeye başlamaktadır (Lacan,1994: 58; Rose, 2010: 66;İmançer, 2006: 17).

Başlangıçta çocuğun kaybolan veya yerine konabilir gerçek bir nesneyle birleştirdiği fallusun yoksunluğu ile ona sahip olma arzusu, erkek ve kız çocuklarda farklı yaşanmaktadır. Erkeklerin; oidipus, kızların; electra karmaşası şeklinde yaşadığı dönemin son bulması; öznenin, eksiklik duygusuyla tanışmasına neden olurken, özne; bu kayıp ve eksiklik inancıyla oluşmaktadır. (Aydın, 2014: 142; Işık, 2000: 21-22).

Simgeleştirmenin çocuğun bir şeyin eksik olduğunu hissettiği ilk andan başladığını savunan Lacan'ın buna örnek olarak annesinin yokluğunda bebeğin beşiğinden şey fırlatmasını anlattığını aktaran Rose (2010: 66-67), çocuğun sözcükler yerine nesnelere koyduğunu ifade etmektedir. O'na göre; ayna evresinde simgesel düzene geçen çocuğun dil ve kültürle tanışması, öznenin kurulmasını sağlamaktadır. Eşdeğişle Lacan, öznenin oluşturulduğu alanı dil olarak tanımlamaktadır.

Kültürel konum içinde oluşan baba simgesinin aile söyleminden geldiğini kabul eden Lacan, böylece baba figürüyle onun getirdiği tüm tarihi ve kültürel

yapının içine giren insanın; kültürel bir özneye dönüşerek, toplumun bir parçası olduğunu ve kendisine uygun görülen toplumsal kimliği kabul ettiğini vurgulamaktadır. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rolleri kavramının oluşumuna ilişkin bir açıklama geliştiren Lacan'ın teorisi, toplumsal cinsiyetin kültürel ve dilsel olarak oluştuğunu ortaya çıkarmaktadır (Tura, 2000: 114; Kula Demir ve Yiğit, 2013: 464).

"Dil, bilinçdışının koşuludur" diyen Lacan (1994: 17-60), anlamın dille inşa edildiğini savunmaktadır. Simgesel düzende id ve egosu ayrılan çocuk, kendisini ve ötekini tanımaktadır. Bilinçdışı ve cinsellik arasında da ilişki kuran Lacan, cinselliği; öznenin ve dilin bölünmesiyle açıklamaya çalışmıştır. Kadın ve erkekliğin dil içinde var olduklarını öne sürerek, cinsel farklılık soruna değinen Lacan; anatominin kader olmadığını ifade etmiştir.

İktidar ve bilginin söylem içinde oluştuğunu savunan Foucault, cinsel farklılık sorununu da oluşturduğu söylem kuramı bağlamında ele almıştır. Tüketim ve ataerkil ideolojilerinin birleşimiyle; beden konusunun kadınlar üzerinden işlediğini savunan Foucault'a göre, cinsiyet ayrımı söylemlerle oluşmaktadır (Foucault, 2001: 69-79; İmançer, 2006: 18-19).

Foucault'u, post-yapısalcılar arasında gösteren Erdoğan ve Alemdar (2010: 335), post-yapısalcılar ve feministlerle birlikte Foucault'un da, Marksizm ve pozitivizmi reddettiğini ancak onların; insan ve toplumu anlayışından kavramsal olarak yararlandıklarını ifade etmektedir.

1.1.2.1.3. *Post yapısalcılık*

Hümanizme veya varoluşçuluğa tepki olarak gelişen yapısalcılığın, yapısalcılığın eleştirisinden de post-yapısalcılığın oluşmuştur. Yapısalcılık bilimleri kapsayan bir bilim olma hedefindeyken, post-yapısalcılık düşüncesinde; disiplinler arası bir yaklaşımı olma çabası benimsenmektedir. Levi-Strauss'un farklı sistem ve kültürlerinbirbirleriyle karşılaştırılmaması gerektiği belirtmiştir. Althusser ise, toplumsal ilişkilerin pek çok aygıt tarafından belirlendiğini savunmuştur. Toplumun aygıt ya da farklı çok sayıdaki değişkenlerini, birbiriyle

karşılaştıran post-yapısalcı görüş; bu çoklu ilişkileri incelemeyi hedeflenmiştir (Say, 2013: 331; Cevizci, 2010: 717).

Post-yapısalcılığı Güler (2013: 48), 20'inci yüzyılı etkileyen eleştirel bir yaklaşım olarak değerlendirirken, Erdoğan ve Alemdar (2010: 322); post-yapısalcılığın, kapitalist pazarın; yapısalcılığa duyduğu ihtiyaçtan oluştuğunu öne sürmektedir.

Yapısalcılıktan, post-yapısalcılığa geçişin; kendisini önce yapısalcı sonra post-yapısalcı olarak adlandıran Barthes tarafından gerçekleştirildiğini iddia eden Cevizci (2010: 718) ise, yapısalcılık ile post-yapısalcılık arasındaki farkı şu şekilde tanımlamaktadır;

Yapısalcılığın, rakip hakikat iddiaları arasında hakemlik rolü üstlenecek bir üst bilim olma statüsüne erişme tutkusuyla ortaya çıktığı yerde, postyapısalcılık bir disiplinin temel ve öncelikli bir bilim olma iddiasını sorgular ve disiplinler arası bir yaklaşımın önemine işaret eder. Postyapısalcı bu dönüşle birlikte, yapısalcılığın tarih dışı, bilimsel ve nesnelci düşünce tarzları aşarak tarihe ve politikaya dönülür.

Yapısalcılığın eleştirisi veya tamamlayıcısı olarak ortaya çıkmış bir yaklaşım biçimi olan post-yapısalcılık, çağdaş bilimin özne merkezli yaklaşıma karşı çıkararak; öznenin yapı tarafından belirlendiği iddiasındaki yapısalcılığın görüşleri reddetmiş, yapıyla birlikte; öznenin de değerlendirilmesi ya da yapının öznenin soyutlanarak analiz edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Yapının içinde, öznenin durumunun ele alınması post-yapısalcı görüşlerinin temelinde yer almaktadır (Güler, 2013: 49).

Post-yapısalcılığın öznesiz yapılar oluşturduğunu ifade eden Işık (2000:88-91); "İnsan kendine özgü bir varlık değil, düzenleyen ve düzenlenmiş bir varlıktır artık. Belki de burada özne yoktur diyebiliriz" diyerek, yapısalcılığın özne ve kimlik sorunsalı çerçevesinde eleştirildiğini vurgulamaktadır.

Post-yapısalcı görüşte; bilimin meşruluğu ve bilginin kabul edilebilirliği, devlet ya da kanun koyucu ile ilişkilendirilmiştir (Say, 2013: 342). Lacan'ın görüşlerinin etkisiyle ideolojiyi, toplumsal seslenme ve tanımlama süreci olarak

adlandıran Althusser'in (Kula Demir: 2005: 239);“devletin ideolojik aygıtları vasıtasıyla egemen sınıfın ideolojisinin kitlesel biçimlerde kafalara yerleştirildiğini savunan yaklaşımı post-yapısalcılarda iktidar ve güç ilişkilerinin bilgiyi belirlemesi olarak açığa çıkmaktadır. (Say, 2013: 342)”.

Bilgi ve gerçeğin iktidar ve güç ilişkileri bağlamında belirlendiğini savunan post-yapısalcılar; devletin ideolojik aygıtları yoluyla egemen sınıf ideolojisinin insanlara dayatıldığından yola çıkarak savunarak, bilginin gerçekliğinin kabulünün de egemen gücü elinde bulunduranların yetkisinde olduğunu ifade etmişlerdir. Post-yapısalcıların güç ve bilgi arasındaki ilişkiye dair görüşlerinin temelinde post-modernist görüşler bulunmaktadır (Güler, 2013: 49; Say, 2013: 342).

Modernizme tepki olarak ikinci dünya savaşı sonrası ortaya çıkan post-modernizm; bilim ve aklın üstünlüğüne duyulan sonsuz güvene rağmen; açlık, savaş, yoksulluk ve baskıların bitmemesi gibi sebeplerle gerçek kavramını sorgulamaya yol açmasıyla ortaya çıkmıştır. Gerçeğin bilinmesinin mümkün olmadığına inanılan post-modernist düşünce, insanlar tarafından kurulan dilin, tüm kavram ve anlamları ideoloji içerisinde oluşturduğunu savunmaktadır. (Kale, 2002: 34-37; Işık, 2000: 93-94).

1.1.2.1.4. Yapısöküm

Post-yapısalcılığın gelişiminde etkili olan Derrida'nın; yapıbozum (yapısöküm) kuramı, yapısalcılığı eleştirisinde; en dikkat çeken ve tutarlı okuma yöntemi olarak değerlendirilmektedir. Yapının anlaşılması için önce bozuma uğratılması gerektiğini savunan Derrida, böylece yapı içerisindeki hiyerarşinin tersine çevrilerek; yapının çoğulcu ilişkiler yararına yeniden kurulabileceğini savunmuştur (Culler, 1985: 117; Cevizci, 2010: 727; Say, 2013: 344).

Yapısalcılığın temel aldığı; akıl ve doğa, erkek ve kadın, iyi ve kötü gibi ikili karşıtlıklarla, ötekinin varlığının meşrulaştırıldığını savunan Derrida; anlam bakımından ötekinin varlığını kabul etmenin, ataerkil düşüncenin ideolojisi olarak görmektedir. İkili karşıtlıkların oluşturduğu güç ilişkisi ve ötekiyi yaratan

anlamın son bulmasını hedefleyen Derrida, bu amaçla ikili karşıtlıkları oluşturan tüm yapıların bozulması gerektiğini ifade etmiştir (Selvi, 2013: 82-83).

Dilin; sözü, sözün de yazıyı oluşturduğuna ilişkin dilbilim görüşlerine karşı çıkan Derrida, sözlerin; yazıyla birlikte meydana geldiğini iddia etmektedir. Yazılı metinlerin içine dışıl özellikler taşıyan öğelerin yer aldığını savunan Derrida, bunları; metnin içinde bilinçli bir şekilde dışlanmış, gizlenmiş ya da metnin dışına itilmiş tüm olgular olarak tanımlamıştır. Metnin dışıl özellikleri düşüncesiyle; kadın hareketinin teorisyenlerini etkileyen Derrida'nın, yapıbozumu hedefleyen metin çözümlenmeleri; Freud'un bilinçdışının anlam ilkelerini temel almaktadır. (Alpyağılgil, 2002: 74-75; Cevizci, 2010: 729; Selvi, 2013: 83).

Güler (2013: 53); Derrida'yla birlikte Foucault, Deleuze ve Lyotard gibi postyapısalcı düşünürlerin çalışmalarının yapısöküm yöntemi içinde değerlendirilmesinin daha uygun olacağını savunurken, Say (2013: 343) ise; "merkezi yapıya karşı çözüm önerileri genellikle Deleuze, Derrida, Foucault veya Lyotard gibi düşünürlerden gelmekle birlikte asıl olarak Marksizm konusundaki çoklu yaklaşımıyla Althusser, kapsamlı bir şekilde postyapısalcıların önünü açma işlevi görmüştür" iddiasını dile getirmiştir.

Althusser'in 'Devletin İdeolojik Aygıtları'nı 1991'de yayınladığını hatırlatarak, Barthes'in ideoloji kavramını çok daha önce ele aldığını savunan İnal (2003:14), Barthes'in; 1957'de yayınlanan Çağdaş Söylenler eseriyle burjuva ideolojisini yarattığı günümüzde kapitalist mitler üzerinden incelediğini ifade etmiştir.

Saussure'ün yapısalcılığını benimseyen Barthes; yapısalcı yöntemleri Levi-Strauss'un antropolojiye, Lacan'ın psikanalize uygulamasından yola çıkarak; yapısalcı bakışla bir bütün olarak göstergebilime (semyoloji) uygulamıştır. Kültürel ve sosyal yaşamın yapısını analiz edebilmek amacıyla Barthes, Saussure'ün gösterge kavramıyla birlikte ele aldığı dil üzerinden modern mitler olarak tanımladığı olayları açıklamaya çalışmıştır (Cevizci, 2010: 722).

Günümüzde var olan; kimi olayların, mitler olarak hayatımızda yer aldığını savunan Barthes, bunları; kavramlar olarak değil mesaj olarak tanımlanmıştır.

Metnin, söz ve görsellik; ideoloji doğrultusunda yapılaştığını ifade eden Barthes, ideolojinin; tüketim mallarının, insanı esir almasını sağladığını savunmaktadır. Barthes'in de iktidar ilişkileri bağlamında değerlendirdiği ideoloji kavramı, siyaset kuramı ile iletişim çalışmaları arasında etkileşimi sağlamıştır. Lucaks'ın "şeyleşme", Gramsci'ni "hegemonya" ve Althusser'in "devletin ideolojik aygıtları" kuramları, ideolojinin işleyişini açıklamaya yöneliktir (İnal, 2003: 12-13; Cevizci, 2010: 722).

Kültürel çalışmalar alanındaki, eleştirel medya kuramcılarının haber söyleminde ideolojik üretim yapıldığını savunmaktadır. Yapısalcı dilbilimin temel savları, ideoloji konusu açısından kültürel çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Pecheux'un söylem çözümlemesi ile Althusser'in ideoloji kuramı birlikte özellikle Gramsci'nin hegemonya kavramı, kültürel çalışmalar alanında yol gösterici olmuştur (Özer, 2011: 34-38; 2012, 124-129; B. Dağtaş, 2003: 23-29; İnal, 2003: 13).

Sınıf ve iktidar ilişkileri açıklamak için hegemonya kavramını geliştiren Gramsci'nin, bir sınıfın bir başka sınıf üzerinde uyguladığı etkiyi hegemonya olarak tanımlamaktadır. Hegemonya egemenliği elinde bulunduran yönetici sınıfın, iktidarı altındaki sınıf veya sınıfların rızalarını kazanmada kullandığı tüm pratik uygulama ve stratejilerdir İktidarın sürekliliği; çoğunluğun her zaman iktidarın gücü ve yönetimini kabul etmesine bağlıdır. Çoğunluğun, iktidarın üstünlüğüne rıza göstermesi, hegemonyanın sağlanması anlamına gelmektedir. İktidarın zorlama ve güce dayandığı; Marksist iktidar anlayışını temel almış olsa da Gramsci, hegemonyanın zora değil rızayla dayandığını savunmaktadır. Çoğunluğun, iktidarın isteklerini gönüllü olarak kabul etmesi için; din kurumları, okul, sendika ve kitle iletişim araçları iktidara bağlı ideolojinin yayılmasını sağlamaktadır (Aka, 2009: 330; B. Dağtaş, 2003: 36-40; Özbek, 1994'ten aktaran Özer, 2011: 35).

1.1.2.2. Göstergebilim

Literatürde semiyotik olarak da yer alan göstergebilim, en genel tanımıyla; işaretleri, göstergeleri veya gösterge dizgelerini inceleyen bilim dalı olarak açıklanabilir (Rifat, 2009: 11; Erdoğan ve Alemdar, 2010: 314; Dervişcemaloğlu, 2012: 1; Erkman-Akerson, 2005: 14).

Türk Dil Kurumu (2016); gösterge kavramını, isim anlamıyla; “bir şeyi belirtmeye yarayan şey, belirti, im, işaret”, dilbilim terimi anlamıyla ise; “anlamla biçimin, gösterenle gösterilenin kaynaşmasından oluşan dil birimi, belirtke” olarak tanımlamaktadır. Vardar’a (1998’den aktaran ve Dervişcemaloğlu, 2012:1) göre ise, bir varlık ya da olgunun tanımlanması amacıyla herhangi bir şeyi işaret eden her şey gösterge olarak açıklanabilmektedir.

Günlük yaşam içinde, iletişim kurma ya da dünyayı anlamlandırma adına gerçekleştirilen her eylem beraberinde bir anlamı oluşturmaktadır. Toplumların konuştuğu yüzlerce dil, duygu ve düşüncelere verilen veya verilmeyen her türlü tepki, hareket, davranış ve jestin oluşturduğunu anlam toplumsal yaşamı meydana getirmektedir. Evrendeki her nesne, varlık, kavram ve davranış; insanın bir anlamı algılamasını sağlamaktadır (Uçan, 2008: 113; Erdoğan ve Alemdar, 2010: 314; Rifat, 2008: 113; 2009: 11; Dervişcemaloğlu, 2012: 1).

Yaşamı ve iletişimi kolaylaştırarak, anlamlandırmayı sağlayan birbiriyle uyumlu göstergelerin tümü; bir dizgeyi yani sistemi oluşturmaktadır. Eşdeyişle sistemin oluşturduğu anlamlı bütün içindeki bir anlam taşıyan her parçayı gösterge olarak değerlendirmek mümkündür. Her anlam taşıyan varlık ya da nesne gösterge olabilmektedir. İletişim anlamı taşımasa da dizgenin tüm parçaları yani bir anlam taşıyan her şeyin gösterge olarak ele alınması gerekmektedir (Erkman-Akerson, 2005: 14; Rifat, 2008: 113; 2009: 12; Uçan, 2008: 113).

Göstergebilimde, analiz konusu olan temel birim; gösterge olmasına rağmen önemli olan göstergelerin, anlam içinde yaptıkları etkidir. Bir fotoğraftaki ışık farkı ya da bulanıklık gösterge olarak değerlendirilebileceği, göstergelerin birbiriyle ilişkisi de bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan içerisinde

pek çok gösterge barındıran fotoğrafta; ön plana çıkan, göstergeler değil verilmek istenen mesajdır (Erkman-Akerson, 2005: 26; Rifat, 2009: 12).

Göstergenin kendisi, gösterdiği şey olmadığı halde onu anlatmaktadır. Örneğin, lezzetli bir yemeğin fotoğrafı; yemeğin kendisini değildir ama yemeği anlatmaktadır. Yemeğin fotoğrafını gören kişi; ona, fotoğrafın basılı olduğu kağıda değil de yemeğe bakar gibi bakmaktadır. Birey istemese de gerçekleşen bu anlamlandırma süreci, göstergebilimin inceleme alanını oluşturmaktadır (Erkman-Akerson, 2005: 21; Erdoğan ve Alemdar, 2010: 314).

Göstergebilimin kendi içinde gelişen uygulama farklılıkları dışında kuramsal açıdan da iki farklı yaklaşımı içerdiğini savunan Rifat (2008: 113-114); göstergebilimi, sadece göstergeleri inceleyen bilim dalı ya da gösterge dizgelerini inceleyen bilim olarak değerlendirmenin indirgemeci bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir. O'na göre, Türkçede tek bir göstergebilim kavramı; iki yaklaşım biçimini de anlatmak için kullanılmış, iki kuramı birleştirmiştir. Oysa farklı ülkelerde, semiyotik ve semiyoloji tanımlarıyla; iki farklı akım ve etkinlik alanı bulunmaktadır.

"Bildirişim göstergebilimi" olarak tanımladığı; semiyolojinin, dilin daha çok dilbilim yöntemlerine dayandığını öne süren Rifat (2008: 113-114), göstergelerin taşıdığı iletişim özellikleri açısından analiz edildiğini kaydetmektedir. Gerçekçi bir yaklaşım olarak nitelediği bildirişim göstergebilimini Rifat; "Doğada var olan, gözlemlenebilir, somut, fiziksel nesnelere betimliyormuş gibi, 'dil'e ve 'dilyetisi'ne yüzeysel boyutta (gözlemlenen boyut) yaklaşır" şeklinde tanımlamaktadır.

Semiyotik kuramını ise, "anamlama göstergebilimi" olarak Türkçe adlandırıldığını belirten Rifat (2008: 114-115), ikinci yaklaşımı şöyle tanımlamaktadır;

"Dilyetisi"ni gözlemlenecek tek katmanlı bir nesne olarak değil, oluşturulmuş, "inşa edilmiş", anlamsal katmanlardan kurulu bir bütün olarak görür ve onun üretiliş biçimini anlamak için, kuruluşunu, oluşum sürecini yeniden kavramaya ve yeniden anlamlandırmaya çalışır. Bunu gerçekleştirirken de gözlemlenebilen dil olgularını betimlemekle yetinen bir tutum olmayı değil, genel bir "dilyetisi" kuramını yaratmayı, bir bilim kuramı biçiminde düzenlenmeyi

amaçlar. Ne var ki, Türkçe'deki göstergebilim terimi bu ikinci yaklaşımı, ilk anlamıyla, yani göstergeleri inceleyen, betimleyen bilim dalı anlamıyla hiç karşılamaz. Ancak, kendisini oluşturan sözcüklerin anlamsal toplamı dışında, göstergebilime gösterge dizgelerini inceleyen bilim dalı anlamı yanı sıra, bir de anlamsal üretim (anlamlama) olgusunu araştıran ve yeniden yapılandıran, bu amaçla da bilim kuramsal, yöntembilimsel ve betimsel açıdan kendini kuran bir bilimsel yaklaşım anlamını da eklersek, anlamlama kuramı olan semiyotiki de belirtmiş oluruz.

Göstergebiliminin inceleme alanı ve genel ilkelerinin belirlenmesi halen üzerinde tartışma konusu olan bir tartışmadır. Çoğunluğun kabul ettiği teorik model ve deneysel metodolojileri bulunmaması ile yöntemsel birliğin eksikliği iddiasıyla kimi araştırmacılar göstergebilimi, bir bilim olarak değil de bilimler arası inceleme yöntemi ya da henüz oluşumu tamamlamamış bir kuram olarak görmektedirler (Dervişcemaloğlu, 2012: 2).

Benzer bir görüşle; göstergebilimin kendi başına bağımsız bir bilim olmadığını savunan Erdoğan ve Alemdar'a (2010: 314) göre, "kültürün farklı yanlarıyla ilgilenen edebiyat, müzikoloji, sanat tarihi, arkeoloji, tarih, sosyoloji, siyasal bilimler, teoloji, iletişim, biyoloji, kimya ve fizik doğal ve kültürel fenomenin göstergesel karakterlerinin" incelenmesidir.

Antik Yunan'dan beri varlığı bilinen ve zaman zaman kullanılan gösterge ve göstergebilim kavramlarına; bugün bilinen, çağdaş bilim dalı özelliğini kazandıran Peirce ve Saussure'ün çalışmalarıdır. Saussure'ün ders notlarından oluşan "Genel Dilbilim Dersleri"; Saussure'ün, ölümünden 3 yıl sonra 1916'da, Peirce'nin yazıları ise; "Charles Sanders Peirce'in Toplu Yazıları" adıyla, ölümünden 17 yıl sonra, 8 cilt halinde 1931 ve 1958 yılları arasında yayınlanmıştır. Ölüm tarihleri arasında bir yıldan az bir süre bulunan Peirce ve Saussure'ün ölümlerinden sonra yayınlanan not ve yazıları, çalışmaların hem eşzamanlı hem de birbirinden habersiz yapıldığı sonucunu doğurmaktadır (Uçan, 2006: 83; 2008: 113; Rifat: 2008: 116-117; 2009: 27; Dervişcemaloğlu,

2012: 3; Erkman-Akerson, 2005: 49-50; Şendur Atabek, 2007: 67; Çağlar, 2012: 24).

1.1.2.2.1. Göstergibilimin gelişimi

Göstergibilimin temel birimi olan gösterge kavramı, Yunanca; gösterge anlamına gelen “semeion” kelimesinden türetilmiş, semeion kelimesi ile bilim ya da söz söylemek anlamına gelen logos kelimesinin birleşimiyle; semiyoloji ortaya çıkmıştır. Semeion kelimesinin farklı türetilmesiyle ise, semiyotik anlamına gelen “semeiotike” terimi yaratılmıştır. Eski Yunanda daha çok tıp alanında kullanılan semeion yani gösterge sözcüğünü; Hippokrates, bir hastalığın kendisini değil de belirtisini tanımlamak adına kullandığı; symptom anlamına gelen Yunanca tekmerion ile eşanlamlı olarak kullanmıştır. Felsefeci Parmenides de semeion kelimesini; Hippokrates’le benzer bir anlamda kullanırken, hekim Galenos; hastalığı tanımlama sürecini “semeiosis” şeklinde ele almıştır. Platon’un; sözcükleri, sözel göstergeler olarak adlandırırken, Aristoteles ise; yazılı metinleri sözlerin, sözleri de düşüncenin simgesi olarak tanımlamıştır. Mevlana’nın da maddi gerçeklik ile onun yansımalarına ilişkin ifadeleri ile göstergelerin karıştırılmaması gerektiğine ilişkin öğütleri yer almaktadır (Rifat,2009: 27-28; Erkman-Akerson, 2005: 49-55; Uçan, 2008: 113).

Orta çağda, göstergeleri anlamlanması ve yorumlanmasıyla ilgili pek çok eser yazılmıştır. Dumanın ateşin varlığını gösterdiğine vurgu yapan Bacon, göstergeleri sınıflandırmaya çalışmıştır. Günümüz göstergibilim araştırmalarında da yer alan Bacon’un sınıflandırmasında; gösterge, göstergenin referans aldığı ve yorumlayan kişi olarak üçlü bir model ortaya koymuştur. Bacon’un modelini geliştiren Poincaré da temel bir göstergeler bilimi oluşturulabileceğini öne sürmüştür (Deely, 1990’dan aktaran Dervişcemaloğlu, 2010: 3).

Göstergibilim terimini kullanmamasına rağmen Vico; mitoloji, edebiyat ve toplumsal kurumlar gibi kültürel eserlerin içinde yer alan göstergesel özellikleri değerlendirmiştir. O’na göre, değişik ya da tarihin derinliklerinde kalmış toplumların; yaşam tarzları ve özellikleri, sözlü ya da yazılı, kültürel eserlerine

yansıyan; göstergeler aracılığıyla bulunabilmektedir (Erkman-Akerson; 2005: 57).

Göstergebilimsel çalışmalarını semeiotike terimini yani göstergebilim kavramıyla birlikte kullanan Locke, tasarladığı dil ve anlam kuramında bilimlere; doğa felsefesi, ahlak ve göstergeler öğretisi olarak sınıflandırmış, göstergelere ilişkin çalışmaları, bilimin üç temel alanından biri olarak tanımlamıştır. Düşüncelerin anlama ve anlatma eylemlerini göstergeler yardımıyla yaptığını savunan Locke, bu nedenle hem anlamının hem de anlatımın kavranabilmesi için göstergelerin incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Deely, 1990'dan aktaran Dervişcemaloğlu, 2010: 3).

Locke'un göstergelere ilişkin görüşlerini geliştiren Lambert, bilimi; mantık yöntemi, metafizik, semiyotik ve fenomenoloji olmak üzere dörde ayırarak, dilbilim çalışmaları olarak tanımladığı semiyotiğin; düşünce ve nesnelerin isimlendirilmesine yönelik incelemeleri kapsadığı savını ileri sürmüştür. Dilsel göstergelerin incelenmesi gerektiğini belirmesine rağmen Lambert, kıyafet, bayrak ya da müzik gibi farklı anlam çağrıştıran şeylerin de gösterge olarak değerlendirilmesi gerektiğini kaydetmiştir. Locke ve Lambert sonrası 19'uncu yüzyıldan itibaren göstergelerin incelenmesinin gerekliliği görüşleri yoğunlaşmış; Hoene-Wronski, Bolzano, ve Husserl göstergebilimin inceleme alanlarına yönelik genel tanımlamalar yapmıştır (Rifat, 2008: 115; 2009: 29-30).

1.1.2.2.2. Peirce'in göstergebilim kuramı

Semiyotik olarak adlandırdığı göstergebilimi tüm varlık ve olguları kapsayan bir kuram olarak gören Peirce, göstergebilimin dilbilim ve edebiyat dışındaki bilimlere uygulanırlığının yolunu açmış, herhangi bir bilimden bağımsız göstergebilimin kendi başına bir bilim olmasına ilişkin temellerini oluşturmuştur. Göstergelere ilişkin mantığa bağlı biçimsel bir kuram geliştiren Peirce, göstergebilimin tüm bilimsel incelemelerde uygulanabileceğini belirtmiştir (Kıran ve Kıran, 2010: 320).

Göstergebilimin, bilginin; temelinde olduğunu savunan Peirce, her göstergenin; bir başka göstergeye gönderme yaparak evrensel bir

anlamlandırma zinciri kurulduğunu iddia ettiği kuramında, böylece insandan evrene her şeyin içinde bir göstergeler meydana geldiğini belirtmiştir. Her olgu ve kavramın göstergebilim açısından incelenebileceğini kaydeden Peirce'a göre, göstergebilim mantıkla eş tutulmalıdır. Dilbilgisi, mantık ve retorik olarak üç ana sınıfa ayırdığı göstergebilim kuramında Peirce, 10 üçlük ve 66 sınıftan oluşan üçlü ayrımlar ile kavramsal sınıflandırmayı hedeflemiştir (Şendur Atabek, 2007: 70; Erkman-Akerson, 2005: 63).

Göstergenin; kendisini oluşturan temel göstergeye, nesneye ve yorumlayana bağlı olarak geliştiği tezini geliştiren Peirce'ın, gösterge kavramını Rifat (2008: 117) şöyle aktarmaktadır;

Bir gösterge (İng. Sign) ya da representamen, bir kişi için, herhangi bir şeyin yerini, herhangi bir bakımdan ya da herhangi bir sıfatla tutan bir şeydir. Birine yöneliktir, bir başka deyişle bu kişinin zihninde eşdeğerli bir gösterge ya da belki daha gelişmiş bir gösterge yaratır. Yarattığı bu göstergeyi ben birinci göstergenin yorumlayıcı (İng. interpretant) olarak adlandırıyorum. Bu gösterge bir şeyin yerini tutar: Yani Nesne'sinin (İng. Object) yerini.

Çağdaş göstergebilimde, Peirce'ın sınıflandırmasının en önemli görülen, en sık gönderme yapılan temel ayrımı ise görsel gösterge, belirti ve simge ayrımıdır. Bu ayrıma göre, görüntüsel gösterge; nesneyle arasında benzerlik ilişkisi olan doğrudan doğruya onu temsil eden göstergedir. Görüntüsel göstergeye en önemli örnek resim ya da fotoğraf olarak gösterilmektedir. Belirti, gösterilenle doğrudan ilişkili olan göstergeleri kapsamakta, gösterilen ortadan kaybolduğunda; belirti de gösterge, özelliğini yitirmektedir. Dumanın görüldüğü yerde ateşin olduğu ya da kül olan yerde ateş ve dumanın varlığına ilişkin göstergeler, belirti sınıfına girmektedir. Simge ise, yorumlayıcısı olmadan gösterge özelliği taşımayan; bir denizci flaması, trafik tabelası ya da herhangi bir dildeki bir sözcük gibi göstergelerdir (Kıran ve Kıran, 2010: 321-322; Şendur Atabek, 2007: 70; Dervişcemaloğlu, 2010: 4; Rifat, 2008: 118; 2009: 31).

Görsel Gösterge	Belirti	Simge
Benzerlik	Nedensel İlişki	Uzlaşım
ARACILIĞIYLA GÖSTERME		
Resim Heykel Harita	Duman >Ateş Bulut>Yağmur Belirti>Hastalık	Sözcük Sayı Bayrak
Süreç		
Görebilme	Sonuç çıkartma	Öğrenme ihtiyacı

Şekil 1: Peirce'in gösterge türleri şeması

Kaynak: Kiran ve Kiran, 2010: 324.

Dili; kültürel verilerle değerlendirmeye çalışan Peirce'in; gösterge sisteminin, Saussure'ün gösterge kuramından, daha mantıklı ve güçlü temellere dayandığı savunan Gottdiener (2005'den aktaran Şendur Atabek, 2007: 70), Peirce'in kuramında; göstergenin somut bir nesnesi olmadığı durumlarda, tanımlamanın nasıl yapılacağı ile toplumsal kodların işlevlerine ilişkin açıklamalarda bulunmayışını kuramsal eksiklik ve sorun olarak görmektedir.

1.1.2.2.3. Saussure'ün göstergebilim kuramı

Çağdaş göstergebilimin diğer kurucusu ve Avrupa'daki temsilcisi olan yapısalcılık kuramının da yaratıcısı Saussure, dili göstergelerden oluşan kavramları anlatan dizge yani sistemler olarak tanımlamaktadır. Tüm dizgeleri inceleyecek semiyoloji olarak adlandırdığı göstergebilimin kurulmasının gerekliliğini savunan Saussure, göstergebilimin içerisinde dile ait göstergeleri de dilbilimin inceleyeceğini ifade etmiştir (Çağlar, 2012: 24; Erkman-Akerson, 2005: 60).

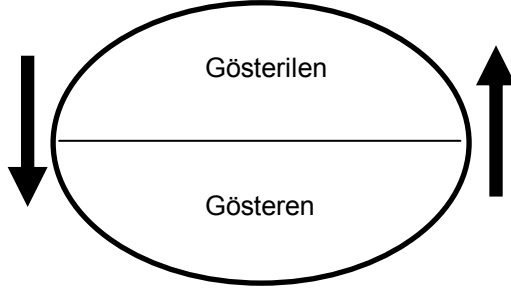
Saussure (1998:46), dilbilim ve göstergebilime ilişkin düşüncelerini şu ifadelerle anlatmaktadır;

Dil, kavramları belirten bir göstergeler dizgesidir. Onun için de, yazıyla, sağır-dilsiz abecesiyle, simgesel nitelikli kutsal törenlerle, incelik belirtisi sayılan davranış biçimleriyle, askerlerin belirtkeleriyle, vb. karşılaştırılabilir. Yalnız, dil bu dizgelerin en önemlisidir. Demek ki, göstergelerin toplum yaşamı içindeki yaşamını inceleyerek bir bilim tasarlanabilir: Toplumsal ruhbilimine, bunun sonucu olarak da genel ruhbilime bağlanacak bir bilim... Göstergebilim, göstergelerin ne olduğunu, hangi yasalara bağlandığını öğretecek bize. Henüz yok böyle bir bilim; onun için göstergebilimin nasıl bir şey olacağını söyleyemeyiz. Ama kurulması gerekli; yeri önceden belli. Dilbilim, bu genel nitelikli bilimin bir bölümünden başka bir şey değil onun için, göstergebilimin bulacağı yasalar dilbilime de uygulanabilecek...

Toplumsal bir sistem olarak, insanlar tarafından yaratılmış dillerin; göstergelerin kendi aralarındaki ilişkiden doğduğu varsayımından hareketle Saussure (1998: 111), göstergenin, bir bütünü tanımlayan bir terim olarak açıklamıştır. Göstergenin; gösteren ve gösterilen olarak iki parçadan oluştuğunu iddia eden Saussure göre, kavram yerine gösterilen; işitimi imgesi yerine de gösteren terimleri kullanılmalıdır.

Bir başka anlatımla, herhangi bir sözcük; bir şeye işaret ettiği için; gösterge olarak tanımlanmaktadır. Göstergenin; iki yönünden biri olan söz, gösteren adını almaktadır. Saussure'nin gösterge kavramını örneklendirmek gerekirse, 'kuş' sözcüğünün söylenmesiyle çıkan ses; gösterendir. Gösterenin işaret ettiği kavramı ise, gösterilendir. Farklı dillerde farklı şekillerde söyleniyor olmasına rağmen uçan kanatlı hayvanı anlatan kavramı işaret etmektedir. İnsanlık tarihi boyunca oluşan kültürle kavramları geliştiren insanlar bunları farklı şekilde söyleseler de kavramlar sabit kalmakta, yani göstergeler dilden bağımsız işlemektedir (Moran, 1988: 169; Culler, 1985: 22; İnal, 1996: 47).

Şekil 2: Saussure'ün gösterge şeması.

Kaynak: Saussure, 1998, 171.

Gösteren ve gösterilene bağlı olarak iki ilke belirleyen Saussure (1998: 111-115), göstereni; gösterenle birleştiren bağı nedensiz olması sebebiyle; dil göstergesinin de nedensiz olduğunu savunmuştur. Görsel gösterenlerin çok boyutlu olmasına karşın işitsel göstergelerin sadece zaman çizgesi içinde tek boyutlu olması sebebiyle ise; ikinci ilke olarak, gösterenin çizgiselliğini ortaya koymuştur.

Temellerini Saussure ve Peirce'ün attığı göstergebilim, özellikle 1960'lardan sonra bağımsız bir bilim dalı olarak dikkat çekmiştir. Amerika'da Pierce'in görüşlerini geliştiren Morris, tüm göstergelere ilişkin, mantıktan yararlanarak; davranışçılığı ele aldığı genel bir kuram tasarlamaya çalışmıştır. Üç bölümden oluşan göstergebilim kuramında Morris, söz dizim göstergeler olarak adlandırdığı ilk bölümde; birleşik göstergeler oluşturmak için göstergelerin etkileşiminin incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Gösterge ile gösterilen arasındaki anlam ilişkisinin el alınması gereken anlambilimi ikinci bölüm olarak öngören Morris, göstergelerin yorumlayıcı olan insanlarla arasındaki ilişkinin ise edimbilim bölümünde analiz edilmesi gerektiğini kaydetmiştir (Dervişcemaloğlu, 2012: 5; Şendur Atabek, 2007: 72; Rifat: 2009: 32-34).

1.1.2.2.4. Rus biçimcileri

Avrupa'da ise; Saussure'den sonra Rus Biçimcileri ile başlayan dilbilimsel çalışmalar, dil okulları ve Fransız göstergebilimcilerinin çalışmalarıyla;

göstergebilim, edebiyat, yapısalcılık ve dilbilim çalışmalarının gelişmesini sağlamıştır. Dilbilimin bir bölümü olarak gördüğü edebiyat üzerine yoğunlaşan Rus biçimcilerinden Jakobson, Baudelaire'in; Kediler şiirini dilbilimsel ve biçimsel olarak incelemiş, bu analiz; hem edebiyat hem de göstergebilim açısından öncü çözümlerden biri olarak görülmüştür (Uçan, 2006: 83; Rifat: 2008: 122-123).

Jakobson'un iletişim çalışmaları açısından önemli bir yere sahip olan; bildirişim modelinde, dille, yazılı ya da sözlü bir bildirişimin gerçekleşebilmesinin temel prensiplerini belirlemektedir. Dil iletişiminin; verici, alıcı, nesne, mesaj, kanal ve kod bileşenlerinden oluştuğunu öne süren Jakobson'a göre, verici; konuşan veya yazan yani mesajı gönderen kişi, alıcı; mesajı alan, dinleyen ya da okuyan kişi, nesne ise; sözü edilen varlık olarak görülmektedir. Vericinin yolladığı mesaj; metin, haber ya da bilgi olarak değerlendirildiği bildirişim modelinde, mesajlar; kanallar vasıtasıyla iletilmektedir. Kanal; ses, kağıt, film ya da fotoğraf olabileceği gibi kod ise; verici ile alıcı arasındaki ortak anlamsal dildir. Bu nedenle Türkçe gibi tüm doğam diller de, kodlama veya şifreleme sistemi olarak görülmektedir (Filizok, 2010: 1-4).

Jakobson'un kurulmasına öncülük ettiği Prag Dilbilim Okulu'ndan Mukarovsky, estetik göstergeyi tanımlayarak; sanat incelemelerini göstergebilimin bir bölümü olması gerektiğini ileri sürmüştür. Ona göre, karşılıklı etkileşim içinde bulunan; estetik kavramı ile edebiyat ve dilbilim göstergebilimi içine incelenmelidir (Rifat: 2009: 36).

Estetik değerlerin ve geleneklerin reddedildiği fütürizm ile Rus Biçimciliğinin analiz yöntemini, geliştirdiği edebiyat ve toplumbilim kuramlarıyla birleştiren Bahtin'in²⁵; göstergebilim ve kültürel çalışmaların gelişmesinde etkili olmuştur. Medya metinlerinin içeriği ve okunup, algılanmalarıyla ilgili; öncülüğünü Bahtin ve Volosinov'un yaptığı Bahtin grubu, göstergeleri çokvurgululuk kavramı ile incelemiştir. Barthes'ın düzenlam ve yananlam kavramıyla benzerlikler gösteren Bahtin grubunun çokvurgululuk kavramı, dilin kullanımını ideoloji çerçevesinde ele almışlardır (Köksal, 2012: 124; Rifat: 2008: 139).

---

²⁵ Tam adı; Mihail Mihailoviç Bahtin olmakla birlikte, farklı kaynaklarda soyadı; Bahtin ya da Bakhtin şeklinde yer almıştır.

Gelenek ve kültürün, devamlılık oluşturduğunu savunan Bahtin, söylem ya da metinlerin; tarihsel, toplumsal ve kültürel geçmişin yanı sıra içinde buldukları çevresel değerlerle birlikte analiz edilmesi gerektiğine ilişkin diyalojizm kavramını geliştirmiştir. Göstergibilim çalışmalarına yol gösteren diyalojizm, incelenecek göstergesel metnin; hem kendisinden önceki metinlerle hem de onu algılayacak olan bireylerin geçmişleri ve içinde buldukları kültürle birlikte değerlendirilmelerini sağlamıştır (Bakhtin, 19927den aktaran İnal, 1996: 50).

Bahtin'in kültürel ve toplusal yapı merkezli analizine karşın; analizlerinde ruhsal düşünce süreçlerini temel alan kültürel çalışmacı Volosinov²⁶, göstergibilimcilerle benzer bir söylemle göstergenin, anlamı taşımadaki rolüne vurgu yapmıştır. "İdeolojinin alanı, göstergelerin alanı ile çakışır. Nerede bir gösterge varsa orada ideoloji de vardır. İdeolojik olan her şeyin göstergibilimsen değeri vardır" diyerek, dili; ideolojinin kurucusu ve taşıyıcısı olarak tanımlayan Volosinov, her anlamın dili içinde oluştuğunu varsayarak, ideolojinin de dil içinde oluştuğunu; bu nedenle çokanlamlı dilin, yönetici sınıf tarafından ideolojiye uygun olarak; tekanlamlı hale getirildiğini öne sürmektedir (B. Dağtaş, 2003: 29-33; İnal, 1996: 51-53).

İktidarın baskıcı dil ideolojisi geliştirdiğini savunan Voloshinov, metinlerin içinde iktidar ilişkisini inceleyen; söylem çözümlemesi kuramının kurucusu kabul edilmektedir. Göstergelerin ideolojik yönüne Volosinov'la benzer bir yaklaşımla eğilen Barthes, medya metinlerini; ideoloji ve dil bağlamında değerlendirmiştir. Göstergibilimsel çözümleme yöntemini geliştiren Barthes, Saussure'ün dilbilim ve yapısalılık anlayışının yanı sıra onun kuramını geliştiren Hjelmslev'in kavramlarını da temel kavramlar olarak almıştır (Rifat: 2008: 125; Eagleton, 1996'dan aktaran Özer, 2011: 45).

Göstergibilimi kuramsal temellere oturtmaya çalışan Kopenhag Dilbilim Okulunun kurucularından Hjelmslev, anlam üretimine ilişkin "dil cebiri" kuramı geliştirmiştir. Tüm dillere mantık ve biçimsel açıdan uygulanabilecek kuramda; üstdil, düz anlamlı ve yanan anlamlı dillere ilişkin kavramsal tanım yapılmıştır. Gösterileni bir dil olan dillerin; üstdiller olarak sınıflandığı Hjelmslev'in dil

---

²⁶Valentin Nikolaevich Voloshinov, Türkçe kaynaklarda genellikle; Volosinov olarak yazılmaktadır.

cebirinde, göstereni bir dil olan diller; düzenlamalı ve yananlamalı diller olarak ikiye ayrılmaktadır. O'na göre, gösteren ve gösterilenlerin bir dil olmadığı diller; düzenlamalı dil olarak sınıflandırılırken, gösterenin bir dil olduğu diller; yananlamalı dil olarak kavramsallaştırılmıştır (Güneş, 2013: 338; Şendur Atabek, 2007: 71; Rifat: 2009: 36-38).

Hjelmslev'in göstergebilim yaklaşımı ve kavramlarını, Barthes ve Greimas geliştirmiştir. Bir başka Rus Biçimcisi Propp, masallara yönelik biçimsel araştırmasıyla; Fransız göstergebilimcileri Barthes, Greimas ve Todorov'un geliştireceği anlatı çözümlemesine yol gösterici olmuştur. Rus halk masallarını Saussure'nin öngördüğü gibi eşzamanlı olarak analiz eden Propp, masalların benzer anlatılara dayandığını, içeriklerindeki farklılıklara rağmen; masallarda değişmeyen temel anlatım yöntemleri ve kahramanlara yüklenmiş görevler olduğunu belirlemiştir (Uçan, 2006: 83; Şendur Atabek, 2007: 71).

"Eyleyenler Örnekçesi" isimli kuramında; masal karakterlerinin genel olarak 7 farklı kategoride toplandığını tespit eden Propp, bu karakterlerden; görev verme işlevini yerine getirenin baba, kral, çiftçi gibi farklı rol ve isimlerde yer alabildiğini belirtmiştir. Karakterlerin işlev sınıflandırmasının yanı sıra olay örgüsü kurgularının da masalarda benzer şekilde yer aldığı sonucuna varan Propp; kötü bir olayın yaşanması, kahramanın görevi olma, mücadele ve mutlu son gibi bir kurgusal sıralamanın tüm masalarda olduğunu ifade etmiştir. Masalların barındırdığı yapıya ilişkin, mantığa dayalı ve tutarlı bir çözümlene modeli geliştiren Propp'un; yöntemini geliştiren Greimas ise, edebi eserlerdeki toplumsal ilişkileri analiz etmiştir (Yüksel 1981: 48-49; Rifat: 2009: 39-40).

Göstergebilimi diğer bilimlerden ayrı tek başına bir bilim haline getiren Greimas, okuma olarak adlandırdığı anlamlandırmayı göstergebilimsel çözümlenmenin temel verisi olarak ele almıştır. Hjelmslev'in dilcebiri, Propp'un eyleyenler örnekçesi ve Levi-Strauss'un temel karşıtlıklar yaklaşımlarını geliştiren Greimas, Eyleyenler Modeli teorisiyle; anlamsal ayrılıkların tündengelim yöntemiyle çözümünü sağlayacak bir üst dil modeli oluşturmayı hedeflemiştir (Dağlı, 2012: 16; Uçan, 2008: 114).

Üstdil kavramını; betimsel, yöntembilimsel ve bilim kuramsal olmak üzere üç bölümden oluşturan Greimas, ilk bölümde; göstergelerin betimlendiğini, ikinci

bölümde; betimlemenin tutarlılık ve betimsel kavramlarının denetiminin yapıldığını, son bölümde ise; tündengelim yöntemiyle çıkarımda bulunulması gerektiği tezini ortaya koymuştur. Greimas oluşturduğu göstergebilim yöntemi hem çözümlene modeli geliştirmesi hem de bunların tüm bilimlere uygulanabilir olması özelliğini barındırmaktadır. Greimas'la aynı dönemde Barthes, göstergebilim çalışmalarına hız kazandıran çözümlene modelini geliştirmiştir (Rifat, 2008: 203; 2009: 56-60).

1.1.2.2.5. Barthes'in göstergebilimsel çözümlene modeli

“Göstergebilim henüz kurulmuş değil” diyerek göstergebilimin ilkelerini ortaya koyma hedefinde olan Barthes (1979: 1), Saussure ve Hjelmslev'in kavramlarını geliştirerek; mitler, edebiyat, moda, fotoğraf ve benzer gösterge sistemlerini incelediği çözümlene yöntemini geliştirmiştir. Çağdaş Söylenler (1957) eserinde kapitalizmin, çağdaş mitler yarattığını savunan Barthes; burjuva ideolojisinin, dil içinde kurulduğunu ortaya çıkarmaya yönelik analizler gerçekleştirmiştir (Vardar ve Rifat, 1979: 19; İnal, 2003:14; Rifat, 2008: 188).

Egemen sınıfın, toplumun düşünce ve gerçek anlayışını değiştirmek için ideolojiyi kullandığını savunan Barthes, ideolojinin; yeni üretilen mitler aracılığıyla insanların günlük yaşamları içinde, onların; düşünce, yaşam biçimi, zevk, tüketim alışkanlıklarını yönlendirdiğini savunmaktadır. Böylece mitler, kapitalizme hizmet eden; iktidar ilişkilerinin görünürlüğünü yok etme görevini ideoloji adına üstlenmektedir. Mitler aracılığıyla topluma dayatılan düşüncelerin sunuluşu Barthes'in göstergebilimsel çözümlenesinin temelini oluşturmaktadır. Toplumsal yaşam içinde ideolojinin ürettiği yaşamın, olduğu gibi kabul edilmesini sağlayan mitler; içerdikleri kültürel anlamlar taşıyan göstergelerle, iletişim sistemleri olarak ideoloji yönetenlerin mesajlarını yaymaktadır (Dervişcemaloğlu, 2012: 6; İnal, 1996: 54-55; 2003: 14).

Saussureve Hjelmslev'in dilbilim yöntemlerinden hareketle, göstergebilimi; bilimsel ve kavramlar temellere oturtmaya çalışan Barthes; reklamlar üzerinden medya metinlerini ve dilsel süreçleri analiz ederek, düz anlam ve yananlama kavramlarını oluşturmuştur. Çağdaş Söylenler'in ardından Göstergebilim ilkeleri

(1964) ve Moda Dizgesi (1967) eserleriyle Saussure'ün, dilbilimi kurulacak genel göstergeler biliminin bir bölümü olarak gören düşüncelerini tersine çevirmiştir. Barthes, göstergebilimi; dilbilimin bir bölümü olarak tasarlamış, göstergebilimin ele alacağı gösterge dizgelerinin ancak dilbilim tarafından gerçekliğe kavuşacağını kaydetmiştir (Rifat, 2009: 61).

Dilbilim kaynak olarak göstergebilimin ilkelerini dört başlık altında sınıflandıran Barthes (1979: 2), ikili karşıtıklara dayandırdığı bu sınıflandırmanın başlıklarını; "Dil ve Söz", "Gösterilen ve Gösteren", "Dizim ve Dizge", "Düzanlam ve Yananlam" olarak açıklamaktadır. İkili karşıtıklar biçiminde sınıflandırmanın yapısal düşüncede sık rastlanan bir uygulama olduğunu ifade eden Barthes; "Sanki, dilbilimcinin üst dili, betimlediği dizgenin ikili yapısını değişik bir düzleme indirgeyerek yansıtıyormuş gibi" diyerek, sınıflandırmanın olguların kavranmasını kolaylaştıracağını savunmaktadır.

Dil ve söz ayrımının Saussure'de temel kavram olduğunu ifade ederek, dil ve söz ayrımının dilbilimde önemli bir yenilik olduğunu vurgulayan Barthes (1979: 3-16); Saussure, Hjelmslev, Levi-Strauss, Jakobson ve Lacan'ın kavram ve görüşlerini değerlendirerek, dil ve söz ayrımının gerekliliğini açıklamaya çalışmıştır.

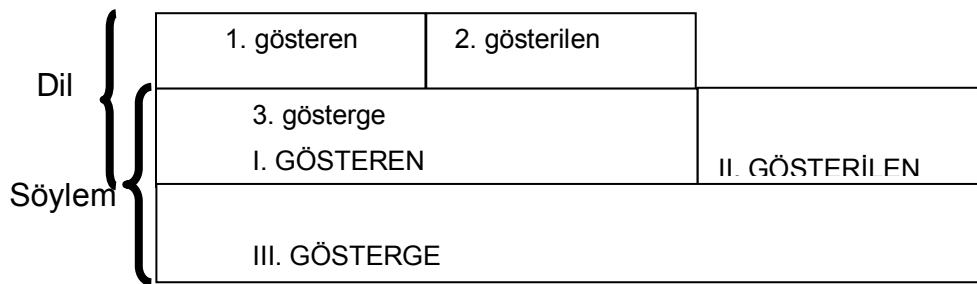
Gösterge kavramının, Saussure'ün terimleştirmesiyle gösterilen ve gösterenden oluştuğunu vurgulayan Barthes (1979: 26-30), Saussure öncesi; gösterge kavramının net olmayan ve farklı anlamlara gelen bir kavram olduğunu savunmuştur. Gösterge kavramının farklı anlamları ile birlikte belirtke, belirti ve simge kavramları ile bunlara ilişkin; Hegel, Peirce, Jung ve Wallon'un kavramlarının hangi amaç ve anlamlarda kullandığına ilişkin bilgiler vererek, Saussure sonrası gösterge kavramının yakın diğer terimlerle karışmayacak bir netliğe büründüğünü öne sürmüştür.

Gösterge kavramının oluşumunda Saussure'ün, nedenlilik düşüncesi sebebiyle simge kavramını reddettiğini savunan Barthes (1979: 30), "gösterenle bir gösterilenin (bir kâğıdın ön yüzüyle arka yüzü gibi) ya da bir işitme imgesiyle bir kavramın birleşimi olarak tanımladığı gösterge'yi benimsemiştir" diyerek Saussure'ün gösterge kavramını benimsediğini açıklamış, onu göstergenin sürekliliği bağlamında geliştirmiştir.

Gösterenlerin; anlatım düzlemini, gösterilenlerin ise; içerik düzlemini oluşturduğunu belirten Barthes (1979: 30), Hjelmslev'in; töz ve biçim ayrımı açıklığını tanımlayarak, bu ayrımın; hem dilbilime hem de göstergebilimde gösterge incelemesi açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. Her düzlemin, biçim ve töz katmanlarını içerdiğine değinen Barthes (1979: 31), göstergebilimsel göstergeyi şu şekilde açıklamaktadır;

Böylece dilsel göstergeye oranla göstergebilimsel gösterenin öz niteliğini öngörme olanağı doğabilir belki de. Örnek aldığımız dilsel gösterge gibi bu gösterge de bir gösteren ile bir gösterilenden oluşur(örneğin, ulaşımda kullanılan ışıkların her biri,bir buyruk niteliği taşır dizgede), ama tözleri açısından ayrılır ondan. Birçok göstergebilimsel dizge (nesnelere, davranışlar, görüntüler) varlığı anlamlandırma da yer almayan bir anlatım tözü içerir.

Barthes'ın (1979: 48-50) göstergebilime, getirdiği bir başka özellik ise gösterileni tanımlama şeklidir. Saussure'de, gösterilen; gösterinin işaret ettiği nesneyken; Barthes'a göre, gösterilen; nesne değil o nesnenin zihinde yarattığı anlamdır. Örnek vermek gerekirse, kuş göstergesinin gösterileri; Saussure'de, kuşun kendisini, Barthes'ın gösterileninde ise; o kuşun bireyin beyininde oluşan imgedir.

Şekil 3: Barthes'in gösterge şeması.

Kaynak: Barthes, 1990: 158.

Göstergebilimsel çözümlemenin, dizim ve dizge temelinde yapılması gerektiğini ilke olarak ortaya koyan Barthes (1979: 58-80), dizim kavramının;

tüm göstergelere uygulanabilecek bir dil eksenini olması sebebiyle dizimin, söze indirgenemeyeceğini öne sürmektedir. Dizimin tersine, dizgeyi ise; aralarında bağlantı bulunmayan göstergesel öğelerin, çağrışımlar yoluyla birbirine bağlanması olarak açıklayan Barthes; çağrışım yapan kavramların analizinin, dil içerisindeki farklılıkların ya benzer özelliklerin tanımlanmasını sağlayacağını belirtmektedir. O'na göre, göstergebilimsel çözümleme; çokanlamlılığa olanak tanıyan karşıtlıklar çerçevesinde yapılmalıdır.

Göstergebilimsel çözümlemenin en önemli alanının, düzanlam ve yananlam kavramlarıyla ilgili olduğunu savunan Çağlar'a (2012: 27) göre; Barthes'ın kuramında, düz anlam; göstergenin neyi temsil ettiği, yan anlam ise; göstergenin nasıl temsil edildiğidir. Düz anlam ile yan anlam karşıtlığının, Barthes'ın göstergebilimsel çözümlemesinin; merkezini oluşturduğunu ifade eden Şendur Atabek (2007: 72) ise, özellikle ideolojilerin kültürel olarak işlenişinin ortaya çıkartılmasında, yan anlamların belirleyici olduğu anlatmaktadır.

Göstergelerin, düz anlamlarıyla birlikte; çağrıştırdığı ya da dil sayesinde gizlenen yan anlamlarla oluşturduğunu savunan Barthes (1979: 87-88), kültürel değerler, gelenekler ve ideolojinin; göstergelerin bilinen anlamlarından daha derin anlam yapıları ürettiğini öne sürmektedir.

Göstergebilimsel çözümlemenin yan anlamlarla oluştuğunu vurgulayan Barthes (1979: 88-89), yan anlam ve anlamlandırmayla ilişkin şu ifadelerle yer vermektedir;

Gelecek hiç kuşkusuz yananlam dilbiliminindir, çünkü toplum, insan dilinin kendisine sağladığı birinci dizgeden kalkarak ikinci anlam dizgeleri geliştirir durmaksızın. Kimi kez açık, kimi kez örtülü, usçulaştırılmış biçimde gelişen bu oluşturucu eylem gerçek bir tarihsel insanbilimle çok yakından ilgilidir. Kendisinde bir dizge olan yananlam, gösterenler, gösterilenler ve bunları birbirine bağlayan bir oluş (anamlama) kapsar. Her dizge için, ilk elde, bu üç öğenin dökümünü yapmak gerekir.

Düzanlam ve yan anlam ikiliğini açıklarken, Fransız bayrağını selamlayan siyahi asker, fotoğrafının görselini çözümleyen Barthes (İnal, 1996: 55); gösterenin; fotoğrafın kendisiyken, gösterileni; fotoğraftaki Fransız bayrağını selamlayan birey olarak açıklamaktadır. Gösteren ve gösterilenin birlikte ele alınması ise göstergeyi oluşturmaktadır.

Fotoğraf 1. Barthes'ın çözümlemesini konu derginin kapak sayfası.

Kaynak: <http://www.visuality.org/parismatch/Paris-Match.jpg> (Erişim Tarihi: 11.05.2016)

Paris-Match'ın kapağında yer alan fotoğrafla ilgili Barthes'ın (2003'ten aktaran Bircan, 2015: 30), çözümlemesi şu şekildedir;

Kapakta, Fransız üniforması giymiş genç bir zenci, gözleri yukarıda, hiç kuşkusuz üç renkli bayrağın bir kıvrımına dikili, asker selamı veriyor. Resmin anlamı bu. Ama böyle olsun, olmasın, bana neyi belirttiğini görüyorum: Fransa büyük bir imparatorluktur, renkli renksiz tüm oğulları bayrağının altında bağlılıkla hizmet eder, sözde sömürgecilik suçlayıcılarına bu zencinin sözde sömürücülerine hizmet etme çabasından daha iyi bir yanıt olamaz. Böylece, burada da, büyütülmüş bir göstergesel dizge karşımdayım: daha önce bir ön dizgeden oluşmuş bir gösteren var (bir zenci asker Fransız selamı veriyor); bir gösterilen var (bu da amaçlanmış bir Fransızlık ve

askersellik karışımı); son olarak da gösteren içinde gösterilenin varlığı var.

Göstergeyi, dilsel bir süreç olarak değerlendirilen Barthes, göstergenin; yeni bir göstergeye dönüştüğünü, oluşan ikinci göstergenin; gösterilenleri, sömürgecilik, milliyetçilik, militarizm gibi ideolojik kavramlar olurken, yeni göstergenin oluşumu; ideolojik sürecin işe gösterge ile çalıştığı anlamına gelmektedir. İkinci göstergede, görsel görüntünün; düz anlamı gösterene, gösterilenleri de; dilsel gösterenin yananamlarını meydana getirmektedir. Böylece Barthes, yananlamın; düzanlamadan beslendiğini savunarak, düzanlam ve yananlamın bir bütünlük içinde, ideolojik anlamın; fark edilmesini engellediğini iddiasında bulunmaktadır. İdeolojiyle kendi gerçekliğini yaratan gösterge, okuyucuya da bu göstergenin gerçekliğini kabul ettirmeye çalışmaktadır (İnal, 1996: 55).

Günümüz mitlerinin üretim sürecinin anlam ile biçim arasındaki ilişkiyle tamamlandığını da öne süren Barthes, Fransa'nın simgeleri arasında siyahi insanların olmamasına karşın Fransız'ın İmparatorluğu'nun yayılcı politikalarının getirdiği ideolojik düşüncelerin bu şekilde mitsel bir sistemi yarattığını vurgulamıştır. (Bircan, 2015: 30).

Dilsel göstergenin, göstergibilimsel göstergenin; gösterenine dönüştüğünü de iddia eden Barthes (1979: 34); oluşumu sonrası toplum içinde varlığını koruyabilme adına göstergenin yananlam içinde gizli ve ikincil anlamı oluşturduğunu belirtmektedir. İkincil işlevi kazanan simgesel göstergeye; kürk manto ile örnek veren Barthes, yalnızca soğuktan korumaya yarıyormuş gibi görünen kürkün; kültürle birlikte pek çok anlama büründüğünü, statü ve zenginlik sembolüne dönüştüğünü vurgulamaktadır.

Kültürel anlamlandırma ve yan anlamla ilgili Barthes'ın, gül örneğini aktaran Bircan (2015: 31) ise; canlı bir nesne olan gülün, sevgiliye hediye edilmesiyle gülün; romantik aşk gösterini haline geldiğini kaydetmiştir. Örnekte nesne olan gül; gösteren durumuna, hediye edilmesi ise; gösterge olmasını sağlamaktadır. Kırmızı güle, tutkulu bir aşkın simgesi; olma anlamı kazandırılması, kültürel olarak gerçekleştirilmektedir.

Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş (1966) çalışmasıyla; olayların anlatımındaki sistemlere ilişkin kavramları oluşturmayı hedefleyen Barthes, *Moda Dizgesi* (1967) eseriyle; yan anlam ve düz anlam kavramlarının birbirinden ayrıştırılmasının mümkün olmadığı tezini ileri sürmüştür, modanın; ideoloji içinde yapılandırılmasına dair tespitlerde bulunmuştur. Balzac'ın; *Sarazine* adlı eserini çözümlendiği, *S/Z* (1970) adlı kitabıyla; yanalam ve düzanlam kavramlarını açıklarken, yapısal çözümleme modeli yerine çoğul okuma modeline dayalı yeni bir metin kuramı geliştirmeyi hedeflemiştir (Rifat, 2008: 188; İnal, 2003: 20).

S/Z'de, metnin yapısının değil yapılaşmasının incelenmesi gerektiği savını oluşturan Barthes, göstergebilimsel çözümlemenin; mitler aracılığı ile kurulan ideoloji yerine, ideolojinin; kurulma zaman ve şekline yoğunlaşması fikrini geliştirmiştir. Gösteren ile gösterilen arasındaki iç içe geçmiş bağın; gösterileni pekiştirirken, gösterenin; kaybolmasına yol açtığını savunan Barthes, medya metinlerine özellikle de görsel medyada yer alan haberlerde verilen; gerçekliğe dayandırma iddiasını, bu duruma örnek olarak göstermektedir. Bir haberde, habere konu olayın fotoğraf ya da videosu; o olayın kendisi gibi algılanmakta, böylece gösteren olan haberin görseli; görünmez bir hal almaktadır. Gösteren ve gösterilenin bütünleşerek, birbiriyle özdeş bir hal aldığı medya metinleri; bireyde, gerçeği gördüğü yanılsamasını yaratmaktadır. Kamera veya fotoğraf makinesi, tek bir açı ve ışık altında kaydettiği görselliğin barındırdığı gerçeklik iddiasının yardımıyla, içeriğindeki ideolojik anlamları gizleyebilmektedir (İnal, 1996: 56-57).

Göstergebilimi, eleştirel bilim olarak değerlendiren Kristeva, Barthes'ı etkilemiş; özellikle *S/Z* ve çoğul okumayı temel alan çözümlenelerde, Kristeva'nın düşüncelerinin etkisi görülmüştür. Kendisinin geliştirdiği göstergebilimsel çözümleme yöntemi olan anlam çözüm ile anlamlandırmaya dayalı analizleri, psikanalize birleştiren Kristeva; dilbilimin, mantık, matematik, materyalizm kavramlarından yararlanmışır (Şendur Atabek, 2007: 73-74; Dervişcemaloğlu, 2012: 7).

Göstergebilimi geniş kitlelerin tanınmasını sağlayan Eco; sinema, afiş ve mimarideki görsel dizgeleri, ikna etme ve etkilemeye etkisi bağlamında ele

almıştır. Kültürel olay ve kavramları göstergebilimsel açıdan inceleyen Eco, doğru anlamlandırmayı sağlayacak okumanın yöntemini temel alan bir çözüm modeli geliştirmiştir. Metnin gerçekleştirilebilmesi için onu anlamlandıran bireyin yazanın yüklediği ideoloji ve kültür içinde olması gerektiğini savunan Eco, anlamlandırmanın; bireyin toplumsal ve kültürel birimi olmadan gerçekleşemeyeceğini öne sürmüştür. O'na göre, yazım süreci; eserin yayınlanmasıyla değil okurun onu anlamlandırmasıyla sona erecektir. Yani her metin içinde yoruma açık anlamlar bulundurduğundan; üretim süreci devam etmekte, her okuyan yeni bir üretim gerçekleştirmektedir. (Rifat, 2008: 168; Şendur Atabek, 2007: 74; Dervişcemaloğlu, 2012: 7).

1.1.2.2.6. Göstergebilimde fotoğraf

Fotoğrafı da bir gösterge olarak ele alan Barthes, fotoğrafçının; açığı, odak noktası, ışık ve kadraja nelerin gireceğine karar vermesinin, yan anlam üretmek anlamına geldiğini ifade etmektedir. Barthes, fotoğraf makinesinin; düz anlam olan nesneyi, fotoğrafçının bakış açısının ise; yan anlamı meydana getirdiğini ifade etmektedir (Bircan 2015: 26).

Annesinin, çocukluk fotoğrafına bakarken gördükleri ve düşündüklerinden yola çıkarak kaleme aldığı Camera Lucida çalışmasında Barthes (1996: 65-72), annesinin; duruşunda, gözlerinde daha önceden fark etmediği, diğer fotoğraflarına bakarken görmediği ya da fark etmediği bambaşka yönlerini keşfetmiştir. Fotoğraf yönelik yeni bir çözümleme getiren Barthes, görüntüsü ya da türü ne olursa olsun fotoğrafın; anın kaydedildiği bir nesne olarak değil de fotoğrafı kaydedilmiş temsil edilen şey olarak algılandığını sonucuna varmıştır. Yani havada uçan bir kuşun fotoğrafı, kağıda basılmış bir fotoğraf değil kuşun kendisi olarak algılanmaktadır.

Bu çıkarımla; fotoğrafın, temsil ettiğiyle bütünleşmesinde ideolojinin etkisini sorgulamasına yol açan Barthes (1996: 17-32), "studium" ve "punctum" kavramlarını ortaya atmıştır. O'na göre, fotoğrafa ilişkin iki kavramdan, studium; fotoğrafın okurundan beklediği anlamlandırma biçimi olarak tanımlar. O'na göre; studium, fotoğrafçının anı kaydederken ona yüklediği anlam ve mitlere dayalı

anlamlandırma yapılmasıdır. Studium'da yeni bir anlam ortaya çıkmamaktadır. Barthes, annesinin fotoğrafına baktığı sırada daha önce hiç fark etmediği bir şeyi görmesi gibi; yeni ve ilk kez görülen, fotoğrafa yüklenen anlamın dışına taşan anlamlar barındıran fotoğrafların ise; punctum olduğunu öne sürmüştür.

İçerdiği ideolojiden başka bir anlam üretmemesi amacıyla basın fotoğrafları ile pornografik fotoğraflarda punctum olmadığını kaydeden Barthes, (1996: 46), bunun sebebini şöyle açıklamıştır;

Basın fotoğrafları çoğunlukla tekildir (tekil fotoğrafın durgun olması gerekmez). Bu görüntülerde punctum yoktur: belli bir şok vardır (gerçek anlamında olsa belki yaralayabilirdi) ama rahatsız etme değil; "bağırabilirler" ama yaralayamazlar. Böyle basın fotoğrafları (bir anda) alınır, algılanır. Onlara bakarım, onları anımsamam; hiçbir ayrıntı (kıyıda köşedeki) okumamı bölmez: onlarla ilgilenirim (tüm dünyayla ilgilendiğim gibi), onlara aşık olmam.

Fotoğrafta manipülasyon yapılabilme ihtimali bulunsa da, fotoğraftakine benzer bir durum ya da olgunun mevcudiyeti, fotoğrafın gerçeklik algısını yükseltmektedir. Gerçeklik algısı ya da iddiasıyla beraber; fotoğrafçının zihnindeki soyut anlamlar, fotoğraf ya da gazete kağıdına maddi varlığına aktarılmaktadır. Fotoğrafın yansıttığı somut görsellik, fotoğrafçının düşüncesiyle birleştirecek, onu algılaması beklenen okuyucu bireyde gerçeklik hissi yaratmaktadır (Ulutaş ve Çevik, 2015: 29; Okutan, 2014: 32).

Fotoğrafın yarattığı gerçeklik algısı düşüncesinin altında öznenin fotoğraf ile kendi gerçekliğine ikna olmasının yattığını ifade eden Sontag (1999, 180-195), duyguların fotoğrafa yansımalarının gerçekliğin oluşumuna katkı sağladığını belirtmektedir.

1.1.2.2.7. Göstergebilimsel çözümleme örnekleri

Gelişimiyle birlikte hemen her alanda önemli bir çözümle ve analiz yöntemi olarak anlamlandırmayı sağlayan göstergebilimin; alt dalları oluşmuştur. Toplumsal göstergebilim, tıbbi göstergebilim, hayvan göstergebilim gibi farklı

uygulamalardan; en yaygın, en bilinenleri ve iletişim araştırmalarında da sıklıkla kullanılanları; edebi göstergebilim ve görsel göstergebilimdir. Edebi göstergebilim; edebiyat eserlerinin metinlerinde, anlamın dilbilgisi açısından çözümlemesinin yapılmasını hedeflemektedir. Edebi çözümlenmede; metin çözümlenmesi, anlatı çözümlenmesi, yapısal çözümlenme ya da söylem çözümlenme gibi yöntemler kullanılmaktadır. Görsel göstergebilim ise, dilsel anlatım haricindeki; Şekil, grafik, fotoğraf ve video gibi göstergelerin, analiz edilmesine dayanmaktadır (Moriarty ve Shay, 2007: 116; Dervişcemaloğlu, 2012: 10-11).

Görsel göstergelere uygulanan görsel göstergebilim, görselliği; metin haline getirerek, onun içine işlenen mesajları, ideolojileri ve yan anlamları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Öznelliği nedeniyle pozitivist sosyal bilimlerde, göstergebilimin güvenilirliğinin az olduğu eleŐtirilerine değinen Şendur Atabek (2007: 80), yorumlayıcı özelliği sebebiyle öznel olmasının göstergebilimsel yöntemin değerini etkilemeyeceğini savunmaktadır.

Görsel göstergebilim çözümlenmesinde, gerçeğin kaydı ya da yeniden ortaya çıkarılmasından çok nesnenin nasıl anlamlandırıldığının değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Görsellikte var olan anlamların farklı yorumlanması, görsel söylemin açıklanmasına çalışmaktadır Göstergebilimsel yöntem; söylem içeren görselliğin istenen anlamın nasıl biçimlendiğinin belirlenmesinde yol gösterici olarak kabul edilmektedir (Öztokat, 1999: 141; Tiryaki, 2014: 226).

Fotoğrafçılık, reklamcılık, alışveriş ve moda çalışmalarına uygulanabilen görsel göstergebilimsel çözümlenme yönteminde, Saussure ya da Peirce'ın çözümlenme araçları kullanılmaktadır. Saussure'nin çözümlenme yöntemi; imgenin gösterene, anlamın da göstergeyi yansıttığı Şeklinde açıklanmaktadır. Pierce'nin çözümlenmesi ise; görselin gösteren, nesnenin gösterilen ve verilmek istenen mesaj yorumlayıcı Şeklinde tanımlamaktadır (Moriarty ve Shay, 2007: 116; Şendur Atabek, 2007: 80).

Fotoğrafın göstergebilimsel okumasını reklam üzerinde uygulayarak, bu açıdan yol gösterici bir çalışma olan; Panzani reklamını çözümlen Barthes, reklamların; dilsel ileti, Şifrelenmemiş ve Şifrelenmiş görüntüsel iletiler olmak

üzere üç düzlemde oluştuğunu belirlemiştir. Reklamın üzerindeki yazıların, dilsel ileti düzlemi oluşturduğunu çözümleyen Barthes, Fransa'da faaliyet gösteren firmanın; Panzani ismiyle, makarnayla ünlü İtalya'yı çağrıştırdığını, bunun; dilsel iletinin oluşturduğu yan anlam olduğunu belirlemiştir. Fotoğrafta görülen tüm ürünlerin; gerçeği yansıtmama iddiasının, şifrelenmemiş görsel iletileri oluşturduğunu ifade eden Barthes'e göre, şifrelenmemiş iletiler; birey ile ürün arasında, bireyin yaşamına dayanan nedensellik kurulmasını sağlamaktadır. Ancak reklamda asıl çözümlenmesi gereken şifrelenmiş, yan anlamlar olduğunu vurgulayan Barthes, kültüre göre şekillenen yan anlamların: Panzani reklamında, yiyeceklerin fiilden dökülmesiyle oluştuğunu, böylece; reklamı yapılan yiyeceklere, tazelik ve sağlık gibi anlamlar yüklendiğini saptamıştır (Erkman Akerson, 2005: 184-186).

Görsel göstergebilimsel çözümlemede; mesajın, alıcı tarafından nasıl ve ne şekilde değerlendirildiğinin irdelenmesi gerektiğini savunan Barthes (1999'dan aktaran Tiryaki, 2014: 226); göstergenin öğelerinden, ikonik göstergeye önem vermiştir. Gösterenlerin; gösterilenlerle ilişkisi incelenirken, mesaj içindeki iletinin anlamlarına ulaşmak hedefleyen Barthes'e göre; açık, basit ve doğal bir anlam taşıdığı düşünülen bir gösterge; ideolojik, gizlenmiş ve sonradan oluşmuş bir yan anlama sahip olabilmektedir.

Peirce'in göstergebilim modelini kullanarak, reklamdaki; ikonik, indeksel ve sembolik görselleri belirleme hedefiyle yol gösterici bir başka çalışmaya imza atan Berger ve Scott (1989'dan aktaran Moriarty ve Shay, 2007: 124-128), reklamların barındıkları mesajların Amerikan kültürü ve modernizmiyle ilintili olduğunu savunmuşlardır. Reklamdaki kadının Amerikan Bayrağı renklerinde giydirilmesiyle; kadının, ikonlaştırılan bir unsura çevirdiğini iddia eden Berger ve Scott, kadının koşucu olmasının ise; isyankarlık veya değişime açıklık gibi sembolik anlamları taşıdığı sonucuna ulaşmışlardır. Onlara göre, başka anlamları çağrıştıran güçlü sembolik anlamların yanı sıra az sayıda indeksel anlam da mesajda yer almaktadır.

The New York Times dergisinin, 2001 yılında yayımladığı; kadın ve iktidar konulu özel fotoğrafçılık sayısını göstergebilimsel çözümlemeyle ele alan Sultze (2007: 131-132), "Kadın kadına bakıyor" mesajıyla; 23 kadın fotoğrafçı, farklı

meslek ve statüdeki kadınlarla, fotoğraflı bir dizi makale gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. İmge oluşturmanın iktidar ürünü bir hareket olduğunu varsayarak, kadın bakışının; kadının farklı görülmesine yol açıp açmayacağını tartışan Sultze, reklam içerikleri ile kadın makalelerinin çeliştiğini belirtmektedir. O'na göre, kadın fotoğrafçıların makalelerine vurgu yapılmasına rağmen; onların makale ve fotoğraflarının, ilk ve etkili ana bölümlerinde yer almadığı ancak kadın cinselliğini kullanan reklamların yer aldığı bulgusuna ulaşmıştır.

Özel sayıda fotoğrafları çok beğendikleri bu yüzden seçmekte zorlandıkları belirtilen editörlerin; hem kadın fotoğraflarını tercih ederken hem de özel sayıyı hazırlarken eril düşünce ile hareket ettiklerini öne süren Sultze (2007: 147-148), özel sayıda eril düşüncenin varlığını, kadınların çalışmalarıyla reklamların tezatlık oluşturacak şekilde iç içe yayınlanmasıyla açıklamaktadır. Üzerinde hiçbir giysi bulunmayan, kadının; ünlü bir çanta markasıyla vücudunun bir kısmını kapadığını reklam kullanılmasını tezatlığı örnek olarak sunan Sultze, hem hazırlanan makalelerde hem de reklamların içinde yer alan; kadınların, geleneksel kadınlık rollerine ait mesajlarla sunulduğunu öne sürmüştür. O'na göre; güzellik, çekicilik, çekicilik için çalışmanın gerekliliği, güçlülük, kadınsılık özellikleriyle yer bulan kadınlar, özel sayıda da; nesne olarak kadın, manzaranın pasif bir parçası olarak kadın, bakılmak üzere sunulmuş kadın gibi genel geleneksel kadınlık anlamları içinde sunulmuştur.

Kocası tarafından bıçaklanan bir kadının yer aldığı haber fotoğrafına ilişkin yapılan göstergebilimsel çalışmada, göstereyi çözülemeye tabi tutulan haber fotoğrafı oluşturmaktadır. Kocası tarafından sırtından bıçaklanan kadının, sedyede sırtında bıçakla yatan cansız bedeni; fotoğrafın göstereni olurken, kadınların savunmasız ve zayıf varlıklar olduğu ile erkeklere karşı koyamadıkları ise, gösterileni meydana getirmektedir (Şimşek İşliyen, 2015: 489-490).

Çözümlemeyle haber fotoğrafında, erkeğin; güçlü ve saldırgan, kadının ise; güçsüz ve kendini koruyamayan olarak temsil ettiğini belirleyen Şimşek İşliyen (2015: 490), cinsiyet ayrımcılığına geliştiren ataerkil bakışla hazırlandığını savunduğu haberin; kadının, mağdur ve ezilmiş olduğu mitinin yaygınlaştırdığını iddia etmektedir. Fotoğrafın; hem kaydedilmesinin hem de şiddet unsuru olarak yayınlanmasının, gazetecilik etiğinin ihlali olduğunu da öne

süren Şimşek İşliyen'e göre; fotoğraf, dizimsel düzeyde; kadın şiddetinin normalleşmesine, dizgisel düzeyde ise; kadının zayıflığının yansması olarak işlenmiştir.

Göstergebilimsel çözümlemenin uygulamasıyla ilgili ilk yapılması gerekenin; çözümleme konu ya da nesnesinin ne olduğuna karar verilmesi olduğunu anlatan Şendur Atabek (2007: 80); çalışmanın birinci evresinde metnin ya da imgelerin içeriklerinin tanımlanması, öğelerin tümü ya da göstergeleri tanımlayabilmek için ise düz anlamlara yönelmek gerektiğini belirtmektedir. O'na göre; "Kaç kişi var? Nasıl duruyorlar pozisyonları nedir?" gibi detaylı tanımlamaların anlamların kavranılmasını koylaştıracağı gibi bu aşamada dilsel ve görsel mesajların ayrılması önem arz etmektedir.

Metnin yorumlandığı göstergebilimsel çözümlemenin ikinci aşamasında; tüm göstergeler hem toplu olarak hem de tek tek değerlendirilmeli, her bir göstergenin yan anlamları belirlenmelidir. Üçüncü aşamada ise; hangi kültürel kodların kullanıldığı, imgelerin yarattığı özel anlamların kültürel deneyimlerle nasıl etkileştiği ve okuyucunun alınmaması beklenen kültürel kodlar olup olmadığı tartışılmalıdır. Çözümleme yapılan metne ilişkin genellemelere ulaşılması çözümlemenin son bölümünü oluşturmaktadır (Şendur Atabek, 2007: 80-81).

Pirelli reklamını çözümledikleri çalışmalarında, çözümlemeyi üç bölüme ayıran İmançer ve Özel (2006: 2), birinci bölümde; reklamdaki dilsel özellikleri, ikinci bölümde kişilerin reklam içindeki işlevlerini, üçüncü bölümde söylem ve anlatıyı incelemiştir. İmançer ve Özel, Barthes'ın çözümleme modelinden yola çıkarak; düz anlam ve yan anlamın bulunmasının; mit, metafor ve metonimi ortaya çıkardığını belirtmişlerdir.

Mitleri birbiriyle ilişkili kavramlar zinciri olarak tanımlayan Barthes; mitlerin, gösterilenin ikincil anlamıyla oluştuğunu açıklamıştır. Barthes; Jakobson'un, eğretileme (metafor) kavramını; dizge düzlemi, düzdeğişmece (metonomi) kavramını ise; dizim düzlemi olarak, dil dışındaki anlatım yöntemlerine uyguladığını belirtmektedir. Bir kırmızı gülün, aşkı ve sevgiyi anlatması örneğinde olduğu gibi metafor, bir başka anlamı oluşturmak için somut bir nesnenin o anlamda sunulmasıdır. Benzer şekilde, anlatılmak istenen somut

olgunun; ona ait ya da onun bir parçasının görüntüsüyle anlamlandırılması olan metanomi; evlenecek bir çiftin davetiyesinde, iki adet yüzük resminin bulunması olarak örneklendirmek mümkündür. Göstergibilimsel çözümleme, metafor ve metanomik özellikleri incelerken, iki ögenin de gösteren ile gösterilen arasındaki anlamsal bağ ile oluştuğu sonucunu göz önünde bulundurmaktadır. Reklam çalışmalarında iki ögenin de sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Barthes, 1979: 54; İmançer ve Özel, 2006: 3-7).

Göstergibilimsel çözümlemenin iletişim alanına uygulanmasını hazırladığı rehberle tanımlayan Seiler (2006'dan aktaran Şendur Atabek, 2007: 80-81), ilk olarak; göstergenin, zihinde canlanabilmesi için tanımlanması gerektiğini, daha sonra gösteren ve gösterilenin tanımlanması ile içerdiği ideolojik ve sosyolojik anlamların açıklanmasının önemini vurgulamıştır. Göstergeye işlenen karşıtlıkların yanı sıra düz anlam ve yan anlamların belirlenmesi ile şifrelenmiş ve şifrelenmemiş mesajların da tanımlanması zorunluluğunu dile getiren Seiler, böylelikle göstergeyi bir araya getiren retorik ya da dil özelliklerinin açıklanabileceğini ifade etmektedir.

Metafor, benzetme, mecaz, kafiye, ironi, karşılaştırma gibi yöntemleri kullanan retorik; mesajın, alıcıyı istenen şekilde davranış ve düşünce değişikliğine sevk edecek şekilde işlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Reklamlarda kadın bedeninin temsilleri de retorikğin uygulanması olarak kabul edilerek; cinsel retorik olarak adlandırılmaktadır (Batı, 2010: 106).

1.2. Amaç

Bu çalışmada; haber medyasında, kadınlara yönelik hak ihlallerinin devam edip etmediği fotoğraflar üzerinden incelenmeye çalışılmış, haber fotoğraflarında; kadına yönelik hak ihlallerini destekleyen anlamlar sorgulanmaya çalışılmıştır. Uluslararası ve ulusal anlaşmalarla garanti altına alınmış olan cinsiyet eşitliği konusunda; fotoğraflardan yola çıkarak, gazetelerde cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik haber medyasının tutumuna yönelik şu alt sorulara yanıt aranmıştır:

1- Ulusal gazetelerde fotoğraf kullanımı ve genel olarak fotoğraf içeriklerine yönelik sorular:

- a) Birinci sayfada günlük ortalama kaç adet fotoğraf yayınlanmaktadır?
- b) Yayınlanan fotoğraflarda insanların bulunmadığı ya da cinsiyetlerinin anlaşılmadığı fotoğraflar, ne sıklıkla yer almaktadır?
- c) İnsanların yer aldığı fotoğrafların, cinsiyetlere göre dağılımı nedir?

2- Kadınların yer aldığı fotoğrafların haber konularına ilişkin sorular:

- a) Haberin konusunun ya da habere konu olayın toplumun tüm kesimlerini veya her iki cinsiyeti de ilgilendirdiği durumlarda; fotoğraf seçiminde, kadın fotoğraflarına yönelik bir tercih yapılmış mıdır?
- b) Her iki cinsin bulunduğu fotoğraf yerine, özellikle kadın veya kadınların yer aldığı bir fotoğraf yayınlanmış ise; bu fotoğraf, hangi anlam ve yan anlamları barındırmaktadır?
- c) Kadın veya kadınların yer aldığı fotoğrafların, haber konularına göre dağılımı nedir?

3- Kadınların temsil biçimlerine ilişkin sorular:

- a) Fotoğraf kadın bedenini ya da cinselliğini ön plana çıkartma amacıyla mı yayınlanmıştır?
- b) Kadınlar, ne sıklıkla; erkeklerle eşit bir varlık olarak görülmektedir?
- c) Mediz (2008) ve Köse (2011) ile benzer araştırmalarda belirlenmiş kadınların temsil biçimlerine göre, kadınların haber medyasında temsil biçimlerinin dağılımı nedir?
- d) Kadınların haber fotoğraflarındaki temsil biçimi, kadına yönelik hak ihlallerini destekler nitelikte midir?

- e) Fotoğrafın oluşturduğu anlamsal yapı, eril düşünce ve geleneksel kadınlık rollerini destekler şekilde mi oluşturulmuştur?

1.3. Önem

Çalışma; öncelikle gazetelerin, kadına yönelik hak ihlalleri ile fotoğraf tercihlerindeki cinsiyetçi yapının, bilimsel bir değerlendirmeye ortaya çıkartılması ve haber medyasındaki cinsiyetçiliğin tartışılmasını amaçlaması sebebiyle önem taşımaktadır.

Ayrıca çalışma;

1- Batı'da, hümanist ve erkekleri içine alan kadın hareketinin dördüncü dalgasının başladığı ile ilgili; tartışma, görüş ve haberleri bir araya getirerek, yeni feminist hareketi konu edinecek araştırmalara ve çalışmalara yol göstermesi açısından,

2- Kadına şiddet karşısındaki duruşları ve sağladıkları kadın hakları temelli desteğe rağmen gazetelerin; kadına bakışını ve kadın bedenini kullanımına ilişkin tutumları aracılığıyla haber medyasının cinsiyet eşitliğine bakışının demokratik düzeye çekilebilmesi bakımından,

3- Ataerkil düşüncenin ürünü olan toplumsal cinsiyet rollerinin, fotoğraflar aracılığıyla nasıl yaygınlaştığı ve bu geleneksel rollerin yan anlam ve mitlerle nasıl beslediğinin görülmesini sağlayarak; kadın ile erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliğinin haber medyası aracılığıyla meşrulaştırılması ve yaygınlaştırılmasının görülmesi bağlamında,

4- Akademik alanda gerçekleştirilmiş, kadının medyadaki temsil biçimlerine ve sunum sıklığına ilişkin pek çok araştırmanın; güncel verilerle ve fotoğraflar aracılığıyla güncellenmesi açısından da önemli görülmektedir.

Öte yandan bu çalışma; Türkiye'deki kadın hareketi temsilcileri ile gazetelerin yönetimlerine, kadın cinselliğinin ön planda olduğu gazete fotoğraflarının yayınlanmasının sona erdirilmesi hususunda bir fikir ve tartışma imkanı vermesi açısından da önem arz etmektedir.

Son olarak sonuçlarla birlikte önerilere de yer verilen çalışma, ileride benzer çalışmalar gerçekleştirecek araştırmacı ve akademisyenlere, fikir ve bilgi vermesi açısından önemlidir.

1.4. Varsayımlar

Çalışmada aşağıda sıralanan konular birer varsayım olarak kabul edilmiştir:

1- Ulusal gazetelerin fotoğraf temin edebileceği pek çok farklı haber ve fotoğraf ajansı, stok fotoğraf kurumu ve arşiv sistemleri bulunmaktadır. Bu nedenle; birinci sayfalarında yayınlanan fotoğraflar, o habere ilişkin tercih edilmiş fotoğraflar olarak kabul edilmişlerdir.

2- Cinsiyet rolleri bağlamında oluşan kadınlık ve erkeklik tanımları, çocukları kapsamadığından; çocukların, cinsiyetleri fotoğraftan ya da haber içeriğinden anlaşılıyor olsa bile, sadece çocukların bulunduğu fotoğrafların cinsiyet rolleri kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu nedenle çocuklar; cinsiyetten arı ve yanındaki ebeveyne bağımlı olarak varsayılmışlardır.

1.5. Sınırlılıklar

Kaynaklara ulaşma, ekonomik imkanlar, çalışmanın belirli bir zaman dilimi içinde bitmesinin gerekliliği gibi sebepler, çalışmanın bazı sınırlılıklar içinde yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu nedenle çalışma; 01 Ocak 2016 ve 31 Mart 2016 günleri de dahil olmak üzere 2016 yılının ilk 3 ayıyla, tiraj raporları uyarınca, Türkiye'nin en çok satan 5 gazetesi; Hürriyet, Sabah, Posta, Sözcü ve Habertürk gazeteleri ile söz konusu gazetelerin sadece birinci sayfalarında yer alan fotoğraflarla sınırlıdır.

Ayrıca çalışmada, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'nda (2010) yer alan tez yazım kuralları da sınırlılık olarak kabul edilmektedir.

1.6. Tanımlar

Gazete: İnsanlara; haber verme, onları eğitme, hoşça vakit geçirtme ve eğlendirme gibi amaçlarla; günlük, haftalık ya da aylık gibi belirli zaman dilimleri içinde yayımlanan basılı kitle iletişim aracıdır. Bu çalışmada, tüm Türkiye’de dağıtımı yapılan ve ülke çapında en çok satılan 5 örnek araştırma gazetesini ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır.

Haber: Genellikle gerçekleşmiş ya da gerçekleşecek bir olaya dayanan insanları bilgilendirme yazılarıdır. Çalışma konusu haberler, sadece birinci sayfada yer alan haberleri tanımlamaktadır.

Fotoğraf: Gazetelerde; haberle ilgili ve haberi desteklemek amacıyla yayınlanan, fotoğraf makinesiyle ya da video kamera görüntüsünden kaydedilmiş anlık görüntülerdir. Haber tanımında olduğu gibi çalışmada; fotoğraf kavramı da bu çalışma özelinde, sadece birinci sayfada yayımlanan fotoğrafları kapsamaktadır.

Fotoğraf unsuru: Fotoğrafta mesajı desteklemek amacıyla yer alan ve genellikle fotoğrafın netlik noktasında bulunan; bina, gemi, uçak, hayvan ya da insandır.

Vitrine çıkartma: Genellikle sürmanşet ya da manşet yanında; kadın bedeninin cinsel özelliğini ön plana çıkaracak, fotoğraf yayınlanması uygulamasıdır. Fotoğrafla birlikte küçük bir haber ya da fotoğraf altı yazısı da bulunabilmektedir.

Dekupe: Bir fotoğrafın belirli yerlerinin kesilmesi, özellikle odak noktası dışındaki tüm unsurları kesilip; vurgulanmak istenen unsurun ön plana çıkartılması işlemidir.

Stok fotoğraf: Genellikle model kullanılarak, hemen her konuda gerçekleştirilen; yüksek çözünürlüklü çekimlerle elde edilen fotoğrafların, görüntü bankası internet siteleri satışa sunulmasıdır. Kitle iletişim araçları, fotoğraf temin edebilmektedir.

2. Yöntem

Bu bölümde çalışmanın araştırma modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanması ve işlenmesi ayrı başlıklar halinde ele alınmaktadır.

2.1. Araştırma Modeli

Çalışmada araştırma modeli olarak; betimleme modeli benimsenmiştir. Mevcut durumu ve edilen verileri geçmiş akademik çalışmalar ışığında değerlendirebilmek adına literatür taraması yapılmıştır.

Kadın ideolojisi içerisinde yapısalcı düşünce ve görsel göstergebilimsel uygulamalar çerçevesinde gerçekleştirilen literatür taramasında; kadının konumuna neden olan tarihsel ve kültürel değişim, kadın düşünce ve bakış açısı, kadının hak ve eşitlik mücadelesi ile tarihsel ve bilimsel süreçte yapısalcılık ve göstergebilim çalışmaları yer almıştır.

Çalışmanın uygulama aşamasında ise; örneklem olarak belirlenen en yüksek tiraja sahip 5 ulusal gazetenin ilk sayfalarındaki fotoğraflar; insan unsurlarının belirlenmesi, cinsiyetlerin hangi sıklıkla yer aldığı tespit edilmesi, kadınların hangi haber konularında ve temsil biçimleriyle fotoğraflarda temsil edildiği ile göstergebilimsel çözümlenmenin uygulanacağı fotoğrafların tespiti amacıyla içerik analiziyle değerlendirilmeye alınmıştır. Analiz sonucu elde edilen veriler; fotoğraflarda kadın temsiline ilişkin durumun tespitine ilişkin sayısal veriler elde edilmesini sağlamıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Türkiye’de dağıtım şirketlerinin haftalık açıkladığı raporlara göre çalışmaya konu Nisan-Haziran 2016 döneminde Türkiye’de yayımlanan 50 gazete bulunmaktadır. Çalışmanın evrenini oluşturan; söz konusu 50 gazetenin toplam tirajı, 3 milyon 500 binin çok az üzerinde bir satış ortalamasına sahiptir. Türkiye’nin en yüksek tiraja sahip; Hürriyet, Sabah, Posta, Sözcü ve Habertürk gazetelerinin örnek olay olarak alındığı bu çalışmada, araştırma örneği olan söz

konusu 5 gazete haricindeki 45 gazete inceleme dışında bırakılmıştır. Araştırma örneği gazetelerinin toplam satış rakamının yaklaşık 1 milyon 500 Bin olduğu görülmektedir. (Medyaradar Tiraj Raporu, 2016; Medyatava Tiraj Tablosu, 2016).

Örneklem sayısının çokluğu ve evreni yansıma oranının yoğunluğu, genelleme yapılabilmesi ile çalışmanın güvenilirliğini arttırmaktadır. Örneklem gazetelerinin satış rakamları, toplam evren gazetelerinin satış rakamının yüzde 42'sine karşılık gelmektedir. Ayrıca örneklem gazeteleri Türkiye'deki 4 farklı medya grup ve kuruluşunun sahiplik yapısı altında faaliyet göstermektedir. Hürriyet ve Posta Gazeteleri; Doğan Yayın Holding, Sabah Gazetesi; Turkuvaz Medya Grubu, Habertürk Gazetesi; Ciner Yayın Grubu çatısı altında yayın yaparken, Sözcü Gazetesi ise; Burak Akbay imtiyaz sahipliğinde yayın hayatını sürdürmektedir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Kadın fotoğraflarının kullanımı, kadının temsili ve yayımlanan fotoğraflarda kadının tercih unsuru olup olmadığının belirlenmesi ile kadın tercihli fotoğrafların içerdiği ideolojik anlamların ortaya çıkartılabilmesi amacıyla; 01 Ocak 2016 ile 31 Mart 2016 tarihleri arasında yer alan 91 günlük süre içinde, araştırma örneği 5 gazetenin toplam; 455 sayısının birinci sayfaları içerik analizi yöntemiyle taranmıştır. Birinci sayfalarda yer alan; 6 bin 275 fotoğraf, oluşturulan Ek-1 kodlama kılavuzuna uygun şekilde kodlanmıştır.

2.3. 1. Çözümleme ölçüt ve çerçeveleri

Kodlama işlemi için öncelikle; Fotoğraf 2'de görülebileceği üzere örnek gazetenin ilk sayfalarındaki her bir fotoğraf, yukarıdan aşağıya ve soldan sağa olmak üzere numaralandırılmıştır.

Bu çalışmanın konusu; medya çalışanlarının cinsiyetini kapsamadığından, haberi yapan muhabirin imzası niteliğindeki ve sadece yüzünün bulunduğu

vesikalık fotoğraflar, haber fotoğrafı olarak ele alınmamış bu nedenle de değerlendirme dışı tutulmuştur. Ancak haber ya da yazı dizisinin tanıtımını yapan ve o yazıyı yayına hazırlayan; muhabir, köşe yazarı, uzman doktor, diyetisyen ya da ünlü bir sanatçının, vesikalığın dışında büyük boy veya kadın bedenini gösteren fotoğrafı, haberin içeriğine ilişkin bilgi ve haber verir niteliği sebebiyle haber fotoğrafı gibi ele alınmış ve kodlanmıştır. Ayrıca her ne kadar bir habere ilişkin olmasa da; bir promosyonun, ürünün ya da televizyon dizi veya programının tanıtımı amacıyla yayınlanan fotoğraflar da, tanıtımını yaptıkları konudan haber verdiklerinden dolayı haber fotoğraflarıyla birlikte değerlendirilmeye alınmışlardır.

Ayrıca, birinci sayfalarda yer alan; karikatür, harita, çizim, logo ve illüstrasyonlar ile gazeteyle birlikte ücretsiz olarak verilen ve o gazetenin parçası olan magazin, televizyon ya da bölgesel eklerin temsili görüntüleri; fotoğraf olarak değerlendirilmeyip; kodlama ve çalışma kapsamı dışı tutulmuştur.

Kodlama işlemi sırasında bir insan topluluğunun; uzaktan görüntülediği, fotoğrafın odaklamasının insan dışında bir öğeye yapıldığı, insanların yüz ve cinsiyetlerinin net olarak algılanamadığı ya da insanların arkadan kaydedildiği fotoğraflar da, cinsiyeti belirsiz olarak kabul edilmiştir.

Kodlama şablonuna; fotoğrafa verilen numara, yayınladığı gazetenin adı ve tarihinin yanı sıra fotoğrafın yayınladığı gün birinci sayfada yer alan toplam fotoğraf sayısı, fotoğraftaki insan ve diğer unsurun niteliği, fotoğrafın konusu haberin toplumun tamamını ilgilendirip ilgilendirmedi ile fotoğrafın kadının cinselliğini kullanıp kullanmadığı sorularına ilişkin bilgiler işlenmiştir. Kılavuzda ayrıca fotoğrafta kadın yer alıyorsa; fotoğrafın yayınladığı haberin konusu ve kadının temsil biçimi de ayrı birer kategorileri olarak değerlendirilmiştir.

Örnek numaralandırmada (Fotoğraf 2) görüleceği üzere 2 ve 4 numaralı fotoğrafta haberle ilgili olmamasına rağmen fotoğrafta, kadın cinselliğini ön plana çıkartarak kullanılmıştır. Örnekte; 1, 9 ve 10 numaralı fotoğraflarda ise; insan unsuru bulunmadığı, yanan bir bina ile pistte bekleyen bir uçağın görüldüğü dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 2. Araştırma Örneği Hürriyet Gazetesi'nin 1 Ocak 2016 Tarihli Sayısında Gerçekleştirilmiş, Fotoğrafları Numaralandırma İşlemi

Çalışmanın göstergibilimsel çözümlenmeye ilişkin asıl değerlendirilmesi gereken fotoğrafı ise, örnek numaralandırmada (Fotoğraf 2) 12 numaralı fotoğraftır. Binlerce öğrencinin katıldığı Yüksek Öğretim Giriş sınavına ilişkin haber; hem bir erkek öğrencinin hem de onun arkasında oturan kız öğrencinin açıkça görülebileceği bir fotoğrafla birlikte yayınlanmış, fotoğrafta kız öğrencilere yönelik bir tercih yapılmamıştır.

Bir başka ifadeyle; toplumun tüm kesimlerinin ilgilendiren ya da hem erkek hem de kadınların birlikte katıldığı etkinliklerin belirlenmesi, haber içeriği ile ilgilidir. Örneğin; iki erkek futbol takımının maçına ait bir haberin fotoğrafında, sadece erkeklerin bulunması doğal kabul edilmektedir. Benzer şekilde; Türkiye'deki kültürel kodlar gereği cenaze namazlarında, ön saflarda kadınların yer almaması sebebiyle; cenazeye kadınlar katılmış olsa da tabutun arkasından namaz kılanların görüldüğü fotoğrafta, sadece erkeklerin görülmesi bir tercihi yansıtmamaktadır. Bir diğer açıdan örneklendirilirse; Dünya Kadınlar Günü'yle ilgili bir haberde, habere konu etkinliği sadece kadınlarca gerçekleştirdiği

vurgulanıyorsa, fotoğrafta da sadece kadınların bulunması bir tercihi göstermemektedir.

Habere konu olayda; aynı anda, aynı yerde olmalarına rağmen erkeklerle kadınlar her zaman yan yana bulunamayabilmektedir. Bu nedenle haberin sunumunda, erkeklerin ve kadınların fotoğrafları aynı fotoğraf karesi içinde olmasa bile; iki ayrı fotoğrafın yayınlanması bir cinsiyet eşitliği ifadesi olarak değerlendirmek mümkündür. Bu yönetsel varsayımı benzer şekilde cenaze örneğiyle açıklamak gerekirse; gazetede, tabut başında erkeklerin namaz kıldığı fotoğrafının yanı sıra cenazeyi izleyen kadınların da fotoğrafına yer verilmesi eşitliğe uygun bir yöntem olarak kabul edilebilmektedir.

Kadın ve erkeğin aynı fotoğraf karesine girememiş olması sebebiyle; haberin sunumunda, kadınların bulunduğu fotoğrafının yanında aynı haberle ilgili bir erkeklerin bulunduğu bir fotoğrafın da yayınlanması söz konusu fotoğrafta bir tercih olmadığını, haberin ortamı nedeniyle yaşanan bir zorunluluk bulunduğunu göstermektedir. Söz konusu değerlendirmenin nedeni Fotoğraf 3'te görülebilmektedir. Manşet fotoğrafında sadece kadınlar yer almasına rağmen haberde erkeklerin, şiddet içerikli ve ateş yaktığı bir fotoğraf da kadın fotoğrafıyla birlikte yan yana yayınlanmıştır. Böylelikle gazete hem kadına hem de erkeğe aynı haberde yer vererek, eşitlik örneği göstermiştir.

Fotoğraf 3. Hürriyet Gazetesi'nin aynı haberde kadın ve erkek fotoğrafına ayrı ayrı yer verdiği 05 Ocak 2016 tarihli kupürü

Çalışmada, içerik analizi yöntemiyle; değerlendirilmeye alınan her fotoğraf, araştırmacı tarafından ve araştırmacının hazırladığı kodlama şablonu doğrultusunda, tek tek kodlanmıştır. Her fotoğrafa bir numara verilerek; hangi gazetenin, hangi tarihli sayısında yayınlandığı ile o fotoğrafın yayınlandığı gün birinci sayfada kaç adet fotoğraf yer aldığı işlenmiştir. Böylelikle gazetelerin ilk sayfada fotoğraf kullanma sıklığı, günlük ortalama kullanım sayıları ile bir günde en yüksek ve düşük fotoğraf yayınladıkları tarihlere ilişkin bilgilere ulaşılmıştır.

Fotoğrafın unsurlarının belirlenmesi açısından; fotoğrafta insan bulunup bulunmadığına bakılmış, insan var ise; fotoğraftaki insanların cinsiyetine dikkat edilmiştir. Kodlama işleminde; bu aşamadan sonra sadece kadınların yer aldığı fotoğrafların kodlanması yapılmış erkeklerin bulunduğu, cinsiyetin belli olmadığı ya da insan bulunmayan fotoğraflar değerlendirme dışı bırakılmıştır.

İçerik analizinde, kodlayıcılar arası güvenlik testi; Pi endeksi ya da Alpha katsayısının yüzde 90 alındığı bir araştırmada genel olarak yüzde 75 düzeyinde güvenlik katsayısına ulaşılmaktadır. Bu nedenle, genel olarak kodlayıcılar arasında en az bu oranda bir uyum olması beklenmektedir (Şendur Atabek, 2007: 38-42).

Kodlama gerçekleştirilirken; iki farklı kodlayıcı, kodlama yapmış ve kodlayıcılar arası güvenilirlik testi sonucu 92,4 değerine ulaşılmıştır.

Ayrıca kadınların bulunduğu fotoğrafların haber içerikleri incelenmiş; kadın fotoğrafının yayınlandığı haberin konusu ve kadının fotoğraftaki temsil biçimi belirlenmeye çalışılmıştır.

2.3.1.1. Haber konularının ve temsil biçimlerinin ölçütleri

Haber konularının belirlenmesiyle ilgili Köse (2011) ve benzer çalışmalara örnek olan Mediz'in (2008) araştırması temel alınmıştır. Mediz (2008: 126) araştırmasında kadınların yer aldığı haber kategorileri; yaşam/magazin, ekonomi, iç politika, dış politika, kültür/sanat, eğitim ve spor olarak belirlenmiştir. Köse ise (2011: 406-407), çalışmasında haber kategorilerini; siyaset, magazin, spor, asayiş ve 3.sayfa olarak ele almıştır.

Çalışmada, Köse'nin (2011) çalışmasında olduğu gibi siyaset konulu haberler tek bir başlık altında toplanmış, Mediz (2008) araştırmasındaki iç ve dış politika ayrımı yapılmamış, Mediz'in birlikte ele aldığı; yaşam, magazin ve asayiş haber kategorileri, çalışmayı detaylandırabilme adına ayrı ayrı ele alınmıştır. Ayrıca son dönemde artan terör olayları ve mülteci göçlerine ilişkin haberler de konusal farklılıkları nedeniyle ayrı bir kategori halinde değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak kadınların yer aldığı fotoğrafların haber kategorilerinin kodlanması şu şekilde yapılmıştır; siyaset, protesto ve gösteri haberleri, magazin ve moda haberleri, spor haberleri, asayiş, doğal ölüm ve 3. Sayfa haberleri, terör olayları ve mülteciler konulu haberler, yaşam, ekonomi, turizm, teknoloji, meteoroloji ve sanat haberleri, sağlık, diyet ve bilim haberleri, eğitim ve sivil toplum haberleri, televizyon programları ve promosyonların tanıtımları ile diğer haberler.

Kadınların haber medyasında temsil biçimlerini Mediz (2013: 120-126); "doğal-eşit varlık", "eş, anne, ve fedakar kadın", "Cinsel nesne – haz nesnesi", "3. sayfa – magazin nesnesi", "Örgüt-eylem öznesi" ve "Araçsal varlık" olarak belirlenmiştir. "Haber Medyasında Kadın" başlığı altında detaylı olarak yer verilen bu temsil biçimleri bu çalışmanın temsil biçimlerinin belirlenmesinde de belirleyici olmuştur. Ancak Mediz'in, "3. sayfa – magazin nesnesi" olarak birleştirilen temsil biçimi iki ayrı haber kategorisinin fotoğraf ve konularının farklı olması sebebiyle ayrı birer temsil biçimi olarak ele alınmıştır.

Kadınların; suçlu ya da kurban olarak yer aldığı asayiş haberlerin fotoğrafları ile ünlü kadınların ilişki durumları, hayatları ya da etkinlikleri gündeme geldiği haberlerin fotoğrafları ayrı birer temsil biçimi olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak çalışmada, kadınların temsil biçimlerine ilişkin literatürde yer alan tanımlara uygun olarak şu 7 farklı temsil ölçütü ortaya çıkmıştır; "Doğal-eşit varlık, cinsel nesne-haz nesnesi, eş-anne-fedakar kadın, suçlu- mağdur – kurban veya kurban yakını, magazin nesnesi, örgüt-eylem öznesi, araçsal varlık."

2.3.1.2. Göstergibilimsel çözümleme ölçütleri

Birinci sayfalarda fotoğrafların yanı sıra haberler incelenmiş, konuları itibariyle toplumun tamamını ilgilendiren ya da haber konusu olayın gerçekleşmesi sırasında kadın ve erkeklerin bir arada bulunduğu halde sadece kadınların görüldüğü fotoğraflar, kodlama kılavuzuna işlenmiştir.

Kodlama şablonunda işlenmiş olmasına rağmen çözümlemeye olanak vermeyecek ölçüde, dekupe yapılmış fotoğraflar; göstergibilimsel analiz dışında bırakılmış, çalışma görsel göstergibilimsel verilere ulaşılabilecek fotoğraflarla sınırlandırılmıştır. Söz konusu tercih göstergesi olan 120 fotoğrafın kullanıldığı tespit edilirken, bu fotoğraflardan; çözümlemeyi olanaksız kılanlar fotoğrafların kapsam dışı bırakılması nedeniyle göstergibilimsel analizde 62 fotoğraf değerlendirmeye alınmıştır.

Barthes; her haber fotoğrafının bir mesaj olduğunu savunmaktadır. Fotoğrafın içerisindeki mesajın alıcısı, ona bakan kişi olduğundan; fotoğrafın taşıdığı mesajların anlaşılabilmesi için sahip olduğu yan anlamların ortaya çıkartılması gerekmektedir. Fotoğrafın taşıdığı yan ve düz anlamlar, günümüz mit ve toplumsal söylemlerinin haber medyası aracılığıyla nasıl taşındığını da göstermektedir (Vural, 1996: 139; İnal, 2003:14; Rifat, 2008: 188).

Her fotoğrafın her alıcıya farklı bir anlam verebilecek olması; göstergibilimsel analize dayanan çalışmanın nitel bir değerlendirme olmasına yol açabilecektir. Bu nedenle çalışmada; daha önce yapılmış göstergibilimsel analizler baz alınarak göstergeler, ilgili çalışmaların gösteren ve gösterilenleri bağlamında değerlendirilmiştir. Özellikle reklamcılık alanında yapılan çalışmalar kadın bedeni ve kullanımına uygun ortak göstergibilimsel sonuçlar içermektedir. Kadınların temsil biçimleri ve gösterge oldukları durumlara ilişkin göstergibilimsel çözümlerinin bulunmadığı durumlarda ise, söz konusu tanıma uygun feminist görüşler belirleyici kabul edilmiştir.

Ataerkil sistemin; erkeği akıl, kadını duyguyla bir tutan düşüncesi, kız çocuklarından itibaren zayıf oldukları inancıyla yetiştirilmelerine neden olmaktadır. Genç kızlık dönemlerinden itibaren kadınların, içine kapandıkları ve olaylardan daha kolay etkilendikleriyle ilgili değerlendirmeler bulunmaktadır.

Doğruluğu tartışılmakla birlikte bu değerlendirmeler medya aracılığıyla yayılmaktadır. Erkek egemenliği; haber medyası aracılığıyla, kadınların bu durumu içselleştirerek; zayıf kalmasını ve zayıflığını kabul ederek, pasif bir yaşamı sürmesini hedeflemektedir (Horney, 1991: 246-250; Beauvoir, 1993: 13).

2.3.1.2.1. *Cinsel hazzın ve doğal güzelliğin göstergesi kadın*

Kadın bedeninin erkeklerin kontrolünde olmasını Berktaş (2012: 128-131), ataerkilliğin sürdürülmesi için önemli bir gereklilik olarak görmektedir. Kadını; bakışın nesnesi haline dikizci bakışın, sinema ve fotoğrafçılıkta sık kullanılan bir uygulama olduğunu savunan Derman'a (1989'dan aktaran İmançer, 2006: 49) göre ise; dikizci bakış açısı kadını, bir görsel haz nesnesi haline getirmektedir. Fotoğraftaki konumu ya da içinde bulunduğu hal ne olursa olsun kadın, erkek için görsel bir meta haline getirilebilmektedir.

Cinsel özelliği ön plana çıkartılmış fotoğraflara, özellikle manşet yanında ve sürmanşette yer veren gözeteler; kadını, vitrine çıkartılmış cinsel bir ürüne dönüştürmektedir. Özellikle ünlü sanatçı, manken ya da modellerin; tatil ya da çalıştıkları sırada bikini veya sahne kıyafetleri gibi sayfalara taşındığı cinsellik içeren fotoğrafların yanı sıra farklı haberlerde de kadının cinsel uzuvlarının görüldüğü fotoğraflara yer verilmektedir (Gencel Bek ve Binark, 2010, 163-164; Köse, 2011: 408-412; Alankuş, 2007: 176-177).

Bir başka çalışmada Tuncel (2009: 43-44); turist kadınların, genellikle çıplaklık içeren fotoğraflarının kullanımının, zamanla turizm haberlerinin önüne geçtiğini vurgulamaktadır. Kadın görselliğinin, turist kadınların cinselliği ile birleştirilerek verildiği turizm haberleri Tuncel'e göre, kadının hem cinsel nesne hem de araçsal bir varlık olarak temsil edilmesine yol açmaktadır.

Kürk örneğinden yola çıkan Barthes (1979: 34), zenginlik ve statü göstergesi haline gelen metaların kendi mitlerini oluşturduğunu ifade etmektedir. Kadınların hedef kitle olmamasına rağmen erkeklere yönelik pek çok reklam ve haberde kadınların kullanıldığına değinen Ilgaz Büyükbaykal (2007: 21); özellikle otomobil fuarlarında, otomobillerin; kadın bedeniyle birlikte erkek hedef

kitlenin beğenisine sunulduğunu belirtmektedir. Zenginlik ve statü simgesi otomobile sahip olan erkeğin, böylece onu tanıtımında onunla özdeşleşen kadına da sahip olabileceği izlenimi yaratılmaktadır.

Güzellik kavramının Platon'dan beri var olduğuna değinen Güzel (2013: 161), kapitalist sistemin ideal güzellik algısını oluşturduğunu belirtmektedir. Güzellik endüstrisinin çıkarları doğrultusunda işleyen ideal güzellik kavramlarının kitle iletişim araçları vasıtasıyla yaygın bir inanca dönüştürüldüğünü ifade eden Güzel'in, Amerikan örneği olarak sunduğu; sarışın ve mavi gözlülük, ideal güzellik değerlendirmelerinden biri olarak sunulmaktadır.

Aptal sarışın kadın ve çıplak kadın göstergeleri, en sık karşılaşılan yanlış temsil biçimleri olmakla birlikte; kadının, hem cinsel nesne olduğu hem de düşünmeden yoksun olduğu, akılsızlığı olduğuna dair inanışlara vurgu yapan bir düşüncenin geliştirilmesine kaynaklık etmektedir. Özellikle sinemada kurban ya da mağdur rolündeki, cinselliği ön plana çıkartılmış kadının; genellikle sarışın olması da bu yanlış temsil biçiminin bir örneği olarak görülmektedir. Sinemada genellikle; sarışın kadınlar ya seks sembolü ya da aptal kadın olarak yer almakta, aptallığı nedeniyle ya ağlayıp inlemekte ya da ölmektedir (Alankuş, 2007: 176; Güzel, 2013: 161-163, Timisi, 2011: 159).

Saf güzellik ve doğallık görüntüsü Batı'ya (2010: 115) göre, ideal güzellik tanımlamalarından biridir. Sağlıklı olmanın insanı mutlu kıldığını belirten Kula Demir (2005: 247) ise, sağlıklı bir cinsellik yaşamın da mutlu ve sağlıklı olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kadın bedeninin bir bölümünün gösterilmesi ya da yakın plan gösterimler cinsellik vurgusuna yol açmaktadır. Özellikle dondurma reklamlarında ya da kadınlarının dudaklarının benzer şekiller aldığı yakın çekimler, oral seks çağırışımı yapmaktadır. Bedeni aracılığıyla kadın böylece, erkeğin istediği zaman sahip olabileceği cinsel bir nesneye dönüştürülmektedir (Güzel, 2013: 64). Reklamların yanı sıra kadının cinsel haz nesnesi veya araçsal bir varlık olarak temsili, sağlık haberlerinin sunumunda da görülmektedir. Özellikle stok fotoğraflar, kadın bedenini teşhir edecek şekilde kullanılmaktadır (İlgaz Büyükbaykal, 2007: 21).

Kadınların doğa ile özdeşliğinin vurgulandığı medya mesajlarının, doğanın kendini yenilemesi gibi kadının da doğurma gücüne atıf yaptığını savunan Batı (2010: 115-118); kadının, doğurma yetisi ile cinselliğinin bu nedenle bir görüldüğünü ifade etmektedir. O'na göre; kadın yüzünün yakın plan görüntüsü, özellikle makyaj markalarının reklamlarda sıklıkla güzellik algısı yaratma amacıyla kullanılmakta, böylelikle kadının güzelliği ile cinselliği birbiriyle göstergesel mesajlarla birleştirilmektedir.

Özetle fotoğrafta; kadının bedeninin cinselliğinin vurgulanması veya teşhir edilmesi, yüz ya da bir başka uzvunun yakın plan kaydedilmesi bu çalışmada özelinde de kadının cinsel gösterge olarak algılanmasına yol açmaktadır. İdeal güzellik vurgusu yapılan; bedenin ölçülerine yönelik ya da saç veya göz rengine yönelik farklı ve idealize edilmiş bir gösterge, kadın cinsel kimliğini destekleyen temsilleri desteklemektedir.

2.3.1.2.2. Mağdur, kurban ve acı göstergesi kadın

Haber medyası, kadınların olaylardan daha kolay etkilendiğini iddia etmektedir. Bu iddianın meşrulaştırma yöntemi olarak kadınlar, kitle iletişim araçlarında genellikle; acının göstergesi, mağdur ve kurban rolünde temsil edilmektedir. Ağlayan, inleyen, mağdur ya da suçlu kadın temsilleri, kadının; ikincil ve ezikliğini destekler, onun toplumsal olarak aşağı olarak konumlandırılmalarına neden olmaktadır (Tanrıöver, 2007: 157-160, İmançer, 2006: 68-71; Demiray, 2011: 177-180; Alankuş, 2007: 173-178).

Haber türü ya da konusu ne olursa olsun kadınların; kurban, kurban yakını ve mağdur olduğu haberlerin dramatize edildiğini savunan Şimşek İşliyen (2015: 485-586), haber ve fotoğrafta yer alan dram ve acının, kadının; acılı ve zavallı gibi tanımlamalarla tanımlanmasını sağladığını belirtmektedir. O'na göre; toplumsal cinsiyet kalıpları ve geleneksel cinsiyet rollerinin dolaşımının sağlandığı sansasyonel ve dikkat çekici haberler, bilerek ya da bilmeden kadının ikincilliğinin devamını sağlamaktadır.

Bu düşünceden hareketle bu tez kapsamında fotoğraflarda; ağlayan, acı çeken, yaşadığı acı nedeniyle çığlık atan ya da suçlu olduğu anlaşılır şekilde

görülen emniyet mensupları veya adli göstergelerle birlikte yayınlanan kadın fotoğrafları, kadınların; acının göstergesi, mağdur ve kurban mitini destekler sunumuna örnek olarak gösterilenler olarak değerlendirilmiştir.

2.3.1.2.3. *Dehşet ve korku göstergesi kadın*

Televizyon, program ve haberlerinde kan içeren görüntülerin yayınlanmamasıyla konusunda; 6112 Sayılı “Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun”unda yer alan, şiddeti özendirici ve kanıksatıcı yayın yapılamayacağı maddesi bulunmaktadır. İlgili kanunla kurulan; Radyo Televizyon Üst Kurulu, kan ve şiddet içeren yayınlarla ilgili televizyon kanallarına yaptırım hakkına sahiptir. Gazetelerin yayınlarıyla ilgili ise, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin (2008) “Türkiye Gazetecilik Hak ve Sorumluluk Bildirgesi” ile Basın Konseyi’nin (2001) “Basın Meslek İlkeleri”nde yayınların şiddeti ve zorbalığı özendirici yayınlardan kaçınması gerektiği belirtilmiştir.

Medya, kadınlara uygulanan şiddet haberleri başta olmak üzere pek çok haberi dehşet duygusunu ön plana çıkarır şekilde izleyici ve okura sunmaktadır. Suçun mağduru olma korkusunun da yayılmasına neden olan haberlerin etkisinin artırılması hedeflenmektedir. Türkiye’de özellikle Özgecan Aslan ve Münevver Karabulut cinayetleriyle ilgili cinayetlerin nasıl işlendiğinden, cesetlere neler yapıldığının tüm ayrıntılarıyla yer alması dehşet unsurlarının ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. Farklı olaylarda kadınların; korku, panik ve dehşet yaşadığı anların anlatılmasının yanı sıra bunların gazetelerde fotoğraflar aracılığıyla anlatılması, izleyici ve okur üzerindeki etkinin artmasına neden olmaktadır. Sansasyonel haber üretme adına haber ve fotoğraflara; seksist düşünceleri oluşturacak görüntüleri, kanlı görüntüler veya dehşet, panik ve korku hisleriyle birleştirerek aktaran haber medyası; bu amaçla, öldürülen bir kadının bile bedenini sergileyebilmektedir. Böylece Cinsellik ile mağdur temsillerinin birleştiği mesajlar, sansasyonelliği ve dram öğeleriyle güçlenmektedir (Öztürk, 2015: 253-256; Şimşek İşliyen, 2015: 486-490).

Duyguların, sloganlardan daha etkili olduğunu ifade eden Sontag (1999: 28), fotoğrafa yansıyan duyguların gerçeklik algısının oluşumuna katkı

sağladığını savunmaktadır. Şiddetin tekrarlanması, şiddetin hem kanıksanmasına hem de tekrarlanıp çoğalmasına neden olduğunu ifade eden Sontag (2004: 4), basında da şiddet fotoğraflarının sıklıkla yer almasının şiddetin meşrulaşmasına yol açtığını öne sürmektedir.

Bu tez kapsamında söz konusu çözümleme tanımları ışığında kadınların; kanlar içinde görüldüğü, panik halinde ya da dehşet veya korku hisleri barındırdığı görülen fotoğraflar, dehşet ve korku gösterenleri olarak ele alınmıştır.

2.3.1.2.4. Anne veya ev kadını göstergesi kadın

Cinsel nesne ve mağdur kadın dışında en yoğun görülen temsil biçimi kadını ev ve çocukla sınırlı tutan geleneksel annelik rolüdür. Kadının evi ve çocuğu ile ilgilenmesi, hayatını çocuğuna adanması gerektiğine yönelik düşüncüler; fedakar kadın ve anne temsiline de yol açmaktadır (Alankuş, 2007: 173-179; Tanrıöver, 2007: 157-160). Kadının; çocuğuyla ilgilenirken ya da onu taşıyor halde görüldüğü fotoğraflar bu miti destekler birer gösterge olarak görülmektedir.

2.3.1.2.5. Aklen yetersiz, zayıf ve eğlenceye düşkün kadın göstergesi

Kadının bedeni zayıflığının da erkekler tarafından kadınlara kabul ettirildiğini ifade eden Wollstonecraft'a (2012: 40) göre; zayıflığı kabul etmek, kadını daha güçsüz hale getirmektedir. Benzer şekilde; Beauvoir (1993: 18-20) da kadın bedeninin anatomik olarak değil erkek egemen sistem içinde güçsüz ve yetersiz bırakıldığını savunmaktadır. Medya da, güçsüz ve yetersiz bırakılmanın taşıyıcı olarak işlev görmektedir.

Fotoğrafta kadının duygularına yenik düşerek aşırı coşkulu bir sevinç gösterisinde bulunması; kadınların eğlenceye düşkünlüğünün ötesinde, kadının Aristoteles'ten beri gelen erkeğin akıl, kadının duygu ile özdeşleştiği düşünceyi güçlendirmektedir. Kadının duygularına yenik düştüğü, mantıktan ve akıldan

uzak olduğuna ilişkin düşünce; oy hakkı ve hak arayışı mücadelesinde de erkek egemenliğinin, kadınlara hak verilmemesi ilgili temel dayanak noktası oluşturmuştur (Foucault, 2007: 94-105; Berktaş 2012: 71-74; Michel, 1997: 76).

Kadının hareketi temsilcileri; kadının, aklını ve mantığını kullanamadığına dair inancın, ilkçağlara kadar uzandığını savunmaktadır. Onlara göre, ataerkil sistem; kendi iktidarını koruma amacıyla kadını, akıl dışı ile özdeşleştiren düşünceyi yaymaktadır. Kadının mağdur olduğundan, cinsel nesne olduğuna ilişkin her temsil bu inancı destekleyebilmektedir (Berktaş, 2012: 70-87; Tür ve Koyuncu, 2010: 14-15).

Söz konusu temsilsel sunumlara ilişkin değerlendirmeler uyarınca; kadınların eğlencede, magazin dünyası içinde veya kararsız ya da düşüncel çıkmazda olarak görüldüğü fotoğraflar; kadınların akıl olarak yetersiz olduğu mitini destekler göstergeler olarak kabul edilmektedir.

2.3.1.2.6. Diğer göstergeler

Temsil biçimlerine ilişkin Mediz (2008: 116-118) değerlendirmesi uyarınca, kadınların haberlerde konu mankeni olarak yer aldığı fotoğraflar; onların araçsal varlık göstergesi olduğu şeklinde yorumlanmalarına neden olmaktadır. Aynı değerlendirmede medya mesajlarında; kadının, erkekle eşit birer varlık olarak görülmesi gerektiği vurgulandığından, haberde isimleri geçmese de bakanlar kurulu ya da uluslararası bir toplantıda erkeklerle birlikte aynı fotoğraf karesine giren kadın siyasetçi ya da bürokratlar, doğal eşit varlık olarak göstergesi olmalarını sağlamıştır.

Cadılık suçlamalarıyla yakılmaya başladığı tarihten bu yana kadının isyan ve toplumsal karşı duruşla özdeşleştirildiğini de savunan Karaküçük (2010: 56); ataerkil sistem ve onu yaygınlaştıran medyanın, kadını en önemli tehlike gördüğü durumun; isyan hali olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmada kadının; bir örgütün veya eylemin öznesi olduğu temsil biçimleri, onun isyan ve ataerkil düzene karşı gelişinin bir göstergesi olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.

3. Bulgular ve Yorum

Araştırma süreci olan 91 gün içerisinde; Hürriyet, Sabah, Posta, Sözcü ve Habertürk gazetelerinin 455 birinci sayfasında toplam 6 bin 275 fotoğraf tespit edilmiştir. Bu fotoğraflar, insan ve unsurları açısından sınıflandırılmıştır.

İncelenen gazetelerde yer alan 6 bin 275 fotoğrafın; Bin 390'ı Hürriyet Gazetesi'nde, Bin 344'ü Posta Gazetesi'nde, Bin 494'ü Sabah Gazetesi'nde, Bin 371'i Habertürk Gazetesi'nde ve 730'u Sözcü Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Bu açıdan, birinci sayfada; en çok fotoğrafa yer veren gazete Sabah, en az fotoğraf kullanan gazete Sözcü'dür. Gazetelerin ilk sayfadaki fotoğraf sayılarına ilişkin rakamlar ve günlük ortalama günlük fotoğraf kullanım bilgileri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo1: *Gazetelerin Birinci Sayfadaki Fotoğraf Sayıları*

Gazete adı	Birinci sayfadaki yayınladığı toplam fotoğraf sayısı	Bir günde en az sayıda yayınladığı fotoğraf sayısı	Bir günde en çok yayınladığı fotoğraf sayısı	Günlük birinci sayfada ortalama fotoğraf sayısı
Hürriyet	1390	3	25	15,44
Posta	1344	4	27	14,93
Sabah	1494	10	25	16,60
Habertürk	1317	3	21	14,63
Sözcü	730	3	14	8,10

Kadınların yer aldığı fotoğrafların; haber konuları ve haber içerikleri incelenerek; fotoğraflarda kadın cinselliğinin kullanılıp kullanılmadığı, kadının yer aldığı fotoğrafın desteklediği haberin konusu, kadının yer aldığı fotoğrafta kadının temsil biçimi ile birlikte haberin toplumun tüm kesimlerini inceleyip incelemeye çalışılmıştır.

3.1. Fotoğrafın unsurları

Gazetelerin birinci sayfalarında yer alan fotoğrafların unsurlarının belirlenmesi amacıyla fotoğrafta insan olup olmadığı incelenmiştir. Fotoğrafta insan unsuru bulunuyor ise; cinsiyeti belirlenmeye çalışılmıştır. Kadın ve kadınların ya da kadın vücudunun bir bölümünün yer aldığı fotoğrafların yanı sıra; erkeklerin bulunduğu fotoğraflar, bir kadın ve erkeğin birlikte bulunduğu fotoğraflar, kadınların çocuklarla birlikte bulunduğu fotoğraflar ve toplu fotoğraflar ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Fotoğrafların unsurları bakımından en yoğun kullanım, tek erkek ya da sadece erkeklerin bulunduğu fotoğraflar olarak görülmektedir. 6 Bin 275 fotoğrafın, 3 bin 40'ında erkekler bulunmaktadır. Gazetelerin birinci sayfalarında yayınlanan fotoğrafların yüzde 48,44'ünü yani yaklaşık olarak yarısını erkek fotoğrafları oluşturmaktadır. Tek bir kadının, kadınların birlikte, kadın vücudunun bir bölümünün ya da kadınların çocuklarla bir arada bulunduğu fotoğraf sayısı Bin 190'dır. Kadınların çocuklarla birlikte olduğu fotoğraflar, dahil edilmediğinde; kadın veya kadınların yer aldığı fotoğraf sayısı Bin 152 olarak görülmektedir. İnsanın bulunmadığı ya da insanların cinsiyetinin anlaşılamadığı; fotoğraf sayısının ise; Bin 116 olduğu anlaşılmaktadır. Kadınlarla, insansız fotoğrafların yakın bir rakama sahip olduğu dikkat çekmektedir (Bakınız Tablo 2).

Tablo2: Fotoğrafların unsurlarına göre dağılımı.

Gazete adı	Tek kadın/ Sadece kadınlar	Tek erkek/ sadece erkekler	Tek kadın ve tek erkek	Kadın ve çocuk	Toplu	İnsansız/ cinsiyet belirsiz	Toplam
Hürriyet	244 (%17,55) %21,18	650 (%46,76) %21,38	100 (%7,19) %24,44	9 (%0,64) %23,68	97 (%6,97) %20,63	290 (%20,86) %25,98	1390 %22,15
Posta	345 (%25,66) %29,94	603 (%44,86) %19,83	102 (%7,55) %24,93	8 (%0,59) %21,05	69 (%5,13) %14,68	217 (%16,14) %19,44	1344 %21,41
Sabah	225 (%15,06) %19,53	771 (%51,60) %25,36	79 (%5,28) %19,31	3 (%0,20) %7,89	141 (%9,43) %30	275 (%18,40) %24,64	1494 %23,80
Habertürk	240 (%18,22) %20,83	581 (%44,11) %19,11	102 (%29,93) %24,93	16 (%1,21) %42,10	112 (%8,50) %23,82	266 (%20,19) %23,83	1317 %20,98
Sözcü	98 (%13,42) %8,5	435 (%59,58) %14,30	26 (%3,56) %6,35	2 (%0,27) %5,26	51 (%6,98) %10,85	118 (%16,16) %10,57	730 %11,63
Toplam	1152 (%18,35)	3040 (%48,44)	409 (%6,51)	38 (%0,60)	470 (%7,49)	1116 (%17,78)	6275

(Parantez içindeki oranlar yatay verinin; yatay sütun içindeki oranını, diğer oranlar ise; verinin, dikey sütun içindeki oranını yansıtmaktadır.)

Fotoğrafın unsurlarına ilişkin verilerde dikkat edilmesi gereken bir nokta kadınların yer aldığı fotoğrafların yüzde 20'nin altında olduğudur. Hürriyet, Sabah ve Habertürk Gazetelerinde kadınların bulunduğu fotoğraflar yüzde 15 ile yüzde 18 arasında değişmekte, Sözcü Gazetesi'nde ise bu oran yüzde 13'e kadar düşmektedir. İstisna olarak sadece Posta Gazetesi'nde her 4 fotoğraftan 1'inde kadınlar yer almaktadır. Buna rağmen kadınların, en yoğun kullanımda bile kadın varlığının ancak yüzde 25 olduğu anlaşılmaktadır.

Sadece erkeklerin bulunduğu fotoğraflara en fazla (435 adet) yer veren gazete olan Sözcü'de, erkek fotoğraflarının tüm fotoğraflara oranı 59,58'dir. Sözcü Gazetesi'ni yüzde 51,60'lık oranla Sabah Gazetesi izlemektedir. Hürriyet, Habertürk ve Posta gazetelerinde; erkek fotoğrafları, yüzde 42 ile 44 arasında

bir oranda değiştiği görülmektedir. Özetle, Tablo 2'den görülebileceği gibi, eşitlik açısından tüm gazetelerin ortalamasına bakıldığında, yaklaşık her iki fotoğraftan birinde; erkekler bulunurken, kadınlar; her 5 fotoğraftan ancak 1'ine girebilmektedir.

Geleneksel kadınlık rollerinin yaygınlaşmasında en önemli anlatılardan biri anneliğe ilişkin tanımlamalardır (İmançer, 2006: 76-77). Kadınları ocuklarla birlikte oldukları fotoğraflarda en fazla yayınlayan 16 farklı yayın ile Habertürk Gazetesidir. Araştırma rneği incelenen gazetelerde, o gazetenin içinde en az yüzdeye sahip olan insan unsurlu fotoğrafın; kadınların çocuklarla birlikte olduğu fotoğraf kareleri olduğu görülmüştür. Hürriyet, Sabah, Szc ve Posta gazetelerinde yüzde 1'in altında bir oranda kadın ve çocukların birlikte olduğu fotoğraflar, Habertürk'te; tüm fotoğrafların yüzde 1,21'i kadardır. Kadınların çocuklarıyla birlikte olmadan da eş, anne veya fedakar kadın olarak tanımlanabildiği haberler yer almaktadır. Bu nedenle; kadının, hangi haber içinde ve nasıl temsil edildiği önem arz etmektedir.

3.2. Kadın Cinselliğinin Sunumu

Tek bir kadının ya da sadece kadınların yer aldığı Bin 152 fotoğrafın, 293'nde; fotoğrafın, kadının cinselliği nedeniyle kullanıldığı belirlenmiştir (Bakınız Tablo 3). Bu fotoğraflardan, kadın cinselliğini hedefleyerek yayımlanmış en yüksek sayıda fotoğrafı (95 fotoğraf) Posta Gazetes'i'nin yayınladığı görülmektedir.

İlk sayfada en fazla kadın fotoğrafı kullanan gazete Hürriyet, kadına en az yer veren gazete ise Szc olarak görülmektedir.

Tablo3: Kadın Fotoğrafları İçinde Kadın Cinselliğini Kullanımı

	Sadece kadınların bulunduğu toplam fotoğraf sayısı	Kadını cinselliği için kullanan fotoğraf sayısı	Oranı %
Hürriyet	445	56	12,58
Posta	345	95	27,53
Sabah	225	76	33,77
Habertürk	240	66	25,5
Sözcü	98	0	0
Toplam	1152	293	25,4

Hürriyet ve Habertürk'te; yaklaşık olarak her 3 günde 2 kez, Sabah'ta; 5 günde, 4 kez kadın cinselliğinin ön planda olduğu bir fotoğrafa yer verildiği anlaşılmaktadır. Posta'nın ise; 90 günde 95 kez kadını, bedeni ve cinselliği için sayfalarına taşıdığı dikkat çekmektedir. Kadın fotoğrafının yok denecek kadar az yer aldığı; politik ve muhalif yayınlarıyla dikkat çeken Sözcü'de, kadın cinselliğini barındıran hiçbir fotoğraf yayınlanmadığı belirlenmiştir.

Kadın cinselliğinin ön planda olduğu 293 fotoğraf konularına göre sıralandığında ise 253 fotoğrafın; magazin ve moda kategorisinde yer aldığı dikkat çekmektedir. Kadın cinselliğinin kullanıldığı fotoğrafların haber konularına göre dağılımına Tablo 4'de ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Tablo4: Kadının Cinselliğini Kullanan Fotoğrafların Konularına Göre Dağılımı.

Gazete adı	Magazin- Moda	Spor	Yaşam- Turizm	Sağlık- diyet	TV program tanıtımı	Toplam
Hürriyet	47(%83,92) %18,57	4(%7,14) %66,66	0	0	5(%8,92) %25	56 %19,11
Posta	85(%89,47) %33,59	0	0	10(%10,52)	0	95 %32,42
Sabah	58(%76,31) %22,92	1(%1,31) %16,66	1(%1,31) %50	1(%1,31) %8,33	15(%19,73) %75	76 %25,93
Habertürk	63(%95,45) %24,90	1(%1,51) %16,66	1(%1,51) %50	1(%1,51) %8,33	0	66 %22,52
Toplam	253(%86,34)	6(%2,04)	2(%0,68)	12(%4,09)	20(%6,82)	293

(Parantez içinde verilen oranlar, yatay verinin; yatay sütun içindeki oranını, diğer oranlar ise; o verinin, dikey sütun içindeki oranını yansıtmaktadır)

3.3. Fotoğrafların Haber Konuları

Çalışmanın “Yöntem” bölümünde belirtildiği üzere Mediz (2008) araştırması paralelinde; fotoğrafların, haber konuları ve temsil biçimlerine göre sınıflandırılması gerçekleştirilmiş, bu çalışmanın sonuçları Mediz ve benzer çalışmalarla karşılaştırılmıştır.

3.3. 1. Siyaset haber fotoğrafları

Tek bir kadının ya da sadece kadınların bulunduğu fotoğraf haber konularına göre sıralandığında; siyaset haberleri kategorisinde, 5 araştırma gazetesinde, toplam 145 fotoğraf bulunduğu görülmüştür. Kadınların yer aldığı siyaset haberi fotoğraflarında, en fazla yayını 47 fotoğrafla Sözcü Gazetesi'nin yaptığı görülmektedir. Sözcü Gazetesi'ni; 34 fotoğrafla Hürriyet, 28 fotoğrafla Sabah ve 22 fotoğrafla Habertürk izlemektedir. En çok kadın fotoğrafı yayınlayan Posta ise, siyaset haber kategorisinde; 14 fotoğraf ile kadına en az yer veren gazete olarak görülmektedir.

Siyaset içinde yer alan kadınların, doğal ve eşit varlık olarak görüldüğü dikkat çekmektedir. Yapılmış benzer çalışmalarda; kadınların siyasette dahi olumsuz haberlerle ya da konu mankeni olarak yer alabildiği ifade edilmiştir (Köse, 2011: 409; Alankuş, 2007: 173). Ancak Tablo 5'te görüleceği üzere incelenen gazeteler açısından, 2016 yılının ilk üç ayı itibariyle, siyasetteki kadınların doğal ve eşit varlık olarak görüldüğü dikkat çekmektedir. İncelenen haberlerde, inceleme dönemi içinde özellikle mülteci sorunu nedeniyle sıklıkla Türkiye'ye gelen; Almanya Başbakanı Angela Merkel ile A.B.D. Başkanlık seçimi adaylarından Hilary Clinton'a ait haberlerin yoğunlukta olduğu görülmüştür. Merkel'in mültecilerle ilgili açıklamaları ve Clinton'un eyalet seçimlerinde aldığı oy oranlarının aktarılması sebebiyle genellikle erkeklerle eşit olarak ele alınan bu haberler, kadınların doğal-eşit varlık temsil oranının yükselmesini sağlamıştır.

Siyaset kategorisinde kadınların yer aldığı en fazla fotoğrafa yer veren Sözcü Gazetesi; kadınları yoğun olarak, örgüt ve eylem öznesi olarak temsil

biçimiyle yansıtmıştır. Sözcü'deki; 47 siyaset konulu kadın fotoğrafından; 21'inde kadın, doğal ve eşit varlık olarak tanımlanırken, 18'inde ise; örgüt veya eylemin öznesi olarak temsil edilmiştir.

Tablo 5: Kadınların Yer Aldığı Fotoğraflardan, Siyaset Haber Kategorisindeki Fotoğrafların Gazete Ve Temsil Durumlarına İlişkin Dağılımı.

Gazete adı	Doğal/ eşit varlık	Cinsel/ haz nesnesi	Eş/ anne/fedakar	Suçlu- kurban- mağdur	Magazin nesnesi	Örgüt eylem öznesi	Araçsal varlık	Toplam
Hürriyet	15 (%44,11) %20,83	1 (%2,94)	3 (%8,82) %33,33	7 (%20,58) %26,92	1 (%2,94) %16,66	6 (%17,64) %21,42	1 (%2,94) %33,33	34 %23,44
Posta	5 (%35,71) %6,94	0	2 (%14,28) %22,22	3 (%21,42) %11,53	1 (%7,14) %16,66	3 (%21,42) %10,71	0	14 %9,65
Sabah	16 (%57,14) %22,22	0	1 (%3,57) %11,11	8 (%28,57) %30,76	1 (%3,57) %16,66	1 (%3,57) %3,57	1 (%3,57) %33,33	28 %19,31
Habertürk	15 (%68,18) %20,83	0	1 (%4,54) %11,11	4 (%18,18)	2 (%9,09) %33,33	0	0	22 %15,17
Sözcü	21 (%44,68) %29,16	0	2 (%4,25) %22,22	4 (%8,51) %15,38	1 (%2,12) %16,66	18 (%38,29) %64,28	1 (%2,12) %33,33	47 %32,41
Toplam	72 (%49,65)	1 (%0,68)	9 (%6,20)	26 (%17,93)	6 (%4,13)	28 (%19,31)	3 (%2,68)	145

(Parantez içinde verilen oranlar, yatay verinin; yatay sütun içindeki oranını, diğer oranlar ise; o verinin, dikey sütun içindeki oranını yansıtmaktadır)

Siyaset konulu fotoğraflar içinde dikkat çekici bir başka veri ise Hürriyet Gazetesi'nin siyaset alanındaki bir fotoğrafta habere konu kadının; cinsel veya haz nesnesi olarak görüldüğü bir fotoğrafı kullanmasıdır. Söz konusu fotoğrafta; eski bir model olan Rus bürokratin terfi haberi, dekoltesinin görüldüğü bir fotoğrafıyla yayınlanmıştır (Bakınız Tablo 5).

3.3. 2. Magazin fotoğrafları

Mediz'in (Kadınların Medya İzleme Grubu), 2008 yılında yayınladığı araştırma sonuçlarına göre; kadınların yer aldığı haberlerin yüzde 52'si, magazin ve yaşam kategorisinde yer almaktadır. Köker (2007:137-139), Çelenk (2010: 235) ve Tanrıöver (2007: 157-158) de çalışmalarında; kadınların özellikle magazin haberlerinde, cinsellikleriyle yer aldıklarını belirlemişlerdir.

Magazin ve yaşam kategorilerinin ayrı ayrı ele aldığı bu çalışmada, Sözcü Gazetesi'nin ilk sayfalarında hiç bir magazin haberi bulunamamıştır. Hürriyet, Habertürk, Posta ve Sabah gazetelerine ilişkin sonuçlar, diğer araştırmalarla benzer sonuçlara ulaşılmasına neden olmuştur.

Kadınların yer aldığı bin 152 fotoğrafın, 458'i ya da bir başka ifadeyle yüzde 39,75'i magazin haberlerinin fotoğraflarından oluşmaktadır. Magazin haberlerinin konusu kişinin fotoğrafta; magazin nesnesi olması normal karşılanabilir. Ancak inceleme gazetelerinde bu oran; yüzde 44,32'dir. Magazin fotoğraflarının temsilinde en yüksek oranı (% 53,27), kadının cinsel nesne veya haz nesnesi olarak temsil edildiği fotoğraflar oluşturmaktadır. Kadın beden ve cinselliğinin ön planda olduğu cinsel ve haz nesnesi temsilli fotoğrafların oranı, Sabah Gazetesi'nde; magazin fotoğraflarının yüzde 45,63'ünü, Hürriyet Gazetesi'nde; 47,5'ini oluşturmaktadır. Magazin haberleri içinde cinselliğin ön plana çıktığı fotoğrafların oranı Habertürk ve Posta Gazeteleri'nde; yüzde 57-58'e kadar yükselerek, yoğunluk göstermektedir (Bakınız Tablo 6).

Magazin fotoğrafları içinde temsil biçimi açısından, en düşük oran; araçsal varlık (% 0,65) ve eş, anne ve fedakar kadın (% 1,09) temsili kategorilerinde görülmektedir. Eş, anne ve fedakar kadın kategorisindeki; 5 fotoğraftan 4'ünü, araçsal varlık kategorisindeki; 3 fotoğrafın, 3'ünü de Posta Gazetesi'nin yayınladığı dikkat çekmektedir. Magazin kategorisindeki fotoğrafların, gazete ve kadınların temsil biçimlerine ilişkin detaylar; Tablo 6'da detaylı olarak yer almaktadır.

Tablo6: Kadınların Yer Aldığı Fotoğraflardan Magazin Haberi Kategorisinde Yer Alan Fotoğrafların Gazete Ve Temsil Biçimlerine Göre Dağılımı.

Gazete adı	Cinsel/ haz nesnesi	Eş/ anne/ fedakar kadın	Suçlu- kurban- mağdur	Magazin nesnesi	Araçsal varlık	Toplam
Hürriyet	38(%47,5) %15,57	0	2(%2,5) %66,66	40(%50) %19,70	0	80 %17,46
Posta	92(%57,5) %37,70	4(%2,5) %80	0	61(%38,12) %30,04	3(%1,87) %100	160 %34,93
Sabah	47(%45,63) %19,26	0	1(%0,97) %33,33	55(%53,39) %27,09	0	103 %22,48
Habertürk	67(%58,26) %27,45	1(%0,86) %20	0	47(%40,86) %23,15	0	115 %25,10
Toplam	244(%53,27)	5(%1,09)	3(%0,65)	203(%44,32)	3(%0,65)	458

(Parantez içinde verilen oranlar, yatay verinin; yatay sütun içindeki oranını, diğer oranlar ise; o verinin, dikey sütun içindeki oranını yansıtmaktadır.)

3.3. 3. Spor fotoğrafları

Spor haberleri, kadınların en az yer aldığı haber kategorileri arasında yer almaktadır. Spor sayfaları genellikle erkek futbol ve daha az erkek basketbol müsabaka ve takımlarına ait haberi yayınlamakta, kadınlara ait haberler çok küçük yayınlanmaktadır. Kadınların yer aldığı spor haberleri çoğunlukla fotoğrfsız olarak sunulmaktadır (Demiray, 2011: 179). Bu çalışmada sonuçları da kadınların spor haber kategorisi içinde yer aldığı fotoğrafın yok denecek kadar az olduğunu göstermektedir. Taranan 90 günlük süreçte, incelenen 5 gazetede yer alan; 6 bin 275 fotoğraftan sadece, 30'u kadınların yer aldığı spor haberi kategorisindeki fotoğraflardan oluşmaktadır. Söz konusu 30 fotoğrafın; 13'ü Hürriyet Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Hürriyet'i, 7 fotoğrafla Habertürk, 5 fotoğrafla Posta ve 4 fotoğrafla Sabah Gazetesi izlemektedir. Sözcü Gazetesinde ise, spor fotoğrafı kategorisinde sadece tek bir fotoğraf yayınlanmıştır (Bakınız Tablo 7).

Tablo 7: Spor Haberî Kategorisinde Yer Alan Fotoğrafların Gazete Ve Temsil Biçimlerine Göre Dağılımı.

Gazete adı	Doğal /Eşit varlık	Cinsel/ haz nesnesi	Suçlu-kurban-mağdur	Magazin nesnesi	Örgüt eylem öznesi	Araçsal varlık	Toplam
Hürriyet	2(%15,38) %25	3(%23,07) %75	4(%30,76) %36,36	2(%15,38) %50	1(%7,69) %50	1(%7,69) %100	13 %43,33
Posta	3(%60) %37,5	0	2(%40) %18,18	0	0	0	5 %16,66
Sabah	1(%25) %12,50	0	1(%25) %9,09	1(%25) %25	1(%25) %50	0	4 %13,33
Haber-türk	1(%14,28) %12,50	1(%14,28) %25	4(%57,12) %36,36	1(%14,28) %25	0	0	7 %23,33
Sözcü	1(%100) %12,50	0	0	0	0	0	1 %3,33
Toplam	8(%26,66)	4(%13,33)	11(%46,66)	4(%13,33)	2(%6,66)	1(%3,33)	30

(Parantez içinde verilen oranlar, yatay verinin; yatay sütun içindeki oranını, diğer oranlar ise; o verinin, dikey sütun içindeki oranını yansıtmaktadır.)

Spor haber fotoğraflarına ilişkin veriler, kadınların spor haberlerinde cinsel veya haz nesnesi ya da suçlu ve kurban gibi temsillerle de yer aldığını göstermektedir. Bir yarışma ya da turnuvada birincilik ya da başarı kazanan kadınların; genellikle doğal ve eşit varlık olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak spor haber kategorisindeki 30 fotoğrafın; sadece 8'inde, kadınlar erkeklerle eşit birer varlık olarak temsil edilmiştir. Spor fotoğraflarında en yoğun temsil, 11 fotoğrafla; suçlu, kurban ve mağdur temsil biçimi kategorisinde yoğunlaşmıştır. Bu dönem içinde bazı atletizm sporcuları ile ünlü bir kadın tenisçinin doping haberleriyle gündeme geldiği fark edilmektedir.

Ayrıca, spor fotoğrafları kategorisindeki; 3'ü Hürriyet Gazetesi'nde olmak üzere 4 fotoğrafta, habere konu kadın; cinsel nesne veya haz nesnesi olarak sayfaya taşınmıştır (Bakınız Tablo 7).

3.3. 4. Asayiş – 3. Sayfa haber fotoğrafları

Kadınların yer aldığı fotoğraflardan, asayiş ve 3.sayfa haberleri kategorisinde olan; 160 fotoğraf yayınlandığı tespit edilmiştir. Posta Gazetesi; yüzde 35,62'yle, bu kategoride en yoğun kullanımın gerçekleştirirken, Sözcü Gazetesi; yüzde 5,62 bu kategoride en az fotoğraf kullanan gazete olmuştur (Bakınız Tablo 8).

Tablo 8: *Asayiş Haberleri İle 3. Sayfa Kategorisindeki Fotoğrafların Dağılımı.*

Gazete adı	Cinsel/ haz nesnesi	Eş/ Anne/ Fedakar kadın	Suçlu- kurban- mağdur	Araçsal varlık	Toplam
Hürriyet	0	2(%5) %25	38(%95) %27,53	0	40 %25
Posta	1(%1,75) %100	6(%10,52)	47(%82,46) %34,05	3(%5,26) %75	57 %35,62
Sabah	0	0	23(%95,83) %16,66	1(%4,16) %25	24 %15
Habertürk	0	0	30(%100) %21,73	0	30 %18,75
Sözcü	0	0	9(%100) %6,51	0	9 %5,62
Toplam	1 (%0,62)	8 (%5)	138 (%86,25)	4 (%2,5)	160

(Parantez içinde verilen oranlar, yatay verinin; yatay sütun içindeki oranını, diğer oranlar ise; o verinin, dikey sütun içindeki oranını yansıtmaktadır.)

3.3. 5. Terör ve mülteci fotoğrafları

Amerika Birleşik Devletleri'ne 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen saldırı ile terörizm, dünya çapında bir sorun haline gelmiştir. Afganistan ve Irak'ta müdahalelerinin ardından, 2010 yılında Tunus'ta başlayan halk hareketlerinin Libya, Yemen, Mısır ve Suriye'yi de etkilemesinin ardından pek çok göçmen Avrupa'ya ulaşma amacıyla ülkelerini terk etmiştir. Türkiye'nin 1980'li yıllardan bu yana Türkiye'nin öncelikli sorunlarından biri olan PKK

terörüne, son dönemde özellikle Suriye sınırında faaliyet gösteren IŞİD ile PKK'nın Suriye kolu PYD'nin saldırıları da etkilenmiştir. Tüm bu gelişmeler, Türkiye'de hem terör örgütlerinin faaliyetlerinin yoğunlaşmasına hem de Türkiye'nin en çok sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke olmasına yol açmıştır (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 290-295; Kaplan, 2003: 46-50).

Terör ve mültecilerin; araştırma dönemi içinde haber medyasında sıklıkla haber olması sebebiyle, bu iki konunun haberleri ayrı bir kategorisi kapsamında değerlendirilmiştir. Mültecilerle ve terör konusuyla ilgili; kadınların yer aldığı 170 haber fotoğrafının yayınlandığı görülmüştür. Gazetelere göre dengeli kabul edilebilecek bir dağılımın gerçekleştiği; terör ve mülteciler konulu fotoğraflara en yoğun yer veren gazetenin (46 fotoğrafla) Posta olduğu görülmüştür. Kadınlara; mülteci ya da terörle ilgili haberlerde en az yer aldığı fotoğrafla yer veren gazete ise, Sabah Gazetesi'dir (16 fotoğraf). Ayrıca bu kategoride temsil biçimi açısından kadınların büyük oranda; suçlu, kurban, mağdur ya da mağdur yakını olarak temsil edildiği dikkat çekmekte, bu temsil biçiminin oranı, terör ve mülteci haber kategorisinde yüzde 95,88 olarak ortaya çıkmaktadır (Bakınız Tablo 9).

Tablo 9: Kadın Fotoğrafları İçinde Haber Konusu Terör Veya Mülteciler Olan Fotoğrafların Gazete Ve Kadınların Temsil Biçimlerine Göre Dağılımı.

Gazete adı	Doğal /Eşit varlık	Eş/ Anne/ Fedakar kadın	Suçlu- kurban- mağdur	Toplam
Hürriyet	1 (%2,43) %50	4 (%9,75) %80	36 (%87,80) %22,08	41 %24,11
Posta	0	0	46 (%100) %28,22	46 %27,05
Sabah	0	1 (%6,25) %20	15 (%93,75) %9,20	16 %9,41
Habertürk	1 (%2,56) %50	0	38 (%97,43) %23,31	39 %22,94
Sözcü	0	0	28 (%100) %17,17	28 %16,47
Toplam	2(%1,17)	5(%2,94)	163(%95,88)	170

(Parantez içinde verilen oranlar, yatay verinin; yatay sütun içindeki oranını, diğer oranlar ise; o verinin, dikey sütun içindeki oranını yansıtmaktadır.)

3.3. 6. Yaşam, turizm, ekonomi, meteoroloji, teknoloji fotoğrafları

Mediz (2008) araştırmasında magazin haberleriyle birlikte yer alan yaşam haberlerinin içerikleri, genellikle hayat hikayelerinden oluşmaktadır. Köker (2007) ve Köse (2011) gibi kimi araştırmacıların, yaşam haber kategorisini ayrı olarak ele aldığı görülmüştür. Bu çalışmada da yaşam haberleri magazin haberlerinden ayrı değerlendirilmiş; hayat hikayeleri, ekonomik veriler, hava sıcaklıkları ile ilgili ya da teknolojik gelişmeler birlikte ele alınmıştır.

Kadınların bulunduğu fotoğraflardan; yaşam, turizm, ekonomi, meteoroloji, teknoloji, kültür ve sanat haber kategorisi kapsamında 38 fotoğraf tespit edilmiştir. Söz konusu kategorideki fotoğrafların; Posta, Sabah ve Habertürk gazetelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Posta'nın; 15, Habertürk'ün; 10, Sabah'ın; 8 kadın fotoğrafı yayınladığı ilgili kategoride, Hürriyet'in; 4, Sözcü'nün ise; sadece 1 kadın fotoğrafını birinci sayfaya taşıdığı belirlenmiştir (Bakınız Tablo 10).

Tablo 10: Yaşam, Turizm, Ekonomi, Meteoroloji, Teknoloji, Kültür Ve Sanat Fotoğraflarının Dağılımı.

Gazete adı	Doğal /Eşit varlık	Cinsel/ haz nesnesi	Suçlu- kurban- mağdur	Eş/ anne/ fekadar kadın	Magazin nesnesi	Araçsal varlık	Toplam
Hürriyet	4(%100) %30,76	0	0	0	0	0	4 %10,52
Posta	3(%20) %23,07	2(%13,33) %66,6	3(%20) %30	2(%13,33) %50	1(%6,65) %33,3	4(%26,6) %80	15 %39,47
Sabah	0	0	3 (%37,5) %30	2 (%25) %50	2 (%25) %66,6	1(%12,5) %20	8 %21,04
Habertürk	6(%60) %46,15	1(%10) %33,3	3(%30) %30	0	0	0	10 %26,31
Sözcü	0	0	1(%100) %10	0	0	0	1 %2,63
Toplam	13 (%34,21)	3 (%7,89)	10 (%26,31)	4 (%10,52)	3 (%7,89)	5 (%13,15)	38

(Parantez içindeki oranlar, yatay verinin; yatay sütun içindeki dağılımını, diğer oranlar; dikey sütundaki oranını yansıtmaktadır.)

3.3. 7. Sağlık, diyet ve bilim haber fotoğrafları

Kadın bedeninin ve cinselliğinin yoğun kullanıldığı bir başka kategori de sağlık haberleridir. Çoğunlukla diyet uygulamalarının anlatımında kadın bedeni kullanılmakta; kadınlara, ideal olduğu iddia edilen beden gösterilmektedir. Medya; kadınlara, ideal olanı hedefleyerek; daha güzel ve sağlıklı olabilecekleri düşüncesini aşmaktadır. Güzelliğin; zayıflıkla, mutlu bir yaşam ve cinselliğin; ideal bir bedene sahip olmaktan geçtiği düşüncesi, gazetelerin sıklıkla diyet programları ve sağlık haberleri yayınlamasına neden olmaktadır (İlgaz Büyükbaykal, 2007: 21; İmançer, 2006: 47; Kula Demir ve Yiğit, 2013: 459).

Sağlık, diyet ve bilim kategorisinde; 36 fotoğraf tespit edilmiş, bu fotoğrafların; 11'inde kadınların cinsel ya da haz nesnesi olarak temsil edildiği, 20'sinde ise; araçsal varlık olarak tanımlandığı görülmüştür. Söz konusu iki temsil biçimi birlikte değerlendirildiğinde; sağlık, diyet ve bilim kategorisindeki toplam temsil biçimlerinin yüzde 86,10'a karşılık gelmektedir. Tablo 11'de ayrıntıları yer alan sağlık, bilim ve diyet fotoğrafları kategorisinde 36 fotoğraftan, 17'sinin Posta Gazetesi'nde yayınladığı da dikkat çekmektedir.

Tablo 11: Sağlık, Bilim Ve Diyet Fotoğraflarının Gazete Ve Temsil Biçimlerine Göre Dağılımı.

Gazete adı	Doğal /Eşit varlık	Cinsel/ haz nesnesi	Suçlu- kurban- mağdur	Araçsal varlık	Toplam
Hürriyet	2(%22,22) %66,66	2(%22,22) %18,18	0	5(%55,55) %25	9 %25
Posta	1 (%5,88) %33,33	9 (%52,94) %81,81	0	7 (%41,17) %35	17 %47,22
Sabah	0	0	0	3 (%100) %15	3 %8,33
Habertürk	0	0	1 (%16,66) %50	5 (%83,33) %25	6 %16,66
Sözcü	0	0	1 (%100) %50	0	1 %2,77
Toplam	3 (%8,33)	11 (%30,55)	2 (%5,55)	20 (%55,55)	36

(Parantez içindeki oran verinin; yatay sütun içindeki, diğer oranlar ise; dikey sütun içindeki oranını yansıtmaktadır)

3.3. 8. Tanıtım ve reklamlarda yer alan fotoğraflar

Haber olmamalarına rağmen bir televizyon programında yer alan karakterlerin yaşadıklarının veya o karaktere hayat veren sanatçının anlatılarının, programın tanıtımını yapma amacıyla haberleştirildiği görülmüştür. Özellikle televizyon dizilerinin son yayınlanana bölümünde yaşanan olayların; gerçek bir olay hissi yaratacak şekilde haberleştirilerek, dizi içerisinden alınan bir görüntüyle birlikte yayınlandığı dikkat çekmiştir.

Ayrıca gazetenin promosyon fotoğrafları ile promosyonun; yazarı, hazırlayıcısı ya da onu kullanacak kitleden bir kişinin fotoğrafı yayınlanabilmektedir. Gazetelerde yer alan reklamlar içinde, o reklamın televizyon versiyonunda yer alan sanatçının fotoğrafına yer verildiği uygulamalar da görülmüştür.

Tanıtım ve reklamlara ilişkin kadınların yer aldığı 101 fotoğrafın tespit edildiği tarama sonucunda, söz konusu kategoride kullanılan fotoğrafların yüzde 83,16'sında kadınların; magazin nesnesi olarak, yüzde 8,91'inde ise; cinsel nesne olarak yer aldığı görülmüştür. Bu kategoride en yoğun kullanımı; 38 fotoğrafla Sabah ve 29 fotoğrafla Posta gazetesi gerçekleştirmiştir. Her iki gazete de kadınlar; yüzde 92-93 oranlarında, magazin nesnesi olarak temsil edilmiştir.

Tablo 12: *Televizyon Program Tanımı ve Gazete Promosyonları İle Reklamlar İçinde Yer Alan Kadın Fotoğraflarının Dağılımı.*

Gazete adı	Doğal /Eşit varlık	Cinsel/ haz nesnesi	Magazin nesnesi	Araçsal varlık	Toplam
Hürriyet	2(%9,53) %100	5 (%23,80) %55,55	14 (%66,66) %16,66	0	21 %20,79
Posta	0	1 (%3,44) %11,11	27 (%93,10) %32,14	1 (%3,44) %11,11	29 %28,71
Sabah	0	3 (%7,90) %33,33	35 (%92,10) %41,66	0	38 %37,62
Habertürk	0	0	4 (%66,66) %4,76	2 (%33,33) %22,22	6 %5,94
Sözcü	0	0	4 (%57,14) %4,76	3 (%42,85) %66,66	7 %6,93
Toplam	2 (%1,98)	9 (%8,91)	84 (%83,16)	6 (%5,94)	101

(Parantez içinde verilen oranlar, yatay verinin; yatay sütun içindeki oranını, diğer oranlar ise; o verinin, dikey sütun içindeki oranını yansıtmaktadır.)

3.3. 9. Eğitim ve sivil toplum haber fotoğrafları

Araştırma kategorileri ile ilişkilendirilemeyen iki fotoğraf diğer olarak kodlanmıştır. Bu iki fotoğrafı da Hürriyet Gazetesi'nin yayınladığı fotoğraflardan birinde; kadının cinsel ve haz nesnesi, diğerinde ise; araçsal varlık olarak temsil edildiği görülmüştür.

Sınıflandırılmadığından diğer kategorisi içinde yer alan iki fotoğraf dışında kadınların, en az fotoğraflarının bulunduğu haber konusu; eğitim ve sivil toplum haberleri alanında yer almaktadır. Bu alanda, sadece 10 fotoğraf yayınlanmıştır. Sözcü ve Habertürk'ün; 4'er fotoğraf yayınladığı eğitim ve sivil toplum kategorisinde, Hürriyet ve Sabah; 1'er fotoğraf yayınlamış, Posta ise; hiçbir eğitim ve sivil toplum haber fotoğrafını ilk sayfasına taşımamıştır.

Eğitim ve sivil toplum haber konularında Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazeteleri; kadını, eşit birer varlık olarak temsil ederken, Habertürk ise; eşit varlık, anne ve eş ile suçlu ve kurban kategorileri içinde yansıtmıştır. Kadınların temsil biçimleri içinde, doğal ve eşit varlık olarak en yoğun yer aldığı haber

konusu eğitim ve sivil toplum konusudur. Eğitim ve sivil toplum konulu fotoğraflar içinde kadının doğal ve eşit varlık olarak temsil edilme oranı yüzde 70'tir.

Tablo 13: *Eğitim Ve Sağlık Fotoğraflarının Dağılımı.*

Gazete adı	Doğal /Eşit varlık	Eş/ anne- fedakar kadın	Suçlu- kurban- mağdur	Toplam
Hürriyet	1 (%100) %14,28	0	0	1 %10
Sabah	1 (%100) %14,28	0	0	1 %10
Habertürk	1 (%25) %14,28	2 (%50) %100	1 (%100) %100	4 %40
Sözcü	4 (%100) %57,12	0	0	4 %40
Toplam	7 (%70)	2 (%20)	1 (%10)	10

(Parantez içinde verilen oranlar, yatay verinin; yatay sütun içindeki oranını, diğer oranlar ise; o verinin, dikey sütun içindeki oranını yansıtmaktadır.)

3.4. Fotoğraflarda Temsil Biçimleri

Kadınların; tek veya kadınlarla birlikte, erkeklerle, çocuklarla ya da toplu fotoğraflar içinde yer aldığı bin 933 fotoğraf tespit edilmiştir. Temsil kategorileri içinde en yüksek oran yüzde 31,78 ile kadınların; suçlu, kurban, mağdur ya da mağdur yakını olarak yer aldığı fotoğraflardan oluşmaktadır. Suçlu, kurban ve mağdur temsili, yüzde 26,12 ile magazin nesnesi, yüzde 15,15 ile cinsel ve haz nesnesi temsilleri almıştır (Bakınız Tablo 14).

Mediz ve Köse'nin araştırmasında olduğu gibi magazin fotoğrafları ile 3. sayfa olarak tanımlanan; kadınların suçlu, kurban ve mağdur temsilleri birlikte değerlendirildiğinde; kadınların, magazin ve 3. sayfa nesnesi olarak ele alındığı fotoğrafların oranının yüzde 57,83 olduğu görülmüştür. Mediz'in (2008:126) araştırmasında aynı oran; yüzde 33, Köse'nin (2011: 412) araştırmasında ise; Hürriyet ve Posta gazetelerinde bu oranın, yüzde 62 olduğu vurgulanmıştır.

Bu açıdan, çalışmanın verilerinin, önceki çalışmalarla benzerlik gösterdiği araştırma gazetelerinde; kadının temsili açısından, 2016 yılında bir değişiklik

olmadığı görülmüş hatta verilerin kadınlar lehine olumsuz şekilde arttığı belirlenmiştir (Ayrıntılar Tablo 14).

Tablo 14: Kadınların Fotoğraflarda Temsil Biçimi.

Gazete adı	Doğal – eşit varlık	Cinsel – haz nesnesi	Eş- anne-fedakar kadın	Suçlu- mağdur- kurban	Magazin nesnesi	Örgüt eylem öznesi	Araçsal varlık
Hürriyet	59(%24,08)	56 (%12,58)	45 (%30,4)	138 (%22,51)	91 (%18,01)	11 (%28,57)	22 (%26,5)
Posta	27 (%11,02)	95 (%27,53)	36 (%24,32)	169 (%27,56)	136 (%26,93)	6 (%13,04)	22 (%26,5)
Sabah	46 (%18,77)	76 (%33,77)	30 (%20,27)	94 (%15,33)	175 (%34,65)	2 (%4,34)	15 (%20,48)
Habertürk	74 (%30,2)	66 (%25,5)	29 (%19,59)	141 (%22)	95 (%18,81)	4 (%8,69)	18 (%21,68)
Sözcü	39 (%15,91)	0	8 (%5,4)	71 (%11,58)	8 (%1,58)	23 %50	4 (%4,81)
Toplam	245	293	148	613	505	46	83
Kadınların olduğu tüm fotoğraflara (1933) oranı	%12,67	%15,15	%7,65	%31,71	%26,12	%2,37	%4,29

(Verilerin altında yer alan yüzdeler, o sütun içindeki oranını göstermektedir).

Kadınların; erkeklerle eşit ve doğal olarak yer aldığı fotoğrafların oranı, tüm temsil biçimlerinin ancak yüzde 12,67'si seviyesindedir. Bu oran, Mediz (2008: 126) verilerinde; yüzde 34, Köse'de (2011: 412) ise; yüzde 23'tür.

Sonuç olarak; araştırma sonuçları, gazetelerin kadına eşit varlık olarak temsilinde düşüş olduğunu göstermektedir. Kadının, doğal ve eşit varlık olarak temsil edildiği en yüksek oran, yüzde %30,2'yle; Habertürk Gazetesi'nde, en düşük oran ise; yüzde 11,02 ile Posta Gazetesi'nde saptanmıştır.

Kadınlara, cinsel nesne olarak yer vermeyen, magazin nesnesi olarak ise; çok sınırlı yer veren Sözcü Gazetesi'nde, kadınları çoğunlukla; suçlu, kurban ve mağdur olarak temsil edildiği, diğer gazetelerin aksine kadınların örgüt ve eylem öznesi olduğu fotoğrafların sayısının bu gazete özelinde oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Örgüt ve eylem öznesi 46 fotoğrafın, yarısı Sözcü Gazetesi'nde yayımlanmıştır (Detaylar için bakınız Tablo 14).

3.5. Göstergibilimsel çözümleme

Çalışmanın “Yöntem” bölümünde belirtildiği hususlar uyarınca, kodlama verileri sonucu; kadınların tercih nedeni olduğu 120 fotoğraftan, çözümlemeye uygun 62 fotoğraf görsel göstergibilimsel çözümleme yöntemiyle yorumlanmıştır.

Çözümleme 1:

Hürriyet Gazetesinin 2 Ocak 2016 tarihinde “Terörün gölgesinde” başlığında verilen haberde, dünyanın farklı yerlerinde yeni yıl eğlencelerin terör korkusuyla yapıldığı anlatılmıştır. Dünyanın farklı yerlerinde insanların eğlendiği, Almanya’da ise terör ihbarı yapıldığı belirtilen haberin fotoğrafında; gülerek eğlenen üç kadın görülmektedir. Fotoğrafın; New York’taki kutlamaları yansıttığı sol üst köşeye düşülen not ile anlaşılmaktadır. Kadınların partilere özgü şapkalar taktığı ve gülmelerinin etkisi ile ağızlarının açık olduğu görülmektedir.

Haberi destekler ikinci fotoğrafın üzerinde de Brezilya yazıldığı görülse de, fotoğrafın unsuru insanlar ve cinsiyetleri tam olarak seçilememektedir (Bakınız Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4: Hürriyet Gazetesi’nde Yayınlanan Haber Ve Fotoğrafı.

Fotoğrafın göstereni; eğlenen kadınlar oluştururken, gösterilen; kadınların eğlenceye daha düşkün olduğudur. Fotoğraf göstergesinin düz anlamı; eğlenen insanlar olurken, yan anlamı; kadınların eğlenceye düşkün, eğlence nesnesi olduğudur. Kadının, magazinsel bir haberin nesnesi olarak kullanıldığı fotoğrafta, kadınların; eğlenceye ve gürültüye daha düşkün olduğu ile aklen ve ahlaken yetersizliğine ilişkin mit meşrulaştırılmaktadır. Ayrıca fotoğrafçıya bakarak gülüyor olmaları ve gülerken açılan ağızlarının aldığı şekil cinselliğe açık olduklarına ilişkin anlamları da çağrıştırmaktadır.

Çözümleme 2:

İlk çözümleme ile benzerlik taşıyan bir başka fotoğraf ise, Sabah Gazetesi'nde 02 Ocak 2016 tarihinde yayınlanmıştır. Yılbaşı eğlencelerine ilişkin haber metni ve fotoğraf altı yazısına, fotoğrafla birlikte birinci sayfada yer verilmemiş, fotoğrafın üzerine; "2016'ya böyle girdik" ifadesi yazılmıştır.

Göstergeyi oluşturan fotoğrafın, göstereni; eğlenen kadınlar olurken, gösterilen; yine kadınların eğlenceye düşkünlüğü ve eğlencenin nesnesi olmasıdır (Bakınız Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5: Sabah Gazetesi'nde Yer Alan Yılbaşı Eğlencesi Fotoğrafı.

Çözümleme 3:

Kadınların coşkulu sevinç gösterilerini yansıtan fotoğraflar, eğlence haberleri dışında farklı haber kategorilerinde de yer almıştır. Hürriyet Gazetesi'nde, 11 Şubat 2016 tarihinde yayımlanan; 30 bin öğretmen atamasına ilişkin 21'inci sayfadaki haber, "Atanan öğretmen sevinci" başlığı ile birinci sayfaya taşınmıştır.

Yakınlarının kucakladığı öğretmenliğe atanan kadının, yumruk yaptığı sol eli; dekupe yapılarak fotoğrafın dışına taşırılmış, böylece fotoğrafın dikkat çekiciliği artırılmıştır. Çözömlenen fotoğraf (Fotoğraf 6) göstergesinin, göstereni; sevinen öğretmen adaydır. Gösterileni ise; kadınların duygularını kontrol edemediği şekilde ya da kadının gülümseyerek çığlık atmasını, cinsel kimliğine çağrışım yapan; cinselliğe hazır olduğunu gösteren bir yan anlam olarak okumak mümkündür.

Kadının, aşırı coşkulu sevinç gösterisinde bulunması; kadınların eğlenceye düşkünlüğünün ötesinde onların; duygularını kontrol edemediği, mantıktan ve akılcılıktan uzak olduğuna gibi eril yapıyı besleyen yan anlamların da yayılmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca feministler; öğretmenlik gibi kimi mesleklerin kadınlarla özdeşleştirilerek, geleneksel cinsiyet rollerinin yaygınlaştığını savunmaktadır.

Fotoğraf 6: Hürriyet Gazetesi'nin öğretmen atamalarına yönelik öğretmenin sevincini gösteren fotoğraf.

Çözümleme 4:

Fotoğraflar birden fazla mesaj, anlam ve yan anlamlar içerebilmektedir (Barthes, 1979: 88). Kadınların hem konu mankeni olarak temsil edildiği hem de duygularına yönelik yan anlamlar aynı fotoğraf içinde bulunabilmektedir.

Posta Gazetesi'nde 25 Mart tarihinde yayımlanan Yükseköğretime Giriş Sınavı'nda; iki sorunun iptal edildiği, bir sorunun ise; cevabının değiştiğine yönelik haber, ders çalışan bir kız öğrencinin fotoğrafıyla yayınlanmıştır (Fotoğraf 7). Stok olması muhtemel fotoğrafta kızın, sıkıntılı olduğu; önündeki kitaba bakarken, başını bir eliyle desteklediği görülmektedir.

Kadının konu mankeni olarak yer aldığı fotoğrafın göstereni; ders çalışan öğrenci, gösterileni ise; kadınların, her işte olduğu gibi eğitimde de daha çok zorlandığı şeklindedir. Ders çalışırken kızın zorlanması; kadınların zihin olarak, erkeklere göre yetersiz olduğu yan anlamı ile erkeğin; akıl, kadının ise; doğa ile özdeşleştirildiği mit ile uyumludur.

Fotoğraf 7:Posta'da YGS Sınavına İlişkin Haber ve Fotoğrafı.

Çözümleme 5:

Çözümleme 4 konusu fotoğrafla benzerlik gösteren bir başka fotoğraf, iç turizme yönelik bir haberin yayınlanması sırasında tercih edilmiştir. Önceki çözümlemelerde olduğu gibi yine Posta Gazetesi'nde, yayınlanan haberde;

yılbaşı nedeniyle otellerin dolu olduğu, Uludağ'a gününbirlik tatilcilerin de ilgi gösterdiği, kar kalınlığının; pistleri kayak yapmaya uygun hale getirdiği vurgulanmaktadır. Haberin sonunda ise; "Acemi kayakçılar pistlerde düşe kalka kayak yapmaya çalıştı." ifadesi yer almaktadır. Haberi destekleyen fotoğrafta; ön planda ellerinde kayak bulunan ancak kayak kıyafetinin ötesinde günlük kıyafetiyle yürüyen üç kadın görülmektedir (Bakınız Fotoğraf 8).

Kadının temsil biçimi olarak araçsal varlık olarak kullanıldığı, kadına konu mankeni rolü biçilen fotoğrafın, göstereni; kayak yapan tatilciler, gösterileni ise; haberdeki acemi ifadesini destekleyen günlük kıyafetli olduğundan kayakçı olmadığı anlamını taşıyan kadınlardır. Gösterge anlamı ve yan anlamıyla birlikte kadının yetersiz olduğu mitini destekler niteliktedir.

Ayrıca fotoğrafta çok belirgin olmamakla birlikte kadınların kıyafeti, "çarşaf" olarak adlandırılan türdeki kıyafeti andırmaktadır. Kadınların kıyafetlerine yönelik bu tür anlamlandırma; pek çok farklı okumaya, yan anlam oluşumuna ve geleneksel cinsiyet rollerinin oluşumuna ilişkin çözümlenmeye olanak tanımakta beraber, göstergesel verinin yetersizliği nedeniyle bu çözümlenme yapılmamıştır.

Fotoğraf 8: *Posta Gazetesi'nde 4 Ocak 2016 Tarihinde Yayınlanan, "Kayak Keyfi" Başlıklı Haber Ve Fotoğrafın Kupürü.*

Çözümleme 6:

Kadının araçsal varlık temsiliyle konu mankeni olarak yer aldığı bir başka fotoğraf; Sözcü Gazetesi'nde, 30 Ocak tarihinde tercih edilmiştir. Mahkemelerde icra dosyalarının sayısının arttığı, bu nedenle; ekonominin iyi yönetilmediği iddiasındaki haber, adliyenin içinde dosya yoğunluğunu gösteren ve sadece kadınların dosyaların arasında yürüdüğü bir fotoğrafla birlikte yayınlamıştır (Ayrıntılar için Fotoğraf 9).

Fotoğrafın göstereni; adliyedeki insanlar ve dosyalardır. Gösterilen ise; kadının araçsal varlık bir varlık olduğudur. Gazetelerde, erkekle eşit bir konumda yer alamayan kadınlar; konu mankeni olarak sayfalara taşınmakta, sayısal açıdan kadın varlığı böylece gazetelerde artmaktadır.

Fotoğraf 9: Sözcü Gazetesi'nde 30 Ocak 2016'da yayınlanan fotoğraf.

Çözümleme 7:

Kadınların sadece orada oldukları için fotoğrafa konu mankeni olarak girdiği ve mesajın bir parçası haline geldiği, araçsal varlık temsilleri farklı haber kategorisine yansımaktadır. Kar yağışı nedeniyle karayolunun, trafiğe kapandığı

ve bazı kazaların meydana geldiğine ilişkin haber; 1 Ocak tarihle Habertürk Gazetesi'nde, "Trafik kilitlendi, hayat durdu" başlığıyla yer almıştır (Bakınız Fotoğraf 10). Arka planda pek çok insanın yürüdüğü fotoğrafın, ön planında; birbirine yardım ederek, yürümeye çalışan iki kadın yer almaktadır. Fotoğraf üzerindeki dijital platform işaretinden, fotoğraf konusu haberle ilgili farklı fotoğraf ve görüntülerin olduğu anlaşılmaktadır.

Gösterge olan fotoğrafın göstereni; kar yağışı nedeniyle zorluk yaşayan insanlardır. Gösterilen ise; güçlüklerin kadınları daha fazla etkilediğidir. Kadının ve kadının bedeni zayıflığını yan anlamını meydana getiren gösterge, kadının zorluklara karşı koyamadığı mitini desteklemektedir.

Ayrıca farklı okumalarda fotoğrafın odak noktası ön plandaki kadının sarışın olması, sarışınların aklen yetersiz olduğu ya da cinsel nesne oldukları yan anlamlarına atıf olarak değerlendirilebilir. Sinemada da sıklıkla kullanılan sarışın mağdur kadına temsili göstergesel olarak oluşmakta, böylelikle çağdaş bir mit olarak aptal sarışın inancına yönelik düşünceler hatırlatılmaktadır.

Fotoğraf 10: Habertürk Gazetesi'nde 1 Ocak 2016'da yayınlanan fotoğraf.

Çözümleme 8:

Rusya ile Türkiye arasındaki krizin turizmi etkileyeceğiyle ilgili değerlendirmeyi; yılın ilk aylarındaki turist sayılarını yansıtan haberle anlatan Hürriyet Gazetesi'nde, 8 Şubat tarihinde yayınlanan fotoğrafta (Fotoğraf 11); havalimanlarında valiz taşınmasını sağlayan tekerlekli el arabasını iterek yürüyen bir kadın görülmektedir. Fotoğrafçıya doğru değil de fotoğrafçının sağında uzak bir noktaya doğru bakan kadının, fotoğrafının çekilmesinden habersiz olduğu izlenimi elde edilmektedir. Elbise veya valizlerinde, kadının uyuğunu belli edecek bir işaret bulunmayan fotoğrafın üzerine haberde Rus turist sayılarından bahsedilmektedir. Arkada flu olan bir erkeğin tam olarak görülmediği fotoğrafta; kadının, Rus uyruklu olduğu vurgusu yapılmıştır.

Fotoğrafın göstereni; valiz taşıyan turist, gösterileni ise; turist kadınıdır. Göstergede, yan anlam olarak turist kadınların cinselliğine vurgu yapılmakta, turist kadının turizmin cinsel tanıtıcısı olduğu yayıncılık anlayışı sürdürülmektedir. Güzellik kavramını ön plana çıkarmayı hedefleyen gösterge; turist kadınların, cinsel meta olduğuna ilişkin mitleri desteklemektedir.

Fotoğraf 11:Hürriyet Gazetesi'nde 8 Şubat 2016 tarihli kupürü.

Çözümleme 9:

Turizm haberinde kadının cinsel meta olarak kullanılmasının bir başka örneği, Posta Gazetesi'nde yayınlanan; "yazın olacaklar kıştan belli oldu" başlıklı fotoğraf altı haberdir. Haberin tarihi Mart olmasına rağmen yaz mevsimine ilişkin arşivden kullanıldığı anlaşılan fotoğrafın altında, bir önceki çözümleme fotoğrafında olduğu gibi, Türkiye'ye gelen turist rakamlarına dair sayısal veriler bulunmaktadır. Fotoğrafta; bikini ile fotoğrafçıya gülümseyen üç turist kadın görülürken, kadınların uyuğu anlaşılmasına rağmen haber; okuyanı, kadınların Rus olduğuna inandırmaktadır (Fotoğraf 12).

Fotoğrafın göstereni; deniz kenarında oturan turistler, gösterileni ise; turist kadınların cinsel nesne olduğudur. Kadınların ikisinin sarışın birinin ise sarıya yakın bir saç renginde olması, idealleştirilmiş seks ve güzellik sembollerine ilişkin anlamları beslemektedir. Turist kadınların poz vermesinin sağlandığı fotoğrafta; kadınların duruşu, model ve mankenlerin benzer cinsellik temalı görselleri hatırlatmaktadır. Turist kadının; hem cinsel bir haz nesnesi hem de konu mankeni olarak temsil edildiği fotoğraf; Tuncel'in (2009), turizm haberlerinde büyük oranda turist kadınların cinselliğinin kullanıldığına ilişkin sonuçlarının, geçerliliğini koruduğunu göstermektedir.

Fotoğraf 12: Posta'da 1 Mart'ta yayınlanan fotoğraf altı turizm haberi.

Çözümleme 10:

Turizm haberleriyle birlikte meteoroloji haberlerinde de kadın cinselliğinin kullanılabilirdiği görülmüştür. Hava ve deniz suyu sıcaklıklarıyla ilgili sayısal bilgileri haberleştiren; Posta Gazetesi, havanın ısınmasıyla birlikte kış mevsiminde yazı andıran sıcaklıkların oluştuğunu belirtmiştir. Havaların ısınmasına rağmen insanların denize girdiğine ilişkin bilgiye yer vermemesine rağmen; haber, denize giren iki kadının arşiv fotoğrafıyla birlikte yayınlamıştır (Bakınız Fotoğraf 13).

Fotoğrafın göstereni; deniz kenarında denize giren kadınlar, gösterileni; kadınların cinsel birer haz nesnesi olduğudur. Erkek bakış ve beğenisine sunulurken; cinsel meta olarak konumlanan kadınların, havalar ısındığında; sahillerde olduğu, gazetede erkek bakışı ve zevkine sunulduğu gibi sahillerde de yer aldıkları yan anlamı fotoğrafla yaygınlaştırılmaktadır.

Ayrıca konumları itibariyle vücut hatları ortaya çıkan kadınların, fotoğrafçıya gülümseyen bakışları; onların cinselliğe hazır olduğuna ilişkin ataerkil düşüncelerle uyum göstermektedir.

Fotoğraf 13: Posta Gazetesi'nde 17 Şubat 2016'daki meteorolojik verileri gösterir haber.

Çözümleme 11:

Hava durumu verilerinin haberleştirilmesi sırasında; kadının, konu mankeni olarak kullandığı ya da cinsel özelliklerinin ön plana çıkartıldığı fotoğraflara farklı mevsimlerde de rastlanılmıştır. Havaaların ısındığına ilişkin Posta Gazetesi'nde, yer alan fotoğrafın yanında verilen haberde; ısınan hava sıcaklıkları “yalancı bahar” olarak tanımlanmıştır. Fotoğrafta; bahar mevsimi ile özdeşleşen yeşil bir alanda oturan kadının, gözlerini kapayarak ellerini gökyüzüne doğru açtığı görülmektedir. Kadının kolları, üstteki magazin haberine uzanacak şekilde dekupe edilmiştir (Ayrıntılar için bakınız Fotoğraf 14).

Baharın, doğanın uyanışı olarak kabul edildiği gibi; doğa içindeki görülen kadın da, uyandığı izlenimini oluşturur şekilde kollarını açmaktadır. Bedeninin şekli nedeniyle, kadının vücut hatları ve göğüsleri ortaya çıkmıştır. Fotoğrafın göstereni; kırdaki yeşilliklerin üzerinde oturan kadın, gösterileni; kadın bedenidir. Böylelikle kadın bedeninin, erkeklerin seyrine sunulan cinsel bir haz nesnesi olduğuna ilişkin eril görüş ve mitler desteklenmektedir.

Cinselliğine atıf yapılmasının yanı sıra fotoğraf; Batı'nın (2010 118) vurguladığı, kadın ve doğa özdeşliğinin getirdiği anlamları da barındırmaktadır. Doğum ve kadının doğurma gücü gibi geleneksel anlamlarla beslenen gösterge, bu düşüncelerle de kadın cinselliğini çağrıştırır bir sunuma konu olmaktadır.

Fotoğraf 14: Posta'da 4 Şubat'ta meteoroloji haberi (solda). Göstergenin gazetesinin internet sitesinde yer alan yüksek çözünürlüklü kopyası (sağda).

Çözümleme 12:

Cinselliğinin ve kadın bedeninin ön planda olmadığı fotoğraflarda da kadının meteoroloji haberlerinin konu mankeni olarak kullanıldığı görülmüştür. Habertürk Gazetesi'nde; "karlı eziyet" başlıklı haberde, soğuk ve karlı havanın etkileri ile ölümlere sebep olduğu bilgisi verilmektedir. Haberin fotoğrafında; bir camii önünde kışlık kıyafetlerle görülen kadının, gülümseyerek uçan şemsiyesini tutma çabası dikkat çekmektedir. Habertürk'ün sosyal medya üzerinde o gün habere ait farklı; fotoğraf, görüntü ve detaylı bilgilerin yer aldığı uygulamasının kare kodunun fotoğraf üzerinde yer alması, bu fotoğrafın da tercih unsuru olduğunu göstermektedir (Bakınız Fotoğraf 15).

Fotoğrafın göstereni; şemsiye tutan kadındır. Arkadaki cami ve kadının başının saçları görünmeyecek şekilde kapalı olması dini hassasiyetlerin de ön planda olduğunu göstermektedir. Gösterilen; kadının eğlenceye düşkünlüğü veya şemsiyeye ihtiyaç duymaması sebebiyle kadının doğayla özdeş olması olarak okunabilir. Eziyet tanımına rağmen kadının gülümsemesi, kadınların eğlenceye düşkünlüğü olarak algılanabileceği gibi kadının renkli şemsiyesini tek eliyle tutabilmesi güçlü olduğuna ilişkin yan anlam olarak da okunabilir.

Farklı yan anlamları okumak mümkün olsa da; kadın, fotoğrafta araçsal bir varlık, konu mankeni olarak temsil edilmiştir.

Fotoğraf 15: Habertürk Gazetesi'nde 19 Ocak 2016 tarihindeki meteoroloji haberi (solda). Çözümlenen fotoğrafın, gazetenin internet sayfasından alınan yüksek çözünürlüklü görüntüsü (sağda)

Çözümleme 13:

Kadının araçsal varlık ve cinsel haz nesnesi olarak temsili, sağlık haberlerinin sunumunda görülebilmekte; özellikle stok fotoğraflar, kadın bedenini teşhir edecek şekilde kullanılmaktadır (İlgaz Büyükbaykal, 2007: 21). Habertürk Gazetesi'nde, Temel Yılmaz imzasıyla insülin tedavisine ilişkin haber; kendine insülin iğnesi yapan bir kadın fotoğrafıyla birinci sayfadan tanıtılmıştır. Göstergenin (Fotoğraf 16), göstereni; kendine iğne yapan kadın, gösterileni ise; kadın bedeninin teşhiri ve cinselliğidir. Habere ilgiyi artırma amacıyla sağlık konusu haber; erkek okura, kadın bedeninin teşhiriyle sunulmuştur. Vücut hatları görülen kadın askılı üst elbisesini bir eliyle açarken bedeninin görülmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca gazetenin daha fazla fotoğraf, görüntü ve bilgi içeren dijital platform işareti; 'fazlası' yazısıyla kadının bedeninin üzerine yerleştirilmiştir. İşaretle birlikte dijital platformda kadının daha fazla görüldüğü fotoğrafların olduğuna yönelik bir algı oluşmaktadır.

Fotoğraf 16: Habertürk Gazetesi'nde 26 Ocak 2016'da yayınlanan sağlık haberleri ve fotoğrafı kupürü.

Çözümleme 14:

Sağlık haberlerine ilişkin bir başka örnek Sabah Gazetesi'nin 16-18 Ocak tarihleri arasında üç gün üst üste yayınladığı "grip" konulu yazı dizisidir. Yazı dizisinde, 17 Ocak günü; gribe iyi geldiği için maydanozlu limonlu çay fotoğrafı, 16 ve 18 Ocak günleri ise; burnunu silen bir kadın fotoğrafı yer almıştır. Her iki gün; aynı fotoğrafı birinci sayfaya taşıyan Sabah Gazetesi, fotoğraflardan birini kesip yakınlaştırarak, diğerini kadının uzandığı koltuğu da gösterecek şekilde yayınlamıştır (Bakınız Fotoğraf 17 ve Fotoğraf 18).

Fotoğrafın göstereni; hasta kadın, gösterileni ise; kadının anatomik olarak, erkeğe göre daha dayanıksız olduğudur. Kadın; konu mankeni olarak araçsal bir varlık olarak temsil edilmiştir.

Fotoğraf 17: Sabah Gazetesi'ne 16 Ocak 2016'da yayınlanan grip yazı dizisi tanıtımı (Solda). Fotoğraf 18: Sabah Gazetesi'nde 18 Ocak 2016'da yayınlanan grip yazı dizisinin devamının tanıtımı (Sağda).

Çözümleme 15:

Grip hastalığının bir türü olan; domuz gribiyle ilgili, Sağlık Bakanlığı'nın 11 Ocak'ta açıklamayı ertesi gün birinci sayfadan duyurarak yayınlayan Sabah Gazetesi, açıklamayı burnunu silen bir kadın fotoğrafıyla desteklemiştir. Burnunu silen kadının, fotoğrafçıya doğru baktığı fotoğraf (Fotoğraf 19) göstergesi oluştururken, gösteren; hasta kadındır. Gösterilen; kadın bedeninin daha dayanıksız oluşudur. Ayrıca renkli gözlü olduğu dikkat çeken kadının, yakın plan yüzünün fotoğraflanması ideal güzellik algısı ile kadının cinsel kimliğine dair anlamları beslemektedir. Yan anlam olarak kadının, fotoğrafçıya;

çatık kaşlarıyla ile bakması, o sırada fotoğrafının çekilmesini istemediğini çağrıştırmaktadır.

Bu durumu; Derman'ın (1989'dan aktaran İmançer, 2006: 49) vurguladığı, kadının fotoğraftaki konum ya da içinde bulunduğu halin bir önemi olmadığı ve onun bakışın nesnesi haline geldiği sunum türünün bir örneği olarak ele almak mümkündür.

Fotoğraf 19: *Sabah Gazetesi'nde 12 Ocak 2016'da yayınlanan domuz gribi haberinin bulunduğu kupürü (solda). Gazetenin aynı gün resmi internet sitesinde yayınladığı haberde yer alan yüksek çözünürlüklü fotoğraf (sağda).*

Çözümleme 16:

Sağlık haber yazı dizilerinde, kadının konu mankeni olarak kullanımının bir başka örneği; 28-30 Mart tarihlerinde, Hürriyet Gazetesi'nde, uyku sorunlarının yarattığı sağlık sorunlarına ilişkin Mesude Erşan imzalı haberlerde kullanılan uyuyan kadın fotoğraflarıdır. Fotoğraflarda biri; esmer (Fotoğraf 20 ve Fotoğraf 21), biri sarışın (Fotoğraf 22) iki kadının beyaz çarşaf ve yastıklar içinde, beyaz gecelikle uyumaktadır. Esmer kadının fotoğrafı iki gün üst üste yayınlanırken, her iki fotoğrafta da kadınların yüzünde bir gülümse olduğu görülmektedir.

Her üç göstergenin de göstereni; uyuyan kadın, gösterileni; kadının doğal ve saf güzelliğidir. Sağlık haberinde uyuyan kadının; gülümser görüntüsü, mutlu olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca kadının yatakta gülümsemesi cinsellikle mutlu olduğu ve cinselliğe hazır olduğuna ilişkin düşüncelerle de uyumluluk göstermektedir.

Yataktaki kadın fotoğrafıyla, sağlık, mutluluk ve cinsellik arasında bir bağlantı kurulması sağlanmaktadır. Zira, saf güzellik ve doğallık görüntüsü;

Batı'ya (2010: 115) göre, ideal güzellik tanımlamalarından biridir. Sağlık, mutluluk ve cinselliğin birlikte yaşandığına ilişkin mesajlar farklı kitle iletişim aralarındayda yer almaktadır (Kula Demir; 2005: 247).

Fotoğraf 20 ve Fotoğraf 21: Hürriyet Gazetesi'nde; 28 Mart (solda) ve 29 Mart (sağda) 2016'da yayınlanan uyku sorunları yazı dizisi tanıtımları.

Fotoğraf 22: Hürriyet Gazetesi'nin 30 Mart 2016 günü yayınlanan yazı dizinin son tanıtımına ilişkin fotoğraf.

Çözümleme 17:

Hürriyet Gazetesi'nde 5 Şubat tarihinde yayımlanan; "üfleyemiyorsanız doğru doktora" başlıklı haberde, 40 Santimetre uzaklıktan pastanın mumlarının üflenerek söndürülememesinin bazı göğüs hastalıklarının habercisi olabileceği anlatılmaktadır. Haberin fotoğrafında doğum günü pastasına doğru eğilmiş bir kadının; pastanın mumlarını üflediği görülmektedir. Kadının göğüs dekoltesi; pasta aracılığıyla kapatılırken, fotoğrafçıya doğru bakarak gözlerini büyükçe açan kadının; dudaklarının üfleme hareketi nedeniyle büzülmesi öpüşmek için uzandığı izlenimi yaratmaktadır (Fotoğraf 23-24). Göstergibilimsel çözümlemede, gösteren; doğum gününde pasta üfleyen kadını, gösterilen; kadının cinsel nesne olmasıdır.

Gösterge; Güzel'in (2013: 64), reklamlarda sıklıkla uygulandığını belirttiği, oral seks çağrışımlı, kadının yüzünün ve dudak gibi uzuvlarının yakın çekiminin bir örneği olarak değerlendirilebilir. O'na göre, söz konusu sunum; kadının, erkeğin istediği zaman elde edebileceği bir haz nesnesi olduğuna ilişkin anlamın haber medyasına taşınmasına neden olmaktadır.

Fotoğraf 23: Hürriyet Gazetesi'nde 5 Şubat 2016 tarihinde yayınlanan haber kupürü (solda). Hürriyet Gazetesi'nin internet sitesinde aynı gün, aynı haberde yayınlanan yüksek çözünürlük fotoğraf (sağda).

Çözümleme 18:

Zenginlik simgesi ürün ile kadın cinselliğinin ortak sunumu; Hürriyet Gazetesi'nde, "en hızlı fuar" başlığı ile ilk sayfaya taşınmıştır. Dünyanın en iyi motosikletlerinin yer aldığı iddia edilen fuarın haberinde; kırmızı bir motosikletin üzerine siyah mini elbisesiyle oturan modelin yer aldığı fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğrafta; kadın model ve motosiklet dışındaki tüm unsurlar kesilmiştir. Fotoğrafın dışına taşan modelin başı; dikkati, model kadının bedenine toplamaktadır. Göstergenin (Fotoğraf 24) göstereni; fuardaki motosiklet, gösterilen ise; motosiklete sahip olan erkeğin yanındaki kadına da sahip olacağı statüye ulaşacağıdır.

Kadının sadece cinselliği ile var olduğu fotoğrafta; kadının vücudunun ve elinin duruş şekli ve gülümsemesi cinselliğe ilişkin anlamları desteklemekte, modelin sarı saçları ideal güzellik ve seks imgesi kadın imgeleriyle örtüşmektedir.

Fotoğraf 24:Hürriyet Gazetesi'nde 26 Şubat 2016 günü yayınlanan fuar haberi ve fotoğrafı.

Çözümleme 19:

Posta Gazetesi; Hollanda'da bir futbol takımının futbolcularının, sahaya iç çamaşır giyen mankenlerle çıktığını haberi; "Sözlerini tuttular" başlığıyla yayınlanmıştır. Haberde; futbolcuların sevgililer gününde sahaya mankenlerle çıkacaklarına ilişkin söz vererek, sözlerini tuttukları ve mankenlerin maç öncesi seremoniye katıldıkları vurgulanmıştır. Haberle birlikte yayınlanan fotoğrafın, manken ve futbolcuların sahaya girerken arkalarından çekildiği görülmektedir. Futbolcuların neredeyse hiç görülmediği fotoğrafta; mankenlerin kalçalarının, ön planda olduğu dikkat çekmektedir (Bakınız Fotoğraf 25).

Fotoğrafın; gösterenin sahaya futbolcularla birlikte giren mankenlerdir. Gösterilen ise, kadın cinselliğinin istendiği zaman sergilenebilecek olan bir meta olmasıdır. Futbolcular, seyircilerine kadın vücudunu göstereceklerinin sözünü vermiş ve tutmuşlardır. Yan anlam olarak, erkeğin kadın bedenine sahip olduğu ve istediği zaman sergileyebileceğini göstermektedir.

Fotoğraf 25: Posta Gazetesi'nin 14 Şubat 2016 tarihli kupürü.

Çözümleme 20:

Futbol haberlerinde kadının, sadece bir takımın taraftarı olması sebebiyle; takımıyla ilgili alakasız bir haberin konu mankeni olabildiğine ilişkin örneklere rastlanmıştır. Hürriyet Gazetesi'nde; Galatasaray'ın maddi sorunlar nedeniyle bir yıl Avrupa müsabakalarına katılamayacağı haberi (Fotoğraf 26) ile Fenerbahçe'nin oynayacağı Avrupa kupası maçına ilişkin haber (Fotoğraf 27), arşivden alınmış kadın taraftar fotoğraflarıyla birlikte yayınlanmıştır. Yakın çekim olan her iki fotoğraftaki kadın taraftarın, ağız ve yüz ifadeleri; tribünde gerçekleştirdikleri tezahürat nedeniyle açık durumda bulunmaktadır. Söz konusu ifade; dondurma reklamlarındaki oral seksi çağrıştıran kadın görüntüsünü andırır bir duruşu izlenim yaratmaktadır.

Kadının araçsal bir varlık olarak kullanıldığı, her iki fotoğrafın göstereni de futbol takımının taraftarı kadındır. Gösterilen ise; kadının idealleştirilmiş görselliği ve cinsel kimliğidir.

Fotoğraf 27'de kadın taraftarın sol elini yumruk yaparak havaya kaldırması farklı bir okuma ile kadınların baş kaldırmaya daha yatkın ve asi olduğu anlamını da oluşturabilmektedir.

Fotoğraf 26: Hürriyet Gazetesi'nde 3 Mart'ta yayınlanan Galatasaray (solda) haberi. Fotoğraf 27: Hürriyet'te 10 Mart'ta yayınlanan Fenerbahçe (sağda) haberi kupürü.

Çözümleme 21:

Kadın taraftar fotoğraflarının bir örneğine; Sabah Gazetesi, sürmanşetten yer ayırmıştır. Trabzon taraftarının bir hakeme yönelik tepkisini konu edinen haberin fotoğrafında, ön planda bir şeyler söylediği anlaşılan bir kadın taraftar bulunmaktadır. Fotoğrafta erkeklerin bulunduğu bölüm; yeşil bir fon, yazılar ve maçtan alınan bir görüntü ile kapatılmıştır. Maçtan alınan görüntüde; futbolcunun hakeme kırmızı kart gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu fotoğrafa atıfla kadının da elinde kırmızı kartı temsil eden bir kart tuttuğu anlaşılmaktadır.

Gösterenin (Bakınız Fotoğraf 28), göstereni; kadın taraftarın, isyan ve tepkisidir. Gösterilen ise; öncelikle kadın cinselliğidir. Kadının araçsal bir varlık olarak yer aldığı fotoğrafta; kadınların isyankar olduğu yan anlamı ya da kadınların, istendiği an erkeklerin beğenisine sunulan bir meta olduğu eril sistemi destekleyen düşünceleri bulmak mümkündür. Bir başka bakış açısıyla, bağırarak kadının ağız şeklini; önceki çözümlemede ve reklamlardaki çağrışımla benzerlik okumak da mümkün görülmektedir.

Fotoğraf 28: Sabah Gazetesi'nin 23 Şubat 2016 tarihli sürmanşeti.

Çözümleme 22:

Çin futbol takımlarının yüksek bedelli transferlerini haberleştiren Habertürk Gazetesi, futbol ekonomisinin Çin'de bir devlet politikası olduğunu belirttiği haberde sadece kadın taraftarların bulunduğu bir fotoğraflı tercih etmiştir. Çin futbolunun ulaştığı ekonomik büyüklüğü anlatan haberin fotoğrafında, kadın futbol taraftarları bulunmaktadır. Fotoğrafa, kadın taraftarların Türk futbolcu Burak Yılmaz'ı izleyeceği notu da yazılmıştır. Kadın taraftarların kırmızı formalarıyla yer aldığı fotoğrafta; yüzlerinde ülkelerinin bayraklarının resmini yapan kadınların, fotoğrafçıya gülümsediği görülmektedir (Bakınız Fotoğraf 29).

Fotoğrafın, göstereni; kadın taraftarlar, gösterileni ise, kadının idealleştirilmiş güzellik algısına dayanan görselliğidir. Cinsel özellikleri ve yüzleri ön plana çıkarılan kadınlar, araçsal bir varlık olarak temsil edilmişlerdir. Yan anlamla birlikte oluşan yapı, spor ekonomisinin kadın cinselliğiyle desteklenmesine yol açmaktadır. Turizm haberlerinde; turizm sektörünün turist kadınların cinselliğiyle tanıtılmaya çalışıldığı gibi; sporun ötesinde bir sektör ve ekonomi haline gelen futbolun da tanıtımı kadın cinselliğinin sunumuyla yapılmaktadır.

Fotoğraf 29: Habertürk Gazetesi'nde 11 Şubat 2016 tarihli kúpuru.

Çözümleme 23:

Taranan 450 gazete arasında bilimle ilgili 4 haberin tamamında, bilim insanı olarak erkeklerin fotoğrafı kullanıldığı dikkat çekmektedir. Kadınlar bilim insanı olarak hiçbir fotoğrafta temsil edilmemiştir. Kadınların konu mankeni olarak yer aldığı bir bilim haberi ise, akıllı telefon kullanımına ilişkin sayısal verilere dayanmaktadır.

Posta Gazetesi'nde; "Türkiye'de gençler günün 4 saatini 'akıllı telefon' ile oynayarak" geçiyor başlıklı fotoğrafta, elinde telefon olan genç bir kadın telefonuna bakarken görülmektedir. Kızın kafasının dekupe edilerek; Posta Gazetesi logosuna doğru uzatıldığı fotoğrafta; genç kızın, kol ve omuzlarını açıkta bırakan straplez bir elbise giydiği görülmektedir (Bakınız Fotoğraf30).

Gösterge olan fotoğrafın, göstereni; telefonuna bakan genç, gösterilen ise; kadının araçsal bir varlık oluşudur. Fotoğrafta konu mankeni olarak yer verilen genç kadının fotoğrafının, dekupe yapılarak logoya doğru taşırılması; Alankuş'un (2007: 176) 'vitrine çıkartma' olarak tanımladığı temsilin bir örneği olarak algılanmasına da olanak tanımaktadır.

Fotoğraf 30: Posta Gazetesi'nde 12 Şubat 2016 tarihli akıllı telefon kullanımı haber fotoğrafı.

Çözümleme 24:

Araçsal varlık temsiline yönelik bir başka fotoğraf; Hürriyet'te Sebati Karakurt imzalı, Diyarbarbakır'daki Nevruz kutlamaları haberinde görülmektedir. Elinde akıllı telefonuyla; selfie²⁷ yapan kadın, arkada ise; nevrüz ateşi görülmektedir. Kadının arkasında koşan çocukların ateşin dumanı nedeniyle ağızlarını kapattığı fark edilen fotoğraf altında; "Diyarbakır'da olaysız kutlama" başlığı yer almaktadır. Haberin ilk sayfaya taşınan spotunda, nevrüza katılımın önceki yıllara göre düşük olduğu ile bir siyasinin açıklaması bulunmaktadır (Fotoğraf 31).

Katıldığı Nevruz kutlamasında; kendisinin fotoğrafını çeken kadının; gösteren, kadının; dumandan etkilenen çocuklara rağmen görsel güzelliğine ve eğlencesine devam etmesi ise; gösterilendir. Yan anlam olarak kadınların eğlenceye düşkün olduğu desteklenen göstergede, haberle hiçbir ilgisi olmamasına rağmen Nevruz haberinin konu mankeni olan kadın, araçsal bir varlık olarak temsil edilmiştir.

Fotoğraf 31: Nevruz kutlaması fotoğrafının yayınlandığı 22 Mart Tarihli Hürriyet Gazetesi.

Çözümleme 25:

²⁷ Akıllı telefonların ön tarafında da bulunan kamerayla; kişinin kendi fotoğrafını çekmesi olarak açıklanabilecek selfie; özçekim olarak Türkçeleştirilmiştir.

Kadın yüzünün yakın plan görüntüsünün özellikle makyaj markalarının reklamlarda sıklıkla ideal güzellik algısı yaratma amacıyla kullanıldığını ifade eden Batı (2010: 115), kadının güzelliği ile cinselliğinin birbiriyle göstergesel mesajlarla birleştirildiğini savunmaktadır. Bu örneğe uygun bir haber fotoğrafı tercihine; 15 Ocak'ta ilk sayfadan yer veren Sabah Gazetesi'nde; flu karanfillerin arasından bir kadının yüzünün netlendiği görülmektedir. Hissettiği üzüntünün, kadının yüzüne yansıdığı fotoğrafın üzerine; İstanbul'da gerçekleşen bir terör saldırısı sonrası vatandaşların, kurbanların hayatlarını kaybettiklerini yere karanfil bıraktığı bilgisi yazılmıştır (Ayrıntılar Fotoğraf 32).

Kurbanları anma gibi geniş kitlelerin katıldığı haberde; sadece bir tek kadının yüzüne odaklanması, gazete editörlerinin tercihini göstermesi açısından oldukça belirleyici bir ayrıntı olarak değerlendirilmelidir. Fotoğrafın göstergebilimsel analizinde, gösteren; karanfiller ve kadının yüzüdür. Gösterilen ise; Batı'nın belirttiği üzere, kadının cinsel kimliğidir.

Fotoğraf 32: Sabah'ta 15 Ocak'ta yayınlanan fotoğraf.

Çözümleme 26:

Belçika'da meydana gelen bombalı terör saldırısı sonrası Avrupa genelinde güvenlik önlemlerinin arttığı haberini; Alman bir kadın polis fotoğrafını, "Avrupa kapıları kapattı" başlığıyla duyuran Habertürk Gazetesi, polis sayısının artışını tek bir kadın fotoğrafıyla okurlarına sunmuştur. Analizin

göstergesi olan fotoğrafta, sarı saçlarını ördüğü görülen kadın polisin başında üniformasının parçası olan şapkası görülmektedir. Üzerine giydiği hücum yeleği ve elindeki makineli tüfek nedeniyle üniforması kol ve boynundan fark edilebilen polisin, sağ el parmağı ise, makineli tüfeğin tetiğinin hemen yanında durmaktadır. Fotoğrafçının solunda uzak bir noktaya bakan polisin sol kolu üzerine; “Frankfurt Havalimanı’nda polis sayısı arttırıldı” yazılarak, fotoğraf ile haber ilişkilendirilmiştir (Fotoğraf 33).

Kadın polisin; gösteren olduğu fotoğrafın, gösterileni; araçsal varlık olarak temsil edilen kadının cinsel kimliği, idealleştirilmiş güzelliğidir. Polisin sarışın ve mavi gözlü olması ideal Amerikan güzellik anlayışını yansıtırken, doğallığı yansıtma iddiasındaki fotoğraf; kadının cinselliği vasıtasıyla ideal güzellik ölçülerine atıf yapmaktadır. Farklı bir bakış açısıyla ise; erkeklere özgü görülen askerlik ve polislik gibi bir mesleği yapan kadın polisin, erkekle eşit bir konumda görülmesi mümkündür. Kadınların da erkeklerle aynı zor görevleri üstlenebileceğini kanıtlayan bir anlatımın çözümlenebileceği göstergede, kadınların zor görevler üstlense de güzelliklerine önem vermesi gerektiği ile ilgili kozmetik sektörünü destekler mesajların da algılanabilir.

Askeri kıyafetlerin eril düşünce ve şiddeti yaygınlaştırdığını savunan Donovan (2014: 344), kahramanlık öyküleri ve askerlik ile savaşla ilgili tüm kavramlarının ataerkil sistemin yaygınlaşmasına katkı sağladığını belirtmektedir. Polis üniforması ve tetikteki el de bu özelliğiyle, ataerkil düşüncenin kadın üzerinden ve medya aracılığı ile meşrulaştırılmasına neden olmaktadır.

Özetle, göstergesel verilerden pek çok farklı anlam ve yan anlamın ulaşılabileceği göstergede; kadının araçsal bir temsille habere taşınması, kadının ikincil olduğu toplumsal yapının haber medyası aracılığıyla desteklendiğini göstermektedir.

Fotoğraf 33: 23 Mart 2016'da Habertürk Gazetesi'nde, yayınlanan fotoğraf.

Çözümleme 27:

Kadınların araçsal varlık temsilleri; terör olayları gibi ciddi kabul edilen, insanların yaşamlarını yitirdiği; haber konularında da görülmüştür. İstanbul'da meydana gelen patlama sonrası; birinci sayfasının 3'te 2'sinden fazlasını patlama haberine ayıran Habertürk Gazetesi, saldırı sonrası olay yerinden uzaklaşmaya çalışan bir kadının fotoğrafına birinci sayfadan yer vermiştir (Bakınız Fotoğraf 34). Fotoğrafta; yaralı olmadığı ve telefonla konuştuğu görülen kadının, hafif eğilerek polis aracının yanından yürüdüğü dikkat çekmektedir. Fotoğrafın üzerine yazılan fotoğraf altı yazısında; vatandaşların, sosyal medyada Taksim'de hastane eksikliğiyle ilgili eleştiride bulunduğu notuna yer verilmiştir. Kadının fotoğrafı ile sosyal medya ya da hastane konusu arasındaki ilişki ise açıklanmamıştır.

Analiz konusu gösterge; fotoğraf, gösteren; polis arabası ve eğilerek yürüyen kadın, gösterilen ise; kadının cinsel kimliğidir. Bedenine vurgu yapılan kadının fotoğrafı aracılığıyla, yan anlam olarak kadınların; paniğe ve korkuya kapıldıkları ile olaylardan daha kolay etkilendiklerine yönelik inançlar desteklemektedir.

Fotoğraf 34: Habertürk'te 20 Mart'ta yayınlanan terör saldırısı fotoğrafı.

Çözümleme 28:

Kadının; hem araçsal varlık, hem de mağdur, hem de anne rolüyle temsil biçimlerinin zaman zaman aynı haber fotoğrafında yer alabildiği görülmüştür. Türkiye'nin doğu bölgesinde, bazı belediyelerin terör örgütüne maddi destek sağladığına ilişkin bilgilerin bir rapor olarak Başbakan'a sunulduğu haberi; binlerce insanın mağdur olduğu terör olaylarının yaşandığı bölgeye dair haber, terör örgütünün açtığı çukurlardan birinin yanında yürüyen bir kadının fotoğrafıyla birlikte okuyucuya aktırılmıştır (Fotoğraf 35). Sabah Gazetesi'nde yer alan fotoğrafta; terör örgütünün sokaklara açtığı çukurların başında duran küçük bir çocuk görülmektedir. Çocuk fotoğrafın tam ortasında yer almakla birlikte uzakta olduğundan net olarak görülmemektedir. Fotoğrafın sağ tarafında ise; çukurun yanından geçen bir kadın görülmektedir. Kadının; bir elinde

alışveriş poşeti, kucağında da çocuğu olduğu dikkat çekmekte, kadının çukurdan çıkan taşların üzerinden geçerken zorlandığı izlenimi oluşturmaktadır.

Fotoğrafın göstereni; terör örgütünün yarattığı tahribat, gösterileni ise; kadınların, zorluğa rağmen kadının annelik ve ev ile ilgili görevlerini yerine getirmesi gerektiğidir. Haber medyası, terör ve savaş gibi durumlardan özellikle kadın ve çocukların daha fazla etkilendiği iddiasında bulunurken, feministler; ataerkil yapının, kadına; savaş veya terör olayları gibi durumlarda, ailenin ve yaşamın devamlılığını kadının sağlaması gibi görevler yüklediğini savunmaktadır. Gösterge, kadınların ve çocukların terörden daha fazla etkilendiği ve kadınların çocuklara bu zor durumlarda sahip çıkması gerektiği yan anlamlarıyla birlikte toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında geleneksel kadınlık görevlerine yönelik düşüncelerin oluşumunu desteklemektedir.

BAŞBAKAN Davutoğlu'na sunulan rapora göre, HDP'li belediyeler merkezi yönetimden gelen parayla iş makineleri alıp devlete karşı hendek kazıyor, PKK'nın lojistik üs olarak kullandığı taziye evleri yapıyor.

Fotoğraf 35: 7 Ocak 2016'da Sabah Gazetesi'nde terörle ilgili Başbakan'a bir rapor sunulduğuna ilişkin haberle birlikte yayınlanan fotoğrafı.

Çözümleme 29:

Kadının araçsal varlık, anne ve mağdur olarak üç farklı temsil biçimiyle yer aldığı bir başka fotoğraf (Bakınız Fotoğraf 36); Habertürk'te, "Bağlar'da zoraki göç" başlığıyla okura sunulmuştur. Sol tarafında; yan yatmış bir otomobilin altının görüldüğü fotoğrafta, küçük bir kızın elinden tutan bir kadın, eşyalarla birlikte yürümektedir. Kadının üzerinde pek çok çanta ve eşya olduğu, sol elinin altında da Kuran ya da bir başka dini kitap bulunduğu dikkat çekmektedir. Kadının arkasında üzerinde çuval bulunan bir tekerlekli bavulu çeken kişinin cinsiyeti seçilememektedir. Fotoğrafta, yürüyen grubunun en arkasında; iki elinde iki büyük çanta bulunan bir kadın daha, öndekileri takip etmektedir. Sol üst köşeye, "Bağlar'da sokağa çıkma yasağı ilan edildi" bilgisi yazılan fotoğrafta, başlığının altında ise; bölgede yaşanan olaylarla ilgili bilgiler aktarılmıştır.

Fotoğrafın göstereni; olayların yarattığı tahribat ve olaylar nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalan insanlar oluşturmaktadır. Geleneksel aile ve kadınlık rollerine vurgu yapan gösterilen ise; kadının öncelikle çocuklarını koruyacak şekilde gerekirse evini bırakıp, annelik görevlerini üstlenmesidir. Bir önceki çözümlemede olduğu gibi; terör ve savaş gibi olayların kadınları etkilediği, onların yaşamın devamı sağlamak için kaçtığı veya kaçması gerektiği ile kadınların çocuk ve ev ile ilgili sorumlulukları olduğu şeklinde geleneksel düşünceleri barındıran yan anlamlarla gösterge desteklenmektedir.

Fotoğraf 36: Habertürk'te 16 Mart'ta yayınlanan terör haberinin kupürü.

Çözümleme 30:

Kadının, anne ve mağdur olarak temsil edildiği; Sabah Gazetesi'nde, "94 Gün sonra Mehmetçik kurtardı" başlıklı haber fotoğrafında, bir yatakta oturan kurtarılmış mağdur kadın ve kucağındaki bebeği görülmektedir.

Fotoğrafta bebeğin uyuduğu dikkat çekmektedir (Fotoğraf 37). Kadın odaklı habercilik açısından Mater ve Çalışlar (2007: 194); kadının mağdur olduğu durumlarda, fotoğrafının kullanılmaması ve adının yazılmaması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Buzlama işlemi fotoğraflarda bulunan mağdur ya da şiddet eyleminin görülmesini engelleyen, mağdur ve yakınlarını koruma amaçlı bir uygulamadır (Erol, 2013: 209). Kadının fotoğrafını kullanan ancak yüzünü kapatan Sabah Gazetesi'nin, bu konuda mesleki etik kuralları gereği bir kullanım sergilediği ifade edilebilir. Göstergenin, göstereni; kadın ve kucağındaki bebek, gösterilen ise; mağduriyete rağmen; kadının, çocuğuna sahip çıkıp ona iyi bakmasıdır. Çocuğun, sağlıklı ve iyi olduğu uyumasından anlaşılmaktadır. Böylece fedakar kadın ve iyi anne toplumsal rolleri vurgulanmaktadır.

Fotoğraf 37: Sabah'ta 4 Mart'ta yayınlanan terör mağduru kadın fotoğrafı.

Çözümleme 31:

Çözümleme fotoğraflarında kadınların; hem mağdur hem de anne rolüyle temsil edildiği haber fotoğraflarının, terör ve şehit cenazeleri haberlerinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Çocuklarını kaybettikleri için acılı anne olarak sayfalara taşıyan kadınlar; terörün, öncelikli mağdurları olarak gösterilirken, babalar ve erkek kardeşler yok sayılmaktadır.

Çok sayıda şehidin olduğu günlerde; şehit haberleri birleştirilerek, tek bir kadın fotoğrafıyla duyurulmuştur. Dört şehidin cenaze törenlerinin haberleri, Hürriyet Gazetesi'nde; şehit annelerinden birinin söylediği, "mis kokulu yavrum" sözü başlığa çekilerek (Fotoğraf 38), Posta Gazetesi'nde ise; şehitlerimizi uğurladık başlığıyla aktarılmıştır (Fotoğraf 39). Hürriyet'teki fotoğraf; kadınlarla aynı hizadan ve yakın plan, Posta'daki fotoğraf ise; daha yüksek bir açıdan ve daha geniş bir kadrarla yayınlanmıştır. Şehit annesinin, tabut önünde görüldüğü fotoğraflarda; anne, oğlunun tabutuna dokunmaktadır. Hürriyet'in fotoğrafında, şehit annesini; üç kadın, teskin etmeye çalışmaktadır. Posta'nın fotoğrafında ise; ikisi asker, yedi kadın tabutun başındaki anneyi sakinleştirmektedir.

Fotoğrafların göstereni; tabut başındaki şehit yakınlarıdır. Gösterilen; annenin duyduğu acıdır. Kadınların acıya daha dayanıksız olduğu yan anlamıyla birlikte, şehit annesinin acısı dramatize edilerek; anneliğin önemi ve anneliğe yüklenen geleneksel anlamların yaygınlaştırılması sağlanmaktadır.

Fotoğraf 38: 21 Şubat'ta tarihinde Hürriyet'in (solda) şehit cenazesi haberi.
Fotoğraf 39: Aynı tarihte Posta'da yayınlanan şehit cenazesi fotoğrafı (sağda).

Çözümleme 32:

Şehit cenazesinde, acısı nedeniyle birinci sayfaya taşınan bir başka mağdur ve acılı anne, Posta Gazetesi'nde; "1 Günde 5 Yiğit" başlığıyla verilen şehit cenazeleri ve yeni şehitlerin olduğuna ilişkin birleştirilmiş haberlerin anonsu olmuştur. Fotoğrafın sol tarafında fotoğrafın çekildiği gün; üç asker ve polisin cenaze törenlerinin yapıldığı ile cenaze törenleri sırasında 5 askerin daha şehit olduğu bilgisi verilmiştir. Fotoğrafta, bir kadının ağladığı görülmektedir. Kadının acısının yanı sıra ağlamaktan yorgun düştüğü anlaşılan fotoğrafın, sağ tarafında ise; "analar yine ağlıyor" başıyla birlikte fotoğraftaki kadının, şehit annesi olduğu ve cenaze arabasına tutunarak "feryat ettiği" yazılmıştır (Bakınız Fotoğraf 40). Ağlayan kadının; gösteren olduğu göstergede, kadınların acıya daha dayanıksız ve acının öznesi mağdurlar oldukları gösterilendir. Önceki çözümlenelerde olduğu gibi bu göstergede de terör ve savaşların en çok kadınları etkilediğine ilişkin farklı okumaları gerçekleştirmek mümkündür. Göstergede, yan anlamlarla anneliğin önemi ve ailevi bağlılığa ilişkin toplumsal kodlar yaygınlaştırılmaktadır.

Fotoğraf 40:Posta Gazetesi'nde 2 Şubat 2016'da yayınlanan şehit annesi fotoğrafı.

Çözümleme 33:

Habertürk Gazetesi'nde; şehit cenazesi haberi, Başbakan'ın bir sözüne atıfla okuyucuya duyurulmuştur. Fotoğrafın üzerine yazılan haber metninde; Türkiye'nin kuzey ve doğusundan iki şehidin aynı anda ve yan yana tören yapılarak son yolculuğa uğurlanması, Başbakan'ın sözüne kanıt olarak sunulmuştur. Kardeşliğin ve iki farklı şehidin anlatıldığı haberin fotoğrafında, iki şehidin yakınları ya da tabutlarının fotoğrafının bulunması beklenirken; fotoğrafta (Ayrıntılar Fotoğraf 41'de) sadece bir şehit yakınına yer verilmiştir.

Fotoğrafta erkeklerin bulunduğu sol bölüm siyah fon ile kapatılarak; haber metni ve şehitlerden birinin fotoğrafı eklenmiştir. Fotoğrafın sağ tarafında ise, iki kadın asker ve şehit annesi bulunmaktadır. Oturduğu sandalyede ağladığı anlaşılan şehit annesinin; eliyle ağzını kapattığı, elinde de mendil olduğu görülmektedir. Şehit annesinin, bir üstçavuşa ait askeri parkayı giydiği görülen fotoğrafın üzerine; annenin asker üniforması giydiği yazılmıştır. Asker kadınların ise biri şehit annenin yanında diğeri ise şehit annesinin arkasında durmaktadır. Kadınların şehit annesiyle ilgilendiği fark edilmektedir.

Fotoğrafın, göstereni asker kadınlar ve ağlayan asker yakınıdır. Gösterilenin; kadınların acıya dayanamadığı ve teselliye ihtiyaç duyduğu gibi değerlendirilebileceği gösterge, bu bakış açısıyla; çözümleme 30 ve 31'de olduğu gibi annelik toplumsal rolüne ilişkin yan anlamları barındırmaktadır. Erkek egemenliğinin; kadınları, ataerkil sistemin bir yansıması olan askeri kıyafetlerle bile olsa koruyabileceğini çünkü kadınların korunlamaya muhtaç olduğu şeklinde anlamlandırılacak fotoğraf, farklı bir okumayla; bir asker öldürülse bile geride daha pek çok asker olduğu ya da gerekirse kadınların, ölen oğullarının üniformalarını giyerek savaşmaya hazır olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Farklı bir değerlendirmeye ise; kadınların da erkekler gibi güçlü olduğu ve zor bir görev olan askerliği onlar gibi üstlenebileceği yan anlamlarını, kadınların üniforma içinde görüldüğü göstergede bulmak mümkün olacaktır. Bu bağlamda, her alandaki eşitlik talepleriyle; kadınların da askerlik yapmasını savunan liberal feministler açısından bu gösterge; eşitlikçi bir gösterge olurken, her türlü askeri kıyafet, silah ve şiddetin; eril düşüncenin ürünü olduğunu ve kadın düşüncesiyle uyuşmadığını savunan kültürel

feministler ise, göstergeyi ataerkil şiddet düşüncesini destekler nitelikte değerlendirebilecektir.

Fotoğraf 41: Habertürk'te 7 Şubat 2016 tarihli şehit cenazesi fotoğrafı.

Çözümleme 34:

Posta Gazetesi'nde; 3 Şubat tarihinde, "daha kızını görmemişti" başlığıyla yer alan şehit cenazesi haberinde, acılı ve mağdur kadın temsili ile fedakar kadın ve geleneksel anne temsiliyle birleştirilmiştir. Şehidin eşinin sözleri üzerinden aktarılan haberin fotoğrafında; şehit eşi ve kucağındaki bebeği dışında başka bir şehit yakını görülmemektedir (Fotoğraf 42).

Fotoğrafın göstereni; ağlayan bebekli kadın, gösterileni; kadının acılı olmasına rağmen çocuğuna sahip çıkması ve ona sarılmasıdır. Eşini kaybeden kadının, çocuğuyla tek başına vereceği yaşam mücadelesinin yan anlamlarını taşıyan gösterge; tüm zorluklarla tek başına mücadele ederek, çocuğunu da tek başına büyütme zorunda kalan kadının mağduriyeti ve fedakarlığına ilişkin düşüncelerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Hayatın sürekliliği içinde çocukların büyütülmesi ile ev ile ilgili sorumluluklar kadına yükleyen ataerkil

sistem, gösterge aracılığıyla çocuğun büyütülmesiyle birlikte erkeğin görevlerini de kadına yüklemektedir.

Işık ve Eşit'ti'nin (2015: 668-677); 1. Dünya Savaşı propaganda afişlerini inceledikleri çalışmalarında belirttikleri üzere ataerkil sistem, savaş gibi durumlarda kadınlardan çocukların bakımı, yaşamın devamı, yeni askerlerin büyütülmesi gibi sorumlulukların yanı sıra ataerkil sistemin erkeklere bahsettiği, iş ve toplumsal ilerleme gibi görevleri de kadınlara yüklemektedir. Bu bilgi bağlamında çözümleme konusu göstergeyi de kadının her iki rolü üstlenmesi gereken bir bakış açısıyla algılamak mümkün olacaktır.

Diğer şehit cenazesi fotoğraflarının olduğu gibi annelik yan anlamının oluşturulduğu göstergede; annelik ve aileye ait değer ve kavramları farklı bir yöntemle de değerlendirilerek, babasız kalan çocuk üzerinden de bir mağduriyet yaratılmaktadır. Bu değerlendirme kapsamında; çocuğun, normal bir ailede yaşayamayacağı, kadının tek başına çocuk yetiştirmede erkeğin koruyuculuğu olmaksızın annelik görevinde de zorlanacağı gibi alt mesajla da okunabilecektir.

Fotoğraf 42: 3 Şubat'ta Posta Gazetesi'ndeki şehit cenazesi kupürü.

Çözümleme 35:

Şehit cenazelerinde şehit eşlerinin sözleri ve yüzlerine yönelik detayları ön plana çıkartan; Sözcü Gazetesi, 8 Ocak tarihinde; şehit eşinin, “bırakın son kez sarılayım” (Fotoğraf 43) başlıklı fotoğrafı ile 5 Şubat tarihinde; şehit nişanlısının, “feryat” başlıklı fotoğrafını (Fotoğraf 44), cenazelerdeki tek fotoğraf olarak ilk sayfaya aktarmıştır. Şehit eşinin, yaşlı gözlerle tabutu okşadığı fotoğrafta; şehit eşinin yüzü ve tabuta dokunduğu eli ön plana çıkartılmış, kadının yüzü netlenmiştir. Şehit nişanlısının bulunduğu fotoğrafta ise; tabutun üzerindeki fotoğrafı eline alan kadının, çığlık attığı görülmektedir. Her iki fotoğrafın da göstereni, ağlayan ve üzülen şehit yakınıdır. Gösterilen ise, kadınların yaşadıkları pek çok sorun gibi ölüm karşısında da daha dayanıksız olduğu ve duygularını daha kolay yansıttığıdır. Kadını; duyguyla özdeşleştiren, yan anlamlar fotoğrafla desteklenmektedir.

Fotoğraf 43: Sözcü Gazetesi'nde, 8 Ocak'ta yayınlanan şehit eşi (solda) fotoğrafı. Fotoğraf 44: Sözcü'de, 5 Şubat'ta yayınlanan şehit nişanlısı (sağda) fotoğrafı.

Çözümleme 36:

Posta Gazetesi'nde; “bir bebek bir melek” başlıklı fotoğrafta, şehit tabutunun üzerine şehidin yeni doğan yeğeninın konulduğu ifade edilmektedir.

Fotoğrafta erkeklerin de bulunduğu sağ üst bölümün, siyah fon ve yazılarla kapatıldığı anlaşılmaktadır. Şehit eşinin adıyla gösterildiği fotoğrafta, şehit eşinin koluna giren kadın olduğu tahmin edilen askerin yüzü de yazı tarafından kapanmıştır. Şehit eşinin ağlayarak, tabuta dokunduğu fotoğrafta; biri şehit eşinin yanında biri karşısında duran iki kadının tabutun üzerine koydukları bebeğin, battaniyesini açtıkları dikkat çekmektedir (Ayrıntılar Fotoğraf 45). Şehit cenazesindeki kadınlar ve bebeğin; gösteren olduğu fotoğrafın, gösterileni; hayatın ve ailenin devamlılığıdır. Böylelikle geleneksel aile vurgusu yapılmaktadır. Şehidin baba olmak istediği haber içinde belirtilerek, yan anlam olarak hem ailenin önemi hem de çocuk sahibi olmanın toplumun devamı için gerekli aktarılmaktadır.

Fotoğraf 45: 6 Mart 2016 tarihli Posta Gazetesi kupürü.

Çözümleme 37:

Hürriyet Gazetesi'nde 2 Şubat'ta yayınlanan bir başka şehit cenazesinde ise, bir askere sarılarak ağlayan bir kadın görülmektedir. Askerin; arkadan görüldüğü fotoğrafta, kadının ise; askerin sırtındaki eli ve yüzü fark edilmektedir. Fotoğrafın üzerine şehit yakınlarının, şehidin silah arkadaşlarına sarılarak ağladığı belirtilmektedir (Fotoğraf 46).

Acıyla bir askere sarılarak ağlayan kadının; gösteren olduğu fotoğrafta, kadınların her zaman bir erkeğin desteğine ihtiyaç duyduğunu; gösterilen olarak karşımıza çıkmaktadır. Alternatif bir değerlendirmeye; kadının, kaybettiği erkek yakını yerine, bir başka erkeği koyarak ona sarılması olarak da okunabilecek yan anlam, kadının acısını, kaybının yerine bir başkasını koyarak giderdiği bir anlamı da oluşturabilmektedir. Her iki okumada da kadınların zayıf, yardıma muhtaç ve desteğe ihtiyaç duyan varlıklar olduklarına ilişkin mitler desteklenmektedir.

Fotoğraf 46: 2 Şubat 2016 tarihli Hürriyet Gazetesi'nin şehit cenaze fotoğrafı.

Çözümleme 38:

Hürriyet Gazetesi'nde, Fransa'daki terör saldırısı haber fotoğrafı; "n'olur ağlama anne" başlığıyla verilmiştir. Yere çöktüğü anlaşılan gözyaşları içindeki bir kadının, iki çocuğa sarıldığı fotoğrafta; fotoğrafçının karşı tarafından bulunan kız çocuğun annesine doğru eğildiği, erkek çocuğun ise eli ve vücudu görülmektedir.

Fotoğraf altı yazıda; olayın şokunu atlamadığı belirtilen kadının, saldırı kurbanlarından birinin yakını olup olmadığı ise belirtilmemiştir (Bakınız Fotoğraf 47). Fotoğrafın göstereni; ağlayan kadındır. Gösterilen ise; yaşadığı şokun etkisiyle kontrolünü kaybederek kendini yere bırakan kadının, çocuklar tarafından teselli edilecek kadar zayıf olduğudur. Farklı bir değerlendirmeye; kadının sarışın, renkli gözlü ve beyaz tenli olmasını, ideal güzellik vurgusu içerisinde değerlendirmek mümkün olacaktır. Böylece acılı anne yan anlamı, güzel acılı anne düşüncesine dönüşecektir. Çözümleme bu bakış açısıyla; Şimşek İşliyen'in (2015: 486-490) haber medyasının, acı verici bir olayda bile seksist düşüncelerle hareket ettiğine ilişkin değerlendirmesiyle uyumlu olarak değerlendirilebilir.

Fotoğraf 47: Hürriyet'te 24 Mart'ta yayınlanan kurbanları anma kupürü.

Çözümleme 39:

Habere olan ilgiyi arttırmak amacıyla ve sansasyonellik açısından kadınların; acı dolu ve ağlayan yüz ifadelerinin yansıtılmasının, zaman zaman fotoğrafın oldukça büyük boyutlu basılmasına neden olduğu görülmektedir. Posta Gazetesi'nin, 5 Ocak tarihinde yayınladığı; "bayraktaki gözyaşı" başlıklı fotoğraf, birinci sayfanın yaklaşık olarak dörtte birini kaplamaktadır (Fotoğraf 48). Fotoğrafta şehit evine asılan Türk Bayrağı'nın arkasındaki, 5 kadın görülmektedir. Kadınlardan biri korkuluklara dayanarak kafasını tutarken, diğer eliyle bayrağı tutmaktadır. Ağlayan kadınlardan ikisi ise, başörtüleriyle ağız ve burunlarını kapatmaktadır. Aynı Gazete'nin 19 ve 20 Şubat'ta yayınladığı fotoğraflar ise, tam sayfa basılmışlardır.

Birbirine sarılmış ağlayan iki kadın yakınının görüldüğü fotoğrafta; ağlayan kadınlardan biri, eliyle ağızını kapatmaktadır. İki kadının da fotoğrafçının arkasında bir noktaya baktığı izlenimi veren fotoğrafa; kadınların, Ankara'da servis araçlarına yapılan terör saldırıda ölen bir kişinin yakınları olduğu ve adli tıpta süren otopsi işlemlerinin tamamlanmasını bekledikleri yazılmıştır (Fotoğraf 49).

Posta Gazetesi'nde; ertesi gün, diğer tam sayfa yayınlanan fotoğrafta ise; açtığı 5 parmağıyla yüzünü kapatan bir kadın, işaret ve baş parmağı arasından fotoğrafçıya doğru bakmaktadır. Dekupe edilerek siyah zemin üzerine yerleştirilen fotoğraf, "Kabus gibi" başlığıyla verilmiştir. Fotoğrafın, soluna yazılan haberde; Ankara'da servis araçlarına yapılan terör saldırısının ertesi günü; çok sayıda cenazenin geçişi sırasında, bir şehit yakını olduğu vurgulanan kadının, diğer tarafına; yeni bir terör saldırısında, 7 askerin daha şehit olduğu yazılmıştır (Fotoğraf 50).

Fotoğrafların; göstergeyi oluşturduğu göstergebilimsel çözümleme analizinde, gösteren; ağlayan kadınlar, gösterilen ise; kadınların acı olaylar karşısında duygularına hakim olamadığı ve duygularını daha kolay yansıttıklarıdır. Ayrıca; Fotoğraf 49'da başlığa konu olan ağlayan kadının mavi gözeri ile Fotoğraf 50'de ağlayan kadının bakımlı ve sarı saçlı oluşunu da bir önceki çözümlemede sözü edilen haber medyasındaki seksist yapıyla açıklamak mümkün olabilir.

Fotoğraf 48: Posta Gazetesi'nin 5 Ocak'ta yayınladığı şehit cenazesi fotoğrafı (Solda). Fotoğraf 49: Posta'nın Gazetesi'nin 19Şubat'ta tam sayfa yayınladığı Ankara saldırısı kupürü (ortada). Fotoğraf 50: Posta Gazetesi'nin 20 Şubat'ta ilk sayfasını kaplayan terör haberleri kupürü.

Çözümleme 40:

Ankara'da servis araçlarına yapılan bombalı saldırıyla ilişkin haberlerin fotoğraflarında, kadın yaralıların yüzlerindeki dehşet, ilk sayfalara taşınmıştır. Bombalı aracın patlamasıyla yanan servis aracının fotoğrafını yarım sayfaya yayan Hürriyet Gazetesi, bu fotoğrafın (Fotoğraf 51) altında ise; patlama noktasını gösterir bir haritaya ile yanan araca bakan iki kadının kamera görüntüsünden alınmış, çözünürlüğü düşük bir fotoğrafını (Fotoğraf 52). Yayınlamıştır. Kadınların yanan aracı korku dolu gözlerle izlediği fotoğrafta, kadınlardan biri eliyle ağızını kapatmıştır. Fotoğrafın altına ise, "Kurtulanlar yanan araçları dehşet içinde izledi" ifadesi yazılmıştır.

Analizin göstergesi olan; Fotoğraf 52'nin, göstereni; fotoğrafçının sağında bir noktaya bakan iki kadındır. Fotoğrafa yazılan haber ve yanan otobüs fotoğrafıyla birlikte gösterilen ise; kadınların, daha kolay korkuya ve dehşete kapıldıklarıdır. Göstergede oluşturulan kadınların dehşete kapıldığına ilişkin mesaj, fotoğrafa da açıkça yazılmıştır. Kadınların duygularını saklayamadıkları,

yüzlerine ve çevrelerine yansıttıkları ile duygularını kontrol edemedikleri şeklindeki, feministlerin eleştirdiği tarihsel inanış desteklenmektedir.

Fotoğraf 51: Hürriyet Gazetesi'nin, 18 Şubat tarihli birinci sayfası (Solda).

Fotoğraf 52: Otobüsü izleyen kadınların fotoğrafı (sağda).

Çözümleme 41:

Fotoğraf 51 ve 52'de sözü edilen Ankara'daki bombalı araç saldırısını Habertürk Gazetesi de; tam sayfaya yaydığı yanan otobüs fotoğrafının üzerine yerleştirdiği kadın fotoğraflarıyla duyurmuştur (Bakınız Fotoğraf 53). Yanan otobüs fotoğrafının üzerindeki fotoğraflardan biri; ağlayarak, ağzını kapatan bir kadının fotoğrafı (Fotoğraf 54), diğeri ise; ambulansda kanlar içindeki yaralı kadının fotoğrafıdır (Fotoğraf 55). Ambulansın dışında; sağlık görevlisi olduğu izlenimi uyandıran biri kadın iki kişi konuşurken, yüzü kan içindeki yaralı kadın, elleri havada onları izlemektedir.

Söz konusu yaralı kadının fotoğrafını sadece kadının yüzünü keserek (Fotoğraf 56) yayınlayan Sözcü Gazetesi; fotoğrafın altına, "dehşeti yaşadı" notunu düşmüştür. Hürriyet ve Habertürk'ten farklı olarak yanan otobüsün farklı bir açıdan çekilmiş fotoğrafı ile birlikte birinci sayfada olayı anlatan Sözcü'de, yaralı kadın dışında olayın faili, ambulansa yaralı taşıyan askerler ve otobüs fotoğrafı yer almıştır (Bakınız Fotoğraf 57).

Fotoğraf 54'ün göstereni; ağlayan kadın, gösterileni; kadının gördüğü olay karşısında duygularını kontrol edememesidir. Ayrıca ataerkil yapının güçsüz olarak konumlandığı kadın; duygularını yüzüne, hareketlerine ve çevresine yansıtarak güçsüzlüğün kanıtına yönelik yan anlamlar medya metinleri aracılığıyla oluşturulmaktadır.

Fotoğraf 55 ve 56'nın göstereni; yüzü kan içindeki yaralı kadın, gösterileni ise; kadınların her zaman mağdur ve kurban olduğudur. Gösterge olan fotoğrafta; kadın, dehşetin ve korku göstergesi olarak sunulmuştur.

Fotoğraf 54'teki esmer kadının; arkadan düzgünce toplanmış saçları, makyajı, ince olarak alınmış kaşları dikkat çekmektedir. Kadının bakımlı olduğu, moda ve güzelliğine düşkün olduğuna dair mesajları böylece okumak mümkün olacaktır. Kadının sol elinde bulunan tek taş yüzük ile bakımlı görüntüsü, ideal güzelliğe yönelik göstergeleri desteklemektedir. Benzer şekilde Fotoğraf 55 ve Fotoğraf 56'daki kanlar içindeki kadının; sarı saçları, küpeleri, gözkapağındaki mor far da, yaralı kadının bakımına ve güzelliğine düşkün olduğunu göstermektedir. Söz konusu gösterge, Timisi'nin (2011: 159); özellikle sinema sektöründe sıklıkla yer aldığını ifade ettiği, ağlayan ve inleyen güzel kadın temsiliyle benzerlik göstermektedir.

Fotoğraf 53: Habertürk Gazetesi'nin, 18 Şubat tarihli birinci sayfası (solda).

Fotoğraf 54: Yanan otobüse bakan kadının, çözümlenen fotoğrafı (sağda).

Fotoğraf 55: Yaralı kadının, Habertürk Gazetesi'nde yayınlanan geniş kadrajlı fotoğrafı (Solda). Fotoğraf 56: Yaralı kadının, Sözcü Gazetesi'ndeki yakın fotoğrafı (ortada). Fotoğraf 57: Sözcü Gazetesi'nin, 18 Şubat tarihli birinci sayfası (sağda).

Çözümleme 42:

Belçika'nın başkenti Brüksel'de havalimanında ve metroda gerçekleştirilen bombalı terör eylemi haberleri; Hürriyet (Fotoğraf 58) ve Habertürk (Fotoğrafı 59) gazetelerinde, neredeyse tam sayfa olarak yayınlanmıştır.

Habertürk Gazetesi, manşette metrodan bir fotoğrafa yer verirken, logonun yanında yaralı iki kadının fotoğrafı yer almıştır. Aynı fotoğrafı; Hürriyet Gazetesi ise, manşetten vermiştir. Eli kan içindeki kadınlardan birinin telefonla konuştuğu fotoğrafta; yaralı diğer kadının, vücudunun üst bölümündeki elbiselerinin parçalandığı, sutyeni ve çıplak olan belden yukarısı görülmektedir. Yaralı kadının ayağının da çıplak olduğu ve fotoğrafçıya baktığı dikkat çekmektedir (Fotoğraf 60).

Habertürk'ün; Reuters imzasıyla yayınladığı fotoğrafta, Hürriyet; imza kullanmamış, her iki gazete de kadınların yüz ve kanlı vücutlarına buzlama yapmamıştır. Söz konusu fotoğrafı; Doğan Haber Ajansı ise, internet sitesinde saldırıya ilişkin oluşturduğu fotoğraf galerisinde, buzlama yaparak kullanmıştır.

Gösterge olan fotoğraftaki yaralı kadınlar, gösterendir. Kadınların her zaman mağdur ve kurban olduğu ise, gösterilendir. Ayrıca yaralı kadının görülen bedeni ve sutyeni, kadının cinsel kimliğine vurgu yapmaktadır. Böylelikle Şimşek İşliyen'in; "seksist yaklaşım" olarak sözünü ettiği kullanıma yönelik bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Sansasyonel haber amacıyla, fotoğrafta; kan, kadın bedeni ve dram öğeleri birleşmiş, kadınlar dehşetin göstergesi olarak okura yansıtılmışlardır.

Fotoğraf 58: Habertürk Gazetesi'nin 23 Mart 2016 tarihli ilk sayfa kupürü (Solda). Fotoğraf 59: Hürriyet Gazetesi'nin 23 Mart'ta tarihli kupürü (sağda).

Fotoğraf 60: Yaralı kadınların; Habertürk ve Hürriyet yayınlanan fotoğrafı.

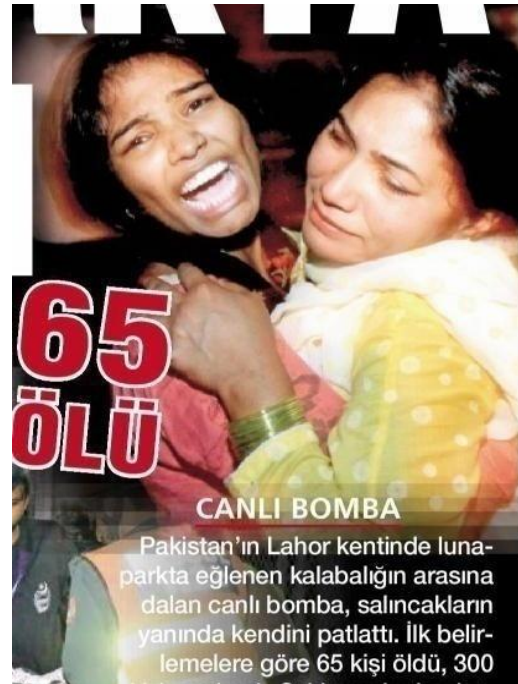

Çözümleme 43:

Yaşanan olayın, kadınların yüzüne yansıyan korku ve paniğin fotoğraflarıyla aktarıldığı; bir başka terör eylemi, Pakistan'daki Lunapark saldırısı olmuştur. Habertürk Gazetesi'nin; manşetten gördüğü saldırıyı, Posta Gazetesi; küçük bir fotoğraf ve haberle yayınlamıştır. Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazeteleri ise, bu saldırıya ilk sayfadan yer vermemiştir.

Habertürk'te yaralıların taşındığı ve genellikle erkeklerin görüldüğü bir fotoğrafla birlikte, biri çığlık atan iki kadının fotoğrafı kullanılmıştır (Fotoğraf 61). Aynı fotoğrafın; devam karesini yayınlamayı tercih eden Posta Gazetesi'nde, saldırıyla ilgili ikinci bir fotoğraf ilk sayfada kullanılmamıştır (Fotoğraf 62).

Birer gösterge olan her iki fotoğrafın (Fotoğraf 61 ve Fotoğraf 62) da göstereni; çığlık atan bir kadın ile ona sarılan bir diğer kadındır. Gösterilen ise; kadınların, kurban ve savunmasız olduğu ile kadınların duygularını saklayamadığıdır. Kadınların acının öznesi olduğu gösterge; yan anlamlarla, dehşet ve korku anlamını, kadınların bu anlamların öznesi olduğu şeklinde aktarmaktadır.

Fotoğraf 60: 28 Mart'ta Lunapark terör saldırısının Habertürk Gazetesi'nde yayınlanan kupürü (solda). Fotoğraf 61: Haberde kullanılan fotoğraf (sağda).

Fotoğraf 62: Posta Gazetesi'nde, 28 Mart'ta yayınlanan saldırı haberi.

Çözümleme 44:

Posta Gazetesi'nde; "Hayata son anda tutundular" başlıklı haberde, mültecileri taşıyan teknenin battığı aktarılmaktadır (Fotoğraf 63). Bazı mültecilerin öldüğü belirtilen haberde, iki fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraflardan küçük olanında, denizde iki kadın ve bir erkek; kendilerine fırlatılan halata bakmaktadır. Fotoğrafın netliği halata yapıldığından, insanlar; fotoğrafta, detay unsur olarak yer almış, fotoğrafı açıklar bir yazı da fotoğrafın yanında yer almamıştır. Haberde yayınlanan büyük fotoğrafta, gemiye alınan; korkmuş, ıslanmış ve ağlamış bir kız çocuğunun, korkuyla fotoğrafçıya baktığı kare yer almaktadır. Kızı kurtaran görevlinin kolu ile denizin içinden, korkuyla kızına bakan annenin de görüldüğü fotoğrafın yanında, "Suriyeli anne ve kızın denizdeki can pazarı objektiflere böyle yansıdı" ifadesi yer almıştır.

Analiz konusu büyük fotoğrafta, denizden kurtarılan çocuk ve ona bakan kadın; gösteren, kadınların erkekler tarafından kurtarılmaya muhtaç ve kurban olduğu ise; gösterilendir. Kızın önce kurtarılması sırasında; kızın fotoğrafçıya bakarken, annenin kendisi denizde olmasına rağmen halen endişe dolu gözlerle kızına bakması, fedakar anne temsiline özgü yan anlamları barındırmaktadır. Fedakar anne temsiliyle; anneliğin önemi ve yaşamın devamı için öncelikle çocukların kurtarılması gerektiğine ilişkin mit ve düşünceler desteklenmektedir. Göstergeyle hem geleneksel aile, ferakar anne ve kadın temsilleri

desteklenmekte hem de ataerkil sistemin öngördüğü idealize edilmiş anne okurlara sunulmaktadır.

Fotoğraf 63: Posta Gazetesi'nde 23 Ocak 2016'da yayınlanan haber fotoğrafı.

Çözümleme 45:

Annelik mitinin yaygınlaştırılmasına ilişkin bir başka örnek ise; Sabah Gazetesi'nde yayınlanan, "Midillili nineler Nobel'e aday" haberi olarak dikkat çekmektedir. Mülteci krizi sonrası kaçak yollardan Midilli adasına sığınan sığınmacılara ev açan ada halkının sembolü olarak, mülteci bir bebeğe biberonla süt içiren kadın gösterilmektedir. Haber medyasının sembol ilan ettiği kadının; 85 yaşında olması sebebiyle nine olarak tanımlandığı haberde, biberonla bebeğe süt içiren kadın kırmızı bir halka içine alınmıştır. Süt içiren kadının yanında ona bakan iki kadın otururken, grubun birkaç metre ilerisindeki bir diğer kadının ise ayakta durduğu ve fotoğrafçının sağına baktığı görülmektedir (Fotoğraf 64).

Gösterenin; kadınlar ve kadınlardan birinin bebeğe süt içirmesi olduğu fotoğrafın, gösterileni; fedakar anneliktir. Kadınların hangi yaşta olursa olsun anneliğe hazır olması gerektiği ve yardımlarının bile annelik toplumsal rolü içerisinde olması gerektiği mesajlarının yer aldığı fotoğraf, kadın hareketi temsilcilerinin sıklıkla eleştirdiği; geleneksel ailenin, evrensel olumlamasını gerçekleştirmektedir.

Midillili nineler Nobel'e aday

YUNANİSTAN'IN Midilli adasının halkı sığınmacılara kucak açtıkları gerekçesiyle Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterildi. Adaylığın sembol ismi ise sığınmacı bir bebeğe biberonla süt içiren Emilia Kamvisi (85) oldu. 21'DE

Fotoğraf 64: Sabah Gazetesi'nde, 2 Şubat'ta yayınlanan haber (solda). Söz konusu fotoğrafın Sabah'ın internet sitesindeki büyük boyutlu kopyası (sağda).

Çözümleme 46:

Hürriyet Gazetesi'nde, Zika hastalığıyla ilgili yayınlanan haber, hem kadınının bedeninin sunumu hem de annelik temsiline ilişkin farklı bir örnek oluşturmaktadır. Hamile bir kadının karın bölgesinin görüldüğü fotoğrafta; kadının, iki eliyle karınının üzerinde iki farklı renkte bebek ayakkabısı tuttuğu anlaşılmaktadır (Bakınız Fotoğraf 65).

Zika hastalığının bebeklerin kusurlu doğmasına yol açtığı vurgulanan haberde; söz konusu hastalığın aşısının en erken 10 yıl sonra piyasa sürülebileceği vurgulanırken, kadın odaklı bir dil tercih edilmeyerek; "bilim insanı" ifadesi yerine geleneksel tanımlamayla, haber; "bilim adamı" tanımıyla yazılmıştır.

Gösterenin; hamile bir kadının elleri ve çocuk ayakkabıları olduğu göstergede, gösterilen; kadının annelikle özdeş olduğudur. Bilim adamı ifadesi, kadının bilimle uğraşamayacağı, bilimin; erkeklerin görevi olduğu yan anlamı ile kadını ev ve annelikle sınırlı gören ataerkil düşüncenin yaygınlaşmasına neden olmaktadır.

Fotoğraf 65: Hürriyet'in 29 Ocak'ta yayınlanan Zika haber kupürü ve fotoğraf.

Çözümleme 47:

Danimarka'da bir bebeğin Türk olan ailesinden alınarak bir başka aileye evlatlık verilecek olmasını, o ülkede yaşayan Türklerin protesto ettiğine ilişkin haber; Habertürk Gazetesi'nde, protestoya katılan iki kadın ve bebeğin fotoğrafı ile birlikte yayınlanmıştır. "Türk bebeğe el koydular!" başlıklı haberde farklı fotoğrafların olduğu; Habertürk'ün sosyal platform uygulama karekodundan anlaşılmaktadır. İki kadının ellerinde pankartlarla fotoğrafçıya baktığı fotoğrafta, kadınların altına; bebeğin yüzünün fotoğrafının, yerleştirildiği görülmektedir. (Fotoğraf 66).

Eylem yapan kadınların; gösteren olduğu fotoğrafın, gösterileni; kadınların, bebekler için fedakarlıkta bulunmasıdır. Kadın ve bebek ilişkisiyle anneliğe ilişkin toplumsal cinsiyet rollerine vurgu yapan gösterge, anneliğin; kadınlara bir görev olarak sunulduğu ile bu görevi olumlayan eril düşüncenin, yan anlamlarını

da barındırmaktadır. Temsilsel açıdan, fotoğrafta kadınlar aynı zamanda örgüt ve eylemin öznesi olarak, araçsal birer varlık olarak sunulmuşlardır.

Türk bebeğe el koydular!

Danimarka'da belediye, Mikail bebeği evlatlık vermek üzere Öztürk Ailesi'nden aldı.

Gerekçe: "Anne göz teması kuramıyor." Baba: "Oğlumuzu verin, Türkiye'ye döneriz." 3'te

Fotoğraf 66: Habertürk'te, 27 Şubat'ta yayınlanan el koyulan bebek haberi.

Çözümleme 48:

Kadınlar, eylem ve örgüt öznesi olarak haber fotoğraflarında genellikle araçsal birer varlık olarak yer almaktadır. Bir gazeteye kayyum atanması sonrası gazete önünde gerçekleştirilen protesto; Posta Gazetesi'nde, "Polis eylemcilere biber gazı sıktı" başlığıyla yayınlanmıştır. Protestoya, polis müdahalesiyle bir kadının yaralandığı vurgulanan haberin fotoğrafında; gaz maskeli iki kişinin taşıdığı başından yaralı türbanlı bir kadın görülmektedir. Haberde yaralanan kadının fotoğraftaki olduğunun anlaşılması için haberin sonuna "üstte" ifadesi düşülmüştür (Fotoğraf 67). Aynı protesto ve polis müdahalesine ilişkin haberi, Sözcü Gazetesi isi; yaralı kadının, yakın plan kanlı yüzü ile kanı durdurmaya çalışan bir el fotoğrafıyla yayınlamıştır (Fotoğraf 68).

Gösterge olan fotoğrafın göstereni; yaralı kadın, gösterileni ise; kadının zayıflığıdır. Kadının, eylem ve örgüt öznesi araçsal bir varlık olduğu yan anlamıyla; Karaküçük'ün (2010: 45-46), cadılık suçlamaları döneminden beri var olduğunu belirttiği; kadının kurallara ve düzene karşı gelmeye eğilimli olduğu

inanişının, haber fotoğrafı aracılığıyla yaygınlaştıırılmaktadır.

Fotoğraf 67: Posta'da 6 Mart'ta yayınlanan protesto haberi (solda). Fotoğraf 68: Aynı gün Sözcü'de yayınlanan protesto fotoğrafı (sağda).

Çözümleme 49:

Kadınların araçsal varlık olarak temsil edildiği fotoğraflar farklı haber konularında da yer almaktadır. Posta Gazetesi'nde 1 Ocak'ta yayınlanan haberde; terör olayları sonucu başlayan operasyonların sürdüğü, operasyonları protesto eden bir grubun içindeki teröristlerin; yılın son günü polise bombalı saldırı yaptığı ve olaylar sonrası 24 kişinin gözaltına alındığı anlatılmaktadır. 24 Zanlının bulunduğu haberin fotoğrafında ise; sadece kadın bir zanlının, yüzleri kapalı polisler arasında yürüdüğü fotoğraf tercih edilmiştir (Bakınız Fotoğraf 69).

Polis ve zanlının; gösteren olduğu fotoğrafın, gösterileni; kadının, sisteme karşı gelmeye daha yatkın olduğu ile suçlu olduğudur. Mediz (2008) araştırmasında da yer verildiği üzere mağdur ya da cinsel nesne olmadığında ancak suçlu olarak tanımlanan kadın temsili ile Berktaş'ın (2012: 58-59) sözünü

ettiği; kadının tüm kötülüklerin kaynağı olduğu anlamı, analiz konusu göstergeyle yaygınlaştırılmaktadır.

Fotoğraf 69: Posta Gazetesi'nde 1 Ocak 2016'da yayınlanan polise saldırı haberi (solda) ve haber fotoğrafının büyütülmüş görüntüsü (sağda).

Çözümleme 50:

PKK terör örgütünün Türkiye'nin doğu bölgesinde hendeklerle gerçekleştirdiği saldırılar sonrası evleri yıkılan vatandaşların haberlerinde de kadınlar araçsal varlık temsilleriyle yer almıştır. Sabah Gazetesi'nde 20 Ocak'ta yayınlanan fotoğrafta (Bakınız Fotoğraf 70); yıkılan ev önünde ellerini iki yana açmış bir kadın görülürken, Sözcü Gazetesi'nde 3 Mart'ta yayınlanan fotoğrafta yıkılmış evi önünde oturan başka bir kadın dikkat çekmektedir (Fotoğraf 71). Sabah'ın fotoğrafın üzerinde haber açıklaması yazısında; ev sahibi olarak tanımlanan kadının, "perişan" olduğu belirtilirken, Sözcü'de ise; kadın gösterilerek, "çaresizce bekledi" ifadesine yer verilmiştir.

Göstereni; yıkılan ev ve o ev önünde bekleyen ev sahibi olan göstergenin, gösterileni ise; ev ile ilgilenmesi gerekenin kadın olduğudur. Bir diğer bakış açısıyla kadının yerinin, yıkılmış olsa bile evi olduğu olarak değerlendirilebilecek

gösterge, kadının; terör ve savaş gibi toplumsal yıkıma yol açan olaylardan daha fazla etkilenen toplumsal kesim olduğuna yönelik düşünceleri destekleyerek, kadınları farklı bir toplumsal konumlama içinde tutmaktadır. Kadınların; mağdur, çaresiz ve yardıma muhtaç olduğu inancını destekleyen her iki fotoğraf, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında; geleneksel aile içindeki kadın rolüne ilişkin düşünceleri meşrulaştırmaktadır.

Fotoğraf 70: Sabah Gazetesi'nde 20 Ocak'ta yayınlanan haber kupürü

Fotoğraf 71: Sözcü Gazetesi'nde, 3 Mart'ta yer alan haber (sağda).

4. Sonuç, Tartışma, Öneriler

Türkiye'nin en çok satılan gazetelerinin kadın bağlamında incelendiği bu çalışmada kadınların; erkeklerle, eşit ölçüde yer alıp almadıkları, kadınların yer aldığı fotoğraflarda temsil biçimleri ve fotoğraf tercihinde kadının ne ölçüde cinsel kimliği nedeniyle yer aldığı belirlenmeye çalışılmış, kadın tercihli fotoğraflar benzer çalışmalarda yer alan gösterebilimsel veriler ışığında sorgulanmış, elde edilen sonuçlar; kuramsal veriler göz önünde bulunarak, bu bölümde yer verilen sonuçlar elde edilmiştir. Ayrıca; çalışmaya ilişkin sonuçların kadın hareketi perspektifinden değerlendirilmesi sonucunda gerçekleştirilen tartışma ve önerilere de bu başlık altında yer verilmiştir.

4.1. Sonuç

Çalışmanın problem başlığı altında yer alan; kuramsal bölümünde “feminizm” tanımlanarak; kadının, toplumsal konumuna neden olan tarihsel süreç açıklanmıştır. Eşit bir toplum yapısından, erkek üstünlüğüne geçişin anlatıldığı tarihsel süreç içinde; kadının nasıl ve neden insan görülmediği anlatılmıştır. Kadınların, yaşadıkları eşitsiz ve şiddet dolu eril dünyada; ilk başta cılız isyanlarının zamanla kitlesel bir harekete dönüşümü tanımlanmış, böylece; kadınların, erkeklerden medyaya, devletten düşünce akımlarına değin farklı konu ve kavramlarda beklentileri dile getirilmeye çalışılmıştır.

Kuramsal bölüm ikinci kısmını oluşturan “yapısalcılık ve gösterebilim” düşünceleri açıklanarak; farklı düşünce ve sistemlerin, yapı olarak tanımlanmalarına ilişkin örnekler verilmiştir. İdeolojinin de bir yapı olarak tanımlandığı yapısalcı düşünce açıklanmış; böylelikle yapı ve o yapıların birer yapı taşı olan göstergelerin tanımlanmasına çalışılmıştır. Gösterebilimin uygulama alanları ve yöntemine ilişkin bilgilerin derlenmiş, gösterebilimsel çalışmalara ilişkin örnekler anlatılmıştır.

Eşdeğişle, kadın gözüyle gazetelere bakılan bu çalışmada; kadınların karşısında duran, erkek iktidarı tanımlanmıştır. Kadınlar açısından ataerkinin

etkilerinin değerlendirilmesi, pek çok ideolojinin içine gizlenen; erkek ideolojisinin, bir yapı olarak varlığının ortaya koyulmasına olanak sağlamaktadır. Kadının mevcut durumunun sebebi olmasının yanı sıra pek çok yönetsel ve ekonomik sistemi, düşünce akımını ya da dinleri etkileyen ataerkinin, günümüz toplumsal ve sosyal yaşamının belirleyiciliğindeki varlığının ortaya koyulabilmesi amacıyla; haberlere yansıyan eril toplumsal kodlar, göstergebilimsel açıdan ele alınmıştır.

İncelenen 450 gazete birinci sayfasında; kadınların varlığı; tüm fotoğraflar içinde, yüzde 18,35'tir. Toplumsal eşitlik açısından erkeklerin de aynı oranda var olması gerekirken, erkeklerin bulunduğu fotoğraflar; yüzde 48,44 oranla neredeyse tüm fotoğrafların yarısını oluşturmaktadır. Çoğunlu eşya ya da yapılardan oluşan insansız ya da insanların cinsiyetinin anlaşılamadığı fotoğrafların oranı; yüzde 17.78'le, kadın fotoğraflarına yakın bir oranda olduğu görülmektedir. Kadının; neredeyse eşyalarla eşit olduğu gazetelerde, kadının varlığı kadar temsili de kadın açısından eksiktir.

Çalışma içinde Mediz (2008), Köse (2011), Şimşek İşliyen (2015) gibi örneklerle açıklanan; pek çok araştırmada, haber medyasında kadınların sıklıkla cinsellikleriyle yer verdiğine ilişkin verilerin, 2016 yılında da varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Sadece kadınların yer aldığı 1152 fotoğraftan; 293'ünde kadın cinselliğinin kullanımı hedeflenmiştir. Bir başka deyişle; sadece kadınların bulunduğu her 4 fotoğraftan 1'i, kadının cinsel bir meta ya da haz nesnesi olarak sunulmasını sağlamıştır. Kadının cinsel kimliğiyle var olduğu fotoğrafların, büyük bölümünün (Yüzde 86,34); magazin ve moda haber kategorisi içinde yayınlandığı ortaya çıkmıştır.

Medyada; kadınların, ya cinsellikleriyle ya da ikincilliğine vurgu yapan toplumsal cinsiyet rolleriyle temsil edildiğine ilişkin kuramsal alanda; Gencil Bek ve Binark (2010: 162-163), İmançer (2006: 54-59), Alankuş (2007: 176-179) Kula Demir ve Yiğit (2013: 460-461) gibi pek çok bilim kadının görüşlerine yer verilmiştir. Kadınların, sözü edilen çalışmaların sonuçlarına benzer şekilde genellikle; mağdur, kurban, suçlu, anne, fedakar kadın, araçsal varlık gibi temsillerde yer aldığı görülmüştür. Kadının en yoğun olduğu temsil biçiminin yüzde 31,71 oran ile suçlu, mağdur ya da mağdur yakını olduğu görülmektedir.

Suçlu ve mağdur temsilini; yüzde 26,12 magazin nesnesi ve yüzde 15,15 ile cinsel nesne temsilleri izlemektedir.

Kadının, erkekle eşit ve doğuştan gelen doğal bir varlık olduğuna dair temsil biçiminin yüzde 12,67’de kalmış olması, kadına şiddet karşıtı söylemleri ve sosyal sorumluluk kampanyaları gerçekleştiren gazetelerin kadına verdiği toplumsal değeri göstermektedir. Bu oran; daha önce sözü edilen benzer araştırmalarda ulaşılan en düşük verilerden biri olarak dikkat çekmektedir. Kadınların eşit birer varlık olarak yer aldığı yayınların ise, genellikle siyaset haber kategorisi içinde olduğu görülmektedir. Ancak sadece siyaset haberleri içinde de kadınlar temsil biçimi değerlendirildiğinde; kadının, tam olarak eşit birer varlık olarak değerlendirmedeği, fotoğrafların yaklaşık yarısında (yüzde 49,65) eşit birer varlık olarak kabul edildiği dikkat çekmektedir.

Kadının gazetelerde eşitlikten uzak şekilde temsil edildiğinin devam ettiğine ilişkin sayısal verilerin daha önce yapılmış çalışmalarla benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmamasının ardından kadın hareketi temsilcilerinin; eşitsizliğin temelinde tanımladıkları ataerkil düşüncenin toplumsal kod ve inançlara nasıl yansıdığı fotoğraflar üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Ataerkil düşüncenin oluşturduğu mit ve geleneksel değerlerin; medya fotoğrafları aracılığıyla yayılması ve ataerkil düşünceleri meşrulaştırılmasının ortaya çıkartılması için benzer çalışmalarda yer alan göstergibilimsel görsel veriler, çalışmada referans kabul edilmiştir. Bu açıdan göstergibilimsel analize uygun 62 fotoğraf, görsel açıdan yorumlanmıştır.

Temsil biçimlerine yönelik çalışmalarda benzerlik gösteren, göstergesel tanımların içinde genellikle kadının; “cinsel hazzın ve doğal güzelliğin göstergesi”, “mağdur, kurban ve acının göstergesi”, “dehşet ve korku göstergesi”, “anne veya ev kadını göstergesi” ile “aklen yetersiz, zayıf ve eğlenceye düşkün kadın göstergesi” olarak açıklanmasının mümkün olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Göstergibilimsel açıdan çözümlenen hiçbir tercih edilmiş fotoğrafta; kadının, “doğal eşit varlık göstergesi” olarak anlamlandırılmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak; çalışmada, kadın ve erkeklerin birlikte bulmasına rağmen fotoğraf seçiminde kadının tercih sebebi olduğu fotoğraflar, temsil biçimlerine ilişkin sayısal verilerle benzerlik göstermiş; kadının, tercih öznesi olduğunda eşit olduğu hiçbir fotoğrafa rastlanılmamıştır. Sayısal açıdan, gazetelerdeki kadın varlığını arttıran tercih edilmiş fotoğraflar; kadının daha fazla temsil edilmesini sağlamakla birlikte, temsil biçimleri açısından barındırdıkları sorunlarla eşitlik yapıyı desteklemektedirler. Bu bağlamda; fotoğrafların anlam ve yan anlamlarının, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekler nitelikte olduğunu söylemek mümkün olacaktır.

4.2. Tartışma

Kadın hareketi dördüncü dalgasının başladığıyla ilgili bilgiler ile Avrupa ve Amerika'daki kadın hareketi temsilcilerinin girişimleri değerlendirildiğinde; Türk haber basınının henüz "hümanizm" temalı yeni kadın hareketinden oldukça uzak hatta bihaber olduğunu söylemek mümkündür. Türk basının genellikle kadın konusuna, kadının şiddet görmemesi ve öldürülmemesine yönelik haberleriyle yer verdiği görülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde; henüz en temel insan hakkı olan, yaşam hakkı seviyesinde olan Türk haber basını; kadının varolma süreci içinde yer aldığı, kadın hareketinin birinci dalgasına konumlandırmak mümkün olacaktır.

Basının; toplumsal yaşam ve düşünceleri yönlendirmede etkin bir araç olarak görülmektedir. Bu bağlamda haber medyasının; kadın hareketini, yeni süreçlerle ilgili bilgilendirmediği sonucuna ulaşılabilir. Uluslararası ve ulusal kanunlarla cinsiyet eşitliği güvence altına alınmıştır. Fotoğraf kullanımı açısından değerlendirildiğinde; çalışmada, kadın ile erkek arasında büyük bir eşitsizlik bulunduğu görülmektedir. Fotoğrafların haberlerle ilişkili olduğu ve onları desteklemek amacıyla yayınlandığı dikkate alınır, çalışma içerisinde atıf yapılan; cinsiyet eşitsizliğine ilişkin çalışmaların sonuçlarının, bu çalışmada da fotoğraflar aracılığıyla tespit edildiği görülecektir.

Kadına şiddetin son bulması ve kadın cinayetlerinin durdurulması konusunda sıklıkla yayın yapan haber medyası, kadına şiddet konusunda sosyal sorumluluk projeleri de yürütmektedir. Gazeteler; Şimşek İşliyen'in (2015) çalışmasının sonuçlarıyla ortaya koyduğu üzere, şiddete karşı olmalarına karşın, şiddet haber ve fotoğraflarında; seksist ve ataerkil göstergeleri barındırmaktadırlar. Bu çalışmada da benzer göstergelerin tespit edildiği gazeteler, kendi sosyal sorumluluk projeleri ve kadın yanlı söylemleriyle çelişen bir görünüm yansıtmaktadır. Türk ulusal gazetelerini, kadın düşüncesiyle değerlendirmek gerekirse; henüz ikinci dalga kadın hareketinin temel beklenti ve hedeflerinin dahi söylemsel olarak yakalanamadığı iddia edilebilir.

Tarihsel süreç içinde feminizmin diğer dalgalarını da gecikmeyle takip eden Türk kadın hareketinin ise; kadın bedeni ve cinselliğini yoğun olarak erkek bakışına sunan gazetelere karşın hiçbir etkinlik ve eylemsellik içinde bulunmaması, benzer şekilde dördüncü dalga feminizminin de Türkiye gecikmeli geleceğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmanın konusu, süre ve gazetelerde feminist hareket ve örgütlenmelerle ilgili hiçbir habere rastlanılmamış olmasına rağmen son dönemde Türkiye'de farklı kadın hareketi gruplarının eylemlerine ilişkin haberler yer alabilmektedir. İlk olarak üniversitelerde örgütlenip, yerleşkelerde şiddet eylemlerine imza atan; "Kampüs Cadıları" ile 8 Mart'taki gösteri ve söylemleriyle adlarından söz ettiren "Anarşist Kadınlar"; 2016 yılı içinde dikkat çeken iki feminist örgütlenme içinde yer almıştır (Arslan, 2016; İzci, 2016). Her iki örgütlenme de şiddet ve anarkofeminist düşünceleriyle dikkat çekmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türk kadın hareketinin, halen ikinci dalga ve üçüncü dalga düşünce ve eylemselliği içinde olduğunu söylemek mümkündür.

4.3. Öneriler

Çalışmanın; bulgu, sonuç ve tartışma bölümünde açıklanan görüşler çerçevesinde hem kadın hareketi temsilcilerine hem haber basını çalışan ve kurumlarına hem de araştırmacılara aşağıda bazı öneriler sunulmaktadır.

Haber medyasına yönelik öneriler:

- 1- Gazeteler, kadınların daha fazla eşit ve doğal varlık olarak temsil edildiği haberlere yer vermelidirler.
- 2- Siyasette yer alan kadınların daha fazla sesine yer verilmesi; kadınların siyasette daha fazla rol almasına da yol açabilecek, böylelikle önemli görüldüğünden; ilk sayfaya taşınan siyaset haberleri aracılığıyla da olsa haber medyasında kadının eşit temsili sağlanacaktır.
- 3- Siyaset dışındaki haber kategorilerinde de kadının eşit varlık olduğu haberler yapılması amaçlanmalıdır. 8 Mart Dünya Kadınlar günü dışında eşitlik ilkesi gereği yeterince yer verilmeyen kadın haberlerinin, daha sık yapılması amacıyla kadın odaklı habercilik alanında eğitim almış muhabirler çalıştırılabilir, bu alanda bir haber servisi oluşturulabilir.
- 4- Dünyadaki gelişmeler ışığında arka sayfa güzeli veya benzer vitrine çıkarılmış kadın uygulamalarına son verilmeli, kadın cinselliğinin tiraj amaçlı kullanımından vazgeçilmelidir.
- 5- Kadının, mağdur olduğu durumlarda; fotoğrafının, açık adının veya tanınmasını sağlayacak ya da yaşadığı yerin anlaşılmasını sağlayacak unsurların yayınlanmaması gerekmektedir.
- 6- Erkek ve kadınların birlikte yer aldığı haberlerde; erkeklerin de kadınların da varlığını gösterir fotoğraflar tercih edilmeli, her iki cins tek karede yer almıyorsa; birden fazla fotoğraf yayınlanmalıdır.

Kadın hareketi temsilcilerine öneriler:

- 1- Dünyadaki kadın hareketi temsilcilerinin çalışmaları incelenmeli, kadın hareketinin gelişimi takip edilmelidir.
- 2- Dünyanın farklı yerlerindeki feministlerin; devlet kurumları, şirketler ve kitle iletişim araçları üzerinde başarıya ulaşmış uygulamaları örnek alınmalıdır. Özellikle feminizmin dördüncü dalgasıyla yoğun bir başarı sağlayan internet tabanlı eylem ve etkinlikler, Türkiye’de de yürütülmelidir.
- 3- Yeni feminist hareket kapsamında; hümanist ve erkekleri de içine alan feminist görüşler desteklenmelidir.
- 4- Dünyanın farklı yerlerinde olduğu gibi Türkiye’de de olumsuz anlamlar çağrıştıran feminizmin; doğru anlaşılması ve anlatılması amacıyla, şiddet temelli eylemsellikten uzaklaşarak, tüm toplumu kapsayan etkin halkla ilişkiler çalışması yürütülmelidir.

Araştırmacılara yönelik öneriler:

- 1- Sınırlılıklar dahilinde zaman sınırlılığı ve gazete sayısı arttırılabilir; Türkiye’deki tüm gazeteleri kapsar bir araştırma gerçekleştirilebilir.
- 2- Çalışmanın zaman gibi sınırlılıkları nedeniyle; haber üretim sürecinde, cinsiyet tercihinin nasıl yapıldığı değerlendirilememiştir. Foto-muhabirlerin, kadın ve erkekleri fotoğraflarken ne gibi özelliklere dikkat ettiği ya da editörlerin; fotoğrafları seçerken ne gibi cinsiyet özelliklerinin tercihlerini etkilediğine dair üretim sürecine yönelik bir araştırma yapılabilir.
- 3- Benzer gösterebilimsel ya da temsil biçimlerini konu eden gelecekteki çalışmalarda; kadınların, erkeklere ya da erkeklerin desteğine ihtiyaç duyduğuna ilişkin bir ölçüt ya da sınıflandırma oluşturularak, bu ölçüt çerçevesindeki veriler incelenebilir.

- 4- Bu çalışmada, kodlama ve kapsam dışında tutulan erkeklerin bulunduğu, fotoğraflar ve/veya haberler incelenebilir. Bu bağlamda, hem erkeklerin medyada temsil biçimleri hem de kadın hareketi temsilcilerinin; ataerkinin, kadınlar kadar erkekleri de baskı altına aldığı iddiaları araştırılabilir.
- 5- Gazetelerin yayınladıkları fotoğrafların kaynağına ilişkin çalışma gerçekleştirilebilir. Ancak gazetelerin fotoğraflarda çok az imza kullanıyor olmasının yanı sıra haber ve fotoğraf ajanslarının arşivlerine ulaşmak için abonelik gerekmesi ciddi bir bütçe ihtiyacı doğurmaktadır.
- 6- Türkiye'deki feministlerinin; haber medyasında yer alma sıklığı, yer aldıkları haberlerin içerikleri ve yarattıkları algıya yönelik içerik değerlendirilmesi yapılabilir.

Ekler

Ek-1: İçerik Analizi Şablonu ve Uygulama Verileri

Fotoğraf No	Gazetenin tarihi	Gazetenin adı	Birinci sayfada yer alan toplam fotoğraf sayısı	Fotoğrafın unsuru	Kadının yer aldığı fotoğrafın konusu haberde erkekler de yer almış mı ya da haber toplumun tamamını ilgilendiriyor mu?	Fotoğraf kadın bedeninin cinselliğini ön plana çıkartmak amacıyla mı kullanılmış?	Fotoğrafta kadın var ise; fotoğrafının kullanıldığı haberin konusu nedir?	Fotoğrafta kadın var ise; kadının temsil biçimi nedir?
		1 Hürriyet		1 Tek bir kadın / Sadece kadınlar / Kadın bedeninin bir bölümü	0 Hayır	0 Hayır	0 Fotoğrafta kadın yok / yeterince net görülüyor	0 Fotoğrafta kadın yok / yeterince net görülüyor
		2 Sabah		2 Tek erkek / sadece erkekler	1 Evet	1 Evet	1 Siyaset – Protesto / Gösteri	1 Doğal - eşit varlık
		3 Posta		3 Tek kadın ve tek erkek birlikte			2 Magazin – Moda	2 Cinsel nesne – haz nesnesi
		4 Habertürk		4 Kadın ve çocuk			3 Spor	3 Eş – anne – fedakar kadın
		5 Sözcü		5 Toplu			4 Asayiş / 3. Sayfa- Doğal ölümler	4 Suçlu- mağdur – kurban ve kurban yakını
				6 İnsansız – cinsiyetin belli olmadığı			5 Terör olayları – Mülteciler	5 Magazin nesnesi
							6 Yaşam- Ekonomi- Turizm- Teknoloji- Meteoroloji- Sanat	6 Örgüt-eylem öznesi
							7 Sağlık- diyet- bilim	7 Araçsal varlık
							8 Eğitim- Sivil toplum	
							9 Dizi/TV program- promosyon tanıtımı	
							10 Diğer	

Kaynakça

- Aka, A. (2009). Antonio Gramscive hegemonik okul. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (21), 329-338.
- Akal, B.C. (1994). *Siyasi iktidarın cinsiyeti*. (1. Baskı). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Akın, A.; Uysal, R. ve Çitemel, N. (2013). Çocukluk Dönemi Mutluluk / Huzur Anıları Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 71-80.
- Akın, H. (2011). *Ortaçağ Avrupası'nda cadılar ve cadı avı*. (2. Baskı). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Akyol, H. (2012). *Aykırı kadınlar*. (1 Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Alankuş, S. (2007). *Kadın odaklı habercilik*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Almelek İşman, S. (2014). Rönesans'tan 19. yüzyıla Avrupa resminde antik dünyanın kadınları. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 153-170.
- Alpyağılıgil, R. (2002). Dilbilim. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 6 (19), 143-155.
- Altundeğer N. ve Yılmaz M. (2016). İç savaştan bölgesel istikrarsızlığa: Suriye krizinin Türkiye'ye faturası. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 289-301.
- Altunya, H. (2006). Modern Samsun'un efsanevî (mitolojik) geçmişi. *Geçmişten Geleceğe Samsun*. Samsun: Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı, 601-608.
- Aras, G. (2014). Sinemada kadın temsili ve kadına yönelik şiddetin sinemadaki yansımaları: Yatağımdaki Düşman, Doğuştan Katiller ve Forrest Gump. *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, 3 (10), 117-125.
- Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. (2. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Arman, M.N. ve Şerbetçi, D. (2012). Postkolonyal feminist teoride milliyetçilik, militarizm ve savaş karşıtlığı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (3), 65-83.

- Arnaud-Duc, N. (2005) Hukukun çelişkileri. (Bölüm Ed: G. Faraisse ve M. Perrot). *Kadınların tarihi. Devrimden dünya savaşına feminizmin ortaya çıkışı*. (4. Cilt), (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 80-111.
- Ataman, M. (2009). Feminizm: geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerine alternatif yaklaşımlar demeti. *Alternatif Politika*, 1 (1), 1-41.
- Atan, M. (2015). Radikal feminizm:“kişisel olan politiktir” söyleminde aile. *The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1(2), 1-21.
- Aydın, A. (2014). Dilbilimden psikanalize dil ve arzunun eklemeliği. Yayınlanmamış doktora tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim ilkeleri* (1. Baskı). (Çev: B. Vardar ve M. Rifat). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barthes, R. (1990). *Çağdaş söylenler*. (1. Baskı). (Çev: T. Yücel). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Başçı, V. (1999). Kadının statüsü üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 67-78.
- Batı, U. (2010). Reklamcılıkta retorik bir unsur olarak kadın bedeni temsilleri. *Kültür ve İletişim*, 13 (1), 103-133.
- Beauvoir, S. (1986) *Ben bir feministim*. (Çev: Ayşe, Minu, Sedef). İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları.
- Beauvoir, S. (1993) *İkinci Cins, genç kızlık çağı*. (7. Baskı) (Çev: B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Bebel, A. (1996). *Kadın ve sosyalizm*. (2. Baskı) (Çev: S. N. Kaya). İstanbul: İnter Yayınları.
- Berktaş, F. (2011). Feminist teoride açılımlar. *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. (Ed: Y. Ecevit ve N. Karkıner). (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2-23.
- Berktaş, F. (2012). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın*. (4. Baskı). İstanbul: MetisYayınları.
- Berktaş, F. (2013). Feminist teorinin önemli bir alanı: cinsellik. *Cogito üç aylık düşünce dergisi*, 58 (bahar/2009), (2. Baskı), 57-73.

- Bircan, U. (2015). Roland Barthes ve göstergebilim. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBARD)*, 13 (26), 17 – 41.
- Bloch, M. (1983). *Feodal toplum*. (1. Baskı). (Çev: M.A. Kılıçbay) İstanbul: Savaş Yayınları.
- Bora, A. (2008). Ortadoğu'da kadın hareketleri: farklı yollar, farklı stratejiler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 39, 55-69.
- Bora, A. (2010). *Kadınların Sınıfı*. (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brownmiller, S. (1984). *Cinsel zorbalık*. (1. Baskı). (Çev: S. Öncü) İstanbul: Cep Kitapları.
- Burton, G. (1995). *Görünenden fazlası medya analizlerine giriş*. (Çev: N. Dinç). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet belası*. (4. Baskı). (Çev: B. Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.
- Cangöz, İ. (2013). İletişim fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet farkındalığı ve cinsiyetçi şiddetle ilgili görüşleri. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (19), 41-64.
- Casagrande, C. (2005) Korunan kadın. (Bölüm Ed: C. Klapisch-Zuber). *Kadınların tarihi, Ortaçağın sessizliği*. (2. Cilt). (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 75-106.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe tarihi: Thales' ten Baudrillard'a*. (2. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Connell, R.W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (1. Baskı) (Çev: C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Collin, F. (2005) Felsefi farklılıklar. (Bölüm Ed: F. Thebaud). *Kadınların tarihi, yirminci yüzyılda kültürel bir kimliğe doğru*. (5. Cilt). (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 241-272.
- Crampe-Casnabet, M. (2005) On sekizinci yüzyıl felsefesinin bir örneği. (Bölüm Ed: N.Z Davis ve A. Farge). *Kadınların tarihi, rönesans ve aydınlanma çağı paradoksları*. (3. Cilt). (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 303-333.

- Culler, J. (1985). *Saussure*. (1. Baskı) İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Çağlar, B. (2012). Bir iletişim biçimi olarak göstergebilim. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 22-34.
- Çakıcı Gerçek, L. (2009). Türkiye’de kadın haklarının gelişimine kısa bir bakış. *Uluslararası – Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi, 94-101.
- Çelenk, S. (2010). Ayrımcılık ve medya. *Televizyon Haberciliğinde Etik*. (Ed: B. Çaplı ve E. Tuncel). Ankara: Fersa Matbaacılık, 211-228.
- Çelenk, S. (2010). Kadınların Medyada temsili ve etik sorunlar. *Televizyon Haberciliğinde Etik*. (Ed: B. Çaplı ve E. Tuncel). Ankara: Fersa Matbaacılık, 229-236.
- Çelik, T. ve Tekin, Y. (2015). Sosyal medyanın bireyler üzerindeki olumsuz etkilerine ilişkin bir örnek: siber zorbalık. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 36, 343-355.
- Dağlı, A. (2012). Göstergebilimsel yöntemle bir efsane çözümlemesi: Ferhat İle Şirin. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (20), 13-30.
- Dağtaş, B. (2003). *Reklamı Okumak*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dağtaş, B. ve Dağtaş, E. (2009). Tüketim kültürü, yaşam tarzları, boş zamanlar ve medya üzerine bir literatür taraması. *Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları*. (1. Baskı). (Der: B. Dağtaş ve E. Dağtaş). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Dağtaş, E. (2006). *Türkiye’de magazin basını magazin eklerinin sektör ve metin analizi*. (1. Baskı). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Dağtaş, E. (2014). *Kamusal alan ve medya Münevver Karabulut cinayetinin basındaki yansımaları*. (1. Baskı). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Davidoff, L. (2009). *Feminist tarih yazımında sınıf ve cinsiyet*. (Çev: Z. Ateşer ve S. Somuncuoğlu). (Ed: A. Durakbaşa). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Davis, A. (1994). *Kadınlar, ırk ve sınıf*. (Çev: İ. Çeliker). İstanbul: Sosyalist Yayınlar.
- Davis, N.Z. (2005). Siyasette Kadınlar. (Bölüm Ed: N.Z Davis ve A. Farge). *Kadınların tarihi, rönesans ve aydınlanma çağı paradoksları*. (3. Cilt),

- (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,160-177.
- Demiray, E. (2011). Kitle iletişiminde kadın. *Toplumsal Yaşamda Kadın*. (5. Baskı). (Ed: G.Y. Oğuz). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 167-187.
- Donovan, J. (2014) *Feminist teori*. (8. Baskı). (Çev: A. Bora, M. Gevrek ve F. Sayılan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duby, G. ve Perot, M. (2005). Kadınların tarihini yazmak. (Bölüm Ed: P.S. Pantel). *Kadınların tarihi, ana tanrıçadan hıristiyan azizelere* (1. Cilt). (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9-23.
- Dursun, Ç. (2010). Kadına yönelik şiddet karşısında haber etiği. *Fe Dergi*, 2 (1), 19-32.
- Durudoğru, H. (2011). Judith Butler ve queer etiği. cinsel yönelimler ve queer kuram. *Cogito Düşünce Dergisi*, 7 (65-66), 87-99.
- Duymuş, H. (2009). Çivi yazılı kanun metinlerinde kadınlara ait suç ve cezalar. *Uluslararası – Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi, 75-85.
- Eagleton, T. (2014). *Edebiyat kuramı*. (4. Baskı). (Çev: T. Birkan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ecevit, M. (2011). Epistemoloji. *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. (1. Baskı) (Ed: Y. Ecevit ve N. Karkıner). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 32-61.
- Ecevit, Y. (2011). Toplumsal cinsiyet sosyolojisine başlangıç. *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. (1. Baskı) (Ed: Y. Ecevit ve N. Karkıner). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2-29.
- Ecevit, Y. (2011). Emek. *Toplumsal cinsiyet çalışmaları*. (Ed: Y. Ecevit ve N. Karkıner). (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 24-47.
- Ekici, E. (2006). Hobbes ve Rousseau: toplumsal sözleşme kuramı. *Kaygı-Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, 78-89.

- Engels F. (2012). *Ailenin özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. (16. Baskı) (Çev: K. Somer). Ankara: Sol Yayınları.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2010). *Öteki kuram*. (3. Baskı). Ankara: Erk Yayınları.
- Erkman-Akerson, F. (2005). *Gösterebilime giriş*. İstanbul: Multilingual.
- Erol, D.D. (2013). Toplumsal cinsiyet bağlamında türkiye yazılı basınında şiddet haberleri ve haber fotoğrafları. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 8 (1), 192-211.
- Fettahoğlu, S. (2004) Konfüçyüs ve öğretisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (16), 305-324.
- Firestone, S. (1993) *Cinselliğin diyalektiği*. (Çev: Y. Salman). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*. (Çev: H.U. Tanrıöver). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve şeyler*. (2. Baskı). (Çev: M.A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi ve Yayıncılık.
- Freud, S. (1994). *Kendi kendine psikanaliz*. (3. Baskı). (Çev: T. Büyükören). İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Gencil Bek, M. ve Binark, M. (2000). Medya ve cinsiyetçilik. *KADER Eğitim El Kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Gibbon, E. (1987). *Roma İmparatorluğu'nun gerileyiş ve çöküş tarihi*. (1. Cilt). (Çev: A. Baltacıgil) İstanbul: BFS Yayınları.
- Giddens, A. (2003). *Sosyolojik yöntemin yeni kuralları yorumcu sosyolojilerin pozitif eleştirisi*. (Çev: Ü. Tatlıcan ve B. Balkız). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Gouges, O. (1791). *Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi*. (Çev: E. Göztepe). Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 45, 185-193.
- Göztepe, E. (1996). *Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi: Olympe de Gouges*. (7 Eylül 1791). Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 45, 185-193.

- Güç, A. (2008). İslamcı feminizm: Müslüman kadınların birey olma çabaları. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 649-673.
- Güler, N. (2013). Kitle iletişim araçları, post-yapısalcılık ve çoğul olanaklar. *Karadeniz Teknik Üniversitesi e-kiad İletişim Araştırmaları Dergisi*, 3 (5-6), 47-63.
- Güleryüz, B. (2002). Siyasal-Toplumsal dönüşüm. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 6 (19), 179-193.
- Güneş, A. (2013). Göstergibilim tarihi. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 8, (4), 332-348.
- Gürol, M.A. (2007). Türkiye’de iş yaşamındaki kent kadınının açmazı: kariyer-aile ikilemi. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı*, 144-150.
- Güzel, E. (2013). Kültürel bağlamda kadın ve güzellik. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
- Hanisch, C. (2013). *kişisel olan politiktir radikal feminizm üzerine*. (Çev: H. Aliefendioğlu ve A. N. Erişkin). İstanbul: Kült İletişim.
- Harmankaya, S. (2002). Türkiye ilk tunç çağı araştırmaları üzerine bir değerlendirme. *TAY-Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-4a/4b: İlk Tunç Çağı*. İstanbul: TASK Vakfı Yayınları.
- Hartmann, H. (2006). *Marksizm’le Feminizm’in Mutsuz Evliliği* (Çeviren: Gülşat Aygen). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hooks, B. (2012). *Feminizm herkes içindir*. İstanbul: Bgst Yayınları.
- Horney, K. (1991). *Kadın psikolojisi*. (2. Baskı). (Çev: S. Budak). Ankara: Açı Yayıncılık.
- Ilgaz Büyükbaykal, C. (2007). Medyada kadın olgusu. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, 28, 19-30.
- Işık, İ. E. (2000). *Öznenin dili*. (1. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Işık, M. ve Eşitti, Ş. (2015). 1.Dünya savaşı propaganda afişlerinde kadın temsillerinin toplumsal cinsiyet bağlamında göstergibilimsel incelenmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70 (3), 655-682.
- İmançer, D. (2002). Feminizm. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 6 (19), 155-179.

- İmançer, D. (2006). Toplumsal cinsiyet oluşumuna ilişkin kuramsal yaklaşımlar. *Medya ve Kadın*. (1. Baskı). (Ed: D. İmançer). Ankara: Ebabil Yayınları.
- İnal, A. (1996). *Haberi okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- İnal, A. (2003). Roland Barthes: bir avant-garde yazarı. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 9-38.
- İnceoğlu, İ. (2012). Küresel kadın hareketleri ve alternatif küreselleşme söylemlerine feminist müdahaleler. *Fe Dergi*, 4 (1), 112-122.
- İnceoğlu, Y. (2004). Medyada kadın imajı. *Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, 11-13.
- Kale, N. (2002). Modernizm & postmodernizm. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 6 (19), 31-53.
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyet, bacılar, yurttaşlar*. (4. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Karadağ, A., Sabancılar, S. (2012). Toplumsal cinsiyet'ten 'çoklu-kesişen farklılıklar'a küreselleşme ve kadın. *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-II: Küresel Değişim ve Demokratikleşme*, 90-101.
- Karaküçük, A.S. (2010). Korkunun kadınları: cadılar ve cadıcılık. *Sosyoloji Araştırmaları*, 13 (2), 41-64.
- Karapehlivan Şenel, F. (2012). Tarihsel ve toplumsal süreçte kadın. *Toplum ve Hekim*, 27 (4), (Temmuz-Ağustos 2012), 246-255.
- Kaplan, E. A. (2003). Feminist futures: trauma, the post-9/11 world and a fourth feminism?. *Journal of International Women's Studies*, 4(2), 46-59.
- Kia, R. A. (2015). Atina'daki demokrasiden orta çağ'a kadının dünyası ve kadın filozoflar. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 73 (1), 7-20.
- Kılıç Y. ve Duymuş, H. (2007) Hititlerde kadın ve siyaset. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26 (42), 85-99.
- Kıran, Z. (1983). Dizgeden (sistem) yapıya. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 127-133.
- Kıran, Z. ve Kıran A. (2010). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kızılkaya, H. (2004). *Anasoyluluktan günümüze kadın*. (1. Baskı). İzmir: İlyayayınevi.

- Konan, B. (2011). Türk kadınının siyasi hakları kazanma süreci. *AUHFD*, 60 (1), 157-174.
- Köker, E. (2007). Kadınların medyadaki hak ihlalleriyle baş etme stratejileri. *Kadın odaklı habercilik*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 117-149.
- Köker E. ve Karaaslan Şanlı, H. (2011). Küreselleşme ve toplum. *Sosyoloji 2*. (Ed: B. Kartal). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 134-167.
- Köksal, M. (2010). Plastik sanatlar ve sinemanın ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 2 (4), 121-131.
- Köse, A. (2011). Türk basınında kadın 2010 Türkiye'sinde sosyal haklar açısından kadınların temsili. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu*. İstanbul: Can Matbaacılık, 401-418.
- Kula Demir, N. (2005). Kimliklere ayna tutan reklam fotoğrafları. *MANAS Journal of Social Studies*, 7 (14), 237-251.
- Kula Demir, N. ve Yiğit, Z. (2013). Reklam fotoğraflarında kadın bedeninin değişimi. *Electronic Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(6), 459-472
- Kurtoğlu, A. (2015). 8 Mart Dünya Kadınlar Günü hakkında kısa bir hikaye. *Fe Journal: Feminist Critique/Fe Dergi: Feminist Elestiri*, 7 (1), 78-85.
- Küçük, M. (1994). *Medya, iktidar, ideoloji*. (Der. ve çev: M. Küçük) (1. Baskı). Ankara: Ark Yayınevi.
- Lacan, J. (1994). *Jacques Lacan Fallus'un Anlamı*. (1. Baskı). (Çev: S.M. Tura). İstanbul: Afa Yayınları.
- Leduc, C. (2005). Antik Yunanistan'da evlilik. (Bölüm Ed: P.S. Pantel). *Kadınların tarihi, ana tanrıçadan Hıristiyan azizelere*. (1. Cilt), (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 247-302.
- Lissarrague, F. (2005). Kadın Figürleri. (Bölüm Ed: P.S. Pantel). *Kadınların tarihi, ana tanrıçadan Hıristiyan azizelere*. (1. Cilt). (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 151-243.

- Lloyd, G. (1996). *Erkek akıl*. (1. Baskı). (Çev: M. Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- L'Hermite-Leclercq, P. (2005) Feodal düzen. (Bölüm Ed: C. Klapisch-Zuber). *Kadınların tarihi, ortaçağın sessizliği*. (2. Cilt). (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 196-240.
- MacKinnon, A. C. (2003) *Feminist bir devlet kuramına doğru*. (Çev: T. Yöney ve S. Yücesoy). İstanbul: Metis Yayınları.
- Mansfield, P. (2012). *Ortadoğu tarihi*. (1. Baskı) (Çev: Ü. H. Yolsal). İstanbul: Say Yayınları.
- Marx C. ve Engels F. (1992). Komünist Manifesto. *Kadın Sorunu Üzerine Marx, Engels, Lenin, Stalin, Komintern ve Clara Zetkin*. (Çev: İ. Yarkın). (4. Baskı). İstanbul: İnter Yayınları, 9-13.
- Mediz (Kadınların Medya İzleme Grubu). (2008). *Medyada cinsiyetçiliğe son*. İstanbul.
- Meulenbelt, A. (1987). *Feminizm ve sosyalizm*. (Çev: E. Demirci) İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Michel, A. (1997). *Feminizm*. (Çev: Ş. Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mies, M. (2012). *Dünya ölçeğinde ataerki ve birikim*. (Çev: Y. Temurtürkan). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Modzelewski, K. (2011). *Barbarların Avrupa'sı*. (Çev: N. Demirtaş). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Moran, B. (1988). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. (6. Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Moriarty, S ve Shay S. (2007). Görsel göstergelimi kullanan bir niyetlenen-alımlanan çalışması. *Medya Metinlerini Çözümlemek*. (Der: G. Şendur Atabek ve Ü. Atabek). Ankara: Siyasal Kitabevi, 86-110.
- Notz, G. (2012) *Feminizm*. (Çev: S. D. Çetinkaya). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Okutan, B.B. (2014). Medyanın fotoğraf göndermeleri üzerinden başörtülü figürleri okuma denemesi. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 8 (16), 29-50.
- Örtlek M. ve Tekelioğlu S. (2013). Türkiye'de siyaset ve kadın. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (2), 278-287.
- Özbuldun, S. (1984). *Niçin feminizm değil*. (1. Baskı) İstanbul: Süreç Yayınları.

- Özçatal, E.Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 21-39.
- Özdemir, İ. (2009). Türkiye’de popüler kadın magazin dergileri: yeni kadın kimliği ve sunulan yaşam tarzları. *Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları*. (1. Baskı). (Der: B. Dağtaş ve E. Dağtaş). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Özer, Ö. (2011). Eleştirel haber araştırmaları bakımından kuramsal yapı ve kavramsal çerçeve. *Haber Söylem İdeoloji*. Konya: Literatürk.
- Özer, Ö. (2012). Haberin ideolojik duruşu: Eğitim-Sen eyleminin Türk basınında temsili. *Haberi eleştirmek*. (1. Basıkı). (Ed: Ö. Özer). Konya: Literatürk.
- Özsöz, C. (2008). Kültürel feminist teori ve feminist teorilere giriş. *Sosyoloji Notları Dergisi*, 6, 51–55.
- Öztokat, N. (1999). Görsel nesnelerin çözümlenmesinde göstergebilimsel yöntem. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 9 (9), 135-141.
- Pantel, P.S (2005). Antik Yunanistan'da Evlilik. (Bölüm Ed: P.S. Pantel). *Kadınların tarihi, ana tanrıçadan Hıristiyan azizelere*. (1. Cilt). (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 23-31.
- Philips, A. (1995) *Demokrasinin cinsiyeti*. (1 Basım). (Çev: A. Türker). İstanbul: Metis Yayınları.
- Piponnier, F. (2005) Kadınların dünyası. (Bölüm Ed: C. Klapisch-Zuber). *Kadınların tarihi, ortaçağın sessizliği*. (2. Cilt). (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 305-316.
- Ramazanoğlu, C. (1998) *Feminizm ve ezilmenin çelişkileri*. (Çev: M. Bayatlı). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Reed, E. (2003). *Bilim ve cinsiyet ayrımı*. (2. Baskı) (Çev: Ş. Yeğın) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Rifat, M. (2008). XX. Yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları 1. *Tarihçe ve eleştirel düşünceler*. (4. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC’si*. (3. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.

- Rose, J. (2010). *Görme ve cinsellik*. (1. Baskı). (Çev: A.D. Temiz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Rousselle, A. (2005). Eski Roma'da beden siyaseti. (Bölüm Ed: P.S. Pantel). *Kadınların tarihi, ana tanrıçadan Hıristiyan azizelere*. (1. Cilt). (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 302-341.
- Russell, B. (1972). *Batı Felsefesi Tarihi Antikçağ*. (1-2-3. Cilt) (4. Baskı) (Çev. M. Sencer). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sahtiyancı Öztarhan, E. (2006). İyi kızlar / kötü kızlar: günümüz Amerikan kadın romanında cinsel, etnik ve sınıf kimlikleri. Yayınlanmamış doktora tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Sartre, J.P. (2009). *İmgelem*. (2. Baskı). (Çev: A. Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Saussure, F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev: B. Vardar). İstanbul: Multilingual Yayıncılık.
- Sautet, M. (1998). *Kadınların özgürleşmesi üzerine*. (1. Baskı). (Çev: S. Serdaroğlu). İstanbul: Telos Yayınları.
- Say, Ö. (2013). Yapısalcılıktan post-yapısalcılığa çoğulculuğun inşası. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (2), 331-346.
- Selvi, Y. (2014). Feminist teori ve sanat üzerinde Derrida etkisi: yapıbozum. *İdil*, 3 (11), 79-98.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. (1. Baskı) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sevinç, M. (2002). Bir insan hakları sorunu olarak: açlık grevleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57 (1), 111-135.
- Sineau, M. (2005). Hukuk ve Demokrasi. (Bölüm Ed: F. Thebaud). *Kadınların tarihi, yirminci yüzyılda kültürel bir kimliğe doğru*. (5. Cilt). (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 455-481.
- Sissa G. (2005). Platon ve Aristoteles'in Cinsiyet Felsefeleri. (Bölüm Ed: P.S. Pantel). *Kadınların tarihi, ana tanrıçadan Hıristiyan azizelere*. (1. Cilt) (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 66-99.

- Sledziwski, E.G. (2005). Dönüm noktası olarak Fransız Devrimi. (Bölüm Ed: G. Faraisse ve M. Perrot). *Kadınların tarihi, devrimden dünya savaşına feminizmin ortaya çıkışı*. (4. Cilt). (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 39-52.
- Sonnet, M. (2005). Bir kızı eğitmek. (Bölüm Ed: N.Z Davis ve A. Farge). *Kadınların tarihi, rönesans ve aydınlanma çağı paradoksları*. (3. Cilt). (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 101-128.
- Sontag, S. (1999). *Fotoğraf Üzerine*. (Çev: R. Akçakaya). İstanbul: Altı Kırkbeş Yayınları.
- Sontag, S. (2004). *Başkalarının Acısına Bakmak*. (Çev: O. Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Sultze, K. (2007). The New York Times Dergisinde Kadın, İktidar ve Fotoğrafçılık. *Medya Metinlerini Çözümlemek*. (Der: G. Şendur Atabek ve Ü. Atabek). Ankara: Siyasal Kitabevi, 131-150.
- Şendur Atabek, G. (2007). Göstergibilimsel çözümleme. *Medya Metinlerini Çözümlemek*. (Der: G. Şendur Atabek ve Ü. Atabek). Ankara: Siyasal Kitabevi, 65-85.
- Şimşek İşliyen, F. (2015). Şiddet haberlerindeki “mağdur kadın” miti üzerine göstergibilimsel bir inceleme: Habertürk Gazetesi Ş.E. cinayeti örneği. *Global Media Journal TR Edition*, 6 (11), 478-496.
- Tanrıöver, H. (2007). Medyada kadınların temsil biçimleri ve kadın hak ihlalleri. *Kadın odaklı habercilik*. (Ed: S. Alankuş). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 149-166.
- Tekeli, Ş. (1993). 1980 Türkiyesinde kadınlar. *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. (Ed: Ş. Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları, 15-51.
- Temel, A., Yakın, M. ve Misci S. (2006). Örgütsel Cinsiyetlerin Örgütsel Davranışa Yansıması. *Yönetim Ve Ekonomi*, 13 (1), 27-38
- Tiryaki, S. (2014). Kadın sporcu fotoğraflarıyla beden pazarla(n)ması. *Selçuk İletişim*, 8 (2), 218-237.
- Thomas, L. (2005) Roma hukukunda cinsiyet ayrımı. (Bölüm Ed: P.S. Pantel). *Kadınların tarihi, ana tanrıçadan Hıristiyan azizelere*. (1. Cilt). (Ed: G.

- Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 99-101.
- Timisi, N. (2011). Sinemaya feminist müdahale: Laura Mulvey'de psikanalitik seyirciden teknolojik seyirciye. *Sinema araştırmaları: kuramlar, kavramlar, yaklaşımlar*. (Ed: M. İri). İstanbul: Derin Yayınları, 157-183.
- Tuncel, Işık. (2009). Turizm haberlerinde yabancı uyruklu kadınların temsili. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Tura, S.M. (1994). Önsöz: "olmak'ta eksik" Lacan'da kastrasyon ve narsizm. *Jacques Lacan fallusun anlamı* (1. Baskı). (Çev: S.M. Tura). İstanbul: Afa Yayınları.
- Tura, S.M. (2010). *Freud'dan Lacan'a psikanaliz*. (4. Baskı). İstanbul: Kanat Kitap.
- Tür, Ö ve Koyuncu, Ç. (2010) Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı: temelleri, gelişimi, katkı ve sorunları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7 (26) (Yaz 2010), 3-24.
- Türkoğlu, E. (2015). Uluslararası ilişkiler kuramında feminizm. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Uçan, H. (2006). *Yazınsal eleştiri ve göstergebilim*. (2. Baskı). Ankara: Hece Yayınları.
- Uçan, H. (2008). *Dilbilim göstergebilim ve edebiyat eğitimi*. (1. Baskı). Ankara: Hece Yayınları.
- Ulutaş, S. ve Çevik, S. K. (2015). Propaganda amaçlı belgesel basın fotoğraflarının anlam sorunu ve fotoğrafın göstergebilimsel incelemesi. *İnönü Üniversitesi Kültür Ve Sanat Dergisi*, 1 (2), 25-39.
- Üzel, E. (2006) Feminizm ve doğa ekseninde ekofeminizm. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Vardar, B. ve Rifat, M. (1979). *Göstergebilim ilkeleri*. (Çev: B. Vardar ve M. Rifat). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Vardar, B. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev: B. Vardar). İstanbul: Multilingual Yayıncılık.

- Varol, S.F. (2014). Kadınların dijital teknolojiyle ilişkisine ütopyik bir yaklaşım: siberfeminizm. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 27, 223-239.
- Vural, M. (1996). Bir iletişim aracı olarak fotoğrafın işlevsel açıdan gazetelerde kullanılmasının önemi. *Kurgu Dergisi*, 8 (14), 133-149.
- Yaylagül, L. (2008). *Kitle iletişim kuramları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yılmaz, M. (2012). Popüler kültürde kadın kütüphanecilerin imajı: feminist bir yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 26 (3), 548-563.
- Yörük, A. (2009). Feminizmler. *Sosyoloji Notları*, 7, 63-85.
- Yücel, T. (2005). *Yapısalcılık*. (1. Baskı). İstanbul: Can Yayınları
- Yüksel, A. (1981). *Yapısalcılık ve Bir Uygulama*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız İnkılap*. (1 Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Zetkin, C. (1996). *Kadın sorunu üzerine seçme yazılar & Clara Zetkin üzerine*. (Çev: İ. Yarkın). (3. Baskı). İstanbul: İnter Yayınları, 147-155.
- Walters, M. (2009). *Feminizm*. (Çev: H. Gür). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Wemple, S.F. (2005). Beşinci yüzyıldan onuncu yüzyıla kadınlar. (Bölüm Ed: C. Klapisch-Zuber). *Kadınların tarihi, ortaçağın sessizliği*. (2. Cilt). (Ed: G. Duby ve M. Perrot). (Çev: A.Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 167-196.
- Wollstorecraft, M. (2012). *Kadın haklarının gerekçelendirilmesi*. (2. Baskı) (Çev: D. Hakyemez) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wolf, V. (2015). *Kendine ait bir oda*. (16. Baskı) (Çev: S. Öncü). İstanbul: İletişim Yayınları.

Elektronik Kaynakça

- Akşam Gazetesi Dünya Haberleri. (27 Nisan 2014). Suudi Arabistan'da kadına araba kullanma cezası. *Akşam Gazetesi İnternet Sitesi*. <http://www.aksam.com.tr/dunya/suudi-arabistanda-kadina-araba-kullanma-cezasi/haber-303188> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).

- Arman, A. (16 Kasım 2002). Dünya bu adamı konuşuyor. *Hürriyet Gazetesi internet sitesi*. <http://www.hurriyet.com.tr/dunya-bu-adami-konusuyor-109916> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Arslan, A. (05 Mart 2016). Ne babamız devlet, ne anamız toprak, soyadımız yok, adımız isyan. *Kadınlar Postası internet sitesi*. <http://www.kadinlarinpostasi.com/tr/blog/ne-babamiz-devlet-ne-anamiz-toprak-soyadimiz-yok-adimiz-isyan> (Erişim Tarihi: 30.05.2016).
- Avrupa Konseyi [COE], 2011. *Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi*. <http://www.coe.int/tr/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Baumgardner, J. (2011). *Is There a Fourth Wave? Does It Matter?* <http://www.feminist.com/resources/artsspeech/genwom/baumgardner2011.html> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- BBC Türkçe (4 Mart 2014). The Sun: '3. sayfa güzelleri' meme kanserine karşı. *Hürriyet Gazetesi İnternet sitesi*. <http://www.hurriyet.com.tr/the-sun-3-sayfa-guzelleri-meme-kanserine-karsi-25940411> (Erişim Tarihi: 15.04.2016).
- BBCnews. (17 Haziran 2015). Siber zorbalar neden kadınları hedef alıyor?. *Dijitalhayat internet sitesi*. <http://dijitalhayat.tv/dijital-dunya/dijital-vatandaslik/siber-zorbalar-neden-kadinlari-hedef-aliyor> (Erişim Tarihi: 15.04.2016).
- BM (Birleşmiş Milletler). (1993). *B.M. İnsan Hakları internet sayfası*. <http://www.unicankara.org.tr/today/4.html> (Erişim Tarihi: 15.04.2016).
- BM (Birleşmiş Milletler). (1995). *Pekin Sözleşmesi*. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf> (Erişim Tarihi: 15.04.2016)
- Bora, B. (26 Temmuz 2013). Jane Austen artık 10 sterlinin üzerinde. *Hürriyet Gazetesi internet sitesi*. <http://www.hurriyet.com.tr/jane-austen-artik-10-sterlinin-uzerinde-24395196> (Erişim Tarihi: 15.04.2016)

- Büyük Türkçe Sözlük (2016). *Türk Dil Kurumu (TDK)*.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts (Erişim Tarihi: 05.05.2016).
- CEDAW (1979). *BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi*. http://www.unicef.org/turkey/cedaw/_gi18.html (Erişim Tarihi: 05.05.2016).
- Cochrane, K. (10 Aralık 2013). The fourth wave of feminism: meet the rebel women. *The Guardian Gazetesi*.
<http://www.theguardian.com/world/2013/dec/10/fourth-wave-feminism-rebel-women> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Counting Dead Women Project. (2016) <https://kareningalasmith.com/> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Dedeoğlu, S. (2002). *Kadın gözüyle imparatorluğu okumak*.
<https://m.bianet.org/biamag/kultur/8957-kadin-gozuyle-imparatorluk-okumak> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Dervişcemaloğlu, B. (2012) *Göstergebilim*. Ege Edebiyat. <http://www.ege-edebiyat.org/docs/493.pdf> (Erişim Tarihi: 24.04.2016).
- Destroy The Join. (2016) *Grup sosyal medya sayfası*.
<https://www.facebook.com/DestroyTheJoint> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Doğrusöz, M. (2014). *Kadını Özgürleşme Sürecinde Kuram ve Terapi*.
<http://www.psiko-alan.com/makaleler/26-mahan-dogruesoz-kadns-oezguerlesme-suerecinde-kuram-ve-terapi> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Ersoy, V. (07.10.2011). Gazete Habertürk'te gazetecilik cinayeti! *Medyaradar medya haber sitesi*. <http://www.medyaradar.com/gazete-haberturkte-gazetecilik-cinayeti-fatih-altayli-kendi-gazetesini-sirtindan-bicakladi-haberi-72593> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Ertuğrul, E. (2015). *Mısır'ın ilk kadın firavununu tarihten silmeye çalışmışlar*.
<http://arkeofili.com/?p=1002> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Everydaysexism. (2016). *The Everyday Sexism Project internet sitesi*.
<http://everydaysexism.com/> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).

- Filizok, R. (2010). *Roman Jakobson'un bildirişim modeli: Dil ile bildirişimin temel elementleri*.http://www.ege-edebiyat.org/modules.php?name=Downloads&d_op=getit&lid=138 (Erişim Tarihi: 08.05.2016).
- Fortini, A. (13 Nisan 2008). The Feminist Reawakening. *New York Magazine*.
<http://nymag.com/news/features/46011/> (Erişim Tarihi: 08.05.2016).
- Friedman, M.J. (2010). Nihayet özgürüz A.B.D.'de sivil haklar hareketi. *ABD Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Bilgi Programları Dairesi*.
http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/freeatlast_turkish_all.pdf (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- GMMP (1995; 2000; 2005; 2010; 2015). The Global Media Monitoring Project. *Proje resmi internet sitesi, raporlar sayfası*.
<http://whomakesthenews.org/gmmp/gmmp-reports> (Erişim Tarihi: 02.09.2016).
- Hürriyet Gazetesi Dış Haberler Servisi. (12 Aralık 2015). Suudi Arabistan'da kadınların günü. *Hürriyet Gazetesi resmi internet sitesi*.
<http://www.hurriyet.com.tr/suudi-arabistanda-kadinlarin-gunu-40026292> (Erişim Tarihi: 12.04.2016).
- Hürriyet Gazetesi Gündem Haberi. (28 Mart 2003). Arka sayfa güzeli artık Cumhuriyet'te. *Hürriyet Gazetesi resmi internet sitesi*.
<http://www.hurriyet.com.tr/arka-sayfa-guzeli-artik-cumhuriyet-te-136628> (Erişim Tarihi: 12.04.2016).
- İmançer, D. ve Özel, Z. (2006). *Göstergebilimsel çözümleme örnek çözümleme: Pirelli reklamı*. <https://tr.scribd.com/doc/75389738/Gostergeblimsel-Foto%C4%9Fraf-Cozumleme> (Erişim Tarihi: 12.05.2016).
- İnternethaber (16.04.2007). Akşamın arka sayfa yakışıklısı. *İnternethaber isimli internet haber sitesi*. <http://www.internethaber.com/aksamin-arka-sayfa-yakisiklisi-80037h.htm> (Erişim Tarihi: 12.05.2016).
- İPU (2016) *Parlamentolar Arası Birlik resmi internet sitesi*.
<http://www.ipu.org/english/issues/wmndocs/suffrage.htm> (Erişim Tarihi: 20.05.2016).
- İzci, İ. (03 Nisan 2016). Kampüs Cadıları: 'Erkek egemenliğinin camını çerçevesini indirene kadar durmayacağız'. *Hürriyet Gazetesi resmi*

- internet sitesi.* <http://www.hurriyet.com.tr/kampus-cadilari-erkek-egemenliginin-camini-cercevesini-indirene-kadar-durmayacagiz-40079884> (Erişim Tarihi: 30.05.2016).
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. (2016) Veriler. <https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2016). *Resmi internet sitesi.* <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/ulusal-eylem-planlari/izleme-ve-degerlendirme-raporlari> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Kasapoğlu, Ç. (30 Temmuz 2013). Twitter'da cinsel taciz tehdidi: İngiltere-Türkiye karşılaştırması. *t24 internet haber sitesi.* <http://t24.com.tr/haber/twitterda-cinsel-taciz-tehdidi-ingiltere-turkiye-karsilastirmasi,235563> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Kaya, S. (2015). *Jennifer Lawrence'dan kadın eşitsizliği üzerine mektup.* <https://kafeinsiz.com/19316/jennifer-lawrencedan-kadin-esitsizligi-uzerine-mektup/> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- KEFE (2016). *TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu internet sitesi.* <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/hakkinda.htm> (Erişim Tarihi: 11.05.2016).
- Kuyaş, N. (18 Haziran 2010). Julia Kristeva'yla bir gün. *Taraf Gazetesi.* <http://arsiv.taraf.com.tr/yazilar/nilufer-kuyas/julia-kristeva-yla-bir-gun/11741/> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Milliyet Gazetesi Dünya Haberleri. (30.07.2013). Kadın milletvekiline Twitter'dan taciz. *Milliyet Gazetesi İnternet Sitesi.* <http://www.milliyet.com.tr/kadin-milletvekiline-twitter-dan/dunya/detay/1743705/default.htm>
- Munro, E. (2013). Feminism: a fourth wave?. *Political insight*, 4 (2), 22-25. <https://www.psa.ac.uk/insight-plus/feminism-fourth-wave> (Erişim Tarihi: 20.05.2016).
- Rampton, M. (2015). Four Waves of Feminism. *Pacific University internet sitesi.* <http://www.pacificu.edu/about-us/news-events/four-waves-feminism> (Erişim Tarihi: 20.05.2016).
- Serim, M. (25 Haziran 2015). *Feminizmin 4. Dalgasında Kadınların Pazarlama Dünyasından Beklentileri.* <http://bigumigu.com/haber/feminizmin-4->

- dalgasinda-kadinlarin-pazarlama-dunyasindan-beklentileri/ (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Taşlardan, D. (23 Aralık 2015). 4 bin yıl önce kadının adı vardı. *Milliyet Gazetesi*. <http://www.milliyet.com.tr/4-bin-yil-once-kadinin-adi-vardi-gundem-2151879/> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Tetik, G. (1998). İslam'da kadın. *Diyanet Dergisi*, 98. <http://www.diyanetdergisi.com/diyanet-dergisi-2/konu-27.html> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Zapçı, F. (22 Ocak 2015). Sun geri adım attı, üçüncü sayfa güzeli geri döndü. *Hürriyet Gazetesi internet sitesi*. <http://www.hurriyet.com.tr/sun-geri-adim-atti-ucuncu-sayfa-guzeli-geri-dondu-28026532> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Zorka, Z. (30 Kasım 2014). *Millennials and the "4th wave" of feminism*. <http://www.avoicemen.com/feminism/millennials-and-the-4th-wave-of-feminism/> (Erişim Tarihi: 11.04.2016). (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- Watson, E. (2014). Emma Watson at the HeForShe Campaign 2014 - *Official UN Video*. <https://www.youtube.com/watch?v=gkjW9PZBRfk>
- Wilson, İ. (29 Eylül 2014). Emma Watson İle 4. Dalga Feminizme Giriş. *Dipnot.tv internet haber sitesi*. <http://www.dipnot.tv/emma-watson-ile-4-dalga-feminizme-giris/77780/> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).